

6 Värnpliktsvägrarrörelsen

Inledning

I januari 1965 kallades polis till Galleri Karlsson i Stockholm. Anledningen var att poeten och konstnären Jarl Hammarberg i sin första ensamutställning ställt ut en affisch med texten "Vägra döda, vägra värnplikt". Affischtexten kunde i lagens mening betraktas som uppvigling varför polisen beslagtog plakaten. Ingripandet mot Hammarberg gav upphov till en mängd sympatyttringar. Bl.a. publicerades i dagspressen i januari 1965 ett upprop undertecknat av 37 kulturpersonligheter. Författare, regissörer, konstnärer, och skådespelare som Werner Aspenström, Karl Vennberg och Alf Sjöberg tog i uppropet avstånd från kriminaliseringen av uppmaningar till värnpliktsvägran. Hammarberg åtalades och dömdes sedermera till dagsböter för uppvigling. I maj 1965 utkom en debattbok som också blev mycket omskriven och debatterad. *Att vägra döda, att vägra värnplikt* innehöll bidrag av bl.a. Jan Myrdal, Ingemar Hedenius och Lars Gustafsson. Omslagsbild till boken var Hammarbergs beslagtagna affisch.

Som visats i tidigare kapitel bedrevs propaganda mot värnpliktsystemet både under 1940- och 1950-talen. Framför allt var det Världsmedborgarrörelsen som aktivt propagerade för värnpliktsvägran. Inom Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen och Svenska Världsfredsmissionen förekom verksamhet för att förbättra villkoren och möjligheterna för dem som ville genomföra en tjänstgöring utan vapen. Men 1965 var kanske det första året som värnpliktsvägrarproblemet debatterades så öppet och av en så bred krets av den s.k. kultureliten. Som kommer att visas i detta kapitel låg debatten kring Hammarbergs affisch precis rätt i tiden. Opinionsbildningen kring värnpliktsvägran och vapenfri tjänst hade skjutit fart 1963 men var 1965 fortfarande i stigande. Under 1960-talets andra halva skulle propagandan mot värnplikten kraftigt öka liksom

antalet sökande till vapenfri tjänst. 1960-talet var också årtiondet då värnplikten på allvar blev en fråga på den politiska dagordningen.

I detta kapitel undersöks säkerhetspolisens och försvarsstabens övervakning av vad vi kan kalla *värnpliktsvägrarrörelsen*. Med detta avses här 1960-talets våg av organiserade opinionsyttringar till förmån för vapenfri tjänst och totalvägran ofta med udden riktad mot värnplikssystemet som sådant. Kapitlet disponeras så att inledningsvis presenteras statsmakternas hantering av frågan. Därefter följer en genomgång av de organisationer som var intressanta för säkerhetspolisen och försvarsstaben.

Vapenfri tjänst - en fråga på den politiska dagordningen

Motioner om vapenfrifrågan hade förekommit både vid 1958 och 1959 års riksdagar utan att medföra någon förändring av lagstiftningen. 1963 framlades från socialdemokratiskt håll en motion om att regeringen borde låta utreda om inte vapenfria värnpliktiga kunde få göra sin tjänst inom en internationell frivilligkår i u-länderna. Förslaget låg helt i linje med fredsrörelsens uppfattning och flera av undertecknarna hade också anknytning till kretsarna kring Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen.³⁴⁰ Samma tankegång var C. H. Hermansson från SKP inne på när han i sin motion samma år önskade en förändring så att vapenfria kunde användas i utvecklings- eller humanitärt hjälparbete i utvecklingsländerna.³⁴¹

August Spångberg, socialdemokrat med anknytning till världsfreds-rörelsen, motionerade också 1963 om att riksdagen borde hemställa om utredning av frågan om hur personer borde behandlas som på grund av "samvetsbetänkligheter" inte kunde tjänstgöra som vapenfria inom totalförsvaret och därför blev totalvägrare. Från folkpartistiskt håll kom motion om att de vapenfrias tjänstgöringstid borde vara lika lång som den vanliga värnplikten samt att de vapenfria i högre grad borde kunna användas i civil tjänst. I motionen ingick inte något uttryckligt förslag om tjänst i u-länderna men i motionstexten hänvisades till ett belgiskt förslag där en möjlighet var "sammällsnyttigt arbete i utvecklingsländerna".³⁴²

Den folkpartistiska motionen behandlades i andra lagutskottet som efter att ha inhämtat yttranden, bl.a. från ÖB, framhöll att vapenfritjänsten måste bestämmas efter totalförsvarets behov. Men frågan om att vidga området för tjänstgöringen borde ändå utredas

³⁴⁰ Motion nr 231, AK, 1963.

³⁴¹ Motion nr 64, AK, 1963.

³⁴² Motion nr 203, AK, och nr 169, FK, (likalydande) 1963.

framhöll utskottet. När det gällde längden på tjänstgöringen ansåg utskottet att den vapenfria tjänsten trots allt ändå borde vara längre men att avvägningen kunde utredas. Riksdagen gick på utskottets linje och ansåg därmed att den folkpartistiska motionen bifallits. Däremot blev det avslag för de två motioner som lagts fram av socialdemokrater med anknytning till fredsrörelsen.

I december 1963 tillsatte regeringen så en utredning för att undersöka möjligheterna att vidga tjänstgöringsområdet för de vapenfria. I direktiven framhölls att utgångspunkten var att "de vapenfria skall kunna fylla en uppgift inom totalförsvaret". Därmed hade regeringen avlägsnat sig en bit från den folkpartistiska motion som uppgavs ligga till grund för att utredningen kom till stånd. Visserligen inte i sak, i motionen hade inte uttryckligt hävdats att frågan om tjänstgöring i u-länder borde utredas. Däremot fanns tankegången, som visats ovan, med i motionen som en av dess utgångspunkter.

Om regeringen åsyftat att genom utredningen ta käl på den opinionsbildning som var i växande och som pläderade för u-landstjänst för de värnpliktiga, mot tjänst med vapen eller rent av mot värnplikten över huvud taget torde detta ha varit på förhand dömt att misslyckas. Redan direktivens ord om att tjänstgöring skulle anpassas efter totalförsvarets behov kan sägas ha uteslutit u-landstjänst. Utredarna avvisade också förslag i den riktningen, dock främst med motiveringen att allt för höga utbildningskrav måste ställas på en tjänstgöring i fredskår eller i utvecklingsländerna.³⁴³ Den kanske enda väsentliga förändring som kom till stånd genom utredningen var förslaget om att Jehovas vittnen helt skulle undantas från värnplikten, vilket också blev riksdagens beslut. Utredningens motivering är intressant och förtjänar att citeras:

Med hänsyn till Jehovas vittnens ådagalagda likgiltighet för demokratisk samhälls- och rättsordning måste det emellertid ifrågasättas om de över huvud taget är lämpliga att utnyttjas till samhällets skydd. Kan de inte användas för någon som helst nyttig insats under krigstid förefaller det meningslöst att belasta samhället med kostnader och besvär för fredsutbildning av dem. Därför bör det enligt utred-

---

³⁴³ *Vapenfri tjänst. Betänkande avgivet av 1964 års utredning rörande vapenfria värnpliktiga.* SOU 1965:71, s. 60.

ningens mening allvarligt övervägas att i detta sammanhang temporärt olämpligförklara Jehovas vittnen enligt motsvarande grunder, som redan tillämpas för vissa alkoholskadade eller asociala personer.³⁴⁴

Förutom total befrielse för de som hopplösa och asociala ansedda Jehovas vittnen föreslog utredningen att tjänstgöringstiden för de vapenfria ökades från 525 dagar till 540 dagar. Som argument för detta anfördes rättviseargument samt att detta skulle motverka ”missbruk av vapenfriheten”. Att sånt missbruk kunde stävjas ansåg utredarna också torde ligga i ”de uppriktiga vapenfrias eget intresse”.³⁴⁵ Tanken att vapenfria värnpliktiga skulle kunna tjänstgöra utanför totalförsvaret avvisades såsom ”både förnuftsmässigt orimlig och etiskt oförsvärlig” med hänvisning till att i krigstid skulle hela samhället komma att vara engagerat i totalförsvaret.³⁴⁶

Efter remissbehandling där även *Fredsorganisationernas utredning i värnpliktsfrågan*³⁴⁷ fick avge yttrande lade regeringen 1966 fram proposition i frågan. I propositionen konstaterades att det svenska försvaret var uppbyggt kring allmän värnplikt med en bärande idé om försvaret som hela folkets angelägenhet. Bördorna att upprätthålla försvaret borde därmed fördelas rättvist. I enlighet med utredningens förslag breddades nu tjänstgöringsområdet för de vapenfria. Ett flertal placeringar utanför krigsmakten möjliggjordes, dock inom vad som får anses vara totalförsvarets ram. Likaså godtogs förslagen om att öka de vapenfrias tjänstgöringstid med 15 dagar samt att försöksvis inte kalla in medlemmar av Jehovas vittnen. Den 25 maj 1966 antog riksdagen, efter debatt främst rörande bedömningen av Jehovas vittnen, den nya lagen om vapenfri tjänst.

Jehovas vittnen

Jehovas vittnen har sina rötter i 1800-talets amerikanska väckelse-rörelser. I början av 1870-talet började en grupp i Pennsylvania samlas kring predikanten Charles Taze Russell. Till Sverige kom rörelsen 1909 och namnet Jehovas vittnen antogs 1931. Under andra världskriget uppmärksammades framförallt rörelsens vägran att

---

³⁴⁴ Ibid s. 67.

³⁴⁵ Ibid s. 72.

³⁴⁶ Ibid s. 88.

³⁴⁷ Denna utredning tillsattes 1963 på initiativ av Stiv Jakobsson och Svenska Världsfredsmis-sionen och kom att fungera som en slags parallellutredning.

göra värnplikt. I en cirkulärskrivelse tog det statliga folkupplysnings- och propagandaorganet *statens informationsstyrelse* avstånd från propaganda från Jehovas vittnen såsom ägnad att försvaga försvarsviljan.³⁴⁸ Under efterkrigstiden minskade naturligt nog myndigheternas behov av att bekämpa Jehovas vittnen. Medlemmar som vägrade värnplikt dömdes regelmässigt till fängelse men propagandan synes inte ha bedömts utgöra något större hot. Säkerhetspolisens övervakning inskränkte sig till att i den sakakt som 1949 hade lagts upp, ”extrema antimilitära organisationer”, klistra in pressklipp om rörelsens verksamhet. Säkerhetspolisens bild av Jehovas vittnen framgår ganska väl av en PM av Rolf Thurin från 1959:

Den statsfientliga inställningen hos Jehovas vittnen framgår av rörelsens skrifter, där det görs gällande att ‘statens och samhällets alla organisationer är av djävulen’. Främst har denna inställning tagit sig uttryck i vägran att fullgöra någon som helst form av värnplikt. Särskilt under det senaste världskriget väckte sektens värnpliktsvägran och antimilitaristiska propaganda harm och olust i vida kretsar...Det har uttalats misstankar om att Jehovas vittnen kunde vara kommunistiskt. Så torde dock inte vara fallet även om deras värnpliktsvägran och antimilitaristiska propaganda väl sammanfaller med de kommunistiska målsättningarna.³⁴⁹

Bilden av Jehovas vittnen som en stats- och försvarsfientlig organisation avvek knappast från den syn som var allmänt rådande i pressen eller i politiska kretsar vid tiden.³⁵⁰ Ett allmänt konsensus synes ha rätt när det gällde att ta avstånd från vittnenas verksamhet. Där emot var antipatierna olika konstruerade i olika läger och det är talande att från antikommunistiskt håll fanns misstankar om en kommunistisk inriktning medan kommunister ansåg rörelsen vara klart antikommunistisk.³⁵¹

³⁴⁸ SIS Cirkulär nr 4 den 31 maj 1944. Statens informationsstyrelses arkiv, vol 404. RA.

³⁴⁹ PM ang Jehovas vittnen. Rolf Thurin 25/2 1959. 250:08/8 löpnummer 2. SÄPO.

³⁵⁰ Jfr försvarsminister Torsten Nilssons uttalande för Aftontidningen 9/11 1955. Nilssons uttalande var infört som svar på frågor ställda i samma nummer av pacifisten Per Anders Fogelström. Klipp i Akt 250:08/8 löpnummer 2. SÄPO.

³⁵¹ För en kommunistisk bild av Jehovas vittnen se Kjell Johansons artikel ”Jehovas vittnen” i Ny Dag 4/12 1953. Klipp i Akt 250:08/8 löpnummer 2. SÄPO.

Om Jehovas vittnen var ett tämligen lägprioriterat problem för polisen finns det goda skäl att anta att man från militärt håll såg allvarigare på frågan. Av försvarsstabschefen Curt Göranssons anteckningar framgår att han 1958 informerades om Jehovas vittnen av chefen för personalvårdsavdelningen, Urban Rosenblad, vilket något antyder hur man inom försvarsstaben såg på problemet.³⁵² Fem år senare, 1963, uppmärksammade Göranssons efterträdare Carl Eric Almgren Jehovas vittnen och nu var tonen hårdare. I samband med rörelsens storkonvent på Råsunda fotbollsstadion sommaren 1963 fick Jehovas vittnen stor uppmärksamhet i pressen. Ur Almgrens synvinkel bemöttes dock vittnena med en alltför stor "opartiskhet" gränsande till "självsnöping".³⁵³ I mitten av juli infördes emellertid en artikel av teologen Erik Beijer i Svenska Dagbladet som Almgren ansåg träffande:

Äntligen en upplysande och saklig artikel om denna asociala sekt.³⁵⁴

Teologen Beijers artikel var dock inte tillfyllest menade försvarsstabschefen Almgren som fortsätter i för honom typisk expressiv stil:

Beijers artikel inte lättskriven och övertygande, alltför torrt vetenskaplig och rundbeskrivande. Nej, det hade krävts skickligare försvarare av religion, samhälle, medborgarideal! Varför tiger de? Försvagas medborgaranda och fsv-vilja!³⁵⁵

Som motdrag tänkte sig Almgren en nytgåva av en eller flera klassiska "avslöjande böcker" om vittnenas verksamhet. I ett handbrev gav Almgren i uppdrag åt chefen för press- och filmavdelningen att i samverkan med chefen för personalvårdsavdelningen utreda om och i så fall vad som borde göras i upplysningsväg rörande Jehovas vittnen.³⁵⁶ Om någon särskild insats kom att göras mot Jehovas vittnen framgår inte av källmaterialet. Stöd fick Almgren dock av författaren och journalisten H-K Rönblom som i en artikel i Aftonbladet kritiserade Jehovas vittnen. Artikeln föranledde general

³⁵² Curt Göranssons anteckningar 8/2 1958. Curt Göranssons arkiv, vol 2. KrA.

³⁵³ Dags-PM 15/7 1963. Carl Eric Almgrens arkiv. KrA.

³⁵⁴ Dags-PM 17/7 1963. Carl Eric Almgrens arkiv. KrA.

³⁵⁵ Ibid.

³⁵⁶ Ibid.

Almgren att citera följande avsnitt av artikeln i en Dags-PM date-rad den 27 juli 1963:

Man kommer inte ifrån att Jehovas vittnen är en politisk omstörtning rörelse - förmodligen ofarlig, men i alla fall - som inte har den minsta tilltro till demokratins medel och mål utan sätter all sin tro till en förestående uppgörelse i eld och blod, som kastar hela spelet över ända.³⁵⁷

Orden är Rönbloms men uppfattningen låg nog mycket nära Almgrens egen. Jehovas vittnens verksamhet sågs inom försvarsstaben som en del av en våg av intensifierad och radikaliserad pacifistisk och försvarsfientlig propaganda. Den försvarsfientliga verksamheten krävde motangrepp men det fanns farligare grupper än Jehovas vittnen att oro sig för.

Kommittén för icke-våldsaktioner

Kommittén för icke-våldsaktioner bildades hösten 1961, enligt egen utsago med den sovjetiska provsprängningen av en 50-megatonsbomb som närmaste anledning. Gruppen genomförde då en demonstration utanför Sovjets ambassad och demonstrerade senare även utanför de amerikanska och franska ambassaderna efter liknande provsprängningar.³⁵⁸ Kommittén, som inledningsvis främst engagerat sig i kärnvapenfrågan, kom snart att bredda sitt fält till demonstrationer mot USA i samband med Kubakrisen, mot Sydafrika och rasförtrycket och mot Francoregimens Spanien.

Intresset från säkerhetspolisens sida väcktes av en serie demonstrationer med början i Stockholm i mars 1963. Söndagen den 31 mars 1963 hade motoriserade avdelningar ur A 1 förbimarsch för kung Gustav VI Adolf på Skeppsbron med många stockholmare som åskådare. Just som de sista fordonen passerat södra delen av Slottsbacken rusade en grupp människor ut på Skeppsbrons körbanan från gångbanan i höjd med Slottsbackens södra del. Del-tagarna i gruppen vecklade ut två svarta banderoller, försedda med "antimilitaristisk text":

³⁵⁷ Carl Eric Almgrens arkiv. KrA. Artikeln publicerades i Aftonbladet 22/7 1963.

³⁵⁸ Ny Dag 26/11 1963. Klipp i akt P 7289. SÅPO.

Vägra att döda, vägra värnplikt. Militärparader
representerar dödandets princip.³⁵⁹

Efter bara ett tiotal meter stoppades gruppen av polisen som tog hand om banderollerna varvid personerna satte sig ned på gatan. Åtta personer åtalades och dömdes till tio dagsböter vardera för uppvigling och förargelseväckande beteende.³⁶⁰ Åtalet gällde inledningsvis bara förargelseväckande beteende men utvidgades av åklagaren till uppvigling. Detta efter att en av de åtalade hävdade att åklagaren var inkonsekvent; antingen borde åtalet gälla uppvigling eller så borde det läggas ned. En av de åtalade förtydligade med att "det var vårt samfälliga uppsåt, vår tanke, att uppvigla till värnpliktsvägran!"³⁶¹

Under sensommaren och hösten 1963 genomförde Kommittén för icke-våldsaktioner en turné med liknande demonstrationer mot värnplikt. Den 18 augusti hade gruppen startat i Göteborg och med cykel färdats norrut via Uddevalla till Oslo där man bl.a. demonstrerade utanför NATO-högkvarteret. Efter att ha lämnat Oslo besöktes bl.a. Arvika, Karlstad och Karlskoga där man också demonstrerade mot Bofors och krigsindustrin.³⁶²

I samband med att dom avkunnades för aktionen på Skeppsbron i Stockholm demonstrerade anhängare till de åtalade den 9 september 1963 utanför rådhusrätten i Stockholm. Ditt kallad polis uppmanade gruppen, "en större skara ungdom", medförande plakat med den välbekanta texten "vägra att döda - vägra värnplikt" att avbryta demonstrationen vilket man dock vägrade. Polisen bildade då kedja för att skingra demonstrationen varvid demonstranterna satte sig och blockerade gångtrafiken på trottoaren. Demonstranterna omhändertogs och fördes i polisbil till Kungsholmens polisstation för förhör.³⁶³

Det skulle vara för mycket sagt att säkerhetspolisen i någon högre grad övervakade Kommittén för ickevåldsaktioner. I en mening var kommittén också svårövervakad. Man begärde sällan tillstånd för sina demonstrationer, varför det var svårt att på förhand veta när och var de skulle äga rum. Man hade ingen lokal som poli-

³⁵⁹ Förhørsanteckningar. Förste polisassistent, Sture Ahlström Stockholmpolisen 3/4 1963. Akt 250:08/8 löpnummer 3. SÄPO.

³⁶⁰ Referat från rättegången i Dagens Nyheter 10/9 1963. Klipp i Akt 250:08/8 löpnummer 3. SÄPO.

³⁶¹ Ibid.

³⁶² Förundersökningsprotokoll. Polisverket i Karlstad 16/9 1963. Akt 250:08/8 löpnummer 3. SÄPO. Se även tidningsklipp i samma akt.

³⁶³ Förundersökningsprotokoll fpa Martin Järnebeck och fpk Lars-Uno Sjövald 17/9 1963. Akt 250:08/8 löpnummer 3. SÄPO.

sen kunde spana på eller tidskrift att göra klipp ur och inte heller någon fast organisation med styrelse och ordförande. I en annan mening var övervakningen ganska lätt för säkerhetspolisen. Aktionerna ledde ofta till rubriker i dagspressen och ingripanden från ordningspolisen. Sedan var det bara att avvakta inkommande förhörsprotokoll och pressklipp och därefter göra de personregistreringar i centralregistret som ansågs nödvändiga. I en skrivelse till registerroteln redogjorde förste kriminalassistent Rolf Thurin för motiven till säkerhetspolisens intresse av registrering:

Härmed hemställes om registrering av 'Kommittén för icke-våldsaktioner', som under 1963 vid upprepade tillfällen gjort uppseendeväckande demonstrationer mot krigsmakten och krigsindustrin. Sammanslutningen har såvitt känt ingen fast organisatorisk uppbyggnad utan torde arbeta under lösa former med spontana aktioner av olika slag. De personer som är verksamma inom kommittén skymtar även i andra liknande pacifistiska organisationer som Aktionsgruppen mot atomvapen m fl ...Det hemställes att dessa personer registreras med hänsyn till deras extrema antimilitaristiska inställning.³⁶⁴

Några iakttagelser kan här vara på sin plats. I likhet med de demonstrationer som genomfördes av Världsmedborgarrörelsen några år tidigare erkände de åtalade så gott som alltid de faktiska omständigheter som låg till grund för åtalen. Däremot accepterade man inte att det i sig var brottsligt att bära plakat med uppmaning till värnpliktsvägran. De åtalade var i de allra flesta fall unga personer, 18-20 år gamla, vilket naturligtvis inte är konstigt med tanke att det handlade om värnpliktsvägran. Att bli omhändertagen av polis och åtalad för uppvigling synes emellertid inte alls ha verkat avskräckande på de unga aktivisterna. Mindre än en vecka efter det att demonstrationen utanför Rådhusrätten i Stockholm ägt rum var det dags igen. 15 personer marscherade den 15 september 1963 från Roslagstull till Gamla stan i Stockholm bärande de vanliga plakaten mot värnplikt. Vid Stortorget och Järntorget ingrep polisen och omhändertog två av dem vilket de övriga 13 fann orättvist. Efter att

---

³⁶⁴ PM till rotel II A. Rolf Thurin 9/9 1963. Akt 250:08/8 löpnummer 3. SÄPO.

ha kastats ut från Nicolai polisstation förklarade en av de ledande i kommittén att skulle två av dem åtalas skulle man kräva att även de resterande 13 demonstranterna åtalades.³⁶⁵ Demonstrationen i Gamla stan noterades också av försvarsstabschefen Almgren i hans dagliga arbetsanteckningar kallade Dags-PM:

Nytt intermezzo - var är regissören? För ngn pådrivare måste finnas. Och här är det upp-
vigling och intet annat!³⁶⁶

Tanken att det måste finnas någon som dirigerar den pacifistiska verksamheten och drar i trådarna var inte på något sätt unik för det här fallet. Några månader tidigare hade Almgren i sina anteckningar uttryckt likartade tankar rörande en planerad film om pacifism. Filmen skulle bl.a. ta upp frågan om ett möjligt samband mellan värnplikt och självmord bland unga män. Almgren kommenterar:

Typiskt - alla vägar prövas! Allt i underminerande syfte. Vem drar i trådarna? Eller är det slumpens skördar? - Knappast!³⁶⁷

I själva verket var det en ofta förekommande komponent i hotbilden att fredsrörelsen var osjälvständig och styrdes av intressen utifrån. Exempel på detta har redovisats i de föregående kapitlen och jag kommer att återvända till frågan längre fram.

Dagen efter uppståndelsen i Gamla stan uppvaktades försvarsminister Sven Andersson av kommittén som framförde krav på ett icke-våldsförsvaret samt inrättandet av ett fredsforskningsinstitut.³⁶⁸ Kommitténs aktioner gavs också en plats i säkerhetspolisens kvartalsrapporter för andra och tredje kvartalet 1963 där även uppvaktningen av Sven Andersson uppmärksammades.³⁶⁹ I slutet av 1963 och i början av 1964 var det främst kommitténs demonstrationer mot lossningen av fartyg med sydafrikanska varor som säkerhetspolisen noterade.³⁷⁰ Hösten 1964 genomfördes den enda egentliga övervakningsinsatsen från säkerhetspolisens sida mot kommittén

³⁶⁵ Expressen och Dagens Nyheter 16/9 1963. Klipp i Akt 250:08/8 löpnummer 3. SÄPO.

³⁶⁶ Dags-PM 16/9 1963. Carl Eric Almgrens arkiv. KrA.

³⁶⁷ Dags-PM 15/7 1963. Carl Eric Almgrens arkiv. KrA.

³⁶⁸ Ny Dag 18/9 1963. Klipp i Akt 250:08/8 löpnummer 3. SÄPO.

³⁶⁹ Kommunistisk verksamhet i Sverige under 2:a och 3:e kvartalet 1963. Akt 5:721d 1-28, löpnummer 5. SÄPO.

³⁷⁰ Kommunistisk verksamhet i Sverige under 4:e kvartalet 1963 och 1:a kvartalet 1964. Akt 5:721d, 1-28, löpnummer 5 och 6. SÄPO.

gällande en demonstration utanför den amerikanska ambassaden.³⁷¹ I januari 1965 uppmärksammades i polisens kvartalsrapporter att tre representanter för kommittén suttit i ett timplågt samtal med försvarsminister Sven Andersson angående vapenvägrares möjligheter att få göra u-landstjänst. 1965 års andra kvartalsrapport innehöll bl.a. uppgiften att ett 20-tal ungdomar gripits i samband med kommitténs demonstration i Kungsträdgården under parollen "vägra döda - vägra värnplikt".³⁷²

Kommittén för icke-våldsaktioner var en liten grupp med endast fem fasta medlemmar. Tillsammans med en yttre krets av anhängare utgjordes gruppen av kanske några tiotal personer vilka de allra flesta var eller blev kända av säkerhetspolisen. Som framgått ovan var gruppen annars främst en angelägenhet för ordningspolisen. Parallellt med kommittén verkade medlemmarna i organisationer som Världsmedborgarrörelsen och KMA. År 1965 synes verksamheten dock ha avstannat och kommittén ha tjänat ut som forum för utomparlamentarisk, direkt aktion. Propagandan för värnpliktsvägran skulle fortsättas och tas över av andra krafter. Genom den radikalisering av fredsrörelsen som Vietnamfrågan förde med sig var det inte heller längre självklart att icke-våld alltid var en lämplig metod. Många av dem som funnits med i kretsen kring Kommittén för icke-våldsaktioner kom nu att engagera sig i FNL-rörelsen som avvisade det pacifistiska budskapet om fred i Vietnam.

Vapenvägrarnas riksorganisation (VRO)

Hösten 1963 beslöt en grupp vapenfria värnpliktiga tjänstgörande vid Arlanda att bilda Vapenvägrarnas riksorganisation. Enligt Svenska Freds- och Skiljedomsföreningens tidning *Freden*, som var en av säkerhetstjänsternas bästa källor när det gällde fredsrörelsen, var skälet den splittring som fanns mellan de olika fredsorganisationerna i frågan. I det förslag till stadgar som publicerades våren 1964 uppgavs föreningens målsättning vara att fungera som intresseorganisation för vapen- och värnpliktsvägrare. Mer konkret sades verksamheten gå ut på att tillvarata de vapenfrias intressen i samband med inskrivning och tjänstgöring, väcka intresse för och sprida upplysning om fredsarbete samt vara samarbetsorgan mellan

³⁷¹ PM angående Kommittén för icke-våldsaktioners demonstration vid Amerikanska ambassaden 27/9 1964. Rps/Säk 29/9 1964. Akt 250:08/8 löpnr 3. SÄPO.

³⁷² Kommunistisk verksamhet m. m. i Sverige under januari-mars samt april-juni 1965. Akt 5:721d, 1-28, löpnummer 6 och 7. SÄPO.

olika organisationer.³⁷³ I december 1964 blev VRO ett ärende för både den militära och den polisiära säkerhetstjänsten. En värnpliktig vid I 11 i Växjö hade fått sig tillsänt en skrift från VRO med uppmaning att vid förbanden utse kontaktmän för VRO. Den värnpliktige var i brevet titulerad "Kamrat" och försvarsstaben önskade nu utredning i frågan. Inga särskilda omständigheter framkom vid säkerhetspolisens utredning. För säkerhets skull lät polisen dock registrera den värnpliktige.³⁷⁴ Från försvarsstaben önskades emellertid ytterligare uppgifter om VRO:

Huruvida VRO, i likhet med vissa fredsföreningar, delvis dirigeras genom utomstående påverkan är obekant. Fst/In hemställer om uppgift huruvida något är känt om VRO eventuella anknytning till KP eller till av KP styrda organisationer.³⁷⁵

I likhet med hotbilden kring VMB, SFSF, KMA och AMSA utgjorde den eventuella kopplingen till svensk och internationell kommunism en väsentlig beståndsdel. I det svar som säkerhetspolisen lämnade en dryg månad senare framhölls att det inte fanns något som tydde på någon direkt anknytning till SKP. Däremot fanns det enligt polisens sätt att se det två indirekta samband:

En viss personlig påverkan kan förekomma, enär många av ledarna inom VRO är verksamma i Kampanjen mot Atomvapen, i vilken organisation kommunisterna har stort inflytande...Inom SKP har under den senaste tiden märkts ett ökat intresse för frågor som står VRO mycket nära.³⁷⁶

Här är vi inne på det som ofta brukar kallas *guilt by association*. I skrivelsen till försvarsstabens inrikesavdelning utvecklade säkerhetspolisen resonemanget med att peka på att i KMA:s ledning ingick två mycket kända kommunister, Wide Svensson och Kjell E Johansson. Säkerhetspolisen, här representerad av chefen för bear-

³⁷³ Vapenvägraren nr 2/1964. Akt 3:904/4a, löpnummer 1. SÄPO.

³⁷⁴ John Petersson CFst/In I till Rps/Säk 2/12 1964. Fst/In nr 241 H 2/12 1964. Rps/Säk till Fst/In 16/12 1964. Akt 3:904/4a, löpnummer 1. SÄPO.

³⁷⁵ John Petersson CFst/In I till Rps/Säk 4/12 1964. Fst/In nr 248 H 8/12 1964. Akt 3:904/4a, löpnummer 1. SÄPO.

³⁷⁶ Rps/Säk till Fst/In 2/2 1965. Akt 3:904/4a, löpnummer 1. SÄPO.

betningsroteln, menade vidare att det svenska kommunistpartiet börjat intressera sig för frågor som "står VRO mycket nära". Detta framgick bl.a. genom en interpellation i riksdagen som Sven Hector (k) ställt med anledning av polisens ingripande mot konstnären Jarl Hammarbergs affisch, "Vägra värnplikt". Vidare hade Kommittén för ickevåldsaktioner uppvaktat försvarsministern i värnpliktsfrågan. Kommittén var visserligen inte "formellt" ansluten till SKP men, fortsatte säkerhetspolisen, "lägger upp verksamheten efter partiets riktlinjer". Några belägg för det sista påståendet presenterade inte chefen för bearbetningsroteln men anförde att kommitténs ledare, "E", under 1964 ingick i SKP:s egen försvars-kommitté. Här slöts cirkeln ty i SKP:s kommitté för utredning av militära frågor ingick inte bara Hilding Hagberg utan också den ovan nämnde Wide Svensson. Till yttermera visso var också den person som ofta utpekades som informell ledare för Kommittén för ickevåldsaktioner, "E", aktiv i KMA.³⁷⁷

Säkerhetspolisens argumentationskedja gick alltså ut på att eftersom det i VRO:s ledning ingick personer med koppling till KMA, som i sin tur hade kommunister i styrelsen fanns här en möjlig kommunistisk väg till påverkan. Resonemanget är något långsökt men innehåller ändå ett moment där säkerhetspolisen påvisar att några i VRO:s ledning uppenbarligen är beredda att sitta vid samma bord som kommunisterna inom KMA. Dessa personer kan alltså *inte* antas vara antikommunister.³⁷⁸ Enligt den omvända bevisbördans princip kunde därmed VRO inte frias från det stigmata som umgänge med kommunister resulterade i. Den andra delen, kopplingen till SKP som parti, är mer långsökt. Eftersom SKP intresserade sig för värnpliktsvägrarnas situation och möjligheten att debattera frågorna kring detta skulle det innebära en viss affinitet mellan SKP och VRO.

Problemet med det resonemanget är att frågan om värnpliktsvägran låg i tiden och hade från nivån plakatargumentation förts upp på den politiska dagordningen. Den som ville kunde lika gärna konstatera en samhörighet mellan folkpartiet och VRO. Både vid 1963 och 1964 års riksdagar hade nämligen från folkpartihall väckts motioner beträffande vapenfrågor. Den som ville kunde säkert

³⁷⁷ Ibid.

³⁷⁸ Jfr avsnittet (s. 99) om den anställda vid Studsvik som deltagit i VMB:s kongress 1958. Eftersom det förekom att kommunister deltog i VMB:s möten så kunde mannen vara kommunist.

också ha hittat en och annan folkpartist verksam inom KMA. Men nu var det ju inte det som försvarsstaben frågat efter.

Chefen för bearbetningsrotelns påstående om Kommittén för ickevåldsaktioner som en slags frontorganisation för SKP visar att polisen fortfarande i mångt och mycket satt fast i de gamla hotbilderna från 1948. Enligt detta synsätt måste en fredsgrupp med klar vänsterprägel vara mer eller mindre styrd av SKP. I själva verket hade kommittén vid flera tillfällen demonstrerat *mot* Sovjetunionen vilket inte brukade känneteckna SKP-trogna organisationer. Den person som säkerhetspolisen utpekade som ledare för kommittén, "E", och som också ingick i SKP:s försvarsgrupp var visserligen medlem i Demokratisk Ungdom (DU) men förmodligen en tvivlande sådan. Genom överskottsinformation från telefon-avlyssning mot DU framkom våren 1963 att man också inom DU var tveksam om lämpligheten att släppa in "E" i förbundet. Vid ett senare tillfälle framkom att Axel Jansson i SKP betecknat "E" som "den där isolerade avrustaren". År 1965 kom "E" också att lämna Demokratisk ungdom.³⁷⁹ Som en organisation som "lägger upp verksamheten efter partiets riktlinjer" passar kommittén dåligt. Det ligger betydligt närmare till hands att se Kommittén för ickevåldsaktioner som bärare av de idéer som kom att bli vägledande för den nya aktivistiska vänstern i slutet av 1960-talet.

Som en avslutande kommentar kan påpekas att säkerhetspolisens svar till försvarsstabens inrikesavdelning i stort sett var en avskrift av en PM upprättad dagen innan av förste kriminalassistent "H". "H":s PM var i sin tur delvis mycket tungt vilande på en rapport från försvarsstabens grupp B, upprättad ett halvår tidigare och inlämnad till säkerhetspolisen. Som exempel kan pekas på följande avsnitt rörande Kampanjen mot Atomvapen. Först rapporten från grupp B:

Centralstyrelsen ligger i händerna på en mycket smidig och dugande kommunist - Kjell E Johansson. Denne torde ej ha några svårigheter att komma överens med socialdemokrater och "opolitiska" bland styrelsens ledamöter.³⁸⁰

I förste kriminalassistent "H":s PM ett halvår senare hade detta givits följande formulering:

---

³⁷⁹ Källa "E Jung" 29/4 1963, 23/3 1964 samt 4/6 1965. Akt P 7289. SÄPO.

³⁸⁰ Målinriktade fredsorganisationer: en sammanställning. Källa "Erik" s. 4/192. SÄPO.

I kampanjens styrelse ingår även en annan mycket smidig och dugande kommunist, det kommunistiska ungdomsförbundets ordförande Kjell Erik Helmer Johansson...som säkert inte har några större svårigheter att komma överens med socialdemokrater och "opolitiska" bland kampanjens medlemmar.³⁸¹

De citerade avsnitten kan ses som ett exempel där information har gått runt mellan de olika säkerhetstjänsterna och genom att upprepas i olika rapporter förmodligen förstärkt redan existerande hotbilder. I det här fallet hade uppgiften utgått från försvarsstabens grupp B och skickats, förmodligen, till både säkerhetspolisen och försvarsstabens inrikesavdelning för att från säkerhetspolisen skickas ytterligare en gång till försvarsstabens inrikesavdelning.

För att återgå till Värnpliktsvägrarnas Riksorganisation så kom verksamheten efter ett par år att gå på sparlåga. Intresset synes helt enkelt ha varit för svagt bland de vapenfria för att verksamheten ska ha uppfattats som meningsfull. I säkerhetspolisens översikt över "kommunistisk verksamhet" för det tredje kvartalet 1966 konstaterades att organisationen endast synes existera på pappret.³⁸² I november 1967 gick VRO:s styrelse ut med en förfrågan till medlemmarna om verksamheten borde läggas ned eller ryckas upp. Av de 25 som svarade var det bara två som ansåg att verksamheten borde väckas till liv igen. I mars 1968 var nedläggningen av VRO ett faktum och föreningens tillgångar överfördes till den s.k. *Frigörelsefonden* som disponerades av SFSF och Svenska Världsfredsmissionen.³⁸³

Värnpliktsvägrarnas Centralorganisation (VCO) - från vapenvägran till infiltration

Den 30 september 1967 kunde fredsaktivister, säkerhetspoliser och andra intresserade läsa i SFSF:s tidning, *Freden*, att en ny organisation för värnpliktsvägrare bildats vid namn *Värnpliktsvägrarnas in-*

³⁸¹ *PM angående Vapenvägrarnas riksorganisation (VRO)*. 1/2 1965. Akt 3:904/4a löpnr 1. SÄPO.

³⁸² Kommunistisk verksamhet m.m. i Sverige under juli-september 1966. Akt 5:721d, 1-28 löpnummer 8. SÄPO.

³⁸³ Styrelsen till VRO:s medlemmar 13/11 1967 samt *Freden* nr 3, mars 1968. Akt 3:904/4a, löpnummer 1. SÄPO.

formationstjänst (VIT). Syftet förklarades vara att bevaka värnpliktsvägrarnas intressen samt ge råd och anvisningar om vapenfri tjänst.³⁸⁴ I oktober samma år publicerade VIT skriften *Handbok för värnpliktsvägrare* som ingående behandlade procedurerna vid ansökan om vapenfri tjänst. VIT ombildades snart till *Värnpliktsvägrarnas Centralorganisation (VCO)* som höll sin första kongress i april 1968. Under det första verksamhetsåret skaffades lokal med adress Döbelnsgatan 65 i Stockholm. Därifrån distribuerades skriftlig information om vapenfri tjänst, besvarades telefonsamtal samt sköttes utskicken av *Handbok för värnpliktsvägrare*. I mars 1969 utkom antologin *Värnpliktsvägran en mänsklig rättighet* (red Per Kågesson) som distribuerades från VCO:s kansli.

Den 25 januari 1969 höll VCO en "teach-in" i ABF-huset i Stockholm vilken övervakades av försvarsstabens säkerhetsavdelning.³⁸⁵ Bakgrunden var att försvarsstaben kommit att intressera sig för en pjäs av Stockholms studentteater, *Du ljuger militär*, som skulle framföras under dagen. Pjäsen imponerade emellertid inte på försvarsstabens utsände:

Sammanfattningsvis kan sägas, att stycket gjorde ett generande svagt intryck. Jag stötte efteråt samman med Hans Plogvall, SvD, och instämmer helt i dennes omdöme: "gymnasialt". (Nätt och jämt det t.o.m.)...Ungdomarna var utan tvekan idealister och det var nästan rörande att bevittna deras amatörmässiga agerande, som i sak var så utomordentligt fyrkantigt och svagt. Siktet var alldeles för grovt inställt för att kunna göra intryck på något så när reflekterande åskådare - detta var i alla fall mitt intryck.³⁸⁶

Efter teaterföreställningen följde debatt som noggrant refererades av försvarsstabens övervakare. I debatten deltog både representanter för VCO och försvarsvänner samt också äldre företrädare för fredsrörelsen som Ulrich Herz och Inge Oskarsson. I försvarsstabens referat framträder Oskarsson som bärare av en ny och ra-

³⁸⁴ Freden nr 14/1967. Klipp i akt 3:904/4a, löpnummer 3. SÄPO.

³⁸⁵ Försvarsstabens inrikesavdelning bytte 1965 namn till försvarsstabens säkerhetsavdelning, Fst/Säk.

³⁸⁶ Rapport från VCO:s teach-in lördagen den 24/1 1969. Bilaga till: B Wallroth till Rps/säk 4/2 1969. Fst/säk nr 32 H 4/2 1969. [Rapporten är feldaterad. Rätt datum ska vara 25/1 1969.] Akt 3:904/4a, löpnummer 3 A. SÄPO.

dikalare inriktning som snart skulle öka i kraft, nämligen infiltration:

Han förklarade sig säkert vara den i landet som längst argumenterat mot försvaret, "men nu har jag nästan börjat tänka om - man börjar undra om vi inte behöver ett försvar - mot försvaret!" Han motiverade det bl.a. med "vi har sett så många militärregimer ute i världen och vad de ställer till med". Så meddelade han, att vi ju nu har ca 2.000 vapenvägrare i landet och av dem borde 1.000 infiltrera krigsmakten. "Sen vågar de inte använda den mot oss socialister. Vi måste ta makten inom armén! Försvar mot försvar!"³⁸⁷

I debattreferatet framstår Oskarsson som den ende förespråkaren av infiltration vid denna VCO:s "teach-in" i januari 1969. Flertalet talare förefaller dock ha varit på väg i den riktningen i sitt avvisande av pacifism och etiska motiv för värnpliktsvägran.³⁸⁸ Snart skulle infiltratörerna på allvar bli ett problem för de militära myndigheterna. Men, låt oss inte gå händelserna i förväg. Vi är fortfarande bara i början av 1969.

VCO:s andra kongress hölls i Linköping i maj 1969 och övervakades av säkerhetspolisens sektion i Norrköping. I samband med detta fotograferades också deltagarna "i den utsträckning det var möjligt". Enligt övervakningsrapporten var kongressen "mycket dåligt" besökt med endast 35-40 unga deltagare, däribland ett tiotal flickor. Vidare konstaterades att många bar FNL- och antiatomvapenmärken. Det intressantaste resultatet av kongressen var annars att VCO antog en ny målsättning för verksamheten. Från att tidigare sysslat med upplysning och propaganda för vapenvägran ändrades målsättningen till att avskaffa både "den nuvarande värnplikten och det nuvarande militära försvaret". Som medel i kampen angavs värnpliktsvägran innefattande både vapenfri tjänst och totalvägran.³⁸⁹ Alla dessa uppgifter kunde polisen dock enkelt ha fått genom att studera pressen dagen efter kongressen eller TV:s nyhetssändningar samma kväll. Massmedierna var nämligen väl repre-

³⁸⁷ Ibid.

³⁸⁸ Ibid.

³⁸⁹ Rps/Säk, Norrköping till Rps/Säk, Stockholm 5/6 1969. Akt 3:904/4a, löpnummer 3 B. SÄPO.

senterade bl.a. i form av fyra personer från Sveriges radio och TV.³⁹⁰ Svenska Dagbladet kunde i en artikel dagen efter kongressen presentera både den nya målsättningen och den nya styrelsen.³⁹¹ En annan sak är att kongressen ogiltigförklarades då den inte utlysts på ett stadgeenligt sätt. Ett konkret resultat av de beslut som VCO fattade på den ogiltigförklarade kongressen var att säkerhetspolisen från och med nu klassade organisationen som "kommunistisk täckorganisation". Eftersom kongressen i Linköping förklarats ogiltig hölls ny kongress på hösten 1969 i Göteborg där VCO:s nya inriktning bekräftades. De värnpliktsfackliga frågorna tonades ned till förmån för arbete "mot det militära systemet och för en positiv fred".³⁹² Denna tankegång utvecklades i VCO:s första programpunkt:

Världen befinner sig i dag i ett katastrof-tillstånd. Två tredjedelar av dess befolkning lever under icke människovärdiga förhållanden. VCO tar ställning mot det militära systemet och vill verka för en positiv fred, innebärande en omfördelning av samhällets resurser i utjämnande syfte, för eliminerande av den allt mer vidgade klyftan mellan i-land och u-land och av de sociala och ekonomiska motsättningarna inom nationerna.³⁹³

Som framgår av citatet innebar den nya inriktningen ett mera politiskt och radikalt VCO inriktat på globala samhällsfrågor. Frågan om värnpliktsvägran sköts i bakgrunden och återfanns först i den fjärde programpunkten. Här förklarades att VCO arbetade för ett accepterande av värnpliktsvägran som "en rättighet, en handling som p.g.a. sin moraliska innebörd står ovanför nationell lagstiftning".³⁹⁴

I samband med VCO:s kongress i Göteborg intresserade sig också försvarsstabens säkerhetsavdelning för den nya styrelsens sammansättning. Vid Fst/Säk hade 1968 en analysenhet inrättats som ägnade sig åt att kartlägga den försvarsfientliga verksamheten. Som källor användes öppet material som bl.a. erhöles från olika or-

---

³⁹⁰ Ibid.

³⁹¹ SvD 4/5 1969. Klipp i akt 3:904/4a, löpnummer 3 B. SÄPO.

³⁹² Verksamhetsberättelse för VCO perioden november -68 till maj -69. Akt 3:904/4a, löpnummer 3 B. SÄPO.

³⁹³ Meddelande till medlemmarna [odaterat men efter kongressen i maj 1969]. Akt 3:904/4a löpnummer 3B. SÄPO.

³⁹⁴ Ibid.

ganisationer genom bulvanprenumerationer och fiktiva medlemskap. För ändamålet hyrde analysenheten två postboxar på Valhallavägen under namnen "Anders Karlsson" och "Bertil Davids-son".³⁹⁵ Vid analysenheten fördes även ett register över bl.a. kommunister och pacifister och nu önskade enheten komplettera befintliga uppgifter. Namnen hade försvarsstaben redan noterat men fyra personer var ännu inte helt identifierade varför analysenheten behövde hjälp av säkerhetspolisen.

Som underlag insände analysenheten fotokopior av de befintliga registerkorten av vilka kan utläsas vilka uppgifter som ansåg relevanta. De fullständiga registerkorten innehöll sålunda uppgifter om titel, personnummer, adress och telefonnummer. Dessutom var påfört uppgifter om personen var omvald eller nyvald i VCO:s styrelse samt, för manliga styrelseledamöter, uppgift om värnpliktstjänstgöring. Intressantare är dock noteringarna om organisationstillhörighet samt opinionsbildande verksamhet. Beträffande styrelsemedlemmarna i VCO kopplades flera till grupper som VMB, Kosmos och Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen, i vissa fall dock med frågetecken. Andra kategoriserades som "Anti-Säpo" eller som "Kristen vpl-vägr". Ett par styrelsemedlemmar uppgavs ha skrivit antimilitaristiska inlägg i Fib-Aktuellt. En person sades tillhöra Svenska Biafrakommittén.³⁹⁶ Svar erhöles från polisen en dryg månad senare varvid analysenhetens chef telefonledes upplystes om identiteten på en av de okända. Övriga var okända även för säkerhetspolisen.³⁹⁷

Det finns ganska gott om internt material rörande VCO i SÄPO:s akt över "antimilitaristisk verksamhet i allmänhet". Stencilerade utskick och broschyrer samsas med protokoll från bl.a. kongresserna 1968 och 1969. Detta skulle i och för sig kunna förklaras med att polisen genom bulvan eller fiktiv person tecknat medlemskap i VCO och därigenom fått materialet sig tillsänt. Det kan mycket väl ha legat till på det viset men säkerhetspolisen hade också en kontakt inom eller i kretsen runt VCO. Källan, som SÄPO-chefen P G Vinge ordnat kontakt med, sades vara "ängslig" men lämnade då och då material.³⁹⁸

Under 1970 fortsatte radikaliseringsen av VCO. I samband med den av VCO arrangerade *Vägrarveckan* i maj delades ut flygblad där

³⁹⁵ Uppteckning från samtal med Boris Falk 6/4 2000. SÄKO.

³⁹⁶ Kapten Boris Falk till O Fränstedt, Rps/säk 18/9 1969. Fst/säk nr 157 H 18/9 1969. Akt 3:904/4a löpnummer 3B. SÄPO.

³⁹⁷ PM ang HD 2385/69. Rps/Säk 27/10 1969. Akt 3:904/4a löpnummer 3B. SÄPO.

³⁹⁸ Se handlingar i akt 3:904/4a löpnummer 3B. SÄPO.

det hävdades att försvaret var ett "klassförsvar" syftande till att bevara de rådande maktförhållandena. I flygbladet målades upp en bild där försvaret främst hade inrikespolitiska funktioner och kunde sättas in mot demonstranter när polisen inte räcker till.³⁹⁹ I samband med vägrarveckan övervakades också en demonstration vid Gustav Adolfs torg i Stockholm med 35-40 deltagare.⁴⁰⁰

I januari 1971 höll VCO extrakongress i Uppsala varvid ett nytt program antogs där bl.a. infiltration ingick som en av metoderna för att bekämpa det militära systemet. Vapenfri tjänst ansågs inte längre vara en framkomlig väg att gå.⁴⁰¹ I broschyren *En stark krigsmakt - fred och frihet?* utvecklades argumenten vidare. Krig uppstår, förklarade VCO, genom intressekonflikter med sin grund i motsättningar mellan fattiga och rika länder, mellan förtryckta och förtryckare i alla länder samt mellan stormakter i kampen om intressesfärer. Eftersom motsättningen enligt VCO främst fanns mellan den rika och den fattiga delen av världen och inte mellan öst och väst var den svenska säkerhetspolitiken felaktig. Enligt VCO överdrevs risken för konflikt mellan USA och Sovjet liksom risken för att Sverige i händelse av en sådan konflikt skulle bli indraget. Slutsatsen var att den svenska krigsmakten var överdrivet dimensionerad och felaktigt uppbyggd. Som metoder för att få till stånd en ändring av den svenska säkerhetspolitiken framhölls som första punkt infiltration för att "under lumpen systematiskt och inifrån framföra kritik, starta diskussioner osv". Som andra och sista punkt fanns totalvägran.⁴⁰²

I november 1971 höll VCO rikskongress i Norrköping. I samband med kongressen anordnades en demonstration med efterföljande möte i Folkets Hus vilka övervakades av säkerhetspolisen i Norrköping. I demonstrationståget noterades att flera deltagare var kända för aktivitet inom KFML och FNL-rörelsen. Under mötet i Folkets Hus såldes tidningar med revolutionär prägel som *Gnistan*, *Proletären* och *Soldattidningen*.⁴⁰³ Liksom vid föregående kongresser antogs ett nytt program där den nya inriktningen ytterligare accentuerades. VCO framträdde nu som en revolutionär antimilitaristisk organisation på socialistisk grund. I det nya programmet betonades starkt betydelsen av "politisk militärtjänst-

³⁹⁹ Se flygblad om Vägrarveckan 4-10 maj 1970 i akt 3:904/4a löpnummer 3B. SÄPO.

⁴⁰⁰ PM ang VCO. Rps/Säk 5/5 1970. Akt 3:904/4a löpnummer 3B. SÄPO.

⁴⁰¹ DN 25/1 1971. Klipp i akt 3:904/4a löpnummer 3B. SÄPO.

⁴⁰² *En stark krigsmakt - fred och frihet?* Broschyr utgiven av VCO och utdelad utanför KA 1 i Vaxholm 5/9 1971. Akt 3:904/4a löpnummer 3B. SÄPO.

⁴⁰³ Rps/Säk, Norrköping till Rps/säk, Stockholm 15/11 1971. Akt 3:904/4a löpnummer 3B. SÄPO.

göring” där den värnpliktige inte vägrade tjänstgöring utan bedrev propaganda inifrån förbanden.⁴⁰⁴

I slutet av 1971 var transformationen av VCO fullbordad. På fyra år hade VCO gått från att bedriva information om vapenfri tjänst och totalvägran till att i första hand rekommendera infiltration av försvaret. Från 1972 och framåt finns inga handlingar i SÄPO:s arkiv rörande VCO och organisationen förefaller ha försvunnit någon gång vid denna tid. Förklaringen finns säkert att hämta i den förändring som organisationen genomgick i riktning mot socialistisk antimilitaristisk kamporganisation. Inom detta ideologiska fält var det trångt och VCO hade ett flertal grupper att kämpa med om utrymmet, framför allt KFML, KFML(r) och Förbundet Kommunist. Kring 1971-72 är det också dessa grupper som rapporterna om infiltration av försvaret främst handlar om.⁴⁰⁵

Motståndgruppen

Att Motståndgruppen ges en egen rubrik i detta kapitel hänger nästan uteslutande samman med att rikspolisstyrelsen den 17 december 1970 beslöt ta upp organisationen på den lista över organisationer som kunde antas vara beredda att ”omstörta det demokratiska samhället med våldsamma medel”. Vad visste då säkerhetspolisen om Motståndgruppen?

Den akt som finns om Motståndgruppen innehåller bara en handling, skriften *Infiltrera, totalvägra* som gavs ut 1969. I *Infiltrera, totalvägra*, som är en broschyr på 14 sidor, framhålls att författarna inte är pacifister. Tvärtom ställde man sig bakom användandet av våld i vissa fall, t.ex. FNL:s krig mot USA i Vietnam. Även i Sverige kunde våld bli nödvändigt, dvs. i det fall de styrande skikten i samband med en socialistisk omvandling av Sverige skulle försöka använda sig av krigsmakten för att försvara det rådande systemet. I ett sådant läge där krigsmakten ställdes mot folket skulle det inte vara fel att gripa till vapen och försvara sig. Det skulle vara en ”plikt” menade Motståndgruppen. För den politiskt medvetne kunde därför inte vapenfri tjänst vara ett acceptabelt alternativ. De alternativ som stod till buds var infiltration för att kunna arbeta inifrån krigsmakten med att förändra den, samt, för den som inte

⁴⁰⁴ Norrskensflamman 9/11 1971 samt NT 9/11 1971. Klipp i akt 3:904/4a löpnummer 3B. SÄPO.

⁴⁰⁵ Se t.ex. *Undergrävande verksamhet inom försvaret*. Orientering från Fst informationsavdelningen november 1972. Serie F I vol 128, MUST. Se även diverse handlingar i akt 3:904/4a. SÄPO.

trodde sig mäka med detta, totalvägran.⁴⁰⁶ *Infiltrera, totalvägra* avslutades med en rak uppmaning till dem som stod i begrepp att göra värnplikt:

Det är en mycket farlig illusion att tro att den härskande klassen kommer att släppa ifrån sig sin makt, vilket skulle vara det samma som att de avstår från allt ägande. Makthavarna förfogar idag över mycket starka medel för att försvara sin makt. Den ytterst avgörande faktorn är krigsmakten. Det gäller att försvaga denna så mycket som möjligt. I Sverige gör man det idag bäst genom att totalvägra eller infiltrera aktivt!⁴⁰⁷

Förutom denna skrift finns i SÄPO-akten rörande "antimilitaristisk verksamhet i allmänhet" några tidningsurklipp om en aktion som Motståndgruppen genomförde rörande kända personer som inte kallats in eller inte ens fått mönstra. I november 1969 presenterade gruppen en namnlista på personer, bl.a. Anders Linder och Sven Wollter, som ansåg sig orättvist bortglömda av försvaret och som nu ville bli kallade till mönstring. I samband med detta genomfördes också ett opinionsmöte på Sergels Torg.⁴⁰⁸ Enligt muntliga uppgifter från tre av dem som ingick i Motståndgruppen var utgivandet av *Infiltrera, totalvägra* och aktionen med namnlistan i stort sett de enda aktioner som gruppen över huvud taget gjorde. Efter 1969 års utgång torde inte Motståndgruppen haft någon verksamhet överhuvud taget.⁴⁰⁹ Motståndgruppen var en liten organisation. På baksidan av den skrift som gruppen publicerade namngavs fyra personer som sades kunna lämna information om Motståndsgruppens arbete. Förutom dessa fyra ingick endast ytterligare en person i kärngruppen, den blivande historikern Kjell Östberg. Det kan alltså inte ha varit alltför ansträngande för säkerhetspolisen att hålla koll på hela Motståndgruppen.

Att säkerhetspolisen intresserar sig för en organisation som förespråkar infiltration av krigsmakten är inte mycket att orda om. Ett andra kriterium som bör vara uppfyllt för att motivera någon

⁴⁰⁶ *Infiltrera, totalvägra*. Utgiven av Motståndgruppen 1969. Akt 3:904/4a löpnummer 6. SÄPO.

⁴⁰⁷ Ibid.

⁴⁰⁸ Se tidningsklipp i akt 3:904/4a löpnummer 5-6. SÄPO.

⁴⁰⁹ Intervju med Kjell Östberg 6/12 2000, telefonintervju med Dan Israel 12/12 2000. Samtal med Per Kågesson 19/12 2000. Säkerhetstjänstkommissionen.

form av övervakning är att organisationen ifråga verkligen existerar och bedriver verksamhet. Så kan inte sägas ha varit fallet med Motståndsgruppen. Varken medlemmarna själva eller säkerhetspolisens arkiv ger några som helst belägg för att verksamhet före-kommit efter 1969. Det förefaller därför märkligt att gruppen i december 1970 ansågs vara så farlig att den togs upp på listan över samhällsfientliga organisationer vars medlemmar skulle registreras. Motståndsgruppen förefaller helt enkelt inte ha funnits och kan därför inte ha utgjort något hot mot rikets säkerhet. Att den ändå finns på bilaga 1 till de hemliga tjänsteföreskrifterna HT 16, kan vara ett utslag av tröghet i systemet. Säkerhetspolisen hann helt enkelt inte med att reagera på de ganska snabba förändringarna inom de olika grupperna på vänsterkanten vid den här tiden. Det kan också ses som ett uttryck för ett säkerhetstänkande som inom säkerhetspolisen fick konsekvensen att det var lättare att inkludera nya hotbilder men svårare att avföra hotbilder som blivit obsoleta.

I oktober 1971 togs vid en konferens i Stockholm upp frågan om en revidering av bilaga 1 till HT 16. Kriminalinspektör "L" hälsade välkommen och presenterade ett förslag till ny lista över samhällsomstörtande organisationer. Förslaget innebar en del förändringar. Till exempel hade en mängd nya anarkistiska grupper tillkommit. Förslaget introducerade även en ny kategori, "Försvarsfientliga organisationer". Här fanns intressant nog både Motståndsgruppen och PAX-VCO kvar på listan.⁴¹⁰ Motståndsgruppen hade vid det här laget av allt att döma inte haft någon verksamhet på bortåt två år. PAX-VCO förde en tynande tillvaro och upphörde helt en månad senare efter beslut på ett medlemsmöte den 17 november 1971. Någon revidering av bilaga 1 till HT 16 kom aldrig till stånd. 1972 beslutade regeringen att det skulle ankomma på regeringen att efter förslag från rikspolisstyrelsen utfärda föreskrifter angående tillämpningen av personalkontrollkungörelsen. I april 1973 fastställde så regeringen en ny lista över organisationer värda att ägna särskild uppmärksamhet. Nu var Motståndsgruppen liksom PAX-VCO definitivt borta ur bilden.

Värnpliktsvägrarrörelsen som hotbild

Det hot som värnpliktsvägrarrörelsen ansågs utgöra utvecklades sällan explicit i rapporter och sammanställningar. Det tyder på att

⁴¹⁰ Protokoll fört vid konferens med deltagare från några av sektionerna vid RPS/säk 25-27/10 1971. Akt 5:720/6 löpnr 2. SÄPO.

hotbilden uppfattades mer eller mindre som självklar för säkerhetstjänsterna. Propagandan för värnpliktsvägran, det ökade antalet vapenfriansökningar och totalvägrare sågs som en del av en försvarsfientlig verksamhet som utgjorde ett hot mot försvarsviljan och ytterst mot landets värnkraft. En vanlig komponent i hotbilden var den eventuella kopplingen till det svenska kommunistpartiet och i ett större perspektiv till Sovjetunionens utrikespolitiska ambitioner. Detta är särskilt tydligt för perioden fram till ungefär 1967. Som visats ovan ansågs Kommittén för ickevåldsaktioner följa SKP:s linje och även när det gäller VRO fanns relationen till SKP och kommunismen med i hotbilden. I en PM från 1966 utvecklade byråchefen Otto Danielsson sin syn på den växande försvarsfientliga propagandan:

Den försvarsfientliga propagandan synes mig hava tagit sådana proportioner, att man kan jämföra den med propagandan från 1920-1930-talen. Skillnaden är väl blott den, att den är betydligt subtilare i dag än då, och kanske just därför så mycket farligare...Många av våra ungdomar är säkerligen icke Moskvadirigerade utan följer en naturlig böjelse, då de deltar i demonstrationer och flygbladsutdelning, men säkerligen finns den styrande handen bakom ett flertal av dessa demonstrationer och aktivister.⁴¹¹

Otto Danielssons uppfattning är säkerligen representativ för hur man inom både säkerhetspolisen och försvaret såg på den propaganda som bedrevs för värnpliktsvägran vid 1960-talets mitt. I en annan PM upprättad inom säkerhetspolisen 1966 framfördes liknande synpunkter:

Under senare år har också förmärkts en ökad infiltrationsverksamhet från kommunistiskt håll i vissa pacifistiska sammanslutningar. Detta har tagit sig olika uttryck som ökad aktivitet i demonstrationer, uppmaning till värnpliktsvägran m m. Avsikten torde emellertid vara att kommunisterna därmed försöker undergräva försvarsviljan bland det svenska folket

---

⁴¹¹ PM av byråchef Otto Danielsson 1/3 1966. Akt 3:904/4a, löpnr 2. SÄPO.

samt skapa misstroende mot svenska försvaret och dess företrädare.⁴¹²

Även från försvarets håll sågs värnpliktsvägrarpropagandan som en angelägen uppgift för SKP.⁴¹³ Mot slutet av 1960-talet blev dock hotbilden mer komplicerad och det förekommer inte i samma utsträckning att propagandan mot värnplikt relateras till SKP och Moskva. I och med den maoistiska kommunismens uppsving var det inte längre lika enkelt att sätta etiketten "Moskvadirigerad" på den försvarsfientliga verksamheten. Vid säkerhetspolisens föreståndarmöte i november 1968 inkluderades inte värnpliktsvägrarna i den genomgång som gjordes av vänsteraktiviteten. På direkt fråga förklarade Nils Hammerby "att han avsiktligt utelämnat dessa. Värnpliktsvägrarna dirigeras av så många olika motiv att de inte kan inplaceras under någon politisk etikett. Det är dock klart att många vänsterextremister finns bland dem".⁴¹⁴

Förutom kommunism som inslag i hotbilden finns inom säkerhetspolisen vissa tendenser till att lägga in en slags kulturell aspekt på värnpliktsvägrardemonstranterna. Liksom fallet var med Världsborgarrörelsen kunde demonstranterna i Kommittén för icke-våldsaktioner av det etablerade samhället ses som annorlunda och avvikande. Vid en aktion i samband med firandet av Totalförsvarets dag i Norrköping 1964 noterade övervakande säkerhetspolis inte bara vilken text som stod på demonstranternas affischer utan också deras klädsel:

Samtliga var nonchalant och slarvigt klädda, i en del fall på ett löjeväckande sätt med träplattor som fotbeklädning...Flera besökare sågs fotografera dem tydligen mera som ett 'roligt' inslag i besöket än av intresse för deras verksamhet.⁴¹⁵

Det var emellertid inte bara demonstranternas utseende säkerhetspolisen fann löjeväckande. Även sakinnehållet i det politiska budskapet kunde relateras i termer som "innehöll de vanliga kly-

⁴¹² PM angående propaganda mot svenska försvaret. Utkast maj 1966. Akt 3:904/4a löpnummer 4. SÄPO.

⁴¹³ Temata mm i den försvarsfientliga propagandan. Bengt Wallroth Fst/säk 1. 4/11 1966. Akt 3:904/4a löpnummer 4. SÄPO.

⁴¹⁴ PM angående frågor som behandlades vid föreståndarmötet den 5 - 8 november 1968. HSC nr 315 31/12 1968. SÄPO.

⁴¹⁵ Rps/Säk, Norrköping, till Rps/Säk, Sthlm 15/7 1964. Akt 250:08/8 löpnr 3. SÄPO.

schorna".⁴¹⁶ Under 1960-talets lopp tycks dock säkerhetspoliserna ha blivit mera vana vid de långhåriga och märkligt klädda aktivisterna. Rapporterna är inte längre lika fyllda av nedlåtande och förvånade beskrivningar av demonstranter.

Mot slutet av 1960-talet dyker också en annan "typ" upp nämligen den demonstrerande studenten. Ett exempel gällande värnpliktsvägrarrörelsen kan hämtas från flygbladsutdelning vid Alviks tunnelbanestation i samband med *Vägrarveckan* i maj 1970. Gösta Danielsson från säkerhetspolisen mottog då ett flygblad från två flickor i 20-årsåldern vilka han beskrev som "typ högskolestuderande".⁴¹⁷ Typen "högskolestuderande" beskrivs dock inte vare sig till utseende eller till innehåll. Att studenter och intellektuella var en kategori värd särskild uppmärksamhet framgår tydligt i en mängd handlingar.

Registreringsprinciper

Att bedriva propaganda för eller aktivt sprida information om värnpliktsvägran kunde uppenbarligen vara registreringsgrundande. I december 1965 inkom förfrågan från försvarsstabens säkerhetsavdelning rörande Uppsala fredsförening. Bakgrunden var att fredsföreningen i november samma år arrangerat en informationskväll rörande vapen- och värnpliktsvägran och försvarsstaben önskade nu veta vad som var känt om föreningen och dess styrelse. Av den utredning som säkerhetspolisen genomförde framgick att Uppsala fredsförening var resultatet av en ombildning av KMA:s grupp i Uppsala men att den nya styrelsen inte var känd i sin helhet. Eftersom fredsföreningen var resultatet av en ombildning delgavs försvarsstaben dock namnen på den senast kända styrelsen i KMA i Uppsala. Med hjälp av höstkatalogen för Uppsala universitet kunde polisen också meddela namnen på ordförande, vice ordförande, kassör och sekreterare i studentsektionen av Uppsala fredsförening.

Av skrivelsen till försvarsstaben framgår att av de tolv personer som namngavs var alla utom tre redan kända för säkerhetspolisen. Dessa tre blev nu registrerade. Två av dem var senare, 1966 respektive 1980, föremål för personalkontroll varvid polisen ej lämnade ut några uppgifter.⁴¹⁸ Samtliga inom VRO:s styrelse var registrerade

⁴¹⁶ PM angående Kommittén för Icke våldsaktioners demonstration vid Amerikanska ambassaden, Strandvägen 101, den 27/9 1964. Rps/Säk 29/9 1964. Akt 250:08/8 löpnr 3. SÄPO.

⁴¹⁷ Se flygblad i akt 3:904/4a löpnummer 3 B. SÄPO.

⁴¹⁸ Handlingar rörande Uppsala fredsförening i akt 3:904/4a löpnummer 1A. SÄPO.

och med största sannolikhet blev fyra av dem registrerade med just detta som grund.⁴¹⁹ När det gäller VCO ser det något annorlunda ut. Flertalet medlemmar i centralstyrelsen var redan kända för demonstrationsaktivitet riktad mot värnplikten och därmed registrerade. Om säkerhetspolisen i övrigt registrerade personer enbart med styrelsepost i VCO som grund har inte gått att klarlägga. Frånvaron av anteckningar om detta i akten tyder på att så inte var fallet. Som visats ovan registrerade däremot försvars-staben samtliga styrelsemedlemmar i VCO i det register som fördes inom analysenheten.

Tidigare har nämnts att demonstrationsaktivitet som ledde till misstanke om uppvigling var ett säkert sätt att bli registrerad. Det gäller t.ex. alla som deltog i Kommittén för ickevåldsaktioners demonstrationer mot värnplikt. Emellertid behövde inte misstanke om brott i samband med demonstration föreligga för att registrering skulle bli aktuell. Som exempel kan nämnas ett fall gällande tre ungdomar, 17, 18 och 20 år gamla, aktiva i Sundsvalls fredsförening. I samband med regementets dag i Liden hade de tre bedrivit "antimilitaristisk propaganda" i form av plakat med texterna "frihet och rätt före våld och makt" samt "du skall icke dräpa". Dessutom hade man delat ut flygblad där man bl.a. argumenterade för att det "militära systemet" borde avskaffas eftersom det var "krigets viktigaste förutsättning". De tre ynglingarna identifierades, troligen med hjälp av tidningsartiklar om händelsen, och registrerades.⁴²⁰ Ett annat exempel gäller en person som registrerades efter att ha förekommit på bild i Aftonbladet 1964. Bilden visade en ung man i färd med att demonstrera utanför riksdagshuset med ett plakat med texten: "Vi fordrar en aktiv politik i Sydafrikafrågan."⁴²¹

Registreringsgrundande kunde även vara att i politiska sammanhang ge uttryck för vad polisen ansåg vara en allmänt försvarsfientlig inställning. Ett exempel kan hämtas från 1962 då en socialdemokratisk ledamot av Nyköpings stadsfullmäktige motsatte sig ett kommunalt anslag till skytterörelsen. Som ofta var polisens källa pressen, i det här fallet tidningen *Folket* den 14 november 1962:

Enligt referatet hade J påmint fullmäktiges ledamöter om att de som är engagerade i frivilli-

⁴¹⁹ PM angående Vapenvägrarnas riksorganisation (VRO). Rps/Säk 1/2 1965. Akt 3:904/4a löpnummer 1. SÄPO.

⁴²⁰ Rps/Säk, Sundsvall till G Danielsson Rps/Säk Sthlm 3/9 1965 m.fl. handlingar. Akt 3:904/4a löpnummer 1. SÄPO.

⁴²¹ Se handlingar i akt 250:08/8 löpnummer 4. SÄPO.

ga skytterörelsen tränade sig i konsten att skjuta ihjäl människor - ett ändamål som icke var av den art att den borde understödjas av kommunen. De som trivdes med att skjuta på människofigurer av papp borde bekosta den verksamheten själv ansåg herr J.⁴²²

Särskilda polisverksamhetens avdelning i Eskilstuna verkställde nu utredning om "J" som "enligt tillförlitliga upplysningar" var snickarnas ombudsman i Nyköping, tillika ordförande i Riksbyggens avdelning i Nyköping samt pacifist. I tidningen Folket förekom också en insändare till försvar av den socialdemokratiska kommunalpolitikern. Personen bakom insändaren, som snällt satt ut namn och hemort, identifierades genom pastorsexpeditionens register. Båda namnen levererades till Stockholm som dock endast lät registrera ledamoten av Nyköpings stadsfullmäktige. Enligt anteckningar på skrivelsen från Eskilstuna utgick mannen ur registret först i samband med sin död 1985.⁴²³ Även från försvarsstaben kom "för kännedom" meddelanden om enskilda personer som bedömdes vara försvarsfientliga. År 1967 rapporterade Fst/Säk om en person som var krigsplacerad som radiotelefonist vid ett förband vid örlogsflottan:

En vederhäftig person som sammanträffat med C har meddelat att denne torde vara klart försvarsfientlig. C har bl.a. sagt att han anser att svenskt försvar i alla lägen är idioti och larv, värnpliktstjänsten är bara bortkastad tid, att söka försvara sig mot en så överlägsen makt som Sovjetunionen är meningslöst, svenska flottan har ingen chans mot den sovjetiska, svenska militärer har sämre organisationsförmåga än springgrabbar, de sämsta studenterna blir officerare.⁴²⁴

C förekom inte tidigare i säkerhetspolisens centralregister men blev nu registrerad. Även religiöst motiverade värnpliktsvägrare kunde bli registrerade av säkerhetspolisen. 1953 upprättades regist-

⁴²² Fkra Arne Larsson och kra Viktor Persson, Eskilstuna till kkrkom N E Nilsson 11/12 1962. Akt 250:08/8 löpnummer 2. SÄPO.

⁴²³ Ibid.

⁴²⁴ Fst/Säk/Utd till Rps/Säk 1/11 1967. Fst/Säk Nr 298 H 6/11 1967. Akt 3:904/4a, löpnummer 3. SÄPO.

erblankett på en person som 1947 delat ut trycksaker utanför en lokal som användes för inskrivning av värnpliktiga. Mannen ansågs vara "typisk kverulant" sannolikt mormon med en "i många avseenden avog inställning mot nu rådande samhällsordning". Mannens politiska uppfattning var inte känd annat än att han ansågs läsa tidningen *Arbetaren*.⁴²⁵ Flera exempel finns från samma år gällande medlemmar i Jehovas vittnen som dömts flera gånger för värnpliktsvägran.⁴²⁶ I januari 1969 upptäcktes att två personer ur *Aktionsgruppen för fredstjänst* delade ut försvarsfientliga flygblad utanför Götaverken. Budskapet var att värnpliktsvägran var det enda rimliga för att slippa vända vapnen mot studenter och arbetare. Personerna blev nu registrerade i säkerhetspolisens register.⁴²⁷

Andra som registrerades var personer som kunde antas vara intresserade av att infiltrera försvaret och göra s.k. "politisk värnplikt". Som exempel kan nämnas en person som 1970 intervjuades i Värnamo Nyheter. Mannen förklarade därvid att han tidigare tänkt totalvägra men nu ändrat sig och tänkte rycka in för att propagera mot systemet inifrån vilket ledde till registrering.⁴²⁸ Efter att nya regler för registrering tillkommit i och med 1969 års personalkontrollkungörelse och de därpå följande hemliga tjänsteföreskrifterna HT 15 (1969) och HT 16 (1970) kom ribban för införande i säkerhetspolisens centralregister att ligga högre. Fortfarande fanns dock uppfattningen inom säkerhetspolisen att det var motiverat att behålla något slags system där registrering kunde göras på ungefär samma sätt som tidigare. Lösningen blev att tillåta en slags informell registrering i form av arbetsanteckningar som kunde föras t.ex. i form av registerkort ordnade i någon slags sökbar ordning. Register i form av arbetsanteckningar fördes både vid sektionerna och centralt i Stockholm där det vid kontrasubversionsroteln fanns åtminstone ett kortregister av detta slag.

Att sådan registrering gjordes beträffande personer kända för att värnpliktsvägra på politiska grunder framgår av handlingar i SÄPO:s arkiv. Ett fall gäller en person som med politiska motiv vägrat göra repmanad och därtill uppgett att han var medlem i In-

---

⁴²⁵ Blankett i akt 250:08/8 löpnummer 2. SÄPO.

⁴²⁶ Blanketter i akt 250:08/8 löpnummer 2. SÄPO.

⁴²⁷ Krinsp Axel Eriksson, Göteborg till Byråchef O Fränstedt 29/1 1969. Akt 3:904/4a, löpnummer 4. SÄPO.

⁴²⁸ Se handlingar i akt 3:904/4a löpnummer 9. SÄPO.

ternationella Arbetslag och VCO. På handlingen finns uppgiften att mannen är "kortad".⁴²⁹

Ytterligare ett fall avser en person som vägrat fullgöra värnplikten och vid förhör uppgivit att han inte ville försvara de "storkapitalistiska" intressena i Sverige. Däremot kunde mannen tänka sig att göra sin värnplikt om det blev socialistiskt styre i Sverige. Även i detta fall uppges personen vara "kortad".⁴³⁰ I Boden rapporterades 1972 ett misstänkt fall av omotiverad sjuk-skrivning samt att en värnpliktig av kompanichefen ansågs vara mycket negativ till tjänsten. Även dessa uppges vara "kortade".⁴³¹ Systemet med arbetsregister hade den fördelen att man kunde samla in en mängd uppgifter som kunde ligga till sig till vederbörande uppnått gränsen för registrering i centralregistret. Hade bara den gränsen uppnåtts kunde även de gamla uppgifter som funnits i arbetsregistret gå in i centralregistret. Dessutom var det ett smidigt sätt att registrera aktiviteter som säkerhetspolisen inte längre egentligen fick registrera enligt de nya bestämmelserna.

Sammanfattning

Under 1960-talet blev frågan om den vapenfria tjänstgöringen en fråga på den politiska dagordningen. Parallellt med detta växte opinionsbildningen till förmån för värnpliktsvägran. Tidigt ute med organiserad värnpliktsvägran i Sverige var den religiösa sekten Jehovas vittnen. Jehovas vittnen betraktades som en allmänt samhällsfientlig och försvarsfientlig organisation men var inte utsatt för övervakning i egentlig mening. Säkerhetspolisen och försvarsstaben följde dock i viss mån Jehovas vittnen genom öppna källor.

Kommittén för icke-våldsaktioner bildades hösten 1961 och var en mycket liten grupp med endast fem fasta medlemmar. Tillsammans med en yttre krets av anhängare utgjordes gruppen av kanske några 10-tal personer. Säkerhetspolisen och försvarsstaben uppmärksammade gruppen genom en rad spektakulära demonstrationer vilka dock i första hand var en angelägenhet för ordningspolisen.

Hösten 1963 bildades Vapenvägrarnas riksorganisation (VRO) av en grupp vapenfria värnpliktiga tjänstgörande vid Arlanda. Föreningens målsättning var att fungera som intresseorganisation för

⁴²⁹ Rps/Säk, Sundsvall till Rps/Säk, Stockholm 13/9 1971. Akt 3:904/4a löpnummer 11. SÄPO.

⁴³⁰ Ibid.

⁴³¹ Se handlingar i Akt 3:904/4a löpnummer 13. SÄPO.

vapen- och värnpliktsvägrare. Organisationen var intressant både för militära myndigheter och för säkerhetspolisen som följde VRO så gott det var möjligt. Gruppens verksamhet började dock snart avta och i början av 1968 lades den ned.

Som något av en efterträdare bildades Värnpliktsvägrarnas Centralorganisation (VCO) i början av 1968. VCO övervakades vid flera tillfällen av både försvarsstaben och säkerhetspolisen som även hade en källa inom organisationen. Från mitten av 1969 började VCO radikaliseras och målsättningen inkluderade nu även att avskaffa det "nuvarande militära försvaret". Från och med nu klassades också VCO som "kommunistisk täckorganisation" av säkerhetspolisen.

Under 1970 fortsatte radikaliseringsen inom VCO och vapenfri tjänst övergavs som metod till förmån för infiltration eller s.k. "politisk värnplikt". 1971 betecknade VCO sig som en socialistisk och antimilitaristisk kamporganisation. Ungefär vid den här tiden synes VCO också ha försvunnit från arenan vilket kan bero på att det ideologiska och organisatoriska utrymmet var litet på den yttersta vänsterkanten. VCO hade här både KFML, KFML(r) och Förbundet Kommunist att konkurrera med.

Motståndgruppen var en ytterst liten organisation med endast en handfull medlemmar. Gruppen gav 1969 ut en skrift, *Infiltrera, totalvägra*, och genomförde även en aktion rörande kända personer som inte kallats in eller inte ens fått mönstra. Detta synes vara de enda två verksamheter som Motståndgruppen bedrev och efter 1969 verkar gruppen knappast ha existerat. Detta hindrade inte Rikspolisstyrelsen att den 17 december 1970 ta upp organisationen på den lista över organisationer som kunde antas vara beredda att "omstörta det demokratiska samhället med våldsamma medel" och som därför skulle övervakas.

Propagandan för värnpliktsvägran, det ökade antalet vapenfriansökningar och totalvägrare sågs som en del av en försvarsfientlig verksamhet som utgjorde ett hot mot försvarsviljan och ytterst mot landets värnkraft. En vanlig komponent i hotbilden var dessutom den eventuella kopplingen till det svenska kommunistpartiet och i ett större perspektiv till Sovjetunionens utrikespolitiska ambitioner. Detta är särskilt tydligt för perioden fram till ungefär 1967. Förutom kommunism som inslag i hotbilden finns inom säkerhetspolisen vissa tendenser till att lägga in en slags kulturell aspekt på värnpliktsvägrardemonstranterna. Liksom fallet var med

Världsmedborgarrörelsen kunde demonstranterna i Kommittén för icke-våldsaktioner av det etablerade samhället ses som annorlunda och avvikande.

Att bedriva propaganda eller aktivt sprida information om värnpliktsvägran kunde mycket väl utgöra grund för registrering. Demonstrationsaktivitet som ledde till misstanke om uppvigling var ett säkert sätt att bli registrerad. Andra som registrerades var personer som kunde antas vara intresserade av att infiltrera försvaret och bedriva propaganda inom förbanden. Registreringsgrundande kunde även vara att i politiska sammanhang ge uttryck för vad polisen ansåg vara en allmänt försvarsfientlig inställning. Ett exempel kan hämtas från 1962 då en socialdemokratisk ledamot av Nyköpings stadsfullmäktige registrerades efter att ha motsatt sig ett kommunalt anslag till skytterörelsen.

7 Vietnamrörelsen

Inledning

Vid mitten av 1960-talet hade atomvapenfrågan börjat tappa sin dragningskraft i Sverige. Från militärt håll kom intresset istället att riktas mot ett försvar med konventionella vapen. Svensk anskaffning av egna atomvapen var inte längre en brännbar politisk fråga och 1968 skulle den avskrivas för gott. Detta kan naturligtvis ses som en seger för den opinion som sedan slutet av 50-talet bekämpat de militära kraven på svensk atombomb. Det socialdemokratiska kvinnoförbundet, kommunistisk och icke-kommunistisk fredsrörelse, enskilda politiker som Östen Undén och Ernst Wigforss hade alla utifrån sina utgångspunkter argumenterat och agerat mot ett svenskt anskaffande. Den som vill kan också se det som en seger för stormakternas intressen. Både Sovjet och USA var, från olika utgångspunkter, motståndare till att den exklusiva klubben av atomvapenländer skulle utökas till fler länder. År 1960 hade USA genom beslut i National Security Council påtagit sig ansvar även för försvaret av Sverige och atomvapenparaplyet hade på så sätt fällt ut även över vårt land.

Hur man än ser det var det knappast längre möjligt att hålla liv i en fredsrörelse uteslutande baserad på hotet från atomvapnen. I början av 1960-talet hade fredsrörelsens intressen också breddats till alltmer globala frågor. Särskilt förtrycket i Sydafrika hade ägnats stor uppmärksamhet. Från 1965 riktades intresset framför allt mot det krig som USA successivt övertagit från Frankrike; Vietnamkriget. De gamla och även de kanske inte fullt så gamla fredsorganisationerna växlade fokus och Sydostasien kom i blick-fånget. Under de närmaste åren skulle Vietnamkommittéer och FNL-grupper i stort antal bildas runt om i landet. Dessutom skapades på initiativ av fredsrörelsen och stora delar av Organisations Sverige flera samarbetsorgan till stöd för det vietnamesiska folket. Om

övervakningen av denna aktivitet till förmån för Vietnam handlar detta kapitel. Begreppet *Vietnamrörelsen* används här för att beteckna alla typer av engagemang för Vietnam medan *FNL-rörelsen* används som beteckning på de grupper som uttryckligen bildades som ett stöd för Sydvietnams nationella befrielsefront, FNL. Kapitlet gör inga anspråk på att behandla *alla* former av engagemang för Vietnam som framträdde under 1960-talets andra halva. Jag har istället begränsat mig till de organisationer som var intressantast ur säkerhetstjänsternas synvinkel.

En Vietnamrörelse tar form

Den internationella litteraturen om Vietnamkriget är omfattande. Löpande publiceras också nya böcker med delvis nya tolkningar rörande krigets uppkomst, karaktär och följder. Det är i detta sammanhang knappast motiverat att göra någon djupdykning i krigets bakgrund och utveckling. Dock finns det skäl att något beröra de händelser som får sägas ha haft en avgörande betydelse för att Vietnamkriget uppmärksammades i Sverige i början av 1965.

I augusti 1964 ägde den händelse rum som går under namnet intermezzot i Tonkinbukten. Från amerikanskt håll gjordes gällande att nordvietnamesiska torpedbåtar den 4 augusti angripit amerikanska örlogsfartyg. Det amerikanska svaret blev att tre dagar senare i kongressen anta en resolution som gav president Johnson möjlighet att vidta "all necessary measures to repel any armed attack against the forces of the United States and to prevent further aggression".⁴³² Med detta som grund möjliggjordes ett mera direkt amerikanskt ingripande och de första bombningarna inleddes samma år. Demonstrationer förekom redan 1964 men det var efter februari 1965 när bombningarna trappades upp som Vietnamkriget mera på allvar skulle komma att bli föremål för uppmärksamhet i Sverige. I mars 1965 ordnade det socialdemokratiska studentförbundet en demonstration med efterföljande opinionsmöte. Kriget berördes kortfattat i riksdagens utrikesdebatt i mars men påföljande månad ökade den offentliga debatten i omfattning. Författare som Artur Lundkvist och Sara Lidman, båda på vänster-kanten och

---

⁴³² Joint Resolution of U.S. Congress: Public Law 88-408, August 7, 1964, Approved on August 10, 1964. Modern History Sourcebook: The Tonkin Bay Resolution, 1964. Internet: <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1964Tonkinbay.html>.

med erfarenhet från freds- och antikärnvapenrörelsen tog upp Vietnamkriget till debatt vilken fortsattes i pressen.⁴³³

Det nya intresset för Vietnam kom också till uttryck i säkerhetspolisens kvartalsrapporter som för perioden april-juni 1965 noterade en mängd Vietnamrelaterade händelser. Bl.a. meddelades att SKP:s partistyrelse i april antagit ett uttalande om internationell nedrustning, ökat svenskt bistånd till u-länderna, avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och fred i Vietnam. Den 13 april höll SFK, KMA, Clarté och Svenska Kvinnors Vänsterförbund fackeltåg mot kriget i Vietnam. Tåget gick till Kungsträdgården där Andrea Andreen talade och en delegation utsågs som följande dag besökte USA:s ambassad för att överlämna en resolution. WPC:s presidium sammanträdde i Stockholm 24-25 april 1965 och enligt den knapphändiga information polisen hade om de slutna förhandlingarna skulle mötet ha dominerats av situationen i Vietnam. Under perioden överlämnades till statsminister Erlander en lista med namn för fred i Vietnam. Insamlingen hade bedrivits av KMA och överlämnades av en delegation bestående av Andrea Andreen, Bertil Svahnström och Stiv Jakobsson. Den 5-7 juni genomförde KMA en fasta och marsch för fred i Vietnam med tal av bl.a. ordföranden Bertil Svahnström och författaren Svante Forster.

Den 14 juni 1965 inträffade den händelse som i FNL-rörelsens egen historieskrivning givits namnet "slaget vid Hötorget".⁴³⁴ Clartémedlemmarna Sköld Peter Matthis och Åsa Hallström greps på Hötorget i Stockholm efter att, enligt polisen, hindrat trafiken. Händelsen väckte stor uppmärksamhet i pressen och noterades både i säkerhetspolisens och försvarsstabens periodiska översikter. I säkerhetspolisens kvartalsrapport hävdades att "mycket tyder på att bråket med polisen kan ha provocerats fram av demonstranterna just för att skaffa sig publicitet." De två gripna och deras Vietnam-engagemang var dock inte något som var helt okänt för polisen. Genom telefonavlyssningen mot ungtkommunistiska kretsar hade säkerhetspolisen redan i februari samma år fått kunskap om att de båda och flera andra namngivna personer ingick i en av Clarté bildad Vietnamgrupp.⁴³⁵ Redan här hade säkerhetspolisen uppgifter

⁴³³ Möller, Yngve: *Sverige och Vietnamkriget. Ett unikt kapitel i svensk utrikespolitik*. Tiden, Stockholm 1992, s. 9-17.

⁴³⁴ Se Hammarström, Tommy (red): *FNL i Sverige. Reportage om en folkrörelse under tio år*. Stockholm 1975.

⁴³⁵ Källa "E Jung" 22/2 1965. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr 1A. SÄPO.

om viss tendens åt det kinavänliga hållet beträffande en av medlemmarna i Clartégruppen. På många sätt stod polisen dock kvar i den gamla hotbilden där en monolitisk internationell kommunism med centrum i Moskva höll taktpinnen och dirigerade protesterna i väst.⁴³⁶

Svenska Vietnamkommittén

I augusti 1965 bildades i Stockholm en kommitté med syfte att ena de krafter som arbetade för fred i Vietnam. Svenska Vietnamkommittén fick vid starten ett 60-tal medlemmar samt en interimstyrelse med Stiv Jakobsson, socialdemokrat och ordförande i Svenska Världsfredsmissionen, som ordförande. Bland övriga namn märktes flera som varit aktiva i kampen mot atomvapen, t.ex. Bertil Svahnström, Göte Jakobsson och Per Anders Fogelström men också flera namn från kretsarna kring Svenska Fredskommittén.⁴³⁷

Redan från starten var inriktningen humanitär och samarbete söktes med Röda korset, Rädda barnen och Lutherhjälpen för att igångsätta hjälpaktioner för Vietnams folk. Parollen var *Fred i Vietnam* och redan här fanns fröet till motsättningen till den krets som skulle bli ledande inom FNL-rörelsen i Sverige. Genom att hävda att fred var det absolut viktigaste målet att uppnå kom de pacifistiska kretsarna kring Svenska Vietnamkommittén i direkt konflikt med den Clartégrupp som engagerat sig i Vietnamkriget. Med det antiimperialistiska perspektiv som dominerade inom Clarté uppfattades parollen *Fred i Vietnam* som ett förräderi mot det vietnamesiska folket. Detta eftersom ingen tydlig åtskillnad gjordes mellan angripare och angripen. Därmed utgjorde parollen ett förtäckt stöd åt den amerikanska krigföringen enligt clartéisterna.⁴³⁸

Från Vietnamkommitténs sida hävdades däremot att kritikerna genom sitt avståndstagande från fredstanken endast förlängde kriget och det vietnamesiska folkets lidande. Tanken att FNL skulle kunna vinna en militär seger över USA hade "ingen kontakt med verkligheten" framhöll Bertil Svahnström i tidningen *Freden*.⁴³⁹

⁴³⁶ I kvartalsrapporten för april-juni 1965 berättas under rubriken "Clarté" att den 14/6 demonstrerade ett 20-tal ungdomar från Clarté "och andra uppenbarligen kommunistdirigerade organisationer" på Hötorget. Kommunistisk verksamhet mm i Sverige under april-juni 1965. SÄPO. Akt 5:721d 1-28, löpnr 7. SÄPO.

⁴³⁷ DN 20/8 1965. Klipp i akt 250:09/0, löpnr 2. SÄPO.

⁴³⁸ Salomon, Kim: *Rebeller i takt med tiden. FNL-rörelsens och 60-talets politiska ritualer*. Rabén Prisma, Stockholm 1996, s. 98.

⁴³⁹ *Freden* nr 14, 30/8 1965. Klipp i akt 250:09/0 löpnr 2. SÄPO.

Motsättningen gällde emellertid inte bara paroller. Svenska Vietnamkommittén tog även avstånd från vissa former av Vietnamprotester och menade att bråk och kränkande plakat inte gagnade arbetet mot kriget.⁴⁴⁰ Även internt inom Vietnamkommittén fanns skilda uppfattningar bl.a. när det gällde hur man skulle se på FNL-gerillan i Sydvietnam. I september 1965 sprack samarbetet och flera personer lämnade Vietnamkommitténs styrelse för att istället ansluta sig till den arbetsgrupp till stöd för FNL som var under bildande. Våren 1966 startade Vietnamkommittén *Nationalinsamlingen för Vietnam* som fick stöd av samtliga fem riksdagspartier samt även delar av näringslivet och Organisationssverige. Insamlingen som var tänkt att komma både FNL och regeringen i Sydvietnam till del kritiserades hårt av den framväxande FNL-rörelsen som startade en egen insamling.⁴⁴¹ Svenska Vietnamkommitténs interna problem skulle dock fortsätta. Först i februari 1966 hade man kunnat välja en ordinarie styrelse. I juni 1966 rapporterades i pressen att ett försök pågick att reorganisera och bredda kommittén varför Per Anders Fogelström tillfälligt tagit över ordförandeposten.⁴⁴² Verksamheten tycks dock ganska snart ha avstannat varefter kommittén endast fortsatt existera till namnet.

Hur betraktades då Svenska Vietnamkommittén av säkerhetspolisen? Omedelbart vid bildandet upprättades registerpost över kommittén. Eftersom kommittén innehöll flera för säkerhetspolisen bekanta namn torde det ha varit självklart att kommittén i sig också skulle uppmärksammas. Säkerhetspolisens förväntningar när det gäller Svenska Vietnamkommittén framgår av en anteckning på det första registerblad som upprättades:

Kommittén ännu ej kommunistisk enl uppg av
fkra "H" 31/8 1965.⁴⁴³

Ännu elva dagar efter kommitténs bildande hade kommunisterna inte tagit över kommittén, vilket annars var vad säkerhetspolisen förväntat sig skulle ske. I kvartalsrapporten för perioden juni-september 1965 noterades också att kommittén bildats. Särskilt uppmärksammades att Demokratisk Ungdoms ordförande, Kjell E

⁴⁴⁰ "Vietnamkommittén tar avstånd från bus och kränkande plakat." *SvD 30/8 1965*. Klipp i akt 250:09/0 löpnr 2. SÄPO.

⁴⁴¹ Salomon, Kim: *Rebeller i takt med tiden*, s. 98.

⁴⁴² "Vietnambuddist imponerade." *Freden nr 11, 30 juni 1966*. Klipp i akt 250:09/0 löpnr 2. SÄPO.

⁴⁴³ Akt 250:09/9 löpnr 2. SÄPO.

Johansson, och Svenska Fredskommitténs sekreterare Wide Svensson ingick i kommittén men att de "ännu inte lyckats skaffa sig någon ledande ställning". Ordet "ännu" som alltså förekommer på två ställen visar att inom säkerhetspolisens bearbetningsrotel var bilden tämligen klar. Det var endast en tidsfråga innan de skickliga kommunisterna Johansson och Svensson skulle ha infiltrerat sig fram till ledningen av kommittén. Någon verklig kommunistisk infiltration skulle dock polisen aldrig komma att få belägg för. I den sammanställning över aktuella organisationer som framställdes 1969 klassificerades den då upphörda Svenska Vietnamkommittén som ickekommunistisk.⁴⁴⁴

Stockholmskonferensen om Vietnam

Sommaren 1966 togs ytterligare ett initiativ i Vietnamfrågan. Med Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen som initiativtagare inbjöds ett flertal internationella fredsorganisationer att med förenade ansträngningar åstadkomma fred i Vietnam. Bland de inbjudna organisationerna fanns det kommunistiska Världsfredsrådet som nu för första gången på allvar bjöds in till samarbete med de ickekommunistiska fredsorganisationerna. Under hösten 1966 tillsattes en organisationskommitté med Bertil Svahnström som ordförande för att förbereda den kommande konferensen. I Sverige stöddes konferensen av förutom freds rörelsen flera kristna organisationer samt Folkpartiets och Centerns ungdomsförbund. Den 6-9 juli 1967 hölls så *Stockholm World Conference On Vietnam* med omkring 400 deltagare. Bland de inbjudna fanns även delegater från Nordvietnam och FNL. På konferensen diskuterades frågor som Vietnamkriget och folkrätten samt hur arbetet för fred och oberoende för Vietnam skulle kunna samordnas. Stockholmskonferensen antog för vidare fredsarbete en appell för en lösning av Vietnamkonflikten. I appellen fastslogs att grunden för ett slut på kriget utgjordes av ett definitivt och villkorslöst stopp för de amerikanska krigshandlingarna i Vietnam. Vidare skulle de amerikanska och dess allierades styrkor och militärbaser dras bort. Slutligen fastställdes att det var det vietnamesiska folkets sak att "på grundval av oberoende, demokrati, fred och neutralitet i enlighet med Genèveavtalens principer och FNL:s program" bestämma sin egen framtid.⁴⁴⁵

---

⁴⁴⁴ *Aktuella organisationer mm 1969*. Rps/Säk 18/4 1969. Akt 250:09/0 löpnr 2. SÄPO.

⁴⁴⁵ *Freden* nr 14, 30/9 1967. Klipp i akt SFSF 701301-0793 löpnr T 2. SÄPO.

FNL:s ställning som legitim representant för folket i Sydvietnam hade därmed markerats.

Hur betraktade då säkerhetspolisen Stockholmskonferensen om Vietnam? Den bild Rps/säk hade av konferensen framgår tydligt av en 19-sidig handling upprättad den 3 juli 1967, dvs. några dagar innan konferensens öppnande. Handlingen består mestadels av listor med namn på personer som deltagit i förberedelserna eller skulle medverka vid själva konferensen. Till varje namn är fogat personliga uppgifter om organisationstillhörighet och andra fakta som bedömts relevanta. Handlingen inleddes dock med ett avsnitt där konferensen placerades in i ett större propagandasammanhang.

Främste tillskyndare av konferensen är den sovjetiska, kommunistiska frontorganisationen Världsfredsrådet...Konferensen ingår som en del i den plan, som de kommunistiska frontorganisationerna arbetar efter. Ett otal liknande manifestationer har förekommit tidigare. Man utnyttjar varje tillfälle att draga in fler och fler organisationer och enskilda personer i frontorganisationernas verksamhet. Alla de sovjetiska internationella frontorganisationerna kontrolleras direkt och utomordentligt skickligt av den sovjetiska underrättelsetjänsten och alla funktionärer är noggrant utvalda yrkesmän. En del av dem kan i ett eller annat avseende sägas vara sovjetiska u-agenter. Det har under någon tid stått klart att den sovjetiska u-tjänsten utnyttjat och utnyttjar en frontorganisation, som man kontrollerar, till att penetrera olika nationella och internationella grupper, som dras in i frontverksamheten. Så snart en ny nationell organisation börjar samarbeta med den sovjetiska frontorganisationen följer kontakter med, bedömning av och eventuell slutlig värvning av personer på nyckelposter. Det finns ingenting som tyder på att den under kontroll av Världsfredsrådet anordnade världskonferensen om Vietnam utgör något undantag.⁴⁴⁶

---

⁴⁴⁶ *Följande har inhämtats om Vietnamkonferensen i Stockholm den 6-9 juli 1967. PM 3/7 1967. Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen 701301-0793 löpnr 3. SÄPO.*

Vilka belägg hade då säkerhetspolisen för detta? I Svenska Freds- och Skiljedomsföreningens SÄPO-akt finns en hel del interna handlingar rörande konferensen t.ex. korrespondens. Handlingarna visar att det fanns interna motsättningar inom den kommitté som arrangerade konferensen. Bland annat gällde det frågan om representanter för de vietnamesiska buddhisterna skulle bjudas in eller inte. Enligt uppgift skulle detta inte ha accepterats av Sovjet, Sydvietnam och FNL varför buddhisterna fick stanna hemma. Rykten florerade också internt om att Världsfredsrådet avsåg använda konferensen för att förena alla internationella fredsorganisationer och sedan ta över hela fredsrörelsen. Bertil Svahnström avvisade uppgiften som "absurd" i brev till tre av med-arrangörerna.⁴⁴⁷

Det förefaller emellertid knappast att ha varit dessa knapphändiga uppgifter som var den huvudsakliga grunden bakom säkerhetspolisens tämligen tvärsäkra omdömen om konferensens roll som en del av den sovjetiska underrättelseverksamheten. Snarare handlar det om en sedan länge inarbetad teoretisk bild av hur de sovjetiska frontorganisationerna arbetar än konkreta belägg beträffande just den här konferensen. Uppgifter om eftergifter för sovjetiska krav och konferensens ensidiga utpekande av USA som ansvarigt för kriget blir då indicier på att det verkligen är Världsfredsrådet som styr konferensen. Att det var Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen som tagit initiativ till konferensen, att många ickekommunistiska organisationer och personer medverkade, däribland riksdagsledamöter från folkpartiet och social-demokraterna, gav inte anledning till någon omprövning av detta. Snarare blir detta exempel på med vilken skicklighet den sovjetiska underrättelsetjänsten arbetar i väst. En sak som inte framgår i akten är hur polisen fått tag i de interna handlingarna angående konferensen. Det är emellertid inte otänkbart att det som så många gånger förr handlade om källa "Johan". För detta talar att Wide Svensson, som i sitt arbete inom SFK och KMA tog hjälp av "Johan", även ingick i förberedelsekommittén för Stockholms-konferensen. Helt klart är att "Johan" i oktober 1967 överlämnade ett protokoll från ett sammanträde inom förberedelsekommittén hållet i september samma år.⁴⁴⁸

Även försvarsstaben intresserade sig för Stockholmskonferensen. I augusti 1967 översändes "som orientering" en lista över deltagare i konferensen. Listan hade Fst/Säk ställt samman efter upp-

---

⁴⁴⁷ Se diverse handlingar i akt SFSF 701301-0793 löpnr 3. SÄPO.

⁴⁴⁸ Protokollet finns i akt 250:09/0 löpnr 1A. SÄPO.

gifter från visumansökningar samt med hjälp av passpolisens Arlandalistor.⁴⁴⁹

Stockholmskonferensen fick en fortsättning och ytterligare konferenser hölls, dock i mindre skala, två stycken 1968 samt en vardera 1969 och 1970. Säkerhetspolisens uppfattning var dock även framgent densamma som 1967. I en sista sammanställning om Stockholmskonferensen daterad maj 1971 fastslogs återigen polisens uppfattning om dess funktion som sovjetiskt propagandorgan:

Stockholmskonferensen om Vietnam påverkas i hög grad av företrädare för Moskvas intresse, vilket omsättes på konferenserna i en politiskt inriktad propaganda mot USA. Den i och för sig förstäliga motviljan mot den amerikanska krigföringen i Vietnam skapar mottaglighet för denna propaganda även i kretsar med icke-prorysk inställning. Den av konferenserna bedrivna verksamheten kan i viss mån - men inte helt och hållet - ses som ett metodiskt utnyttjande av de goda möjligheter till anti-amerikansk propaganda som krigssituationen i Indokina ger upphov till. Det är inte förvånansvärt att Moskva utnyttjar nämnda möjligheter, dvs inkopplar en täckorganisation och låter denna utöva sin funktion.⁴⁵⁰

Efter den stora konferensen i juli 1967 minskade dock Stockholmskonferensens betydelse. Istället kanaliserades de fortsatta ansträngningarna i att skapa ett nytt slagkraftigt svenskt samarbetsorgan för Vietnamarbetet. Vid ett sammanträde i september 1967 med den kommitté som i Sverige hållit i förberedelserna för Stockholmskonferensen beslöts att kalla till möte den 4 oktober. Till sammanträdet inbjöds hela stödkommittén som stått bakom Stockholmskonferensen samt också de gamla medlemmarna i Svenska Vietnamkommittén.⁴⁵¹

⁴⁴⁹ Fst/Säk till Byråchef Otto Danielsson, Rps/säk. Fst/Säk I nr 200 H, 2/8 1967. SFSF 701301-0793 löpnr 4. SÄPO.

⁴⁵⁰ *Stockholmskonferensen om Vietnam, Stockholm Conference on Vietnam*. Rps/Säk 15/5 1971. Akt 250:09/0 löpnr 1A. SÄPO.

⁴⁵¹ Protokoll. Styrelsen för den svenska förberedelsekommittén för Stockholmskonferensen 6/9 1967 (från "Johan"). Akt 250:09/0 löpnr 1A. SÄPO.

Svenska kommittén för Vietnam (SKfV)

Vid sammanträdet den 4 oktober 1967 beslutades om bildandet av en ny kommitté som fick namnet *Svenska Kommittén för Vietnam*, SKfV. I praktiken handlade det om en sammanslagning av den avsomnade Svenska Vietnamkommittén och Stödkommittén för Stockholmskonferensen om Vietnam. Kommittén fick stöd från en rad fackliga och religiösa organisationer, från fredsrörelsen och från socialdemokraternas, centerpartiets och folkpartiets ungdoms- student- och kvinnoförbund. Till ordförande i interimsstyrelsen utsågs riksdagsmannen Evert Svensson (s). Bland övriga namn i interimsstyrelsen kan nämnas de från fredsrörelsen kända Bertil Svahnström (AMSA, KMA, SFSF), Barbro Alving (AMSA) och Wide Svensson (SFK, KMA). Den nya kommittén gavs på olika sätt en socialdemokratisk prägel. Den 24 januari 1968 fick SKfV en ordinarie styrelse med professor Gunnar Myrdal som ordförande. Det socialdemokratiska partiet beslutade på ett sammanträde med verkställande utskottet den 10 februari 1968 att bevilja kommittén ekonomiskt stöd.⁴⁵²

Ambassadör Yngve Möller menar i sin bok om Sverige och Vietnamkriget att det är missvisande att i likhet med den svenska FNL-rörelsen se SKfV som en del av den socialdemokratiska partiapparaten. Däremot, skriver Möller, "var dess tillkomst klart inspirerad av partiledningen, som genom kommittén ville få möjlighet att kunna styra opinionsbildningen och hålla denna under demokratisk kontroll".⁴⁵³ Problemet med denna tolkning är dock att Möller förlägger kommitténs bildande till fel tidpunkt, den 24 januari 1968. Kommittén hade i själva verket bildats vid ett sammanträde redan den 4 oktober 1967. Det som inträffade den 24 januari 1968 var att kommittén försågs med en ordinarie styrelse, inte själva bildandet. Att som Möller hävda att partiledningen inspirerat kommitténs tillkomst förefaller rimligt om man förlägger själva bildandet till i slutet av januari 1968 och det stöd som erhöles från SAP vid denna tid. Om man istället beaktar att SKfV bildats drygt tre månader tidigare efter förarbete av bl.a. Bertil Svahnström och Wide Svensson blir det tydligt att SKfV i själva verket var en följd av det Vietnamarbete som inletts av KMA 1965 för att fortsättas av Svenska Vietnamkommittén och Stockholmskonferensen.

⁴⁵² Salomon, Kim: *Rebeller i takt med tiden. FNL-rörelsens och 60-talets politiska ritualer*. Rabén Prisma, Stockholm 1996, s. 175

⁴⁵³ Möller, Yngve: *Sverige och Vietnamkriget. Ett unikt kapitel i svensk utrikespolitik*. Tidens förlag, Stockholm 1992, s. 109.

Däremot förefaller det vara en rimlig hypotes att se det socialdemokratiska engagemanget i början av 1968 som ett sätt att försöka styra opinionsbildningen i Vietnamfrågan och även visa prov på ett socialdemokratiskt intresse för kriget. Trots detta får SKfV sägas ha varit en organisation av radikalare slag än sina föregångare. SKfV:s program var helt baserat på den appell som Stockholmskonferensen om Vietnam antagit i juli 1967 där t.ex. den gamla pacifistiska parollen "Fred i Vietnam" helt utgätt.⁴⁵⁴ Ställningstagandet för Nordvietnam och FNL och mot "militärjuntan i Saigon" och USA var klart uttalat.⁴⁵⁵

Den mest uppmärksammade aktionen från SKfV:s sida är utan tvekan fackeltåget från Humlegården till Sergels Torg den 21 februari 1968. I taget gick 5000-6000 personer men både samtidigt och eftervärldens intresse har främst kretsat kring ett par av dem som gick i täten. Här återfanns bl.a. från SKfV:s ledning Gunnar Myrdal, Barbro Alving och Bertil Svahnström men framför allt utbildningsminister Olof Palme och Nordvietnams Moskvaambassadör, Nguyen Tho Chan.⁴⁵⁶ Fackeltåget den 21 februari 1968 var en av de få aktiviteter från SKfV som övervakades av säkerhetspolisen genom yttre spaning. Förutom ordningspolis följdes taget av en spanare från säkerhetspolisen. Något speciellt att rapportera hade dock inte säkerhetspolisens övervakare förutom en kines som gick runt bland åhörarna på Sergels Torg och tog bilder.⁴⁵⁷ Under våren 1968 fortsatte SKfV med en internationell Vietnamkonferens med 140 deltagare. Hösten 1968 öppnades på initiativ av Svenska Kommittén för Vietnam ett informationskontor för FNL på Drottninggatan i Stockholm. Parallellt med detta försökte SKfV påverka regeringen att upprätta officiella diplomatiska förbindelser med Nordvietnam. Den 10 januari 1969 erkände Sverige som första västland Demokratiska Republiken Vietnam, dvs. Nordvietnam.⁴⁵⁸

Om man läser Yngve Möllers bok om Sverige och Vietnamkriget och Kim Salomons bok om FNL-rörelsen så framstår SKfV med Salomons ord som en "socialdemokratiskt orienterad or-

⁴⁵⁴ Möller, Yngve: *Sverige och Vietnamkriget. Ett unikt kapitel i svensk utrikespolitik*. Tidens förlag, Stockholm 1992, s. 106-107.

⁴⁵⁵ Appell för Vietnams folk. SKfV februari 1968. Akt 250:09/0 löpnr 1A. SÄPO.

⁴⁵⁶ Möller, Yngve: *Sverige och Vietnamkriget. Ett unikt kapitel i svensk utrikespolitik*. Tidens förlag, Stockholm 1992, s. 114-120.

⁴⁵⁷ PM av "H" 22/2 1968. Akt 250:09/0 löpnr 1A. SÄPO.

⁴⁵⁸ Om SKfV se Möller, Yngve: *Sverige och Vietnamkriget. Ett unikt kapitel i svensk utrikespolitik*. Tidens förlag, Stockholm 1992, s. 110-111. Om erkännandet av Nordvietnam se Eken-gren, Ann-Marie: *Av hänsyn till folkrätten? Svensk erkännandepolitik 1945-1995*, Nerenius & Santerus, Stockholm, s. 223-246.

ganisation” och ”en del av det politiska etablissemanget”.⁴⁵⁹ Inom Säkerhetspolisen fanns dock en annan bild. Redan från kommitténs tillkomst fanns SKfV med i säkerhetspolisens kvartalsrapporter över kommunistisk verksamhet. I 1969 års rapport för andra kvartalet övergick säkerhetspolisen till att beteckna Vietnamkommittén som en ”kommunistisk täckorganisation”. Förutom SKfV placerades även Världsfredsrådet, Clarté, VCO och Kommittén mot nynazism och rasfördomar i denna kategori våren 1969. Som ytterligare belägg för säkerhetspolisens syn på SKfV kan anföras ett yttrande vid föreståndarmötet i Åtvidaberg 22-24 april 1969. Vid en diskussion rörande den nya och den gamla vänstern framhöll förste kriminalassistent ”H” att det var för tidigt att avskrika den gamla Moskvakommunismen:

Titta bara på hur man från kommunistiskt håll förstår att utnyttja människors naturliga medkänsla med folket i Vietnam. När fick man på Hilding Hagbergs tid se ett statsråd i en kommunistiskt inspirerad demonstration? Kan det inte vara frågan om att man valt en ny och bättre taktik.⁴⁶⁰

Att ”H” syftade på Palme och fackeltåget den 21 februari 1968 är uppenbart.

Det finns tyvärr inga handlingar som visar mera konkret hur säkerhetspolisen resonerade när man på detta sätt placerade SKfV i samma grupp som det sovjetstyrda Världsfredsrådet. Med kunskap om vad säkerhetspolisen kände till om kommittén och dess aktiva medlemmar samt hur man allmänt uppfattade kommunistiska frontorganisationers arbete och funktion går det emellertid att föra ett resonemang om detta. Ungefär så här kan säkerhetspolisen ha resonerat:

1. SKfV är en direkt arvtagare till den av Världsfredsrådet kontrollerade Stockholmskonferensen.
2. I kommittén arbetar aktivt Bertil Svahnström bl.a. känd som ledare för den kommunistiska täckorganisationen KMA. Genom telefonavlyssning och spaning mot sovjetiska ambassadtjänste-

⁴⁵⁹ Salomon, Kim: *Rebeller i takt med tiden. FNL-rörelsens och 60-talets politiska ritualer*. Rabén Prisma, Stockholm 1996, s. 13 och 168.

⁴⁶⁰ PM ang föreståndarmötet i Åtvidaberg 22-24/4 1969. Rps/Säk 27/6 1969. HSC 578/68. SÄPO.

män har framkommit att Svahnström har flitiga kontakter med dessa.

3. I kommittén arbetar aktivt Wide Svensson, känd kommunist och sekreterare i de båda kommunistiska täckorganisationerna Svenska Fredskommittén och KMA. Även Svensson har kontakt med tjänstemän på den sovjetiska ambassaden.
4. SKfV är i sin propaganda direkt USA-fientligt och tar klar ställning för den kommunistiska regimen i Nordvietnam liksom för den kommunistiska gerillan FNL.
5. Genom att samla en mängd ickekommunistiska organisationer i en paraplyorganisation som agerar i enlighet med Moskvas uppfattning uppvisar SKfV flera tecken på att vara en kommunistisk täckorganisation.

Som sagt, vi vet inte hur säkerhetspolisen resonerade men enligt min uppfattning kan det mycket väl ha varit i linje med ovanstående fem punkter. De fem punkterna innehåller en del uppgifter som obestriddligen var riktiga. SKfV var en direkt arvtagare till Stockholmskonferensen och tog över dess program. Bertil Svahnström och Wide Svensson fanns med i bilden och genom telefonavlyssning och spaning mot sovjetisk ambassadpersonal hade framkommit att båda hade goda och tidvis flitiga kontakter med ambassaden.⁴⁶¹ Säkerhetspolisens uppfattning av SFK och KMA har beskrivits och analyserats i tidigare kapitel. SKfV hade i sina paroller närmat sig FNL-rörelsen och tog liksom Olof Palme klar ställning för Nordvietnam och FNL. Att inta samma position som Sovjetunionen i någon fråga tolkades ofta av säkerhetstjänsterna som att det även förelåg ett samband i form av styrning. Om man valde att framhäva dessa företeelser kunde slutsatsen "kommunistisk täckorganisation" ligga nära till hands.

Emellertid skulle även en annan bild kunna konstrueras. I kommitténs ledning fanns gott om personer vilka veterligen inte var kända för att ha goda kontakter på sovjetambassaden. Det absoluta flertalet organisationer som var medlemmar av kommittén var klart ickekommunistiska. Kommittén tog klart och entydigt avstånd från den sovjetiska inmarschen i Prag 1968. Den svenska opinionen hade radikaliserats under 1960-talets gång och antiamerikanska uppfattningar behövde inte nödvändigtvis innebära styrning eller

---

⁴⁶¹ Se handlingar i Wide Svenssons (P 5692) och Bertil Svahnströms (P 6657) personakter. SÄPO.

samförstånd med Moskva. De goda kontakterna med den socialdemokratiska partiledningen och delar av Organisationssverige borgade för en demokratisk folkrörelseförankring. Väljer man att se det på det viset är det lättare att som Yngve Möller, Kim Salomon och den samtida FNL-rörelsen se SKfV som en del av etablissemanget.

SKfV framstår här som en organisation med två möjliga ansikten. Å ena sidan stöddes den av den socialdemokratiska partiledningen och ett stort antal religiösa, fackliga och demokratiska partiets ungdomsförbund. Därtill medverkade utbildningsministern i ett fackeltåg i SKfV:s regi. Å andra sidan har vi polisens bild där SKfV är en kommunistisk täckorganisation som hänsynslöst utnyttjar Vietnamopinionen för sina egna syften. Här öppnar sig en föreställningsvärld som tyder på en stor klyfta mellan å ena sidan säkerhetspolisen och å den andra regeringen och de fackliga, religiösa, ideella och politiska organisationer som ingick i SKfV.

I sammanhanget kan det vara värt att kort beröra den anklagelse som 1969 riktades mot chefen för säkerhetspolisen, P G Vinge. Vinge ska i ett samtal med Georg Wuopio, chef för sektionen i Luleå, ha yttrat saker som mynnade ut i att Olof Palme var att betrakta som en säkerhetsrisk. I sina memoarer avfärdar Vinge kategoriskt detta och framhåller att "påståendet är så enfaldigt att det borde falla på sin egen orimlighet".⁴⁶² Oavsett vad Vinge sagt och inte sagt i samtal med Wuopio framstår det dock, i ljuset av vad som ovan relaterats, inte alls som orimligt att anta att säkerhetspolisen såg Palme som en säkerhetsrisk. I säkerhetspolisens ögon var Palme ett statsråd som medverkade i en demonstration genomförd av en kommunistisk täckorganisation. Detta kunde tyda på att Moskva, som kriminalassistent "H" uttryckte det, "valt en ny och bättre taktik". Det var emellertid inga större övervakningsresurser som lades på SKfV. Det andra och sista fallet av yttre spaning gäller övervakning av ett fackeltåg i november 1969. Tågets tåtklunga inkluderade partisekreteraren Sten Andersson samt två höga dignitärer från Nordvietnam respektive Sydvietnams provisoriska revolutionära regering.

Under Vietnamkrigets slutskede bytte SKfV namn till *Svenska Kommittén för Vietnam, Laos och Kambodja*. 1980 blev kommittén återigen intressant för säkerhetspolisen då chefen för byrå B beslöt att en "riksomfattande inventering och kartläggning av samtliga

⁴⁶² Vinge, P G: *Säpochef 1962-1970*, Wahlström & Widstrand, Stockholm 1988, s. 168.

vänskapsföreningar” skulle ske. Syftet var att ”belysa föreningarnas ställning som subversivt verkande organ för främmande makt och deras funktion som hjälporganisation i främmande underrättelseverksamhet”. I utredningen skulle ingå vänskapsföreningar för Sovjetunionen och övriga stater inom Warszawapakten. Dessutom liknande organisationer med anknytning till Kina, Albanien, Kuba, Jugoslavien ”och eventuellt andra stater av särskilt intresse”. Det var i den sista kategorin som Svenska Kommittén för Vietnam, Laos och Kambodja kunde komma med i kartläggningen. Utredningen av vänskapsförbunden skulle riktas in på frågor om ”former och medel för subversiv verksamhet” samt även innefatta en kartläggning av förbundens styrelser, inklusive suppleanter, funktionärer och andra personer t.ex. tolkar och artister som brukade medverka på olika sätt.

För varje person skulle aktuella upplysningar inhämtas ”som kan underlätta en bedömning av vederbörandes förutsättningar att vara agent, medhjälpare, propagandist eller att på annat sätt vara verksam för främmande makts subversiva syften”. Även den eventuella förekomsten av inflytelseagenter skulle uppmärksammas. Registrering borde ske av ”alla styrelsemedlemmar och övriga personer - medlemmar eller andra - som ådragit sig misstankar för illegalt samröre med främmande makters underrättelsetjänst”.⁴⁶³ Hurvida uppgifter rörande styrelsemedlemmar i Svenska Kommittén för Vietnam, Laos och Kambodja skulle inrapporteras förefaller ha varit upp till varje sektion att på egen hand besluta om. Från sektionen i Västerås inkom dock uppgifter om en i länet bosatt socialdemokratisk riksdagsman som ingick i styrelsen. År 1984 upprättade säkerhetspolisen en komplett sammanställning över styrelsens ledamöter. Av handlingarna i akten framgår dock inte om några registreringar gjordes av styrelsemedlemmarna i kommittén.

FNL-rörelsen

I slutet av september 1965 bildades i Stockholm Arbetsgruppen för stöd åt Sydvietnams Nationella Befrielsefront. Till ordförande valdes Sköld Peter Matthis och som revisorer ingick bl.a. Evert Kumm och Gunnar Inghe som lämnat sina styrelseuppdrag i Svenska Viet-

⁴⁶³ Bearbetningsuppgift angående vänskapsföreningar. PM Rps/Säk 22/4 1980. Bearbetningsuppgift angående vänskapsföreningar. PM 29/4 1980, SH 934-80. Akt 1:301/1 SÄPO.

namkommittén till förmån för den mer radikala arbetsgruppen. Stommen i Arbetsgruppen utgjordes av medlemmarna i Clartés Sydostasiengrupp men flera hade också en bakgrund i antikärnvapenrörelsen och protestaktionerna mot Francoregimens Spanien. Redan i april 1965 hade utgivningen av Vietnambulletinen inletts. Med den första FNL-gruppen i Stockholm som förebild bildades snart även lokala grupper i Uppsala, Göteborg, Örebro och Lund. 1966 började försöken att på riksnivå organisera FNL-rörelsen och som en paraplyorganisation bildades De Förenade FNL-grupperna, DFFG. I augusti samma år hölls den första rikskonferensen för FNL-rörelsen med 12 lokala grupper närvarande. Något program kunde dock inte antas vilket enligt Sköld Peter Matthis ska ha berott på att för många pacifister var närvarande. Det gick helt enkelt inte att få majoritet för den marxist-leninistiska linje som dominerade i Stockholm.⁴⁶⁴ Under sommaren 1966 skaffade FNL-rörelsen sin första lokal på Pålsundsgatan i Stockholm. 1966 var också året då FNL-rörelsen alltmer började göra sig hörd genom demonstrationer och under 1966 skulle också övervakningen av rörelsen komma igång på allvar.

Att FNL-rörelsen skulle uppmärksammas av säkerhetspolisen är inte ägnat att förvåna. De flesta i den första arbetsgruppen var redan kända för vänster- och fredsaktivitet och flera var registrerade som kommunister. Sköld Peter Matthis hade redan 1955 antecknats då han stod i begrepp att göra värnplikten. Om honom personligen fanns inget "ofördelaktigt" antecknat men fadern däremot hade "figurerat i de flesta 'fredssammanhang' som till-kommit på kommunistiskt initiativ".⁴⁶⁵ Men åter till 1966. I samband med 1:a majfirandet på Stockholms Stadion hade mindre incidenter med FNL-anknytning ägt rum. Efter firandet hade ca 300 demonstranter bildat ett eget tåg och under rop som "USA - mördare" tågat mot den amerikanska ambassaden. I samband med detta förekom flaggbränning. Säkerhetspolisen som var på plats på Stadion följde demonstrationen och noterade noga vad som pågick och fotograferade dessutom deltagarna. Demonstrationen var olaglig och ingen grupp stod som organisatör. För säkerhetspolisen rädde dock inget tvivel om att arbetsgruppen till stöd för FNL stod bakom det

---

⁴⁶⁴ Salomon, Kim: *Rebeller i takt med tiden. FNL-rörelsens och 60-talets politiska ritualer*. Rabén Prisma, Stockholm 1996, s. 98.

⁴⁶⁵ PM av kriminalassistent Malte Ter-Borch 1/11 1955. Sköld Peter Matthis personakt löpnr 1. SÄPO.

hela.⁴⁶⁶ Några dagar senare tog FNL-gruppen i ett flygblad upp flaggbrännandet på 1:a maj och försvarade aktionen.⁴⁶⁷

Någon gång i början av maj hade säkerhetspolisen "från förtrolig meddelare" fått information om att FNL-gruppen planerade en ny demonstration med flaggbränning. Med stor sannolikhet var meddelaren identisk med en person som den proamerikanska och antikommunistiska organisationen *Kommittén för ett fritt Asien* (KFA) infiltrerat i FNL-gruppen. Flera medlemmar i KFA stod i förbindelse med säkerhetspolisen och rapporterade om olika företeelser inom FNL-rörelsen.⁴⁶⁸ Genom meddelaren hade polisen också fått kunskap om att Matteus ungdomsgård på Karlbergsvägen skulle användas vid förberedelserna inför demonstrationen. Ungdomsgården övervakades nu framför allt i syfte att ta reda på vilka som var involverade i verksamheten. Sköld Peter Matthis och Åsa Hallström som betraktades som ledare för gruppen blev också föremål för övervakning. Paret hade kallats till polisförhör rörande flaggbränningen i samband med 1 maj men inte dykt upp. Troligen som ett led i att försöka bilda sig en uppfattning om vad som var på gång gjorde utredningsgruppen hembesök hos paret på Pontonjärgatan på Kungsholmen i Stockholm. Den officiella anledningen var dock att de båda inte infunnit sig till det förhör de kallats till. Vid besöket i bostaden konstaterades att de två inte var hemma men att aktivitet, bl.a. tillverkning av plakat pågick i lägenheten av personer som polisen uppfattade var av "demonstranttyp". Med anledning av detta upprättades spaning utanför Matthis' och Hallströms lägenhet. Övervakningen av parets bostad resulterade i en detaljerad PM med klockslag angivna för olika händelser under dagarna 27-28 maj 1966. Det redovisas vilka som kommer och går, vilka bilar som syns utanför huset, vad folk bär på och att pappkartonger lastas in i olika bilar. När Matthis lämnade Pontonjärgatan med bil följde säkerhetspolisen efter till olika adresser på söder.

På eftermiddagen den 28 maj började mötet som hölls i ABF-huset. Runt kvart i fyra började folk komma ut och flera personer började bränna små amerikanska pappersflaggor för att därefter bege sig mot den amerikanska ambassaden. I samband med mötet fotograferade säkerhetspolisen och upprättade därefter en förteck-

⁴⁶⁶ PM angående 1:a maj demonstrationen 1966. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr A 2. SÄPO.

⁴⁶⁷ Tängerstad, Erik: *Att organisera ett engagemang. Om tillkomsten av den svenska FNL-rörelsen*. C-uppsats Historiska institutionen, Sthlms Universitet 1988, s. 39.

⁴⁶⁸ PM angående kontakter inom Arbetsgruppen för stöd åt Sydvietnams Nationella Befrielsefront och Kommittén för ett fritt Asien (KFA). 25/5 1966. Akt 1:01/10B löpnr 1. SÄPO.

ning över deltagare.⁴⁶⁹ Mötet som hölls var ett samarrangemang mellan FNL-gruppen och organisationerna DU, Clarté, Forum Vänster, SSU Bredäng, SSU City och Progressiv. Att säkerhetspolisen tog demonstrationerna och flaggbrännandet på allvar visas av att inte mindre än fem personer fanns på plats uppdelade i åtminstone två grupper. En grupp fanns inne i ABF-huset under mötet och rapporterade vilka som var där och vad som sades. Den andra bedrev spaning utanför lokalen.⁴⁷⁰ Men det var inte bara säkerhetspolisen som var ute och spanade den 28 maj. I samband med att mötesdeltagarna lämnade lokalen upptäcktes att en civilklädd person filmade dem som lämnade ABF-huset. Händelsen fick stor uppmärksamhet i medierna och fogades in som en naturlig del i de samtida angreppen på säkerhetspolisen. Det var emellertid inte säkerhetsavdelningen som filmade denna gång utan kriminalpolisen, vilket P G Vinge gör en stor affär av i sina memoarer.⁴⁷¹ I memoarerna citerar Vinge ur en föredragning som hölls vid ett stormöte för personalen sommaren 1966. Vinge informerade om kriminalpolisens filmverksamhet den 28 maj:

Fotograferingen har icke på något sätt föranlett någon registrering av mötesdeltagare eller liknande.

Det är möjligt att kriminalpolisens film inte kom till användning för att registrera mötesdeltagare men det torde i så fall ha berott på att säkerhetspolisens egna fotografier och iakttagelser var tillräckliga. En av säkerhetspolisens spanare som deltog i övervakningen av mötet avslutar sin PM så här:

Särskild förteckning över deltagare i demonstrationen har upprättats och bifogas. Fotografier har tagits och kommer att bearbetas. Vissa andra förhållanden kommer att utredas då tiden det medger.⁴⁷²

---

⁴⁶⁹ PM ang observationer vid Karlbergsvägen 32 (Matteus ungdomsgård) lördagen den 14 maj 1966. Rps/Säk 17/5 1966. PM angående iakttagelser i samband med Vietnamdemonstration med flaggbränning i närheten av USA:s ambassad lördagen den 28 maj 1966. Rps/Säk 31/5 1966. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr A 2. SÄPO.

⁴⁷⁰ PM angående iakttagelser i samband med möte anordnat av DU, Clarté, Forum Vänster, SSU Bredäng, City och Progressiv samt Arbetsgruppen för stöd åt FNL lördagen den 28/5 1966. Rps/Säk 31/5 1966. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr A 2. SÄPO.

⁴⁷¹ Se Vinge, P G: *Säpochef 1962-1970*. W & W, Stockholm 1988, s. 77-85.

⁴⁷² PM angående iakttagelser i samband med Vietnamdemonstration med flaggbränning i närheten av USA:s ambassad lördagen den 28 maj 1966. Rps/Säk 31/5 1966. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr A 2. SÄPO.

P G Vinge fortsätter sina memoarer med att kategoriskt förneka varje förekomst av fotografering vid demonstrationer:

Alltså: det var icke Säpo som fotograferade demonstranter. Inte den gången. Inte vid tidigare tillfällen. Och inte vid senare tillfällen heller, åtminstone vad gäller min tid som chef.

I själva verket var det precis tvärtom. Säkerhetspolisen fotograferade så gott som alltid de deltagande i demonstrationstågen. Vid 1 maj, vid fredsdemonstrationer, vid demonstrationer mot kärnvapen osv. var säkerhetspolisen på plats med sina kameror.

En dryg månad efter händelserna den 28 maj var det dags igen. KMA hade sökt tillstånd för en sittdemonstration utanför amerikanska ambassaden men fått avslag. Tillstånd gavs dock för en stillsam demonstration med möte på Hakberget. Säkerhetspolisen hade dock "från säkert håll" fått uppgift om att FNL-gruppens ledning planerade att delta i KMA:s demonstration för att därefter "företaga någon form av mera iögonenfallande demonstration mot själva ambassaden".⁴⁷³ Formuleringen "från säkert håll" tyder på att uppgifterna framkommit genom telefonavlyssning. Någon PM om detta har emellertid inte påträffats. I alla händelser hade säkerhetspolisen tillgång till uppgifter om vad som sagts vid ett förberedande möte som hållits i barnavårdsnämndens barack i Kronobergs-parken. Oavsett hur informationen inhämtats ledde den till att paret Matthis/Hallströms bostad ånyo blev föremål för övervakning. Under mötet på Hakberget noterade övervakarna att de övervakade vidtagit motåtgärder. Flera personer iaktogs i färd med att mycket uppmärksamt granska publiken i mötets 'utkanter'. Vid några tillfällen fotograferades personer som uppenbarligen misstänktes vara säkerhetspolis. De övervakande säkerhetspoliserna höll sig dock nära spanarna från demonstrantsidan och undgick upptäckt. Efter mötet ställdes ett demonstrationståg upp på Oxenstiernsgatan med en FNL-flagga i spetsen varefter demonstranterna gick "som en 'pöbelhop'" Kungsgatan mot Sveavägen. I den PM som de övervakande poliserna upprättade efteråt framträder klart en av de komponenter som var en del av den hotbild som FNL-rörelsen utgjor-

⁴⁷³ PM angående iakttagelser i samband med av KMA anordnad demonstration mot kriget i Vietnam måndagen den 4 juli 1966 i Stockholm. Rps/Säk 7/7 1966. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr A 2. SÄPO.

de: Demonstrationerna handlade egentligen inte om Vietnam och var inte i första hand riktade mot USA utan mot Sverige och i hög grad mot polisen. Övervakarna kunde inte se något politiskt syfte med taget efter mötet på Hak-berget. Istället uppfattades det hela som främst en missnöjesyttring riktad mot polisen och ”många förefaller att ha passat på att ’vädra sitt polishat’”. Säkerhetspolisen försökte vid ett flertal tillfällen under demonstrationen rikta ordningspolisens intresse mot Sköld Peter Matthis men denne tillhörde inte dem som blev gripna.⁴⁷⁴

Även försvarsstaben hade rapportörer på Hakberget denna dag i juli 1966. Försvarsstabens rapport skiljer sig dock klart på en väsentlig punkt. Rapportörens intryck var nämligen att det var SKP:s ungdomsorganisation, DU, som kontrollerade den olagliga demonstrationen efter mötet medan säkerhetspolisens uppfattning var att ledaren var Sköld Peter Matthis.⁴⁷⁵

Utan tvekan var det sommaren 1966 som polisen började ta FNL-rörelsen på största allvar. Det förekom också kontakter med Danmark där liknande händelser ägt rum. I samband med detta överlämnades till den danska säkerhetspolisen uppgifter om två ledande FNL-aktivister som antogs göra resor till de nordiska länderna för att skapa kontakter.⁴⁷⁶ I den PM som skickades till Danmark noterades parets bakgrund med ledande poster inom Clarté, KMA och Svensk-Koreanska Sällskapet. Båda uppgavs vara medlemmar i SKP men det framhölls också att SKP ansåg den prokinesiska Vietnamverksamheten vara skadlig. Av någon anledning ansåg sig polisen ha anledning att vidarebefordra uppgiften att en av dem ”inom vissa kretsar i Clarté anses vara omogen och svår att samarbeta med”. Uppgiften är ett exempel på den typ av överskottsinformation från telefonavlyssning säkerhetspolisen sparade i särskilda meddelarakter. Huruvida paret hade några kontakter i Danmark kunde den svenska polisen dock inte säga något om. Av särskilt intresse att notera är att den svenska säkerhetspolisen utpekade båda två som kända pacifister.⁴⁷⁷ Detta visar att polisen inte förstätt FNL-rörelsens inriktning eller konflikt mellan de olika Vietnamorganisationerna i Sverige. Från FNL-gruppens sida tog man avstånd från fredsrörelsens Vietnamengagemang med mo-

---

⁴⁷⁴ Ibid.

⁴⁷⁵ *Säkerhetsunderrättelse ang antiamerikansk demonstration 4/7 i Stockholm*. Fst/Säk Barb 6/7 1966. Akt 250:09/12, löpnr 2. SÄPO.

⁴⁷⁶ Se fotokopia av skrivelse från danska säkerhetspolisen 21/6 1966. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr A 2. SÄPO.

⁴⁷⁷ PM 6/9 1966. H 50/66. Ref SS 75/66. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr A 2. SÄPO.

tiveringen att den var just pacifistisk, talade om "fred" och inte gjorde åtskillnad mellan angripare och angripen.

Övervakningen intensifieras

FNL-rörelsen representerade något nytt i Sverige och säkerhetspolisen hade uppenbara svårigheter att få överblick över verksamheten. Förutom det ledande skiktet var aktivisterna i många fall okända och påfallande unga. I säkerhetspolisens rapportering gavs aktivisterna ofta namn som "den skäggige cyklisten", "vegamössan" eller "journalisten" i väntan på slutlig identifiering. Säkerhetspolisen hade också svårt att skilja på de olika organisationerna som arbetade för Vietnam. Genom uppgifter från press och telefonavlyssning hade säkerhetspolisen i september 1966 fått kunskap om det nybildade *Vietnampress* som polisen trodde tillhörde FNL-gruppen.⁴⁷⁸ I november kunde dock polisen fastställa att Vietnampress tillkommit på initiativ av Demokratisk Ungdom och således snarare var att se som en rivaliserande organisation.⁴⁷⁹ Hösten 1966 hävdas också kanske för första gången att arbetsgruppen för FNL och även Vietnampress skulle vara en från "kinesiska ambassaden styrd infiltration". I sammanhanget påpekades att flera inom gruppen nyligen varit på resa till Kina och att man kunde fråga sig hur verksamheten egentligen finansierades.⁴⁸⁰

Vi kan alltså konstatera att polisen hade svårt att få grepp om FNL-rörelsen och dess ideologiska grund. Detta framgår också av att FNL-grupperna i kvartalsrapporterna ursprungligen redovisades under rubriken "pacifistiska organisationer". Det var vidare svårt att identifiera medlemmarna och sympatisörerna. Övervakningen försvårades också av att övervakningsobjekten var så unga att det var svårt för övervakarna att obemärkt smälta in i demonstrationståg och vid möten.⁴⁸¹ Slutligen fanns vissa svårigheter att skilja ut vilka lokaler och vilka organisationer som hörde till FNL-rörelsen och vilka som hörde till de konkurrerande initiativen. Övervakningen av den kommunistiska fredsrörelsen och antikärnvapen-

⁴⁷⁸ Källa "E Jung" 22/9 1966 nr 374. PM 13/10 och 17/10 1966. Akt 15:31/64 löpnr 1. SÄPO.

⁴⁷⁹ *Till reg med hemställen om lämplig registrering av Vietnampress*. Rps/Säk 3/11 1966. Akt 15:31/64 löpnr 1. SÄPO.

⁴⁸⁰ PM 17/10 1966. Skriven på samma sida som rapport nr 374 från "E Jung" 22/9 1966. Akt 15:31/64 löpnr 1. SÄPO.

⁴⁸¹ Detta nämns t.ex. i en PM 4/12 1967. Akt 250:09/12, löpnr 3. SÄPO. I slutet av 1960-talet inrättades den sk ungdomsgruppen som skulle åldersmässigt bättre lämpa sig för spänning mot de grupper man var intresserade av. Uppteckning från samtal med Tore Forsberg 31/10 2000. SÄKO.

rörelsen hade byggt till stor del på telefonavlyssningen mot det kommunistiska Sverige samt på enskilda meddelare, framför allt "Johan". Problemet var nu att dessa källor inte gav tillräckligt mycket information om den nya rörelsen. FNL-gruppen i Stockholm stod till stor del utanför det gamla Moskvaorienterade SKP och hörde inte heller hemma i de nya vänstersocialistiska kretsar med vilka man kämpade om makten inom Clarté. Ute i landet kunde det se annorlunda ut. I de olika FNL- och Vietnamgrupperna som börjat bildas kunde maoister ibland tvingas att samsas med SSU-are och folk från SKP vilket omöjliggjorde en lika tydlig marxist-leninistisk profil som i Stockholm.

Ett sätt att råda bot på säkerhetspolisens brist på information var att inleda en mer fast övervakning av FNL-kontoret på Pål-sundsgatan. Mitt emot SKP:s partihögkvarter på Kungsgatan 84 fanns sedan länge en fast observationslokal och liknande arrangemang fanns också vid den sovjetiska ambassaden. Exakt tidpunkt har inte gått att klarlägga men förmodligen från någon gång under sommaren 1967 förhyrdes en lägenhet belägen snett emot FNL-kontoret på Pål-sundsgatan 8 i Stockholm. Här inleddes nu under hösten 1967 en regelbunden övervakning av FNL-verksamheten. På samma sätt som vid Kungsgatan 84 noterades vilka som kom och gick, vilka bilar som syntes utanför och vad som eventuellt kunde upptäckas pågå inne i lokalen. Särskilt intressanta personer kunde också skuggas när de lämnade FNL-kontoret. På det här sättet kunde kartläggningen av FNL-rörelsen i Stockholm göras betydligt mer heltäckande än vad som annars varit möjligt. För säkerhetspolisen var det intressant att fastställa vilka som ingick i nätverket, hur kontaktytorna såg ut och vilka medlemmarna och sympatisörerna var. Särskilt intressant var naturligtvis att utröna om kontakter med främmande makt förekom. Genom regelbunden övervakning kunde också nivån på den normala aktiviteten på Pål-sundsgatan fastställas. Avvikelse i form av extra stor aktivitet kunde då vara tecken på att något speciellt var på gång t.ex. en demonstration.

Övervakningen resulterade bl.a. i att kontakter med kubanska ambassaden kunde registreras. Vidare kunde en mängd signalement på personer antecknas för vidare identifiering och registrering. Flera personer som inledningsvis bara var kända vid smeknamn blev också senare identifierade. "Journalisten" kunde så småningom placeras in i registret som Tommy Hammarström. Det absoluta flertalet av övervakningsinsatserna resulterade emellertid i uppteckningar

av trivialiteter av typisk föreningskaraktär. Folk viker flygblad, packar kartonger eller producerar Vietnambulletiner. Ibland kunde övervakningen anta former av rundturer till olika adresser i staden där FNL-are brukade hålla till eller där någon form av FNL-aktivitet kunde tänkas äga rum. Här ett exempel från 2 december 1967:

14.40 Övervakningen inleds vid FNL-kontoret, Palsundsgatan 8
14.45 Högbergsg 46 A där Bylin och "Ritchie" bor.
14.55 US Trade Center,
15.00 ABF-huset,
15.05 bokhandeln Oktober,
15.20 Högbergsgatan 46 A
15.30 FNL-kontoret,
15.40 Socialistiska förbundet Borgarg 8,
16.05 FNL-kontoret
16.15 Högbergsgatan 46 A
17.00 Hötorget & US Trade Center
17.10 FNL-kontoret
17.35 Linabergsv 17
18.15 Högbergsg 46 A
18.25 FNL-kontoret
18.35 Högbergsgatan 46 A
18.50 Karlbergsv. 52 = "Samlingspunkt för FNL-sympatisörer"
19.05 Högbergsgatan 46 A, Bylin hemma "Ritchie" ej hemma.
19.20 FNL-kontoret, personer skuggas via tunnelbanan.
19.45 Katarinavägen 19. Till N:s föräldrar. "Öv kunde även höra röster innanför dörren till denna lägenhet."
20.05 FNL-kontoret
20.15 "Ritchie" lämnar FNL-kontoret, tar buss 66 på Högalidsgatan.
20.25 "Ritchie" går av 66:an och in i Högbergsgatan 46 A.
20.35 Ljuset tänt Högbergsgatan 46 A.
20.45 "Ritchie" "synlig i vänstra fönstret i sin lägenhet".

21.00 Övervakningen bröts.⁴⁸²

Som framgår av listan ovan ägnade säkerhetspolisen adressen Högbergsgatan 46 A stort intresse. Här bodde två personer, "John Ritchie"⁴⁸³ och Gunnar Bylin, båda aktiva inom FNL-rörelsen. Genom att en lista över säkerhetspolisens julklappar 1967 av misstag blivit bevarad går det att fastställa på vilka adresser säkerhetspolisen hade lägenheter till förfogande för övervakningsändamål. Listan upprättades i december 1967 och sorterades, uppenbarligen av misstag, in i en mapp innehållande en kortare uppsats av Otto Danielsson med titeln "Angreppen på säkerhetstjänsten sedda mot bakgrunden av kommunismens frammarsch i Sverige". Hade så inte skett hade listan förmodligen för länge sedan varit bränd. Förutom chokladaskar till lägenhetsinnehavare upptar listan luncher, middagar och blommor till förtroliga meddelare och kontakter. Vissa fick julgåva i form av kontanter som t.ex. "Johan" som erhöll 100 kronor. Av listan framgår att säkerhetspolisen hade tre lägenheter till förfogande för spaning. Den ena var belägen på Kungsgatan 75 och hade sedan länge använts för att övervaka in- och utpasserande i Kungsgatan 84 där SKP:s lokaler fanns. Den andra adressen var Högalidsgatan 44 B, en hörnlägenhet från vilken FNL-kontoret på Pålundsgatan bevakades. Den tredje lägenheten hade adress Högbergsgatan 59. Vid en kontroll utförd en kall decemberdag år 2000 visade sig denna adress ligga mittemot Högbergsgatan 46.⁴⁸⁴

"John Ritchie" hade alltsedan april 1967 varit föremål för ett intensivt intresse från säkerhetspolisens sida. I en PM daterad den 13 april framhölls att ända sedan säkerhetspolisen började intressera sig för Vietnamrörelsen 1965 hade "Ritchie" alltid funnits med vid demonstrationerna. Han uppgavs vara vice ordförande i Arbetsgruppen men, fortsatte säkerhetspolisen, "det kan ifrågasättas om han inte är organisationens ledare".⁴⁸⁵ Att "Ritchie" redan på ett tidigt stadium kom att bli igenkänd i demonstrationstågen är inte konstigt. "Ritchie" var född i Indonesien och hade kommit till Sverige 1961 (svensk medborgare 1975) efter att ha bott länge i Holland. Hans utomeuropeiska utseende var som gjort för att dra till sig säkerhetspolisens blickar. Några belägg för påståendet att "Ritchie" i själva verket skulle vara den egentlige ledaren för FNL-

---

⁴⁸² PM Rps/Säk 4/12 1967. Akt 250:09/12, löpnr 3. SÄPO.

⁴⁸³ Namnet fingerat.

⁴⁸⁴ Listan över julklappar finns i HSC 540/67. SÄPO.

⁴⁸⁵ PM ang "John Ritchie". Rps/Säk 13/4 1967. "John Ritchies" personakt P 7197, löpnr A 1. SÄPO.

rörelsen i Sverige presenterade inte säkerhetspolisen. Förmodligen passade han bara bättre in i den bild säkerhetspolisen hade av utländsk styrning än andra FNL-aktivister med svenskt namn och utseende.

Redan i oktober 1966 hade säkerhetspolisen vädrat misstankar om att "Ritchie" var "hitsänd till landet från FNL-representationen i Prag eller Moskva för att här organisera insamlingar och sympatiaktioner för FNL".⁴⁸⁶ Något som polisen borde ha reflekterat över, vilket man inte verkar ha gjort, är att det i så fall måste ha varit en mycket långsiktig plan med tanke på att "Ritchie" kom till Sverige redan 1961. I april 1967 hade hotbilden ändrats något och det var nu kinesiska ambassaden i Stockholm som antogs lämna direktiv för "Ritchies" verksamhet inom FNL-rörelsen. Från spaningsidan ville man nu låta skugga honom vilket tillstyrktes av kriminalkommisarie Gösta Danielsson.⁴⁸⁷ "Ritchie" kom nu och för nästan ett år framåt att stå under mer eller mindre kontinuerlig övervakning. Som ett led i detta införskaffades övervaknings-lägenheten på Högbergsgatan. Övervakningen av "Ritchie" var bitvis mycket intensiv men gav ytterst lite i form av belägg för den påstådda utländska styrningen av FNL-rörelsen. De upprättade promemoriorna ger istället bilden av en tämligen meningslös men ofta mycket nitiskt utförd övervakning. Vid ett par tillfällen övervakades även "Ritchies" arbete som brevbärare på Södermalm i Stockholm. Efter övervakning av en posttur i november 1967 upprättades nedanstående PM:

Iakttagelser betr "Ritchies" postutdelningstur.

11.30. "Ritchie" kom ensam ut från postens lokaler/garage vid Tjärhovsgatan 6, Stockholm. Han cyklade därefter Tjärhovsgatan - Södermannagatan - Katarina Bangata. Han hade därvid en postväska på cykeln.

11.37. "Ritchie" parkerade sin cykel utanför fastigheten Katarina Bangata 73.

Han började därefter dela ut post i fastigheten.

"Ritchie" delade sedan ut post i följande fastigheter:

Katarina Bangata 73

-----"----- 75.

⁴⁸⁶ PM 19/10 1966. "John Ritchies" personakt P 7197, löpnr A 1. SÄPO.

⁴⁸⁷ PM ang "John Ritchie." Rps/Säk 13/4 1967. "John Ritchies" personakt P 7197, löpnr A 1. SÄPO.

"Ritchie" gick därefter över Katarina Bangata och uppför Metargatan och in Blecktornsstigen. Han var därefter inne i följande fastigheter: Blecktornsstigen 26,
 -----"----- 20,
 -----"----- 18
 -----"----- 9.

"Ritchie" cyklade därpå genom Notvarpsgränd och gick in sedan i följande fastigheter: Metargatan 22
 -----"----- 20
 -----"----- 30
 -----"----- 36.

Öv fick den uppfattningen, att postudelningssturen slutade vid Metarg 36. "Ritchie" cyklade därefter ensam Katarina Bangata - Ringvägen - Malmgårdsvägen - Gotlandsgatan - Katarina Bangata - Östgötagatan - Folkungagatan. 12.40. "Ritchie" parkerade sin cykel utanför postkontoret vid Folkungag 51. Han gick in i en personalgång och försvann. Övervakningen avbröts därmed.⁴⁸⁸

En tanke som dök upp inom säkerhetspolisen var att man kanske kunde få "Ritchie" utvisad. Frågan ventilerades i april 1967 i ett samtal mellan Gösta Danielsson och P G Vinge. I en PM av den 7 juli 1967 diskuterade byråchefen Hans Wermdalen mera ingående vad som skulle kunna föranleda en utvisning. Wermdalen konstaterade här att svensk lag inte innehöll några inskränkningar eller förbud för utlänningar att vara politiskt aktiva och att "Ritchie" inte gjort sig skyldig till något brott. Wermdalen fortsätter:

"Ritchies" verksamhet är i huvudsak anti-amerikansk och torde i och för sig ej nämnvärt skilja sig från uppfattningar som svenska ministrar offentligen fört till torgs. Anledning finns sålunda att anta att "Ritchies" politiska verksamhet ej strider mot statens intresse. Så länge man inte vet mera om "Ritchies" samröre med utländsk makt torde ej heller hans verksamhet rubriceras som stridande mot rikets sä-

---

⁴⁸⁸ PM Rps/Säk 30/11 1967. "John Ritchies" personakt P 7197 löpnr Ö 1. SÄPO.

kerhet.⁴⁸⁹

”Ritchie” kunde alltså inte utvisas enbart på grund av sin antiamerikanska verksamhet inom FNL-rörelsen eftersom liknande uppfattningar framförts från medlemmar av den svenska regeringen. Men det var trots allt de antiamerikanska demonstrationerna, förmodligen i kombination med den utländska bakgrunden, som gjort att säkerhetspolisen intresserade sig för ”Ritchie” från början. Ärendet föredrogs för Vinge som förordade fortsatt övervakning eftersom endast samröre med utländsk makt eller brottslig verksamhet skulle kunna ge önskat resultat i ärendet.

Den 19-20 augusti 1967 höll FNL-rörelsen sin tredje rikskonferens. DFFG ombildades nu från en paraplyorganisation till ett förbund med de enskilda FNL-grupperna som sektioner underordnade centralstyrelsen. I praktiken innebar rikskonferensen en ökad centralisering och en starkare marxist-leninistisk profil.⁴⁹⁰ Fortfarande redovisades dock DFFG under rubriken ”pacifistiska organisationer” i säkerhetspolisens kvartalsrapporter. Rikskonferensen var sluten och säkerhetspolisen synes inte ha haft tillgång till någon mer kvalificerad information om vad som förekommit på konferensen. I september kom från meddelaren ”Blå” uppgifter om vilka som ingick i den nya styrelsen.⁴⁹¹ Liknande uppgifter inkom från IB i oktober.⁴⁹² Uppgifterna var emellertid inte mer exklusiva än att säkerhetspolisen lika gärna kunde ha fått dem genom att läsa Vietnambulletinen. Någon mer ingående kunskap hade knappast säkerhetstjänsterna om FNL-rörelsen vid den här tiden.

1967 var ett turbulent år för den svenska vänstern. I april 1967 bildades Socialistiska förbundet av kretsarna kring den s.k. nya vänstern med personer som Gunnar Ågren och Kjell E Johansson i spetsen. I maj samma år bytte SKP namn till VPK och antog nya stadgar och nytt partiprogram. Som ett svar på detta bildades i juni 1967 KFML av de marxist-leninistiska kretsar som också dominerade FNL-gruppen i Stockholm. Mitt i allt detta blomstrade FNL-rörelsen som den snabbast växande och mest aktiva av tidens

⁴⁸⁹ PM till chefen för Byrå B ang ”John Ritchie” 7/7 1967. ”John Ritchies” personakt P 7197, löpnr A 1. SÄPO.

⁴⁹⁰ Salomon, Kim: *Rebeller i takt med tiden. FNL-rörelsens och 60-talets politiska ritualer*. Rabén Prisma, Stockholm 1996, s. 100-101.

⁴⁹¹ *De förenade FNL-gruppernas tredje konferens*. Rapport från ”Blå” 27/9 1967. Akt 250:09/12, löpnr 2 B. SÄPO.

⁴⁹² Rapport från ”Erik” angående De Förenade FNL-grupperna okt 1967. Akt 250:09/12, löpnr 1 B. SÄPO.

solidaritetsrörelser. Dessutom med en potential att locka med sig ungdomen på ett annat sätt än vad KMA och Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen hade. Med tanke på att telefonavlyssning hade varit en av grundpelarna i övervakningen av det gamla kommunistpartiet, nu VPK, torde det inom säkerhetspolisen ha upplevts som en klar brist att inte ha tillgång till denna spaningsmetod när det gäller de nya marxist-leninistiskt inriktade rörelserna. Inom kort skulle emellertid den bristen undanröjas.

Telefonavlyssningen av FNL-rörelsen

Den 16 januari 1968 biföll Stockholms rådhusrätt en ansökan från åklagaren Carl Axel Robèrt om telefonkontroll mot tre personer. De tre var Sköld Peter Matthis, "John Ritchie" och "B" vilka sades vara "synnerligen aktiva inom den s.k. Arbetsgruppen för stöd åt Sydvietnams Nationell Befrielsefront (FNL)". Matthis förklarades dessutom vara en av grundarna av "den ultraextremistiska kommunistiska organisationen Kommunistiska Förbundet (KF)". Även "B" tillhörde ledningen för KFML och hade dessutom kopplingar till Clarté. Om "John Ritchie" framhölls att han "uppgivits fungera som inofficiell vice ordförande" i Arbetsgruppen till stöd för FNL. Till stöd för sin begäran hade åklagaren två promemorior från säkerhetspolisen. Den ena behandlade FNL-rörelsens och KFML:s verksamhet och inriktning. Den andra upptog frågor om finansieringen av verksamheten. Jag återkommer till dessa PM längre fram i avsnittet om hotbilden. Carl Axel Robèrt avslutade sin framställan på följande sätt:

Med skäl av vad som hitintills framkommit och redovisas i förestående promemoria synas Matthis, "Ritchie" och "B" skäligen kunna misstänkas att som ledande personer taga aktiv del i ett pågående förberedelsearbete i samhällsomstörtande syfte, som bedömes bedrivas inom de extremistiska organisationerna Kommunistiska Förbundet och De Förenade FNL-grupperna. I detta arbete kunna de därjämte skäligen misstänkas göra sig skyldiga till samarbete med representanter för främmande makt här i landet och därvid även till tagande av utländskt understöd. Det är av synnerlig vikt för den fortsatta utredningen att åklagaren

i egenskap av förundersökningsledare erhåller rådhusrättens tillstånd att avhöra samtalen till och från de telefonapparater, som kunna antagas komma att begagnas av Matthis, "Ritchie" och "B".⁴⁹³

Förutom de tre personernas hemtelefoner blev nu också FNL-kontoret på Pålsundsgatan samt bokhandeln Oktober på Kungsgatan 77 föremål för avlyssning. Efter mönster från tidigare telefonavlyssningar mot SKP/VPK samlades stora mängder av överskottsinformation in vilken efter viss bearbetning placerades i en ny källakt med namnet "Åsa". Genom telefonavlyssningen fick säkerhetspolisen nya möjligheter att kartlägga och övervaka inte bara de personer rådhusrättens beslut gällde utan hela FNL-rörelsen. Avlyssningen genererade stora mängder material för bearbetning. Vid en kontroll i februari 1968 hade på tre dagar 187 band spelats in med avlyssnade telefonsamtal inom FNL-kretsarna.⁴⁹⁴ Tillståndet för avlyssning gällde en månad i taget men förnyades på ett som det förefaller närmast rutinmässigt sätt. När det var dags att för första gången begära förlängning hade knappast något nytt framkommit till stöd för brottsmisstankarna mot de tre. Däremot hade polisen genom avlyssnade samtal börjat få "en klarare bild av FNL-organisationens uppbyggnad och arbetssätt". I promemorian som utgjorde underlag för rådhusrättens beslut konstaterades att FNL-rörelsen nu hade 18 underavdelningar bara i Stockholm och i landet runt 50 lokalavdelningar.⁴⁹⁵ Parallellt med telefonavlyssningen fortsatte säkerhetspolisen att övervaka både FNL-kontoret och "Ritchies" bostad från lägenheter på andra sidan gatan.

Även i Göteborg avlyssnades FNL-rörelsens telefoner. Den 29 april 1968 beviljade Göteborgs rådhusrätt en framställan om avlyssning från överåklagare Märten Stiernström inlämnad några dagar tidigare. Tio dagar tidigare, den 19 april, hade FNL-gruppen fått sin telefon inkopplad av televerket i expeditionslokalen på Skolgatan 19. Att avlyssningen av FNL-gruppen i Göteborg inte började tidigare berodde alltså på att det inte fanns någon telefon att avlyssna förrän i slutet av april. I Göteborg hängdes avlyssningen upp på förundersökningen mot Nils Holmberg som var "skäligen miss-

⁴⁹³ PM 8/1 1968. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr C 1 1. SÄPO.

⁴⁹⁴ *Anteckningar vid sammanträffande med rotel- och gruppchefer, måndagen den 12 februari 1968.* HK 125/1967. SÄPO.

⁴⁹⁵ PM ang Matthis, "Ritchie" och "B". Rps/Säk 25/1 1968. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr C 1 1. SÄPO.

tänkt för spioneri”.⁴⁹⁶ Holmberg hade avlyssnats sedan i november 1967 och med i paketet ingick även avlyssning av tele-fonerna i Danelius bokhandel och KFML:s lokal. Att även avlyssna FNL-expeditionen motiverades något korthugget med att ”det kan förväntas att Holmberg även erhåller samtal till telefonapparaten nr 11 86 38”.⁴⁹⁷

Under sommaren 1968 skaffade FNL-gruppen i Göteborg ytterligare en lokal belägen på Husargatan 13. I säkerhetspolisens PM motiverades behovet att avlyssna även denna telefon med att lokalen säkerligen skulle användas av två namngivna personer varför även telefonen borde avlyssnas. Här kan noteras att de två i promemorian namngivna personerna inte själva var misstänkta för brott. Däremot avlyssnades deras hemtelefoner som ett led i förundersökningen mot Holmberg.⁴⁹⁸ Överskottsinformationen från telefonavlyssningen i Göteborg placerades i en akt med namnet ”Sambo”.

Inom FNL-rörelsen var man medveten om att polisen antagligen övervakade verksamheten. Ovan har relaterats den avslöjade filmningen av demonstrationen den 28 maj 1966. Men redan tidigare i maj 1966 uppmanades medlemmarna i ett internt och konfidentiellt informationsblad till viss återhållsamhet vid telefonsamtal. Det kunde nämligen vara ”tre på träden”.⁴⁹⁹ Den 20 januari 1968 avlyssnades ett samtal från ”B” till Bo Gustavsson där det framgick att ”B” var rädd för att vara föremål för eller komma bli utsatt för telefonavlyssning. Vid ett annat samtal som fördes på engelska varnade ”B” en okänd man som ringt upp, för att telefonen kunde vara avlyssnad.⁵⁰⁰ Även inom FNL-kretsarna i Göteborg räknade man med att telefonerna var avlyssnade.⁵⁰¹

Om de avlyssnade således misstänkte att deras telefoner var avlyssnade framstår möjligheterna att genom telefonavlyssning få fram bevis för olagligheter som små. Sannolikt var detta inte heller

---

⁴⁹⁶ Det finns inget i materialet som tyder på att denna misstanke var riktig. Snarare synes spionerianklagelsen ha varit ett behändigt sätt att erhålla avlyssning av en person eller krets som säkerhetspolisen av olika skäl ville ha upplysningar om.

⁴⁹⁷ PM till överåklagaren Märten Stiernström med begäran om fortsatt telefonkontroll av redaktören Nils Gösta Holmberg. Krkom E Johansson 24/4 1968. Överåklagare Märten Stiernström till Göteborgs rådhusrätt 24/4 1968. Säkerhetspolisen, Göteborg. Serie F 3, vol 21. SÄPO.

⁴⁹⁸ Överåklagare Märten Stiernström till Göteborgs rådhusrätt 28/8 1968. PM till överåklagaren Märten Stiernström med begäran om fortsatt telefonkontroll av redaktören Nils Gösta Holmberg. Krkom Pehr Synnerman 26/8 1968. Säkerhetspolisen, Göteborg. Serie F 3, vol 21. SÄPO.

⁴⁹⁹ Salomon, Kim: *Rebeller i takt med tiden*. Rabén Prisma, Stockholm 1996 s. 314.

⁵⁰⁰ PM ang Matthis, ”Ritchie” och ”B”. Rps/Säk 26/2 1968. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr C 1 1. SÄPO.

⁵⁰¹ *Betr FNL i Göteborg*. Juli 1968. Källa ”Ada” löpnr 2. SÄPO.

huvudsyftet. Genom avlyssningen fick polisen in en mängd informationer om möten, sammanträden och demonstrationer som man inte annars hade känt till. Detta kunde sedan följas upp t.ex. genom spaning utanför den lokal där ett visst möte skulle hållas. Vidare fick säkerhetspolisen in uppgifter om tendenser inom verksamheten, eventuella inre motsättningar samt rena organisatoriska grunddata. Rebellrörelsen avhandlas exempelvis i två ganska omfattande rapporter med beteckningen "Åsa".⁵⁰²

Mycket av informationen som insamlades utgjordes också av rena personuppgifter. Viktigt var att kartlägga medlemmar och sympatisörer samt deras kontaktnät. Vem ringer till vem? Vilka står i förbindelse med varandra? På detta sätt kunde exempelvis kontakter med kinesiska ambassaden konstateras även om telefonsamtalen inte gav några konkreta belägg för tagande av understöd. Även rent personliga uppgifter om enskilda människors psykiska tillstånd kunde samlas in och placeras i rapporter från källa "Åsa". Exempelvis hävdades i en rapport att rebellrörelsen tagit en av medlemmarna så hårt att denne "blir överspänd och tror sig höra röster och får hallucinationer".⁵⁰³ I det stora hela handlar det dock om en allmän kartläggning av verksamheten inom FNL-rörelsen och KFML. I källakten "Sambo" finns till exempel långa listor med uppgifter om personer som beställt FNL-märken, prenumererar på Gnistan eller är kontaktman för någon lokal FNL-grupp.

Den 30 augusti 1968 tillkom avlyssning av två telefoner på Kafé Marx i Stockholm. Motiveringen var att FNL-rörelsen och KFML hade ont om lokaler och därför ofta använde Kafé Marx som mötes- och samlingslokal. I samband med detta antogs de begagna sig av två telefoner på Kafé Marx. En av dessa telefoner disponerades också av Vänsterns Ungdomsförbund som därmed också telefonavlyssnades.⁵⁰⁴ I oktober 1968 togs avlyssningen på "John Ritchie" bort. Det var inte så att han inte längre var intressant i utredningen. Däremot hade han flyttat ut från Högbergsgatan 46 A och hans nya bostadsförhållanden sades vara av sådan art att avlyssning "icke synes möjlig att genomföra". Detta medförde dock inte att avlyssningen på den telefon "Ritchie" haft på Högbergsgatan upphörde. Gunnar Bylin som tidigare delat lägenhet med "Ritchie" fick nu istället Frank Baude att dela hyran med. Dessa två plockades nu

⁵⁰² "Åsa" 1/10 1968 nr 485. Akt 250:09/12 löpnr 2 G. SÄPO. Rapporten var en fortsättning på rapport nr 315 från "Åsa" februari-april 1968. Akt 250:09/12 löpnr 2 F. SÄPO.

⁵⁰³ "Åsa" 1/10 1968 nr 485. Akt 250:09/12 löpnr 2 G. SÄPO.

⁵⁰⁴ Tillägg till PM av den 15/8 1968 betr Matthis, "Ritchie" och "B". Rps/Säk 22/8 1968. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr C 1 1. SÄPO.

in i förundersökningen och avlyssningen kunde fortsätta med samma telefonnummer som förut.⁵⁰⁵

I slutet av 1968 tillkom avlyssning av två utländska medborgare vilket fick till följd att källakten "Kanton" upprättades. Under 1970 kom DFFG att disponera två nya lokaler i Stockholm, Dalagatan 22 respektive Hagagatan 1, vilka också blev föremål för telefonavlyssning. När DFFG öppnade kontor på S:t Eriksgatan 1971 avlyssnades naturligtvis det också. Avlyssningen av FNL-kontoren pågick till i april 1972 i Göteborg och till i november 1972 i Stockholm. Kafé Marx togs bort från listan redan i maj 1970. Under årens lopp försvann en del personer från förundersökningen som antingen flyttade från Stockholm eller av någon anledning inte längre ansågs intressanta att avlyssna. Istället dyker nya personer upp och avlyssningen fortsätter enligt samma mönster. 1975 lades förundersökningen ned och några brott kunde aldrig styrkas.⁵⁰⁶

Om huvudsyftet med telefonavlyssningen var att avslöja brottslig verksamhet får den i likhet med den omfattande avlyssningen av det gamla kommunistpartiet betecknas som ett fullständigt misslyckande. Veterligen har inte ett enda brott uppdragats på detta sätt. Om man istället antar att huvudsyftet var en kartläggning av verksamheten och nätverken framstår avlyssningen som mer rimlig. För detta talar också det faktum att personerna i förundersökningen förefaller ha varit i viss mån utbytbara. Det är alltså inte individerna som sådana som är intressanta utan de positioner de in-tar i en organisation eller ett nätverk. I enlighet med detta gäller det alltså att hela tiden hålla misstanken om brott på en sådan nivå att avlyssningen kan fortsätta.

När avlyssningen väl upphörde 1975 var det inte till följd av att säkerhetspolisen tappat intresse för den maoistiska vänstern. FNL-rörelsen ansågs visserligen inte längre vara ett hot mot samhället men KFML, som bytt namn till SKP, var fortfarande en del av säkerhetspolisens hotbild. I april 1975 hade avlyssningen av Gunnar Bylin lagts ned då den "ej synes tillföra utredningen någonting av värde".⁵⁰⁷ Att ingenting av vikt sades på Gunnar Bylins telefon kan ha haft flera orsaker. En sådan skulle kunna vara att Bylin var på väg bort från partiarbetet. En annan skulle kunna vara att han var väl medveten om att hans telefon förmodligen var avlyssnad. I mitten av juni 1975 avslöjades, först i SKP:s tidning *Gnistan*, men snart också i DN, GP och SvD, att partiets telefoner i Stockholm

⁵⁰⁵ PM Rps/Säk 17/10 1968. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr C 1 1. SÄPO.

⁵⁰⁶ Se PM i Sköld Peter Matthis personakt, löpnummer C, och C1 1-10. SÄPO.

⁵⁰⁷ PM RPS/Säk 22/4 1975. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr C 1 10. SÄPO.

var avlyssnade. Avslöjaren var en anställd vid televerket som lagt märke till att vissa kablar i kopplingskåpen hade en annan färg än de andra. Enligt uppgifterna i pressen skulle mannen redan två år tidigare ha kontaktat Gunnar Bylin, då ordförande i SKP, och meddelat att hans telefon var avlyssnad.⁵⁰⁸ Att det inte längre gav så mycket att avlyssna Bylins telefon förefaller därmed inte särskilt överraskande.

När kriminalkommissarie "G" vid säkerhetspolisen den 13 juni 1975 i vanlig ordning färdigställde månadens PM angående telefonkontroll hade han förmodligen ingen aning om att den här gången skulle begäran inte gå igenom. Sköld Peter Matthis, som hade ansetts huvudansvarig när förundersökningen började 1968 föreslogs nu utgå. Familjen skulle nämligen flytta till Borås vilket dels innebär att frågan om eventuell telefonavlyssning inte längre läggs på tingsrätten i Stockholm, dels gjorde Matthis mindre intressant att avlyssna. Däremot begärdes förlängning på de tre som var kvar: "L" som avlyssnats sedan 1969, Roland Pettersson som efterträtt Bylin som ordförande i SKP (med ordförandeskapet följde också en plats i säkerhetspolisens begäran om telefonavlyssning) samt en utländsk medborgare. Fyra dagar senare var det hela över. Samma dag som säkerhetspolisen färdigställde månadens ansökan om telefonavlyssning, den 13 juni 1975, publicerade Gnistan en artikel som avslöjade att SKP avlyssnades. Efter att övriga medier tagit upp nyheten några dagar senare valde chefsåklagare Axel Morath den 17 juni 1975 att inte begära den förlängning av telefonavlyssningen som polisen önskade. Utredningen skulle fortsätta utan telefonkontroll som dock skulle tas upp för förnyad prövning i september.⁵⁰⁹

Telefonavlyssningen mot den maoistiska vänstern som i Stockholm inletts 1968 kan liknas vid en stafett. Stafettpinnen hade ursprungligen förts av Sköld Peter Matthis, sekunderad av "B" och "John Ritchie". "B" och "Ritchie" fick ganska tidigt avlösning av andra som fortsatte bringa stafettpinnen framåt. I "Ritchies" fall ersattes han av Frank Baude som tog över hans rum och telefon på Högbergsgatan och på köpet även telefonavlyssningen. I samma veva drogs Gunnar Bylin in som redan bodde på adressen. När Baude flyttade till Göteborg fick avlyssningen av honom fortsätta där istället. Andra personer kom och gick vilket inte synes ha påverkat varken brottsmisstankar eller förundersökning.

⁵⁰⁸ Sammandrag av pressklipp i: Säkerhetspolisen. "Klippet". Serie Ö 10 A, pressklipp 1975, vol 10. SÄPO.

⁵⁰⁹ PM RPS/Säk 13/6 1975. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr C 1 10. SÄPO.

I den sista ansökan om förlängning som skrevs i juni 1975 fanns ingen kvar av den ursprungliga trio som var aktuell 1968. Efter beslut av chefsåklagare Morath lades förundersökningen ned i september 1975. Den 25 november 1976 fattade Moraths efterträdare K G Svensson beslut om att samtalsuppteckningarna från avlyssningen skulle förstöras eftersom de "bedömts vara utan betydelse för det brott som utredningen avsåg". Så ska också ha skett den 20 december 1976.⁵¹⁰ Riktigt sant var det dock inte. All överskottsinformation som lagts in i rapporter från "Åsa", "Sam-bo" och "Kanton" fanns kvar. Existensen av "Åsa" och "Kanton" blev känd 1989 när journalisten Erik Magnusson i boken *Maktkamp om SÄPO* avslöjade att meddelarnamnen i själva verket dolde över-skott från telefonavlyssning.⁵¹¹ Akten med Åsa-rapporter var då gallrad sedan sju år tillbaka. Flertalet av de rapporter som upp-rättades finns dock sannolikt kvar, bevarade i kopior i olika sak- och personakter i SÄPO:s arkiv.

FNL-rörelsen som hotbild

Tidigare har jag snuddat vid några av de komponenter som tillsammans utgjorde hotbilden "FNL-rörelsen". Det finns goda skäl att gå in på detta lite närmare. Den 8 januari 1968 upprättade säkerhetspolisen en PM avsedd att ligga till grund för den ansökan om telefonkontroll som Carl Axel Robert en knapp vecka senare lämnade in till rådhusrätten. I promemorian återfinns ett flertal av de teman som ofta återkom när FNL-rörelsen som hotbild målades upp. Säkerhetspolisens PM får därför tjäna som utgångspunkt för analysen. Redan i inledningen av promemorian slogs fast vad det hela handlade om:

Efter hand har säkerhetsavdelningen på olika sätt tillförts uppgifter, vilka sammantagna bedömas utvisa att FNL-organisationen - i intimt samarbete med Kommunistiska Förbundet - skäligen kan misstänkas bedriva en verksamhet syftande till det svenska samhällets omstörtande med revolutionära medel. Samtidigt synes synnerligen starka skäl tala för att detta revolutionära arbete bedrives i samarbete med och ev

⁵¹⁰ Se handlingar i Sköld Peter Matthis personakt löpnr A 3. SÄPO.

⁵¹¹ Magnusson, Erik: *Maktkamp om SÄPO*. Corona, Malmö 1989, s. 73.

under ledning av främmande makts representerar här i landet och att därvid även förekommer tagande av utländskt understöd.⁵¹²

Den hotbild som framträder i säkerhetspolisens PM kan renodlas till tre huvudsakliga misstankar:

1. FNL-rörelsen syftar till att i samarbete med KFML omstörta det svenska samhället med "revolutionära medel".
2. Arbetet bedrivs i samarbete med och eventuellt under ledning av främmande makt.
3. Främmande makt finansierar också verksamheten.

Vilka belägg hade då säkerhetspoliserna för dessa påståenden? Låt oss börja med den första punkten gällande samarbetet med KFML och den revolutionärt omstörtande verksamheten. En viktig del i argumentationen gällde naturligtvis att knyta samman FNL-rörelsen och KFML. Detta var nu inte särskilt svårt. Både Matthis och "B" hörde till de ledande kretsarna inom KFML. Matthis var tillika en av de fyra bolagsbildarna bakom KFML:s bokhandel, Oktober. Historikern Kim Salomon har också hävdats att "samröret mellan KFML och FNL-rörelsen är odiskutabelt".⁵¹³ Säkerhetspolisens PM sammanfattades med att DFFG "med sitt agerande och sin politik utgör en integrerande del av Kommunistiska förbundet". Som ytterligare belägg framhölls att det från VPK-håll "direkt gjorts gällande att FNL i praktiken icke är något annat än KF[ML]:s ungdomsorganisation". Inget talade emot att detta var "i allt väsentligt korrekt" menade säkerhetspoliserna. Uppfattningen att KFML också styrde FNL-rörelsen var inte fullt utvecklad i januari 1968. Under året växte sig emellertid den uppfattningen allt starkare och kom att utgöra en närmast självklar del av hotbilden.⁵¹⁴

Salomon placerar i tid också KFML:s ökade engagemang i Vietnamfrågan till början av 1968. Vid ett sammanträde med KFML:s arbetsutskottet den 19 januari 1968 förklarades att man tidigare

⁵¹² PM 8/1 1968. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr C 1 1. SÄPO.

⁵¹³ Salomon, Kim: *Rebeller i takt med tiden. FNL-rörelsens och 60-talets politiska ritualer*. Rabén Prisma, Stockholm 1996, s. 111.

⁵¹⁴ Se t.ex. *PM angående frågor som behandlades vid föreståndarmötet den 5 - 8 november 1968*. HSC nr 315 1968. SÄPO, samt *Protokoll fört vid regionträff i Umeå tiden 20-21 april 1971*. Akt 5:720/6, löpnr 2. SÄPO.

inte insett att det var nödvändigt att vägleda FNL-rörelsen ideologiskt. Nu såg man dock FNL-rörelsen som "förbundets verktyg för att nå massorna, organisera dem, utlösa deras kamp, utveckla deras medvetenhet och efterhand vinna dem för socialismen". Salomon menar dock att påståendet att KFML verkligen styrde FNL-rörelsen är en "förenkling". Istället är det mera rimligt att tala om en "ideologisk paritet" mellan två organisationer med liknande politisk uppfattning och framtoning.⁵¹⁵ FNL-rörelsen var också en betydligt bredare företeelse än KFML vilket naturligtvis försvarade en styrning särskilt på det lokala planet. Utan tvekan var det dock så att KFML såg FNL-rörelsen som ett verktyg för att nå ut med ett större revolutionärt budskap.

Inom KFML florerade en ymnig revolutionär retorik. Genom de nära banden mellan KFML och FNL-rörelsen kom detta också att påverkade bilden av den senare. När Nils Holmberg i boken *Vart går Sveriges Kommunistiska Parti?* i stort sett avvisade tanken på en fredlig övergång till ett socialistiskt Sverige blev detta också vägledande för hur FNL-rörelsen betraktades. Den revolutionära retoriken fanns emellertid även inom FNL-rörelsen. I säkerhetspolisens PM av den 8 januari 1968 citerades ett avsnitt ur det av Sköld Peter Matthis hållna öppningstalet vid DFFG:s andra riksmöte den 6-7 januari 1967:

Kriget i Vietnam är en revolutionär kamp. Den är folkets revolutionära kamp med politiska och militära medel för att nå självständighet, frihet och fred. En rörelse för en verklig solidaritet med Vietnams folk måste med nödvändighet själv bli revolutionär, eftersom den måste bygga på klass-solidaritet. Denna inriktning har karakteriserat FNL-gruppernas arbete i Sverige...Eftersom vår kamp sålunda bygger på solidaritet med den revolutionära klassen i Vietnam är den revolutionär.

I linje med detta är det inte överraskande att säkerhetspolisen ansåg att "FNL-grupperna utgör en rent revolutionär organisation, vari arbetsgruppen i Stockholm framstår som den i särklass mest aktiva".

---

⁵¹⁵ Salomon, Kim: *Rebeller i takt med tiden. FNL-rörelsens och 60-talets politiska ritualer*. Rabén Prisma, Stockholm 1996, s. 111-114.

Ett annan klart framträdande linje i säkerhetspolisens PM och som även ofta återkommer i olika sammanställningar är att FNL-grupperna utnyttjade kriget i Vietnam för sina egna syften. Enligt denna uppfattning var huvudsyftet med verksamheten inte alls solidaritet med folket i Vietnam utan att skapa en grund för en revolutionär situation i Sverige. FNL-grupperna sades därför utnyttja "den i många läger lättvunna sympati" som kunde vinnas till stöd för Vietnamarbetet. Genom "en fullt tillförlitlig meddelare" hade säkerhetspolisen i september 1967 fått kännedom om ett yttrande från Sköld Peter Matthis' sida. Yttrandet var enligt säkerhetspolisens PM personligen fällt "till en här känd framstående person inom VPK:s ledning":

För oss är Vietnamarbetet inget väsentligt i sig självt, endast ett medel i vår kamp mot det nuvarande samhällssystemet.

Vem var då den "fullt tillförlitlige" meddelaren? Och vem var den "framstående" personen inom VPK:s ledning? I den akt över FNL-rörelsen som finns i SÄPO:s arkiv ligger en rapport daterad den 11 september 1967. Rapporten bär källnamnet "Mac" vilket betyder att det är en IB-rapport från kretsarna kring Ingvar Paues och Rolf Nyström. I rapporten uppges att en funktionär i Stockholms Socialdemokratiska Arbetarkommun haft ett samtal med Kjell E Johansson. Johansson hade därvid "ganska öppenhjärtigt" berättat om de svåra problem som VPK hamnat i när det gällde Vietnamrörelsen. Källa "Mac" fortsatte:

Det händer dagligen (sade Kjell Johansson) att det kommer folk från våra organisationer och förebrår oss för att vi ingenting gör i Vietnamfrågan. De pekar på FNL-kommitténs friska tag och dess småkrig med polisen som synes attrahera särskilt ungdomen. Vi förlorar också mycket folk till FNL-kommittén på detta sätt.⁵¹⁶

Kjell E Johansson ville nu försöka få till stånd ett samarbete med SAP i Vietnamfrågan. Arbetet skulle då kunna bedrivas "på bred

⁵¹⁶ Rapport från källa "Mac" 11/9 1967. Sköld Peter Matthis personakt löpnr A 2. SÄPO. Samma uppgifter som i rapporten från "Mac" finns även i en rapport från "Erik" dock med andra formuleringar. Akt 250:09/12, löpnr 1 B. SÄPO.

front och under värdiga former” och verka till att neutralisera FNL-gruppernas aktiviteter. Johansson hade också haft en diskussion med Sköld Peter Matthis som varit föga givande. Det var i samband med detta som Matthis skulle ha fällt det ovan citerade uttalandet.

Rapporten från ”Mac” och säkerhetspolisens sätt att använda den är intressant av flera skäl. Till att börja med är det uppenbart att den fick stor genomslagskraft i säkerhetspolisens argumentering när det gäller FNL-rörelsen. Citatet användes inte bara i denna PM utan återkommer i stort sett varje sammanställning och intern diskussion rörande FNL-rörelsen inom säkerhetspolisen.⁵¹⁷ Det torde vara få rapporter från IB, om ens någon, som fått ett sådant genomslag i säkerhetspolisens interna och externa skrivelser. Det var knappast så att uppgiften i sig gav upphov till en helt ny tankegång hos polisen. Snarare gav rapporten från ”Mac” bekräftelse åt misstankar polisen haft sedan länge. Tanken att Vietnamkriget egentligen skulle vara av underordnad betydelse för FNL-rörelsens ledning får visst stöd av forskningen på området. Lundahistorikern Kim Salomon har uttryckt det på följande vis:

Rörelsens ambitioner sträckte sig längre än till fred i Vietnam. Antiimperialism stod överst på programmet. KFML såg även rörelsen som ett led i kampen för revolutionen med ett socialistiskt Sverige som övergripande mål. Eftersom marxist-leninister hade ett betydligt inflytande inom DFFG är det näraliggande att se FNL-rörelsen som ett led i syftet att förverkliga visionen om ett socialistiskt Sverige.⁵¹⁸

Säkerhetspolisens användning av uppgiften från ”Mac” är som sagt intressant av flera skäl. Ett sådant skäl är att uppgiftens upphovsman var Kjell E Johansson. Som visats i kapitlet rörande Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen hade Johansson bara några år tidigare spelat en central roll i den hotbild som fredsrörelsen utgjorde. Kjell E Johansson var här den skickligt infiltrerande kom-

⁵¹⁷ Se t.ex. *Redogörelse för vissa politiskt styrda demonstrationer under åren 1965-1967*. Rps/Säk 22/11 1967. Akt 250:09/12, löpnr 1/2. SÄPO. Se även rapport från ”Åsa” 4/2 1969. Nils Hammerby har till rapporten fogat uppgiften från ”Mac”. Sköld Peter Matthis personakt, löpnr 3 SÄPO. Uppgiften från ”Mac” användes också i ett föredrag vid säkerhetspolisens föreståndarmöte i april 1968. *PM angående frågor som behandlades vid föreståndarmötet den 22 - 26 april 1968*. HSC nr 315 1968. SÄPO.

⁵¹⁸ Salomon, Kim: *Rebeller i takt med tiden. FNL-rörelsens och 60-talets politiska ritualer*. Rabén Prisma, Stockholm 1996, s. 167.

munisten som i bakgrunden dirigerade fredsrörelsen. Nu hade rollbesättningen dock gradvis ändrats och Johansson tilldelats rollen av sanningsvittne som avslöjade de fiender som var gemensamma för VPK, IB och säkerhetspolisen: FNL-rörelsen och KFML. Intressant är också att notera att rapporten från "Mac" innehöll uppgiften att Johansson sökte samarbete med SAP i Vietnamfrågan. Tre veckor senare bildades Svenska Kommittén för Vietnam som i mångt och mycket var just ett samarbete mellan de kretsar där Kjell E Johansson verkade (VPK, Socialistiska Förbundet, fredsrörelsen) och SAP.

Ytterligare en argumentationskedja som drevs i säkerhetspolisens PM var att nya medlemmar i FNL-grupperna snabbt indoktrinerades bl.a. genom studiecirklar i marxist-leninistiskt tänkande. Dessutom var FNL-lokalerna behängda med stora porträtt av Mao. I promemorian görs vidare gällande att det framstod "som helt klart att varje i FNL-rörelsen engagerad person redan från början tvingas inse att han eller hon arbetar inom en extrem revolutionär kommunistisk organisation". En närmast motsatt uppfattning presenterades dock i en annan PM som låg till grund för telefonavlyssning av FNL-kontoret i Göteborg. I promemorian, som är daterad den 24 april 1968 förklarades att FNL-gruppen bestod dels av "unga 'kineskommunister'", dels av medlemmar med "moraliska motiv och som ej känner till att FNL-gruppernas syfte är att främja den kinesisk-kommunistiska ideologin". Om detta, menade säkerhetspolisen i Göteborg, talar de ledande tyst och försöker istället smyga in den "verkliga målsättningen" genom studiecirklar.⁵¹⁹

Det fanns alltså olika uppfattning inom säkerhetspolisen i Stockholm respektive Göteborg om huruvida den maoistiska skolningen sattes in omedelbart eller snarare smögs in. Däremot var man i alla händelser överens om att det handlade om en målmedveten indoktrinering. Betydelsen av marxist-leninistisk skolning genom studiecirklar framhålls även av Kim Salomon. Att skapa ideologisk enhetlighet gavs hög prioritet och var också något som man lade ned stort arbete på. Men uppgiften var inte alldeles enkel och många medlemmar ansågs vara alltför dåligt skolade i den rätta läran. Att protestera mot USA:s krigföring i Vietnam innebar

---

⁵¹⁹ PM till Överåklagaren Märten Stiernström med begäran om fortsatt telefonkontroll av redaktören Nils Gösta Holmberg. Rps/Säk 24/4 1968. Säkerhetspolisen, Göteborg. Serie F 3 vol 21. SÄPO.

inte att FNL-arna med automatik blev goda marxist-leninister.⁵²⁰ Säkerhetspolisen kan sägas ha haft goda belägg när det gäller att konstatera en nära kontakt mellan FNL-rörelsen och KFML. Därigenom fanns också en koppling till föreställningar om en våldsam övergång till ett socialistiskt samhälle. Detta i kombination med den revolutionära retorik som användes även inom FNL-rörelsen gav näring åt misstankarna att DFFG syftade till "det svenska samhällets omstörtande med revolutionära medel".

När det gäller den andra punkten, det utländska inflytandet var beläggen sämre. Säkerhetspolisen hänvisade här till en artikel i Schweizer Illustrierte den 13 januari 1967 som behandlade ordförande Maos subversiva verksamhet i Europa. Enligt artikeln hade Schweiziska Bundespolizei redan 1965 bevis för att Kinas ambassad i Bern understött och initierat omstörtande verksamhet i Österrike, Frankrike och Italien. Parallellen till svenska förhållanden var inte svår att se menade säkerhetspolisen. Vidare framhölls att trots den "mycket begränsade undersöknings- och övervakningsinsats som tillgängliga resurser medgivit" hade kontakter med främmande makt konstaterats "i synnerligen anmärkningsvärd omfattning". Säkerhetspolisen anförde här att FNL-kontoret i Stockholm besökts av kubanske ministern Martinez Ortega med fru samt sonen till en tidigare 1:e ambassadsekreterare vid Colombias ambassad i Stockholm. Även med Kinas ambassad fanns kontakter "som med skäl kunna sättas i ett naturligt sammanhang med det kinainspireerade revolutionära förberedelsearbete, som bedömts nu bedrivs". Till stöd för detta framhölls att vid demonstrationer hade personer iakttagits "med omisskännligt kinesiskt utseende som återfunnos som passiva åskådare på betryggande avstånd från händelsernas centrum". Vidare kunde kinesiska ambassadkontakter beläggas för alla de tre misstänkta personerna.

Hur ska då säkerhetspolisens resonemang bedömas? Att anföras en artikel i en schweizisk veckotidning som belägg för att det bedrivs subversiv verksamhet i Västeuropa styrd från ambassaden i Bern ger inte ett helt övertygande intryck. Vidare kan nog sägas att det i PM:n gavs en felaktig bild av de resurser som lagts ned på att övervaka FNL-rörelsen. Som visats ovan hade säkerhetspolisen vid denna tid två lägenheter som disponerades för fast övervakning av FNL-aktiviteten i Stockholm. Därtill förefaller förhållandevis stora

---

⁵²⁰ Salomon, Kim: *Rebeller i takt med tiden. FNL-rörelsens och 60-talets politiska ritualer*. Rabén Prisma, Stockholm 1996, s. 114-119.

resurser ha lagts på att övervaka både demonstrationer och enskilda individer. Här kan t.ex. erinras om övervakningen av "John Ritchies" postutdelning. Besöken på FNL-kontoret av den kuban-ske ministern m. fl. personer övertygar heller inte om samarbete med främmande makts underrättelseväsende. Hade belägg funnits för att dessa personer kunde antas bedriva underrättelseverksamhet hade detta sannolikt tagits upp i säkerhetspolisens PM. Kontakterna med den kinesiska ambassaden är mera svårbedömda. Att personer med kinesiskt utseende varit åskådare vid flera demonstrationer framstår så här i efterhand inte som något särskilt tungt vägande argument. Kontakter med ambassaden fanns dock uppenbarligen och genom telefonavlyssningen skulle ytterligare kontakter konstateras.

När det gällde den tredje huvudpunkten i hotbilden, frågan om utländsk finansiering av verksamheten, hänvisades först och främst återigen till den schweiziska veckotidningen Schweizer Illustrierte:

Med hänvisning till vad som här tidigare nämnts om den från Bern kontrollerade kines-kommunistiska verksamheten i Europa och det ekonomiska stöd som sägs utgå därifrån, synes med skäl kunna antagas, att ett liknande stöd utgått och utgår även till den kineskommunistiska falangen inom svensk kommunism. De nära kontakter med bl.a. företrädare för härvarande kinesiska ambassad, som redan hitintills kunnat med säkerhet konstateras, måste med nödvändighet antagas utgöra de yttre tecknen på en i olika former pågående stödjande och vägledande aktivitet. Bindande bevis för att denna även innefattar direkt ekonomiskt stöd kan ännu ej framläggas, men starka skäl tala för att så måste vara fallet.

Vilka var då de "starka skäl" som säkerhetspolisen hänvisade till i sin PM? Säkerhetspolisen framhöll att både FNL-rörelsen och KFML hade betydande kostnader i form av hyror. Vidare hade lokaler inköpts, byggts om och försetts med tryckerimaskiner. När det gällde bokhandeln Oktober på Kungsgatan 77 hade i januari 1967 inkommit meddelande från "en som tillförlitlig bedömd källa" att medel erhållits från kinesiska ambassaden. Slutligen anfördes

att ”från initierat håll inom VPK” framkommit att medlemsavgifter inte förekom vare sig inom FNL-grupperna eller inom KFML. Enligt samma källor skulle detta inte heller vara nödvändigt eftersom den ekonomiska ställningen ansågs vara mycket god. Av de tre anklagelsepunkterna som utgjorde grunden för säkerhetspolisens och åklagarens ansökan om telefonavlyssningen var detta förmodligen den svagaste. Den schweiziska veckotidningens uppgifter ger inte heller i denna del någon verklig tyngd åt säkerhetspolisens påståenden. Uppgiften om att bokhandeln Oktober inköpts med hjälp av kinesiska pengar går knappast att värdera på grundval av de uppgifter som lämnades i säkerhetspolisens PM. Emellertid skulle just detta påstående eller rykte om finansieringen av Oktober dyka upp åtskilliga gånger framöver. Ytterligare belägg kom genom telefonavlyssning varen 1968 men knappast i form av ovedersägliga bevis.⁵²¹ Påståendet att FNL-rörelsen och KFML hade utgifter i form av lokalhyror och även måste ha lagt ut en hel del vid inköp av lokaler och utrustning var naturligtvis riktigt. Men utan en ordentlig genomgång av organisationernas ekonomiska situation var det också ett ganska triviale konstaterande.

Ett försök till sådan utredning av de ekonomiska förhållandena gjordes i en PM daterad den 16 januari 1968. I promemorian genomgicks uppskattade hyreskostnader samt poängterades att medlemsavgifter inte synes förekomma. Däremot prenumerationsavgifter för Vietnambulletinen. Vidare konstaterades att Vietnaminsamlingen den 1 december 1967 skulle ha uppnått en summa av 500 000 kronor varav 450 000 redan skickats till FNL:s representation i Prag. På inkomstsidan fanns också bössinsamlingar men hur mycket som kom in den vägen kunde inte uppskattas. Att Sköld Peter Matthis i intervjuer hävdade att rörelsen finansierades genom gåvor och lån nämndes också i promemorian.

Att gåvor från förment okända givare kan dölja ekonomiskt stöd från främmande makt är klart och förekom t.ex. i fallet med tidningen Dagsposten under andra världskriget. Senare har framkommit t.ex. i Frank Baudes memoarer att Kina år 1967 lämnade bidrag till de svenska marxist-leninisterna.⁵²² Omfattningen av detta stöd är dock inte känt. Tillgängliga uppgifter tyder på att de ekonomiska bidragen från Kina inflöt oregelbundet, sannolikt var av mindre omfattning och framför allt avsåg resor och uppehåll inom

⁵²¹ Ang kinesiska pengar till bokhandeln Oktober se rapport från ”Åsa” 24/4 1968. Sköld Peter Matthis personakt löpnr A 2. SÄPO.

⁵²² Baude, Frank: *Mot strömmen i svensk politik under 30 år*. Göteborg 2000.

Kina samt stöd till förlagsverksamheten i Sverige. Huruvida något av detta kom FNL-rörelsen till del är inte känt.

Säkerhetspolisen lyckade aldrig få fram säkra bevis för det kinesiska understödet och de belägg som presenterades i promemorian inför begäran om telefonavlyssning var tämligen svaga. Däremot utgjorde misstankarna en manifest del av den hotbild som FNL-rörelsen utgjorde. Beläggen ansågs uppenbarligen också starka nog att tillsammans med de övriga uppgifterna utgöra beslutsgrund för telefonavlyssning. Uppgiften om ekonomiskt stöd från kinesiska ambassaden framfördes som ett faktum vid en föredragning, troligen utförd av P G Vinge, inför parlamentariska nämnden i riksdagshuset den 13 februari 1969.⁵²³

En intressant iakttagelse som kan göras av den hotbild som börjar få en mera fast form i slutet av 1967 är att den till viss del byggde på uppgifter från VPK. Ovan har nämnts informationen från Kjell E Johansson som via någon inom den socialdemokratiska arbetarkommunen och IB nådde säkerhetspolisen. Även uppgiften att FNL-rörelsen var att betrakta som KFML:s ungdomsförbund och att medlemsavgifter saknades kom från VPK eller rättare ungdomsförbundet, VUF. Källan var överskottsinformation från avlyssningen av någon av VUF:s telefoner som omskrivits till en rapport från källa "E Dufva" med datum 28 november 1967. I rapporten berättade VUF:s ombudsman i Göteborg att FNL-gruppen var att betrakta som KFML:s ungdomsförbund vilket var ett stort bekymmer. Även VUF:s ordförande, Anders Carlberg var bekymrad. Enligt Carlberg fanns inga medlemsavgifter till FNL och KFML eftersom organisationerna var ekonomiskt oberoende. Vem som helst kunde därför komma på möten och rösta. VUF-medlemmarna kom därigenom ofta att vara i minoritet vid FNL-gruppernas möten. Allt enligt "E Dufva".⁵²⁴

För att sammanfatta det hela. I januari 1968 hade hotbildens huvudsakliga innehåll således konkretiserats i en tydligt utformad PM. De tre huvudlinjerna, revolutionär omstörtning av samhället, styrning samt finansiering av främmande makt skulle även för de kommande åren utgöra hotbildens fundament. Den revolutionära retoriken och samarbetet med KFML var väl belagt. Så även kontakterna med den kinesiska ambassaden. Sämre var det med beläggen för faktisk styrning eller kinesisk finansiering av FNL-rörelsen.

⁵²³ *Minnesanteckningar fr Parlamentariska nämndens sammanträde i riksdagshuset den 13/2 1969.* HSC 175/1969. SÄPO.

⁵²⁴ "E Dufva" 28/11 1967. Akt 250:09/12 löpnr 1 A. SÄPO.

Det får dock sägas vara klarlagt att KFML fick visst ekonomiskt stöd från Kina.

Men det fanns också andra komponenter i hotbilden. Dessa utgjorde knappast självständiga element i hotbilden utan kan istället mera ses som stöd till bilden av FNL-rörelsen som revolutionär eller knuten till den kinesiska intressesfären.

Narkotika - det "dubbla beroendet"

Om den revolutionära inriktningen och relationen till främmande makt utgjorde de huvudsakliga beståndsdelarna i hotbilden så fanns även andra faktorer med i bilden. En sådan var narkotika. Det finns åtskilliga rapporter från källa "Åsa" som tar upp problemet med knark antingen inom FNL-grupperna eller bland de desertörer som vistades i Sverige. I en rapport daterad den 15 april 1968 utpekades flera namngivna personer inom FNL-rörelsen som "kända knarkare". I september samma år rapporterades att många av de amerikanska desertörerna var narkomaner och dessutom handlade med knark. Drogmissbruk som inslag i hotbilden kunde också kopplas ihop med hotbildens huvudkomponent, styrningen från utlandet. Vid säkerhetspolisens föreståndarmöte i november 1968 informerade kriminalkommissarie "K" om den livliga medlems-värvning som pågick bland ungdomen i Dalarna. "K" hade också fått uppgifter från en kurator om speciella metoder att värva nya medlemmar:

En kurator hade uppgivit att hon hört att kinesiska ambassaden skulle ha tillhandahållit knark för ungdomarnas räkning. Man skulle försöka skapa något slags "dubbelt beroende". Kommissarie "K" betonade att uppgiften ännu var helt obekräftad.⁵²⁵

Det "dubbla beroendet", maoism och droger, var onekligen en tankeväckande kombination. I slutet av november 1968 inkom ytterligare uppgifter om samband mellan FNL-aktivitet och drogmissbruk från sektionen i Falun. På gymnasiet i Falun hade bildats en "Falu Gymnasium Top Secret Pipe Smoking Club". På okänt sätt hade polisen lyckats fotografera av en lista för teckning av medlemskap. Därigenom kunde sektionen i Falun konstatera att en av medlemmarna i klubben också intog en ledande position inom Falu

⁵²⁵ PM angående frågor som behandlades vid föreståndarmötet den 5 - 8 november 1968. HSC nr 315 1968. SÄPO.

FNL-grupp. Säkerhetspolisen såg nu en risk i att gymnasieungdomarna i Falun genom narkotika och medlemskap i Falu Gymnasium Top Secret Pipe Smoking Club skulle dras in i FNL-rörelsen och maoismen.⁵²⁶

Det kan tyckas att uppgifterna om knark från kinesiska ambassaden i syfte att skapa ett "dubbelt beroende" var väl svagt underbyggda. Vid föreståndarmötet i november 1968 hade kommissarie "K" också betonat att det hela var helt obekräftat. Likaså kan det tyckas en aning överilat att utmåla en handfull gymnasister som bildat en klubb för att röka hasch som ett hot mot rikets säkerhet. Uppgifterna ansågs emellertid vara av så stor betydelse att chefen för säkerhetspolisen, P G Vinge, tog upp dem när han den 3 december 1968 höll föredrag inför Försvarsrådet.

Försvarsrådet hade instiftats i början av 1960-talet som ett forum för samarbete mellan de olika grenarna av totalförsvaret och den politiska ledningen. I Försvarsrådet satt statsministern samt statsråd och verkschefer med ansvar inom totalförsvarets område. Därtill ingick från den militära sidan ÖB och chefen för försvarstaben. Det var inför denna församling som P G Vinge med hjälp av diabilder föredrog säkerhetspolisens bild av situationen. En av diabilderna, nr 12 ½, hade följande text:

I samband med viss undersökning inom W län har framkommit att narkotika via kinesiska ambassaden skulle spridas till FNL-anhängare i landet. Inom FNL-grupp har bildats "Falun gymnasium Top Secret Pipe Smoking Club". Enligt uppgift torde utöver cannabisrökning även narkotikainjektioner förekomma.⁵²⁷

På några veckor hade en "helt obekräftad" uppgift från en kurator i Dalarna blivit något som chefen för säkerhetspolisen förde fram som en i stort sett bekräftad uppgift inför Försvarsrådet. Här kan man naturligtvis tänka sig att ytterligare uppgifter skulle ha inkommit i november månad som bekräftat kuratorns uppgifter. Några handlingar som tyder på detta har emellertid inte påträffats. Hade uppgiften vunnit ökad trovärdighet borde den också ha återgivits i någon kvartalsrapport eller PM rörande begäran om förlängd telefonavlyssning. Så är dock inte fallet. Allt tyder på att de

⁵²⁶ Rps/Säk Falun till Rps/säk Sthlm 29/11 1968. Akt 250:09/12, löpnr 1 B. SÄPO.

⁵²⁷ Diabilderna finns i HSC 565/68. SÄPO.

uppgifter Vinge förde fram inför Försvarsrådet enbart vilade på de obekräftade uppgifterna från kuratorn i Dalarna. Genom Vinges diabilder fördes också "Falu Gymnasium Top Secret Pipe Smoking Club" upp på allra högsta nivå i Sverige.

Tillsammans med det kuvert som innehåller diabilderna ligger i SÄPO-arkivet även två handskrivna lappar. På lapparna har Vinge gjort anteckningar i samband med de frågor han fick efter föredragningen. Av anteckningarna framkommer att chefen för säkerhetspolisen fick mothugg av Bror Rexed, generaldirektör för medicinalstyrelsen. Rexed, vars inlägg Vinge ansåg vara i "vissa stycken insinuant", kritiserade det påstådda sambandet mellan knark och utländsk styrning av FNL-rörelsen såsom varande dåligt underbyggt. Enligt sina egna anteckningar ska Vinge ha replikerat att "betr knarket hade jag påstått att bevis funnes men väl icke helt styrkt underlag".

En variant på frågan om kopplingen mellan vänsteråsikter och narkotika finns representerad i en skrivelse från säkerhetspolisen i Norrköping till Stockholm. I skrivelsen framhölls att vid undersökning framkommit att ungdomar som nyttjade narkotika, främst hasch, ofta också hade radikala vänsteråsikter. Det handlade ofta om ungdomar som förekom i demonstrationer för FNL och Vietnam, i u-landssammanhang eller i samband med firandet av alternativ jul. Förutom kopplingen mellan hasch och vänsteråsikter hade också konstaterats att ungdomarna gärna lyssnade till "en viss sorts musik, s.k. undergroundsmusik, som kommer från den amerikanska västkusten". Säkerhetspolisen i Norrköping fortsätter:

Musiken är av poptyp men framställd i "skön" form. Den är således icke skrånig utan mjuk. Texterna till musiken är samhällskritiska. Den avnjutes bl.a. på knarkarpartyn, då texterna också handlar om droger.⁵²⁸

Framför allt var det tre grupper som det handlade om enligt säkerhetspolisen i Norrköping: Velvet Underground, The Doors och Country Joe & The Fish. Beträffande The Doors konstaterades att gruppen i september 1968 framträdde i Stockholm varvid åtskilliga ungdomar från landsorten åkt med gruppresor i buss för att höra dem.

---

⁵²⁸ Rps/Säk Norrköping till Rps/säk Sthlm 6/2 1969. Säkerhetspolisen, Norrköping. Handl tillhörande reg vol 154. SÄPO.

De stora demonstrationerna

En viktig del av hotbilden kring FNL-rörelsen och vänstern i övrigt under åren kring 1968 var de stora demonstrationerna, ofta med sammanstötningar mellan demonstranter och polis som inslag. Under 1967 genomfördes ett flertal tumultartade demonstrationer med hundratals deltagare utanför US Trade Center. 1967 års mest uppmärksammade demonstration ägde rum under årets sista månad. Den 20 december 1967 inföll sjuårsdagen av FNL:s bildande vilket gjorde dagen till en självklar högtidsdag för den svenska FNL-rörelsen. Under kvällen hölls möte i Folkets Hus. Däremot hade polisen avslagit den begäran om tillstånd för demonstration efter mötet som inlämnats. Att en sådan ändå skulle genomföras hade säkerhetspolisen fått kännedom om dels genom uppgifter från telefonavlyssning, dels genom yttre spaning mot olika FNL-aktiviteter dagarna före den 20 december.⁵²⁹

Både själva mötet och den efterföljande olagliga demonstrationen övervakades av ett stort antal säkerhetspoliser. Att döma av bevarade rapporter från övervakningen hade säkerhetspolisen minst tre personer på plats inne i Folkets Hus. Utanför väntade ytterligare ett drygt tiotal varav åtminstone en av dem var identifierad av FNL-arna. Under mötet röstade man om huruvida man skulle acceptera demonstrationsförbudet eller ej och i samband med detta varnade Åsa Hallström publiken för "att Säpo-agenten...[namn borttaget, MH] fanns på skolgården utanför".⁵³⁰ Utanför Folkets hus väntade ca 300 "vanliga" poliser på att mötesdeltagarna skulle komma ut. När publiken började komma ut bildade polisen kedja med sammanstötningar och bråk som följde. Kalabaliken skildras levande men naturligtvis med FNL-vänlig tendens i rörelsens egen historik, *FNL i Sverige*.⁵³¹ I ett flertal rapporter finns de olika säkerhetspolisernas berättelser bevarade. Här nämns visserligen ridande poliser med hundar men fokus ligger självklart mera på att göra iakttagelser om närvarande kineser och uppviglande FNL-

⁵²⁹ PM Rps/Säk 19/12 1967. Akt 250:09/12, löpnr 3. SÄPO. *Sammanställning över händelserna vid FNL:s opinionsmöte den 20.12.1967 i Folkets Hus*. Rps/Säk 5/2 1968. Akt 250:09/12, löpnr 2 D. SÄPO.

⁵³⁰ *Sammanställning över händelserna vid FNL:s opinionsmöte den 20.12.1967 i Folkets Hus*. Rps/Säk 5/2 1968. *PM angående FNL:s möte på Folkets Hus*. Rps/Säk 21/12 1967. *PM med anledning av firandet av FNL:s 7-årsdag i Folkets Hus 20/12 1967*. Rps/Säk 21/12 1967. Akt 250:09/12, löpnr 2 D. SÄPO.

⁵³¹ Kjällberg, Sture: "20 december 1967" i *FNL i Sverige. Reportage om en folkrörelse under 10 år*, s. 44-50. Liknande minnesbilder presenteras i boken *Maoisterna* av Lars Åke Augustsson och Stig Hansén, Ordfront, Stockholm 1997, s. 66-68.

are.⁵³² Enligt Dagens Nyheters reportage dagen efter greps nio av demonstranterna för uppvigling. En av dem var författaren Jan Myrdal som senare dömdes till böter för sin medverkan i demonstrationen.⁵³³

Nästa större demonstration var aktionen vid konferenshotellet Foresta på Lidingö den 29 mars 1968. Anledningen var att den s.k. 10-gruppen höll finansmöte i Stockholm med bl.a. den amerikanske finansministern Henry Fowler som deltagare. Den 28 mars inledde säkerhetspolisen med att bevaka Arlanda där den amerikanske finansministern anlände utan att några incidenter ägde rum. Resten av dagen ägnade ett flertal säkerhetspoliser åt att övervaka förberedelserna inför morgondagens olagliga demonstration. Bl.a. övervakades FNL-kontoret på Palsundsgatan samt andra kända adresser. Säkerhetspolisen får sägas ha haft ganska god kännedom om läget tidigt på morgonen den 29 mars när FNL-anhängare och även andra vänstersympatisörer började samlas på de olika mötesplatserna i Stockholm. Om säkerhetspolisens källor främst utgjordes av telefonavlyssning eller om uppgifter också kommit in från förtroliga meddelare framgår dock inte av de handlingar som återfinns i akten över FNL-rörelsen.⁵³⁴ Under dagen den 29 mars, dvs efter det att demonstrationen vid Foresta ägt rum, inkom uppgifter genom telefonavlyssning. Enligt uppgift från "Åsa" skulle ett budskap cirkulerat med ungefär följande lydelse:

I kväll skall tio herrar äta middag. Det är en massa ministrar och annat slödder och vi tänker ge dem en förrätt. Samling vid Molins fontän klockan 20.00. Matsäck medtages. Vidarebefordra detta och glöm inte matvarorna.⁵³⁵

I klarspråk betydde detta enligt säkerhetspolisen en aktion mot UD:s middag för 10-gruppen senare på kvällen. Att "förrätten" skulle bestå av ägg och tomater att kasta ingick också i bilden. Enligt uppgifterna från "Åsa", dvs. telefonavlyssning, uppmanades folk också ta med sig myggspray vilket sades vara ett universalmedel mot hundar och hästar och poliser. Med ledning av detta övervakades först FNL-kontoret och sedan Molins fontän i Kungs-

⁵³² Se rapporter i Akt 250:09/12, löpnr 2 D. SÄPO.

⁵³³ DN 21/12 1967, klipp i Akt 250:09/12, löpnr 2 D. SÄPO. Ang Jan Myrdal se Kjällberg, Sture: "20 december 1967" i *FNL i Sverige. Reportage om en folkrörelse under 10 år*, s. 50.

⁵³⁴ *PM ang övervakning av FNL-kontoret mm torsdagen den 28/3 1968*. Rps/Säk 29/3 1968. PM Rps/Säk (tre olika PM med olika författare) 1/4 1968. Akt 250:09/12 löpnr 3 A. SÄPO.

⁵³⁵ "Åsa" 29/3 1968. Akt 250:09/12 löpnr 2 F. SÄPO.

trädgården. Strax före klockan 20.00 kunde säkerhetspolisen konstatera att bortåt 200 personer samlats vid fontänen. På plats fanns ett flertal för säkerhetspolisen kända personer men vid Gustav Adolfs torg förblev det tämligen lugnt. Polisen hade slagit ring runt platsen och demonstranterna kom aldrig fram till torget.⁵³⁶ I likhet med demonstration den 20 december var drygt tiotalet säkerhetspoliser involverade i spaningsverksamheten i samband med 10-gruppens möte i Stockholm.

1968 var det stora året för demonstrationer och studentuppror i Frankrike men också i Sverige. Demonstrationerna ägde inte enbart rum i Stockholm och det var naturligtvis inte enbart en fråga för dem som ingick i FNL-rörelsen. Det är däremot rimligt att se demonstrationerna i ett sammanhang där FNL-rörelsen spelade en viktig roll. En mycket uppmärksammas demonstration som samlade en stor del av vänstern var protesterna mot Davis Cup-matchen i tennis mellan Sverige och Rhodesia. Matchen skulle äga rum den 3 maj 1968 men stoppades efter stora demonstrationer. Samlingsplatsen i Stockholm inför bussresan till Båstad var Kafé Marx som också övervakades. Övervakningen av demonstrationen i Båstad sköttes sedan av personal från säkerhetspolisen i Malmö, Göteborg och Jönköping med viss hjälp från Stockholm.⁵³⁷ Tre veckor senare ägde kärhusockupationen rum i Stockholm där också planer fanns på att ockupera Operan.⁵³⁸ Varken aktionen i Båstad eller kärhusockupationen är att betrakta som FNL-demonstrationer. Emellertid deltog många som också vanligtvis deltog i FNL-demonstrationerna. Sammantaget utgjorde demonstrationerna, oavsett om FNL-rörelsen eller någon annan vänstergrupp stod som arrangör, en väsentlig del av den hotbild säkerhetspolisen identifierade 1968. I hotbilden ingick också att konfrontationerna med polisen utgjorde en del av vänstergruppernas strategi. I en rapport som i mitten av november 1968 överlämnades av rikspolischefen Carl Persson till statssekreteraren Ingvar Carlsson förklarades det hela på följande vis:

⁵³⁶ PM till säkerhetsavdelningen ang iakttagelser gjorda den 29 mars 1968. PM ang iakttagelser gjorda i samband med av FNL-rörelsen planerad demonstration utanför UD fredagen den 29 mars 1968. Rps/Säk 1/4 1968. PM angående FNL. Rps/Säk 1/4 1968. PM ang FNL. Rps/Säk 30/3 1968. PM av N 1/4 1968. Akt 250:09/12 löpnr 2 F. SÄPO.

⁵³⁷ PM ang demonstrationsresa till Båstad med anledning av tennismatchen mot Rhodesia. Rps/Säk 3/5 1968. Akt 250:09/12 löpnr 3 A. SÄPO. PM angående demonstrationer och bråk i samband med den planerade Davis Cup-matchen Sverige-Rhodesia i Båstad den 3-5 maj 1968. Rps/Säk 10/9 1968. Akt 250:09/12 löpnr 2 F. SÄPO.

⁵³⁸ PM ang kärhusockupationen 24-27/5 1968 i Sthlm. Rps/Säk 11/9 1968. Akt 250:09/12 löpnr 2 F. SÄPO.

Anledningen till att demonstrationsledningen vill framkalla våld från polisens sida är, att man inom de organisationer, som står bakom (Clarté, FNL och KFML) är helt inriktad på att omstörta det etablerade samhället med våldsamma medel. För att nå dessa mål måste enligt dessa organisationers teorier 'en revolutionär situation' skapas. På lång sikt arbetar man på att undergräva förtroendet för myndigheterna i allmänhet och polisen i synnerhet.⁵³⁹

Hotbilden presenteras inför Försvarsrådet

Den 3 december 1968 sammanträdde Försvarsrådet. Ovan har jag berört detta i samband med kopplingen mellan narkotika och FNL-verksamhet. Det finns emellertid skäl att återvända till de föredragningar som polisledningen representerad av rikspolischefen Carl Persson och chefen för säkerhetsavdelningen, P G Vinge lämnade denna tisdag i början av december. I SÄPO:s arkiv finns bevarat handlingar⁵⁴⁰ med vars hjälp vi kan till stora delar rekonstruera de föredragningar som gjordes. Av handlingarna framgår inte vem av dem som talade först. Jag har dock valt att inleda med Carl Perssons föredragning för att sedan övergå till P G Vinges diabilder.

Rikspolischefen inledde sin del av föredragningen med att konstatera att polisen "ser ytterst allvarligt på utvecklingen". Det var inte längre små grupper av ungdomar utan stora grupper beredda att med våldsmetoder angripa samhället därtill understödda av "vissa massmedia". FNL-rörelsen hade nu byggt upp en fast organisation med 80-90 lokala grupper om sammantaget kanske 10-12 000 individer. "Vi vet" fortsatte Carl Persson, att man i dag är beredd gå fram med större våld än hittills och "vad som helst kan inträffa".

⁵³⁹ *Sammanställning med kommentarer över vissa uppmärksammade demonstrationer under tiden juni 1965 - maj 1968.* PM jämte bilagor ang vissa uppmärksammade demonstrationer. Överlämnades från Carl Persson till statssekreterare Ingvar Carlsson 14/11 1968. Säkerhetspolisen, serie F III. Bc P, 1968, vol 5. SÄPO.

⁵⁴⁰ HSC 565/68. SÄPO.

Genom mängden demonstrationer var aktivisterna på väg att trötta ut polisen menade Carl Persson. Föredragningen avslutades med en dystert profetia av rikspolischefen:

Vill här klart uttala, att polisen kommer med all säkerhet inom närmaste framtiden ställas inför utomord, stora svårigheter, och vi är oroliga för att vi inte kommer att kunna bemästra händelserna i fortsättningen.

P G Vinge framförde som tidigare nämnts sin presentation med hjälp av diabilder. Med diabild 1 inledde Vinge genom att presentera de organisationer han menade var "extremistorganisationer". Som rödfärgade olika stora cirklar presenterades här FNL-rörelsen, KFML, Clarté, Socialistiska Förbundet, Vänsterns Ungdomsförbund och Rebellrörelsen. Störst cirkel hade Vinge reserverat åt FNL-rörelsen följt av VUF. Den hotbild Vinge sedan målade upp beträffande FNL-rörelsen låg helt i linje med den som presenterats ovan. Vinge pekade på de kinesiska bindningarna i form av ambassadkontakter och besök i Kina. Han pekade vidare på indoktrineringen i maoistisk riktning genom KFML och studiecirklar. Som nämnts tidigare framfördes även uppgifterna om att narkotika skulle användas som stöd för indoktrineringen. Vinge framhöll också FNL-rörelsens goda möjligheter att sprida propaganda genom tre stora tryckpressar och ett flertal mindre. Därtill fanns även goda kontakter med vissa dagstidningar, bl.a. Aftonbladet, samt även med Sveriges Radio. I likhet med Carl Persson avslutade Vinge sin föredragning med att måla upp ett dystert fram-tidsperspektiv:

Om utvecklingen - som hittills - fritt får fortsätta under de kommande åren, kommer den marxist-leninistiska (kieskommunistiska) rörelsen att - i skydd av bl.a. FNL-rörelsen och dess eventuella efterträdare - utvecklas till en förhållandevis stark politisk rörelse, som med bl.a. utomparlamentariska medel kommer att bedriva en alltmer ökande samhällsomstörtande verksamhet. Icke minst farlig är rörelsen genom att den har så stark förankring hos de unga intellektuella, vilka i en framtid kan väntas bekläda ledande poster inom samhället.

Som framgått tidigare fick inte Vinge stå oemotsagd i detta. Generaldirektör Bror Rexed opponerade sig och framhöll att den ideologiska debatten måste bedömas på ett mycket nyanserat sätt. Rexed ifrågasatte också Vinges utpekande av Sveriges Radio och TV som ett "medium för spridande av aktivistpropaganda". Rexed avslutade sitt inlägg med att, som Vinge uttrycker det, "med viss underton" fråga "vad som åsyftades på prognosbilden med 'bara utvecklingen fritt får fortsätta'". I Vinges svar poängterade han att han inte pekat ut Sveriges Radio och TV som sådant utan bara att företaget "utnyttjats av vissa aktivister". När det gällde den framtida utvecklingen framhöll Vinge att man inom polisen "kände stor oro" men att man nu informerat om detta och även om bakgrunden.

Det var en mycket alarmerande och oroväckande bild som polisledningen presenterade den 3 december 1968. I efterhand framstår de alarmistiska tongångarna som klart överdrivna. Därtill var uppgifterna om att kinesiska ambassaden tillhandahöll knark till svenska ungdomar mycket dåligt underbyggda. Bror Rexeds invändningar visar också att inte heller i samtiden framstod de hotbilder Carl Persson och P G Vinge målade upp inför Försvarsrådet som oantastliga. Inom säkerhetspolisen togs dock hotbilden på största allvar. I januari 1969 gavs en anställd vid säkerhetspolisen i uppdrag att "upprätta en rikslista över personer med en extremistisk vänsterinriktning". Listan skulle omfatta personer med ledar-förmåga, långvarig partiutbildning, anställda vid öststatsambassader och f.d. Spanienfrivilliga som fortfarande var aktiva. Efter förslag från sektionerna upprättades därefter en förteckning över personer som i ett hotande läge skulle omhändertas. Namnen är inte kända men antalet personer i varje kategori såg ut som följer:

VPK	142 personer
KFML	109
Clarté	20
FNL	45
Sovjetutbildade	38
VUF	22
Ambassadanst	26
Övriga	28

Sammanlagt upptog listan 430 personer vilket sedan bantades ned till 400 varav 140 fanns i Stockholm. 45 av de ursprungliga 430 tillhörde FNL-rörelsen. I samband med ett föreståndarmöte i novem-

ber 1969 förklarades att "omhändertagande måste ske samtidigt. Man måste noggrant kontrollera uppgifter om bostad och arbete. Kontroller måste göras. Listan bör revideras varje år".⁵⁴¹

Övervakningen fortsätter - och avecklas

FNL-rörelsen som hotbild får sägas ha kulminerat kring årsskiftet 1968/69. Som en höjdpunkt kan räknas Carl Perssons och P G Vinges föredragningar inför Försvarsrådet den 3 december 1968. Under året hade telefonavlyssningen av kontoren i Stockholm och Göteborg kommit igång. Kontoret på Pålsundsgatan i Stockholm hade också övervakats från en lägenhet på andra sidan gatan. Mängder av sammankomster och demonstrationer över hela landet kartlades. Under våren och sommaren hade FNL-rörelsen skakats av den s.k. Rebellrörelsens framfart. Arbetet hade därigenom på vissa håll tillfälligt lamslagits. Rebellrörelsen var dock kortlivad och ordningen inom FNL-rörelsen återställdes successivt under hösten 1968.

Någon gång omkring 1967-68 genomförde säkerhetspolisen en buggningsoperation mot FNL-kontoret på Pålsundsgatan i Stockholm. Inga handlingar som berör detta har påträffats men ett flertal före detta säkerhetspoliser har redogjort för operationen. En tidigare anställd vid tekniska roteln har berättat att han var med om att installera mikrofoner vilket gjordes från en angränsande lägenhet. Inspelningarna var dock av dålig kvalitet och det gjordes troligen inte några utskrift. Hur länge buggningen pågick är inte känt.⁵⁴²

DFFG:s första kongress i kärhuset i Göteborg den 21-23 juni 1968 övervakades av personal från säkerhetspolisen i Stockholm samt sektionerna i Göteborg, Malmö och Jönköping. Uppgifter om kongressen inhämtades genom telefonavlyssning mot FNL-kontoren i Stockholm och Göteborg, genom pressen samt genom spaning på plats. De fem säkerhetspoliserna kontrollerade in- och utpasseringen samt noterade vilka bilar som användes i samband med kongressen. Om vad som hände inne i själva kärhuset i form av kongressförhandlingar hade polisen dock ringa kunskap. Den sammanställning som upprättades ett halvår senare innehåller uppgifter om beslut som fattats vilket uppenbarligen inhämtats från pressen i efterhand. Dessutom finns en omfattande deltagarför-

⁵⁴¹ Protokoll från föreståndarmötet i Stockholm 4-7/11 1969. Akt 5:702/4. SÄPO.

⁵⁴² Hjort, Magnus och Lampers, Lars Olof: *Buggning och andra former av teknisk avlyssning*. Sekretariatsrapport, SÄKO.

teckning som upprättades med hjälp av uppgifter från egen spaning och telefonavlyssning.⁵⁴³ Utan källa på insidan var det svårt för säkerhetspolisen att få någon mer kvalificerad information om vad som inträffade på de slutna kongresserna.

Inför kongressen ett år senare var läget ett annat. Kongressen 1969 ägde rum under midsommarhelgen i ABF-källaren i Folkets Hus på Kungsgatan i Uppsala. Efter kongressen upprättade säkerhetspolisen en mycket detaljerad sammanställning av vad som förevarit i källaren till Folkets Hus i Uppsala. Bl.a. får vi här referat av Sköld Peter Matthis' inledningsanförande samt av olika debatter och rapporter som redovisades under kongressen. Som källor uppger rapporten "förtroliga meddelaren 5:73/301 'Åsa', press samt övervakning m m". Som bilaga finns dessutom ett internt protokoll från kongressen dock utan angivelse hur säkerhetspolisen kommit över det.⁵⁴⁴ Det är uppenbart att säkerhetspolisens sammanställning innehåller uppgifter som varken återfinns i pressen eller i någon rapport från "Åsa". Det har knappast heller varit möjligt att inhämta uppgifterna genom vanlig spaning. Frågan är alltså vad förkortningen "m m" döljer? En tidigare anställd vid säkerhetspolisens tekniska rotel har inför Säkerhetstjänstkommissionen berättat att han i slutet av 1960-talet var med om att bugga en kongress i Folkets Hus i Uppsala. Det var en väldigt varm helg, Tandbergbandspelaren kärvade och fick bytas ut, minns "G" som då var anställd vid säkerhetspolisens tekniska rotel. Tillsammans med ytterligare en person lyckades han dock få med hela konferensen genom två installerade mikrofoner. Själva satt de i ett angränsande hotellrum och tog upp inspelningen.⁵⁴⁵ Det förefaller troligt att den buggningsoperation som här beskrivits avsåg just DFFG:s kongress i Uppsala midsommaren 1969.

Under 1969 får FNL-rörelsen som hotbild trots allt sägas vara på nedgång. Övervakningen fortsatte dock men omfattningen synes ha avtagit. Det finns exempelvis inga rapporter bevarade från bevakning av FNL-kontoret på Pålundsgatan från 1969. Samtidigt ökade antalet deltagare i FNL-demonstrationerna. I maj 1970 hölls den dittills största manifestationen med bortåt 8000 demonstranter. Demonstrationen saknade tillstånd men genomfördes i god ordning med, enligt pressuppgifter, 700 poliser som ledsagare. Från

⁵⁴³ *Sammanställning över DFFG:s 1:a kongress, hållen i Kårhuset i Göteborg 21-23 juni 1968.* Säkerhetspolisen, Norrköping, Handl tillhörande reg, vol 154. SÄPO.

⁵⁴⁴ *Sammanställning angående DFFG:s kongress i Uppsala under midsommarhelgen 1969.* 25/9 1969. Säkerhetspolisen, Norrköping, Handl tillhörande reg, vol 154. SÄPO.

⁵⁴⁵ Uppteckning från samtal nr 133 den 13/9 2000. SÄKO.

säkerhetspolisen synes en mera begränsad övervakningsinsats ha genomförts.⁵⁴⁶

En månad senare hölls DFFG:s tredje kongress, den här gången i Stockholm. Någon övervakningsrapport från detta tillfälle har inte påträffats men det förefaller troligt att någon form av bevakning genomfördes. I alla händelser inkom en stor mängd interna kongresshandlingar, bl.a. ett 77-sidigt beslutsprotokoll, från en källa med anknytning till en av FNL-grupperna i Dalarna.⁵⁴⁷ Inom säkerhetspolisen fanns nu delade meningar om det meningsfulla i att övervaka FNL-rörelsen. Den säkerhetspolis som under årens lopp ansvarat för mycket av spaningen ansåg att protokollet borde kopieras och skickas ut i sin helhet till de olika sektionerna. Han avslutade sin skrivelse i ärendet med en kommentar som förefaller aningen bitter: Eftersom "FNL-aktivitet tycks vara helt ointressant för åtskilliga i detta hus" borde kanske chefen för byrå B tillfrågas. Inom byrå B ansåg chefen för bearbetningsroteln dock att det var "helt orimligt" att skicka ut så mycket för läsning till sektionerna varför detta stoppades.⁵⁴⁸

DFFG:s kongress midsommaren 1971 i Uppsala var föremål för övervakning. Spaningen tycks dock ha inskränkt sig till att notera registreringsnummer på de bilar som stod parkerade utanför kongresslokalen. Efter det att bilarnas ägare identifierats skickades uppgifterna ut till respektive sektion för kännedom.⁵⁴⁹ Från kontakten i Dalarna inkom även denna gång en del interna handlingar från kongressen. Av dessa framgick att bland motionerna fanns flera förslag på åtgärder för att hindra SÄPO:s kartläggning av verksamheten och medlemmarna.⁵⁵⁰

Den sista centralt upprättade övervakningsrapport gällande FNL-rörelsen som finns bevarad gäller demonstrationen på FNL:s elvaårsdag den 20 december 1971. Från 1972 finns inga övervakningsrapporter bevarade i FNL-akten. Eftersom akten utsatts för hård gallring går det dock inte med säkerhet att fastställa när den sista övervakningsinsatsen gjordes av säkerhetspolisen i Stockholm. Helt klart är dock att spaningen trappades ned väsentligt vid

⁵⁴⁶ *PM ang De Förenade FNL-gruppernas ej tillståndsgivna demonstration den 6/5 1970.* Rps/Säk 7/5 1970. Akt 250:09/12 löpnr 2 J. SÄPO.

⁵⁴⁷ Se protokoll och andra handlingar från kongressen i Stockholm 19-21/6 1970 i Akt 250:09/12 löpnr 2 J och 2 L. SÄPO.

⁵⁴⁸ Se anteckningar på skrivelse från Rps/Säk, Falun, till Nils Hammerby, Rps/säk Sthlm 8/10 1970. Akt 250:09/12 löpnr 2 L. SÄPO.

⁵⁴⁹ Rps/Säk, Uppsala, till Rps/säk, Norrköping, 16/8 1971. Säkerhetspolisen, Norrköping, Handl tillhörande reg, vol 154. SÄPO.

⁵⁵⁰ Rps/Säk, Falun, till Rps/säk, Stockholm 14/9 1971. Akt 250:09/12 löpnr 2 K. SÄPO.

1970-talets början. Detta betyder inte att FNL-rörelsen var helt ute ur hotbilden men den hade förändrats och kretsade nu enbart kring frågan om DFFG:s samröre med KFML. Helt klart är också att hotbilden såg olika ut på olika håll i landet. Vid de konferenser som hölls under åren 1970-1972 diskuterades ofta inriktningen av verksamheten och däribland hur FNL-rörelsen skulle betraktas. Ofta var det vid dessa tillfällen sektionen i Falun som framhöll FNL-rörelsen som ett hot. Som exempel kan nämnas säkerhetspolisens regionträff i Rättvik 6-7 september 1972 där sektionschefen hävdade att "FNL-rörelsen har varit och är en kläckningsanstalt för revolutionärer".⁵⁵¹ Sektionen i Falun hade dock svårt att få gehör för sina synpunkter och hösten 1973 var övervakningen centralt sett helt avslutad. I omgångar gallrades nu en stor mängd handlingar. Bl.a. försvann i stort sett alla personregistreringar som gjorts i anslutning till FNL-akten.

Att hotbilden förändrades var en följd av flera saker. FNL-rörelsen tonade efterhand ned den revolutionära retorik som inledningsvis spelat stor roll. De demonstrationer som genomfördes saknade visserligen fortfarande ofta tillstånd men genomfördes i bättre ordning och möttes inte heller av lika kraftiga polisinsatser som tidigare. Samtidigt började FNL-rörelsens paroller att omfattas av allt större grupper av det svenska folket. DFFG hade också närmat sig andra grupper som arbetade för Vietnam och motståndet till SKfV var inte längre lika skarp. I januari 1973 undertecknades Parisavtalet och den 29 mars 1973 lämnade den siste amerikanske soldaten Vietnam. Efter krigets slut 1975 ombildades DFFG till Vietnam-Laosförbundet som sedermera upplöstes 1979.

Övervakningen på lokal nivå

FNL-rörelsen hade sin centrala ledning baserad i Stockholm. De flesta medlemmarna av DFFG:s arbetsutskott hade också sin hemvist i Stockholm eller Uppsala. Tillika bildades den första arbetsgruppen i Stockholm. Det är också till huvudstaden som de flesta "klassiska" FNL-manifestationerna kan knytas. Som exempel kan nämnas Hötorget 1965, US Trade Center hela 1967, FNL:s sjuårsdag den 20 december 1967 och Foresta 1968. Perspektivet kan därför tendera att bli alltför Stockholmscentrerat. FNL-rörelsen har naturligtvis också en lokal historia liksom en lokal övervakningshi-

⁵⁵¹ *Protokoll från Regionträff (Bergslagsregionen + DE, EN och UV) i Rättvik 6-7/9 1972. Akt 5:720/6 löpnr 3. SÄPO.*

storia. Problemet med att skriva denna lokala övervakningshistoria är att källmaterialet på lokal nivå inte bevarats i den utsträckningen att en mera fullständig bild av verksamheten kan ges.

FNL-akten i SÄPO:s arkiv är mycket hårt gallrad. Åtskilliga hundra sidor makulerades hösten 1973, däribland många handlingar som berörde lokala förhållanden. Av bevarade handlingar framgår t.ex. att sidan 95 i FNL-akten som avsåg handlingar från säkerhetspolisen i Falun en gång bestod av 188 handlingar. Efter 1973 års gallring återstod endast ett 20-tal. De lokala sektionerna har visserligen haft egna arkiv men även dessa är i de flesta fall gallrade. Det är alltså svårt att ge en mer sammanhängande bild av den övervakning som bedrevs ute i landet. Jag har därför valt att avstå från detta med två undantag. När det gäller Göteborg och Norrköping finns källmaterial bevarat som möjliggör en inblick i de lokala övervakningsmiljöerna.

Göteborg

I samband med IB-affären 1973 avslöjades att den hemliga militära underrättelse- och säkerhetstjänsten IB i samarbete med säkerhetspolisen låtit agenten Gunnar Ekberg infiltrera olika organisationer på vänsterkanten. Framför allt gällde det Palestinarörelsen, KFML och FNL-rörelsen i Göteborg. Genom att säkerhetspolisen arkiverade Ekbergs rapporter i en akt under namnet "Ada" går det att i stort rekonstruera infiltrationen av FNL-rörelsen i Göteborg. Gunnar Ekberg sysslade med amatördykning och fick även under sin värnplikt utbildning som dykare. Det var i den egenskapen han i början av 1967 kom i kontakt med IB och började utföra en del uppdrag.⁵⁵² I mitten av mars 1968 satt Gunnar Ekberg på ett konditori i Göteborg när en för honom okänd "yngling" gick fram till honom. Ynglingen tillhörde en FNL-grupp i Göteborg och var ute för att värva medlemmar. Kunde möjligen Ekberg vara intresserad? Ekberg ställde sig inte avvisande men bad att ynglingen skulle lämna namn och adress för vidare kontakt. På den lapp som

---

⁵⁵² Lampers, Lars Olof: *Det grå brödrskapet. En berättelse om IB*. Forskarrapport till Säkerhetstjänstkommissionen. SOU 2002:92.

Ekberg fick av ynglingen som intet ont anande var i färd med att värva en infiltratör stod namnet "Tomas Forser".⁵⁵³

Ekberg kontaktade nu den ansvarige för IB:s verksamhet i Malmö för att utröna om detta möjligen kunde vara av intresse. Denne bollade ärendet vidare och genom Bo Anstrin, chef för IB:s operationsavdelning, togs kontakt med säkerhetspolisen i Stockholm. Ett avtal mellan IB och Rps/Säk kom så småningom till stånd där säkerhetspolisen skulle få ta del av rapporteringen i utbyte mot att man delade på omkostnaderna.⁵⁵⁴ I maj 1968 började Ekberg, eller "Motivet" som hans täcknamn inom IB löd, att gå på medlemsmöten i Göteborgs FNL-grupp. Redan vid det första besöket i FNL-lokalen fanns inbrott i Ekbergs tankar:

Lokalen består av 3 rum fulla av stencileringsapparater, flygblad, böcker, tidningar, brev, manuskript m.m. Kan vara en guldgruva för en ensam person. Det är dock ganska riskfyllt med inbrott då medlemmar kommer och går nära nog dygnet runt.⁵⁵⁵

Uppenbarligen kastade sig Ekberg in i rollen som FNL-aktivist med liv och lust. Redan efter ett av sina tidigaste FNL-möten deltog han i att skriva "antiimperialistiska slagord på ett plank".⁵⁵⁶ Efter varje möte skrev Ekberg en rapport som skickades till IB:s representant i Malmö. Denne såg sedan till att säkerhetspolisen försågs med kopior. I rapporterna avhandlade Ekberg allt möjligt som framkommit under möten och övrig samvaro med vänsterkretsarna i Göteborg. I juli 1968 kunde Ekberg exempelvis meddela att man inom FNL-rörelsen i Göteborg var övertygad om att telefonerna var avlyssnade.⁵⁵⁷ Över huvud taget lämnade Ekberg en hel del information om det allmänna läget och om stämningar inom Göteborgsvänstern.

Redan i maj 1968 hade således rapport lämnats om de olika falanger Ekberg ansåg kunde skönjas inom FNL-gruppen i Göteborg. I rapporten urskiljer Ekberg tre grupper, nämligen "rödgar-disterna", "hippiesgruppen" och "normala FNL-anhängare". Den

⁵⁵³ *Betr kontaktman inom FNL-gruppen i Göteborg*. Rapport från "Erik" 18/4 1968. Källa "Erik" löpnr 16. SÄPO. Tomas Forser skulle senare bli känd litteraturvetare men det är en annan historia.

⁵⁵⁴ Lampers, Lars Olof: *Det grå brödraskapet. En berättelse om IB*.

⁵⁵⁵ Rapport av Gunnar Ekberg 4/5 1968. Citerad efter Lampers, Lars Olof: *Det grå brödraskapet*.

⁵⁵⁶ Lampers, Lars Olof: *Det grå brödraskapet*.

⁵⁵⁷ *Betr FNL i Göteborg*. Juli 1968. Källa "Ada" löpnr 2. SÄPO.

överhängande delen av medlemmarna kunde hänföras till den tredje kategorin, de "normala" FNL-anhängarna. Denna grupp bestod enligt Ekberg mestadels av studenter och intellektuella men även en del "vanliga arbetare".⁵⁵⁸ Rapporten är intressant, kanske inte så mycket för sitt innehåll som för att den inarbetades i säkerhetspolisens tredje kvartalsrapport 1968. I kvartalsrapporten använde säkerhetspolisen helt och hållet Ekbergs terminologi men utvidgade den till att gälla *hela* FNL-rörelsen.⁵⁵⁹

En annan typ av rapporter bestod av listor med namn och adresser som påträffats, eller "länats" som Ekberg, skriver på FNL-kontoret i Göteborg.⁵⁶⁰ Ekberg kunde också förvarna om olika demonstrationer och andra aktioner som planerades i Göteborg. För Ekberg utgjorde kontakten med FNL-gruppen en bra grund för vidare infiltration i vänstergrupperna i Göteborg. Det var i de politiska grupperna t.ex. KFML som "de verkliga 'godbitarna'" fanns konstaterade Ekberg i ett brev i augusti 1968.⁵⁶¹ I november 1968 invaldes han som medlem i KFML. I januari 1969 var Ekberg med om att bilda Palestinakommittén i Göteborg.

Att Ekberg tagit sig vidare in i vänsterorganisationerna i Göteborg betydde dock inte att FNL-gruppen var ointressant. I januari 1969 levererade han en rapport över läget inom de tolv regioner som DFFG delats in i. Rapporten spreds sedan till samtliga säkerhetspolisens sektioner.⁵⁶² Vid månadsskiftet januari-februari 1969 genomfördes en operation mot FNL-kontoret på Husargatan 13 i Göteborg. En sen kväll gick Ekberg med hjälp av nyckel in i FNL-lokalen tillsammans med Bo Anstrin och fotograferade av en mängd interna handlingar såsom protokoll och korrespondens. Materialet levererades till både säkerhetspolisen och IB och finns bevarat i akten "Ada" i SÄPO:s arkiv. Utanför FNL-kontoret höll två andra IB-anställda vakt utrustade med walkie-talkies för att kunna varna Ekberg och Anstrin om någon skulle vara på ingång. I samband med IB-affären drygt fyra år senare motiverade Birger Elmér operationen med att det fanns indikationer på "främmande verk-

⁵⁵⁸ *FNL-gruppen i Göteborg*. Rapport från källa "Erik" 20/5 1968. Källa "Erik" löpnr 16. SÄPO.

⁵⁵⁹ *Kommunistisk verksamhet i Sverige under juli-september 1968*. Akt 5:721d 1-28, löpnr 9. SÄPO.

⁵⁶⁰ Se t.ex. *Avskrift av adressbok, länad på FNL-kontoret, Husargatan 13, Gbg*. I Källa "Ada" löpnr 2. SÄPO.

⁵⁶¹ Lampers, Lars Olof: *Det grå brödraskapet*.

⁵⁶² Rapport nr 1 från "Ada" januari 1969. Säkerhetspolisen, Norrköping. Handl tillhörande reg vol 154. SÄPO.

samhet inom FNL” och att IB ”visste” att ”den alltmer tilltagande terrorismen gick in där”.⁵⁶³

När det gäller kopplingar till främmande makt fanns utan tvekan goda kontakter med den kinesiska ambassaden i Stockholm. Av vilken art är dock oklart. När det gäller Elmers utsaga om anknytning till terrorism framstår detta mer som en efterhandskonstruktion baserad på den allmänna situationen 1973 än den hotbild som FNL-rörelsen kan ha utgjort 1968. Visserligen hade uppgifter inkommit under sommaren 1968 om att grupper från Clarté, VUF och FNL-rörelsen skulle ha erhållit gerillautbildning på Kuba.⁵⁶⁴ Mer än rykten var det dock inte.

En annan fråga som utreddes 1973 var huruvida operationen mot FNL-kontoret var att betrakta som ett inbrott eller inte. Från IB:s sida hävdades att man tog sig in med hjälp av en nyckel Ekberg lånat i kraft av sin förtroendeposition inom FNL-gruppen. Av Ekbergs rapportering framgår också att han i november 1968 tillfrågats och tackat ja till att en dag i veckan arbeta på FNL-kontoret.⁵⁶⁵ I en rapport från januari 1969 skriver Ekberg vidare att han har tillgång till nyckel.⁵⁶⁶ I förhör inför Säkerhetstjänstkommissionen har Ekberg uppgivit att han i regel kopierade de nycklar han fick låna genom att göra ett avtryck i en plastisk massa.⁵⁶⁷ Om det var en sådan kopia som användes eller om Ekberg och Anstrin gick in med en lånad nyckel förblir oklart och framstår i efterhand inte heller som den viktigaste frågan. De handlingar som Ekberg företog och som kan ha varit brottsliga ledde inte i något fall till åtal. Åklagaren bedömde efter utredning att brott ej kunde styrkas, eller i de fall där brott möjligen skulle kunna styrkas, att dessa var preskriberade.

Gunnar Ekberg framstår genom sin rapportering i serien ”Ada” på många sätt som en klassisk pojkboksagent. Han levererar regelmässigt skisser av de lokaler han besöker som underlag för kommande operationer. Han drar sig inte för att delta i olagliga aktioner som bombhot mot flygplan. På så sätt är han betydligt mer aktiv som infiltratör än den avsevärt mer tillbakadragne ”Kandidaten” som verkade i Lund (se vidare kapitel 8). I en mening påminner Ekberg om ”Johan”, som dock inte var infiltratör i vanlig mening. I

⁵⁶³ Lampers, Lars Olof: *Det grå brödraskapet*.

⁵⁶⁴ Rapport nr 4 från källa ”Bob” 31/7 1968. Akt 250:09/12, löpnr 2 F. SÄPO.

⁵⁶⁵ *Rapport angående vänstergrupperna i Göteborg nr 35*. Vietnamdemonstration den 17/11 1968. Källa ”Ada” löpnr 1. SÄPO.

⁵⁶⁶ Rapport januari 1969 i ”Ada” löpnr 2. SÄPO.

⁵⁶⁷ Lampers, Lars Olof: *Det grå brödraskapet*.

likhet med "Johan" fotograferar Ekberg eller lägger beslag på i stort sett allt han kan finna i de lokaler han verkar i.

Efter aktionen mot FNL-lokalen i början av 1969 ägnade Ekberg FNL-rörelsen ett alltmer förstrött intresse. Det var istället andra grupper som KFML, SDS i Göteborg och Palestinarörelsen som ansågs mer intressanta att infiltrera. Det förtjänar också att påpekas att Ekberg hela tiden synes ha agerat på IB:s uppdrag och med godkännande av IB:s ledning.

Norrköping

När det gäller säkerhetspolisens sektion i Norrköping finns ett gott källmaterial bevarat i SÄPO:s arkiv i Stockholm. Bland de bevarade handlingarna finns bl.a. en rapport gällande FNL-gruppernas insamling till Vietnam som skickades ut som bilaga till Vietnambulletinen nr 3/1968. Med rapporten fanns sju sidor med namn på personer och organisationer som lämnat bidrag till insamlingen. Varje sida bestod av fyra spalter med ungefär 140 rader med namn eller organisationer. Sammanlagt torde alltså bortåt en 4 000 insamlingsposter på detta sätt ha kommit till säkerhetspolisens kännedom. Av anteckningar som gjort på listorna framgår att sektionen i Norrköping gjorde slagning i registret på de personer som bodde inom sektionens arbetsområde. En del fanns redan registrerade medan vissa andra inte gick att identifiera. De som inte var registrerade men kunde identifieras blev nu registrerade i sektionens lokala register.⁵⁶⁸ Bilagan har bara återfunnits i det material som sektionen i Norrköping lämnat efter sig. Det förefaller dock sannolikt att samma rapport gått ut för bearbetning till samtliga sektioner i landet. Liknande listor med namn hämtade från Vietnambulletinens redovisning av insamlade medel skickades ut till samtliga sektioner både 1965 och 1966.⁵⁶⁹

Bland handlingarna från Norrköping finns också de registerblanketter kvar som upprättades med stöd av insamlingsrapporten. Här finns t.ex. blankett för "Å" som var kartongarbetare och född

⁵⁶⁸ Se handlingar i: Säkerhetspolisen, Norrköping. Handl tillhörande reg vol 154. SÄPO.

⁵⁶⁹ Se handlingar i akt 1:01/10 b löpnr 1 A. SÄPO.

1904. Det enda som var känt om honom och som alltså utgjorde registreringsgrund var att han i april 1968 skänkt 5 kronor till FNL-gruppernas Vietnaminsamling. En annan blankett gäller "V", studerande och född 1950. Om "V" var endast känt att han förekom i en rapport från "Åsa" i januari 1969 då han rekvirerat Vietnambulletinen från FNL-kontoret. Båda dessa registreringar infördes i sektionens arbetsregister vilket inte ska förväxlas med det i Stockholm förda centralregistret. Det var centralregistret som utgjorde det huvudsakliga underlaget vid personalkontroll. Lokalt och även centralt registrerades personer i arbetsregister i väntan på att ytterligare uppgifter skulle komma in som kunde motivera en upphöjelse till registrering i centralregistret. Ibland fick man vänta länge. När det gäller "V" låg sektionen i Norrköping på uppgifterna om honom till 1977. En notering på blanketten visar att uppgiften då ansågs vara "gammal" och inte "värd" att översändas till Stockholm. Arbetsblankett finns också för "H" som skrivit en insändare i Folkbladet-Östgöten med anledning av att kritik riktats mot Svenska Kommitténs för Vietnam lotteri. "H" menade att kritiken var obefogad och att folk borde visa solidaritet med Vietnams folk och köpa kommitténs lotter.

En plats i arbetsregistret i Norrköping var också vikt för medlemmarna i FNL-gruppen på Hagagymnasiet. I den mån dessa var kända och identifierade blev de också införda i arbetsregistret. Registrerad på arbetsblankett blev också en man vid namn "C" vars namn kommit upp i en utredning om narkotikabrott. "C" hade inget med själva utredningen att göra men en av dem som förhöordes, "T", hade nämnt att han umgicks med "C" och att de hade "samma inställning". På den arbetsblankett som nu upprättades för "C" antecknades följande omständigheter:

I Minnesanteckningar från Norrköpings polisdistrikt den 6.2.1969 omtalas att en yngling vid namn "T" vill omdana samhället, ogillar den amerikanska imperialismen, deltagit i demonstrationer, provat haschrökning mm. "C" har samma inställning som "T".⁵⁷⁰

Utifrån dessa kriterier skulle säkerligen en inte så liten del av den svenska ungdomen år 1969 kunnat komma ifråga för registrering. Det är inte osannolikt att just dessa åsikter förekom ymnigt bland svenska ungdomar i slutet av 1960-talet. Säkert provade en och an-

⁵⁷⁰ Arbetsblankett i: Säkerhetspolisen, Norrköping. Handl tillhörande reg vol 154. SÄPO.

nan också på att röka hasch. En annan arbetsblankett gäller en kvinna, "Z", född 1954. Det som lades henne till last var att hon enligt uppgift "ofta för resonemang i vänsterstil. Enligt uppgiftslämnaren skulle hon vara mycket åt vänster och kunde därför väntas iakttagas i FNL-sammanhang".⁵⁷¹

Överhuvud taget förefaller den lokala registreringen i Norrköping ha bedrivits mycket nitiskt. Varje namn som kom upp i en rapport från "Åsa" eller kunde identifieras som deltagare i en demonstration infördes i arbetsregistret. I åtminstone ett fall behövdes inte ens ett namn. Sälunda kom en person att registrerades under beteckningen "Baskern". "Baskern" hade iakttagits under en FNL-demonstration 1970 och registrerades med arbetsblankett 1971 efter att ha ingått i en grupp FNL-are som stod med banderoller utanför Domus i Norrköping. Problemet med registreringen var att personen förblev oidentifierad. Registreringsblanketten finns dock kvar.

Sektionen i Norrköping bedrev också spaning mot FNL-gruppens interna möten och demonstrationer. Under åren 1968 till 1973 övervakades regelmässigt FNL-aktiviteter som fredagssammankomster, demonstrationer och 1:a majfirande. I samband med 1:a majdemonstrationen 1968 fotograferades också FNL-avdelningen och de som inte redan var registrerade fogades in i arbetsregistret. Spaning bedrevs också mot FNL-are som sålde Vietnambulletinen eller bedrev insamlingsverksamhet för Vietnam.⁵⁷² I december 1968 assisterade sektionen i Norrköping kollegerna i Linköping med att övervaka den bössinsamling som FNL-gruppen i Linköping utförde till förmån för Vietnam. Vid övervakningen konstaterades att det oftast var ungdomar i tonåren som ställt sig utanför Domus, EPA eller Systembolaget försedda med plakat med bilder på lemlästade barn samt insamlingsbössor. Insamlarna skuggades också efter avslutad insamling och kunde då följas hem till den man som ansvarade för insamlingen. Eftersom den ansvarige fortfarande stod kvar med sin bössa utanför EPA kunde säkerhetspolisen "dra den slutsatsen, att andra familjemedlemmar hos S även torde vara engagerade i insamlingsverksamheten".⁵⁷³

FNL-gruppen i Norrköping var mycket väl medveten om att säkerhetspolisen intresserade sig för verksamheten. I en intervju i

⁵⁷¹ Ibid.

⁵⁷² Se en mängd handlingar i: Säkerhetspolisen, Norrköping. Handl tillhörande reg vol 154. SÄPO.

⁵⁷³ Rps/Säk, EL, till Rps/Säk 16/1 1969. Akt 250:09/12, löpnr 1 A. SÄPO.

Folkbladet Östgöten 1971 förklarade en FNL-aktivist på direkt fråga att man misstänkte både telefonavlyssning och postkontroll, dock utan säkra belägg. Man hade emellertid lagt märke till säkerhetspolisens yttre spaning:

Däremot vet vi att polisen regelbundet fotograferar oss vid demonstrationer, vid bössinsamlingar osv. Så snart en ny medlem är med vid en insamling så blir han fotograferad. De här bilderna tar väl inte civilklädda poliser för sitt nöjes skull eller för familjealbumet. Det måste vara fråga om en "inventering" av oss och någon form av registrering.⁵⁷⁴

FNL-arna i Norrköping hade uppenbarligen ganska god inblick i den övervakning som säkerhetspolisen bedrev mot dem. Sektionen i Norrköping fortsatte att utreda FNL-rörelsen även långt efter att man på central nivå i Stockholm avskrivit FNL-rörelsen som hot. I maj 1974 hade i samband med annan spaning ett hembesök gjorts i en lägenhet varvid tidningar med "FNL-anknytning" påträffats. I den PM som upprättades efter besöket fastslogs att i anledning av de påträffade tidningarna "kommer lägenheten i fortsättningen att 'tittas till' och då skall en noggrannare koll göras betr skriften o dyl".⁵⁷⁵ Så sent som i januari 1975 skedde övervakning i samband med att tvåårsdagen av Parisavtalet firades i Norrköping.⁵⁷⁶ 1976 hittade polisen i Norrköping i samband med utredning om ett inbrott i en källare två medlemskort i Uppsala FNL-grupp utfärdade 1971. Rimligtvis borde fem år gamla medlemskort i en FNL-grupp varit ointressanta 1976, tre år efter Parisavtalet och ett år efter att Vietnamkriget upphört. Så inte för sektionen i Norrköping som via krypterat telex efterhörde vid sektionen i Uppsala om de två personerna var kända. Av svaret framgick att de inte var kända hos säkerhetspolisen i Uppsala. Däremot förekom den ene i 1971 års universitetskatalog.⁵⁷⁷

⁵⁷⁴ Folkbladet Östgöten 9/10 1971. Klipp i: Säkerhetspolisen, Norrköping. Handl tillhörande reg vol 154. SÄPO.

⁵⁷⁵ *Anmälan om misstänkt extr verksamhet* 21/5 1974. Säkerhetspolisen, Norrköping. Handl tillhörande reg vol 154. SÄPO.

⁵⁷⁶ Se handlingar i: Säkerhetspolisen, Norrköping. Handl tillhörande reg vol 154. SÄPO.

⁵⁷⁷ Ibid.

Registreringsprinciper

Före införandet av 1969 års personalkontrollkungörelse fanns inga formella restriktioner beträffande vad säkerhetspolisen fick anteckna i sina register. Den 1 juni 1967 beslutades också att anhängare till "Kommittén för stöd åt Syd-Vietnams nationella befrielsefront" skulle registreras.⁵⁷⁸ De bevarade övervakningsrapporterna tyder på att säkerhetspolisen, åtminstone inledningsvis, eftersträvade en total kartläggning av FNL-rörelsens aktiva. I en rapport rörande olagliga demonstrationer daterad den 22 november 1967 omtalas att man räknar med ca 1 000 FNL-anhängare i Stockholm varav ungefär 400 är kända av säkerhetspolisen.⁵⁷⁹ Att de FNL-anhängare som också kunde identifieras blev registrerade antyds i en rapport från övervakning av kontoret på Pälsundsgatan i september 1967. Vid övervakningen sågs en yngling komma ut från kontoret. Ynglingen skuggades sedan via buss 54 till en lägenhet på Engelbrektsgränd. Han kunde senare med "99-procentig säkerhet" identifieras. Till detta har säkerhetspolisen fogat att "återstående proc gör väl att vi tv inte reg J".⁵⁸⁰

Vid föreståndarmötet i april 1968 ventilerades en del problem som fanns beträffande registrering av FNL-anhängare. Här framfördes bl.a. att deltagande i legal demonstration inte skulle utgöra registreringsgrund. Medlemskap som ju var ett ofta använt kriterium var inte heller användbart eftersom något formellt medlemskap inte fanns inom FNL-grupperna. Praxis var istället att registrera alla som "visat aktivitet i FNL-arbetet". Beträffande hur detta skulle definieras fördes viss diskussion. Kommissarie "K" i Falun meddelade att sektionen registrerade dem som innehade ledande ställning samt dem som medverkade i illegala demonstrationer. En allmän mening på mötet var också att "man skulle anse dem som säljer FNL-gruppernas propagandaalster såsom aktiva och 'registreringsmogna'". Däremot varnades allmänt för att registrera bidragsgivare enbart med detta som grund.⁵⁸¹

Att praxis såg ut på detta sätt får stöd i annat källmaterial. Den 1 juli 1967 genomfördes ett olagligt demonstrationståg i protest mot jagaren USS Sticells besök i Sundsvall. Demonstranterna bar plakat

⁵⁷⁸ Protokoll rotelchefssammanträde 1/6 1967. Rps/Säk. Serie A I 1966-79 vol 1. SÄPO.

⁵⁷⁹ Redogörelse för vissa politiskt styrda demonstrationer under åren 1965-1967. Rps/Säk 22/11 1967. Akt 250:09/12. Löpnr 1/2. SÄPO.

⁵⁸⁰ PM Rps/Säk 29/9 1967. Akt 250:09/12. Löpnr 3. SÄPO.

⁵⁸¹ PM angående frågor som behandlades vid föreståndarmötet den 22 - 26 april 1968. HSC nr 315 1968. SÄPO.

som "USA begår folkmord i Vietnam" "The US aggression in Vietnam is Criminal". Samtliga nio som kunde identifieras registrerades.⁵⁸² Liknande registrering gjordes av demonstranter i Norrköping som vid månadskiftet juni-juli 1967 demonstrerade mot ett besök av jagaren USS Brumby.⁵⁸³ I samband med protesterna uppstod en debatt i Folkbladet Östgöten där ledarsidan tog avstånd från demonstrationerna. En person som skrev en insändare och försvarade demonstrationerna blev nu registrerad. Som underlag för beslutet om registrering ingick också en skrivelse som mannen författat till åklagarmyndigheten i Norrköping där myndigheternas och tidningarnas ställningstagande i frågan kritiserades.⁵⁸⁴

I samband med att Linköpings FNL-grupp lämnade in ansökan om tillstånd för bössinsamling i Motala 1968 skedde registrering av gruppens styrelsemedlemmar. Efter det att den för insamlingen ansvarige i gruppen riktat ansökan om tillstånd till polismyndigheten i Motala krävdes att denne också skulle lämna in bl.a. "bestyrkt förteckning av FNL-gruppens styrelse". När svar inkom konstaterade säkerhetspolisen att ordföranden redan fanns registrerad som kommunist. Kassören registrerades nu i anslutning till sina föräldrar som redan fanns registrerade i egenskap av kommunister. Den tredje ledamoten av styrelsen i Linköpings FNL-grupp var sekreteraren som nu registrerades med blankett i FNL-akten. Om sekreteraren hade säkerhetspolisen från "tillförlitlig sagesman" erfarit att mannen var "intresserad av u-landsarbete och har 'stark dragning åt vänster'".⁵⁸⁵ Att vara ansvarig för bössinsamling till Vietnam kunde också var grund för registrering. Sälunda blev den ansvarige i Umeå registrerad med detta som grund.⁵⁸⁶

Registrerade blev också två av medlemmarna i Falu Gymnasium Top Secret Pipe Smoking Club. Den ene, blott 15 år gammal, sades vara en av de mest aktiva inom Falu FNL-grupp och "med all säkerhet" medlem av VUF. Vidare hade han rekviderat propagandamaterial på både engelska och tyska samt deltagit i en demonstration mot "storfinansen" och "Wallenbergarna" i november 1968. Den andre var några år äldre och hade på sin meritlista enbart att han i samband med en Vietnamdemonstration 1967 transporterat banderoller och propaganda i sin bil.⁵⁸⁷

⁵⁸² PM angående demonstration vid USS Sticells förtöjningsplats i Sundsvalls hamn lördagen den 1/7 1967. Akt 250:09/12 löpnr 1 A. SÄPO.

⁵⁸³ Rps/Säk, Norrköping, till Rps/säk Sthlm 6/7 1967. Akt 250:09/12 löpnr 1 A. SÄPO.

⁵⁸⁴ Rps/Säk, Norrköping, till Rps/säk Sthlm 18/7 1967. Akt 250:09/12 löpnr 1 A. SÄPO.

⁵⁸⁵ Rps/Säk, Norrköping till Rps/Säk Sthlm 5/6 1968. Akt 250:09/12 löpnr 1 A. SÄPO.

⁵⁸⁶ Rps/Säk, Umeå till Rps/Säk, Stockholm 29/3 1968. Akt 250:09/12 löpnr 1 B. SÄPO.

⁵⁸⁷ Rps/Säk, Falun till Rps/Säk, Stockholm 29/11 1968. Akt 250:09/12 löpnr 1 B. SÄPO.

Den 13 juni 1969 infördes nya, av regeringen utfärdade, regler för hur personalkontrollen skulle hanteras inom säkerhetspolisen. I den s.k. personalkontrollkungörelsen stadgades att anteckning i säkerhetspolisens register inte fick ske enbart på grund av "att någon genom tillhörighet till organisation eller på annat sätt givit uttryck för politisk uppfattning". Hur detta i praktiken skulle fungera väl-lade huvudbry inom säkerhetspolisen.⁵⁸⁸ För att på något sätt ge riktlinjer för arbetet utfärdade rikspolisstyrelsen den 17 december 1970 anvisningar för säkerhetsavdelningens register kallade HT 16. Bestämmelserna trädde i kraft den 1 januari 1971 och stadgade följande beträffande politiska ytterlighetsorganisationer.

Det är emellertid ett välkänt faktum att vissa politiska ytterlighetsriktningar företräder meningar som syftar till att omstörta det demokratiska samhället med våldsamma medel. Risken att medlem i eller sympatisör med sådan organisation är beredd att delta i samhällsfientlig verksamhet är uppenbar. Sådan person måste kontrolleras av säkerhetstjänsten. Grunden för registreringen ligger dock inte i den politiska uppfattningen som sådan utan är och förblir risken för samhällsfientlig verksamhet. Styrelsen har fastställt vilka organisationer som nu kan bedömas företräda sådana samhällsfientliga meningsriktningar. Se bilaga 1.

I bilaga 1 till HT 16 fanns som första punkt under rubriken "revolutionära organisationer" följande avsnitt:

Kommunistiska Förbundet Marxist-leninisterna /KFML och KFML(r)/. Häri inbegripes De Förenade FNL-grupperna (DFFG), dock endast i den mån dessa fungerar som rekryteringsbas för KFML.

---

⁵⁸⁸ Se t.ex. kommissarie "K":s uttalande i samband med ett föredrag vid en regionträff i Umeå 20-21/4 1971. "Vi behöver bara erinra om den irritation som rädde bland oss innan vi fick tjänsteföreskriften HT 16 'vad skall vi registrera när kommer det?' Det var en väldig irritation. Vi led av denna brist på normer. Vi lider än av brist på normer från ledningens sida. Hur skall vi handla i den och den situationen? Varje fråga vi drar upp så blir det ju ett 'Jasså' till svar. Vi får inga normer och vi lider av det...Det är lättare att leva, när man har normer." *Protokoll fört vid regionträff i Umeå tiden 20-21 april 1971. Akt 5:720/6 löpnr 2. SÄPO.*

Den sista bisatsen var onekligen som gjord för att skapa tolkningsproblem. Att sektionerna ute i landet hade problem med hur man skulle hantera FNL-rörelsen togs upp på en sektions- och rotelchefs-konferens i Skövde i maj 1971. Kommissarie "K" i Falun framhöll att det var svårt att på lokalt håll bedöma om de uppgifter man hade om viss person räckte för registrering i centralregistret enligt HT 16. Sektionen i Falun hade sålunda fått avslag på registrering som skickats in till Stockholm. Det gällde en person om vilken man hade uppgiften att han 1969 deltog i regionmöte i Hedemora. Vidare hade mannen 1970 blivit sekreterare i DFFG:s regionstyrelse i Dalarna och tillhörde arbetsutskottet i FNL-gruppen i Borlänge. Säkerhetspolisen i Falun ansåg att mannen borde registreras med hänvisning till att FNL-rörelsen i hög grad styrs av KFML. Genom den meddelare sektionen hade med an-knytning till FNL-rörelsen och KFML i Dalarna hade inhämtats att FNL-are som inte sympatiserade med KFML utmanövrades från poster i regionstyrelserna. En medlem av regionstyrelsen borde därmed kunna registreras enligt HT 16 menade kommissarie "K". "K" kunde även redogöra för ett fall med en annan person med "i stort sett samma belastning". Till detta kom att vederbörande också var kontaktman med DFFG vilket i sig borde vara grund för registrering enligt kommissarie "K". Chefen för registerroteln framhöll att det var möjligt att bedömningarna i dessa fall blivit annorlunda om de nu anförda motiveringarna redovisats på de blanketter som skickats till Stockholm. Gösta Danielsson anförde för sin del "att det kunde anses klarlagt att styrelsemedlemmar inom FNL-rörelsen var registreringsbara".⁵⁸⁹

Kriminalkommissarie "K" var av allt att döma inte riktigt nöjd med denna bedömning. I en PM daterad den 7 oktober 1971 utgick han från det som yttrats vid konferensen i Skövde ett knappt halvår tidigare:

Man kan ifrågasätta om inte denna gränsdragning nu är för snäv och om inte även övriga FNL-aktivister borde införas i registret - inte på grund av deras politiska uppfattning utan därför att FNL-rörelsens utnyttjande i samhällsomstörtande riktning ingår som ett led i bl.a. KFML:s brottsplan, som ju går ut på att med våldsamma medel omstörta vårt samhälle.

⁵⁸⁹ Protokoll från Sektions- och rotelchefs-konferens i Skövde 10-13/5 1971. Akt 5:720/6 löpnr 2. SÄPO.

FNL-aktivisterna torde med hänsyn till innehållet i den KFML-inspirerade politiska skolning de erhållit i FNL-rörelsen vara medvetna om KFML:s brottsliga uppsåt. Trots detta lämnar dessa aktivister sin medverkan i förberedelserna till brottsplanens genomförande. Om gränsen för registrering/gallring drages för högt, ligger det i farans riktning, att personalkontrollkungörelsen, såsom ett demokratins försvarsmedel, blir ineffektiv och man alltför sent upptäcker farlig infiltration i samhällsmaskineriets vitala organ, dvs när det föreligger "fara för uppsåtets förverkligande".⁵⁹⁰

Det kommissarie "K" pläderade för var i princip en återgång till de registreringsprinciper som gällt fram till ikraftträdandet av 1969 års personalkontrollkungörelse. Ytterligare ett skäl för detta var enligt "K" att FNL-aktivisterna "i viss mån blir disponerade för att begå brott i samband med demonstrationer mot USA".⁵⁹¹

Som berörts i föregående kapitel togs i oktober 1971 vid en konferens i Stockholm upp frågan om en revidering av bilaga 1 till HT 16. Vid konferensen presenterades ett förslag till ny lista över samhällsomstörtande organisationer. När det gäller FNL-rörelsen föreslogs följande skrivning:

De Förenade FNL-grupperna /DFFG/ leds till stor del av företrädare för KFML och utgör också denna organisations rekryteringsbas. Mottagandet av styrelseuppdrag inom DFFG eller dess lokalgrupper kan därför vara tecken på sympatier för KFML.⁵⁹²

Förslaget skulle, om det gått igenom, utan tvekan ha underlättat bedömningen vid registrering av FNL-are. Konferensen hade endast en invändning. Ordet "styrelseuppdrag" borde ersättas av det bredare "funktionärsuppdrag". Detta motiverades med att "detta ord täcker upp ett större medlemsantal inom DFFG som bör vara

⁵⁹⁰ *Synpunkter på registergallring i syfte att bringa specialregister vid AS och lokala register vid sektionerna i överensstämmelse med personalkontrollkungörelsen.* PM Rps/Säk, Falun 7/10 1971. Akt 5:720/6 löpnr 2. SÄPO.

⁵⁹¹ Ibid.

⁵⁹² *Protokoll fört vid konferens med deltagare från några av sektionerna vid RPS/säk 25-27/10 1971.* Akt 5:720/6 löpnr 2. SÄPO.

medvetna om KFML:s ledning av organisationen". Konferensen ville inte som kommissarie "K" gå så långt att man rekommenderade en allmän registrering av FNL-aktivister utan ansåg att den undre gränsen borde ligga vid funktionärsuppdrag. Detta borde inte medföra att alla funktionärer med nödvändighet skulle registreras utan att möjlighet fanns om "vederbörande är av intresse i övrigt".⁵⁹³

Tre veckor senare, i november 1971, ägde sektions- och rotelchefs-konferens rum i Stockholm varvid diskussionen om FNL-registreringen fortsatte. Vid konferensen mötte bered-villigheten att registrera funktionärer inom FNL-rörelsen kritik från kommissarie Melker Berntler. Berntler anförde att han fann inställningen till DFFG anmärkningsvärd med tanke på att det nu fanns en bred politisk opinion som var inne på samma linje som FNL-rörelsen i Vietnamfrågan. Enligt Berntler arbetade de flesta inom DFFG aktivt och kunde därmed vara att betrakta som funktionärer. Att registrera alla dessa i ett läge då i stort sett hela det svenska folket hade liknande åsikter vore orimligt menade Berntler.⁵⁹⁴

Att hotbilden kring FNL-rörelsen på detta sätt öppet kritiserades, visserligen i ett internt forum, var ovanligt, för att inte säga unikt. Melker Berntler kan därmed sägas representera en slags ytterlighet när det gäller den hotbild säkerhetspolisen i slutet av 1971 såg beträffande FNL-rörelsen. Som en andra ytterlighet kan vi finna kommissarie "K" i Falun, som alltså egentligen ville återgå till att registrera alla FNL-are som visade någon form av aktivitet. De andra som deltog i debatterna vid konferenser och träffar placerade sig mellan de två men helt klart närmare "K". Något som poängterades vid flera tillfällen var att det som var intressant för säkerhetspolisen var enbart den styrning som utövades från KFML:s sida av DFFG.⁵⁹⁵

Men även denna hotbild var på väg ut. Som nämnts i föregående kapitel gjordes aldrig någon revidering av bilaga 1 till HT 16. I april 1973 fastställde regeringen en ny lista över organisationer värda att ägna särskild uppmärksamhet. Vid den här tidpunkten var FNL-rörelsen på central nivå avskriven som hotbild och nämns inte heller i den av regeringen fastställda förteckningen. Senast hösten

---

⁵⁹³ Konferensens bedömning rekapitulerades vid en annan konferens tre veckor senare. *Protokoll från Sektions- och rotelchefs-konferensen i Stockholm 16-19/11 1971*. Akt 5:720/6 löpnr 3. SÄPO.

⁵⁹⁴ *Protokoll från Sektions- och rotelchefs-konferensen i Stockholm 16-19/11 1971*. Akt 5:720/6 löpnr 3. SÄPO.

⁵⁹⁵ *Se t.ex. Protokoll från Sektions- och rotelchefs-konferens i Rättvik 16-19/5 1972*. Akt 5:720/6 löpnr 3. SÄPO.

1973 gallrades samtliga kvarvarande personregistreringar i centralregistret som endast hade FNL-aktivitet som grund. Däremot behöll man i Stockholm och säkerligen också på sektionerna de arbetsanteckningar som fanns över FNL-are. Detta framgår av handlingar i SÄPO:s akt över KFML. 1972 konstaterade säkerhetspolisen, som läst Gnistan, att en ny arbetsgrupp för KFML bildats i Katrineholm. Ledaren för arbetsgruppen fanns inte i centralregistret men efter kontakt med Stockholm kunde konstateras att hon "förekommer i arbetsmaterial vid roteln - var 1966/67 aktiv inom FNL". Av den PM som upprättades framgick att kvinnan registrerats i anslutning till FNL-akten men 1968 upphöjts till att få en egen personakt vilken dock senare gallrats. Kvinnan återregistrerades nu som medlem i KFML.⁵⁹⁶ Av den arbetsdagbok som den tidigare kommissarien Sven Rudolph vid sektionen i Helsingborg förde framgår att även där fördes arbetsanteckningar över deltagare i FNL-demonstrationer efter det att registreringarna gallrats i centralregistret. Den 23 juli 1973 antecknade kommissarie Rudolph att en brännvinsapparat hade exploderat i en lägenhet. Lägenhetsinnehavaren förekom i sektionens arbetsregister med följande uppgifter:

Om honom är hos oss känt att han 1968 deltog i ett FNL-demonstrationståg. Inget mer.⁵⁹⁷

Andra exempel på registreringar i arbetsregister har redovisats i avsnittet om övervakningen av FNL-rörelsen i Norrköping. Det kan här vara på sin plats att återigen citera vad dåvarande chefen för säkerhetspolisen P G Vinge skrev i sina memoarer om registrering av FNL-anhängare.

Registrerade vi, som det påstods, vänsterfolk i allmänhet som exempelvis FNL-sympatisörer? Självklart inte. Om någon, förutom att han deltog i FNL-demonstration, betedde sig på ett sätt som tydde på att han gick andras ärenden - då kunde väl ett sådant medlemskap finnas med i noteringarna. Men att registrera exempelvis alla FNL-aktiva - det inser var och en skulle kräva en hel armé av anställda. Och vad

⁵⁹⁶ *Ny arbetsgrupp KFML(s) i Katrineholm*. DE-SH 114-72. 6/7 1972. Akt 15:4/5a löpnr 18. SÄPO.

⁵⁹⁷ Sven Rudolphs arbetsdagbok 23/7 1973. SÄPO.

skulle en sådan registrering tjäna till? Inget vettigt syfte, vad jag kan förstå.⁵⁹⁸

Som framgår av redovisningen ovan är Vinges uppgifter fullständigt felaktiga. Säkerhetspolisen registrerade under Vinges tid som chef alla aktiva inom FNL-rörelsen som kunde identifieras. För registrering i arbetsregistret kunde det räcka med att ha deltagit i en demonstration.

Sammanfattning

Vietnamrörelsen i Sverige växte fram i mitten av 1960-talet då anti-kärnvapenrörelsen började förlora mark samtidigt som USA trapade upp bombningarna i Vietnam. I augusti 1965 bildades Svenska Vietnamkommittén med flera kända namn från fredsrörelsen i ledningen. Inriktningen var humanitär och bedrevs under parollen *Fred i Vietnam*. Eftersom flera kommunister fanns med i kommittén antogs från säkerhetspolisens sida att dessa snart skulle ta över makten i kommittén. Någon kommunistisk infiltration skulle dock polisen aldrig få belägg för. 1966 startade Vietnamkommittén nationalinsamlingen för Vietnam men under året avstannade verksamheten allt mer för att till sist helt upphöra.

Sommaren 1966 togs ytterligare ett initiativ i Vietnamfrågan i och med Stockholmskonferensen om Vietnam. Initiativtagare var Bertil Svahnström och Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen och i den internationella kommittén ingick även representanter för Världsfredsrådet. Konferensen ägde rum den 6-9 juli i Stockholm och stöddes av bl.a. Folkpartiets och Centerns ungdomsförbund. I säkerhetspolisens ögon var dock konferensen styrd av Världsfredsrådet och en del av den sovjetiska subversionen. Några konkreta belägg för detta fanns av allt att döma inte. Avgörande för säkerhetspolisens bedömning synes ha varit Världsfredsrådets medverkan samt den kritiska hållning som intogs mot USA:s krigföring i Vietnam. Uppgifter om Stockholmskonferensen inkom från utländska tjänster samt från meddelaren "Johan".

Den 4 oktober 1967 bildades genom en sammanslagning av Stockholmskonferensens stödkommitté och den i praktiken av-

---

⁵⁹⁸ Vinge, P G: *Säpochef 1962-1970*. W & W, Stockholm 1988, s. 98.

somnade Svenska Vietnamkommittén ett nytt samarbetsorgan med namnet Svenska Kommittén för Vietnam, SKfV. Det nya organet, som fick stöd av en stor del av Organisationssverige, kom att inta en mer radikal linje än den gamla Vietnamkommittén och tog klar ställning för FNL-gerillan. I januari 1968 knöts SKfV närmare socialdemokratien som lovade ekonomiskt stöd. Därtill tillträdde nu Gunnar Myrdal som ordförande.

I litteraturen har bilden av SKfV som en socialdemokratiskt orienterad och av partiet initierad organisation dominerat. Häri ligger dock ett förbiseende av att kommittén bildades redan i oktober 1967 och hade sina rötter i freds rörelsen. Inom säkerhets-polisen fanns en helt annan bild av SKfV som betecknades som en kommunistisk täckorganisation. Det framgår inte hur säkerhets-polisen resonerade i denna fråga men med i bilden fanns sannolikt att kommunister aktivt arbetade i kommittén samt att denna tog ställning för FNL och mot USA. För eftervärlden har SKfV främst förknippats med fackeltåget i februari 1968 med bl.a. Olof Palme och Nordvietnams Moskvaambassadör i täten.

Parallellt med den av freds rörelsen initierade verksamheten växte ett Vietnamengagemang fram med rötterna i Clarté och i september 1965 bildades den första FNL-gruppen i Stockholm. År 1966 bildades De Förenade FNL-grupperna, DFFG som en paraplyorganisation på nationell nivå. FNL-rörelsen tog avstånd från pacifismen och den av freds rörelsen proklamerade parollen *Fred i Vietnam* som man ansåg inte gjorde skillnad på angripare och angripen. FNL-rörelsen kom från 1966 att utsättas för en mycket intensiv övervakning som innefattade:

- Omfattande spaning mot demonstrationer och lägenheter
- Telefonavlyssning både i Stockholm och Göteborg
- Spaning med flera fasta observationslokaler i Stockholm
- Buggning av lokalen i Stockholm samt av en kongress i Uppsala 1969

Åren 1967-1969 utgjorde FNL-rörelsen det viktigaste inhemska övervakningsobjektet för säkerhetspolisen. I samband med ett möte med efterföljande demonstration den 28 maj 1966 uppmärksammades att mötesdeltagarna filmades. Det var emellertid inte säkerhetspolisen utan den öppna polisen som denna gång filmade demonstranter. Detta har P G Vinge tagit upp i sina memoarer och härvid kategoriskt förnekat att fotografering av demonstranter över

huvud taget ägde rum under hans tid som chef för säkerhetspolisen. Vinges uppgift är dock inte riktig. Säkerhetspolisen fotograferade så gott som alltid demonstrationer och även många andra sammankomster i syfte att kunna identifiera deltagarna.

Den omfattande tekniska övervakningen av FNL-rörelsen i form av telefonavlyssning och buggning kan delvis förklaras med att säkerhetspolisen saknade bra källor på insidan. Från våren 1968 fanns visserligen infiltratören Gunnar Ekberg i Göteborg och under samma år värvades också en källa med anknytning till FNL-gruppen i Falun. Ingen av dessa var dock i kvalitet eller kvantitet jämförbar med de mycket goda källor säkerhetspolisen haft inom det gamla SKP-komplexet. Dessutom gav inte telefonavlyssningen av Kungsgatan 84 särskilt mycket information rörande FNL-rörelsen.

Telefonavlyssningen av FNL-rörelsen pågick under åren 1968-1972 och omfattade bl.a. FNL-kontoren i Stockholm och Göteborg. Avlyssningen i Stockholm var grundad på misstankar om omstörtande verksamhet och tagande av utländskt understöd. Några brott kunde dock aldrig styrkas och hanteringen av telefonkontrollen ger intrycket att avlyssningen i första hand syftat till att möjliggöra en kartläggning av rörelsen. I samband med åklagarens ansökan om telefonavlyssning i Stockholm uppgavs att säkerhetspolisen trots mycket begränsade övervakningsresurser lyckats konstatera kontakter med kinesiska ambassaden. Detta kan inte sägas ha varit helt sanningsenligt. I själva verket hade omfattande resurser lagts ned i form av två fasta observationslägenheter samt omfattande spaningsinsatser mot enskilda individer samt vid demonstrationer. Misstankarna var välgrundade i så måtto att den av FNL-rörelsens ledande personer använda revolutionära retoriken var väl belagd. Däremot vilade misstankarna om styrning och finansiering från Kina på lösare grund även om det får anses belagt att KFML fick ekonomiskt stöd från Kina. I Göteborg löd misstanken spioneri vilket gällde Nils Holmberg som dock i första hand var knuten till KFML. Både vad gäller Stockholm och Göteborg finns belägg för att de avlyssnade i högsta grad var medvetna om att de kunde vara avlyssnade.

FNL-rörelsen som hotbild kretsar framför allt kring, för det första: frågan om rörelsens strävan efter att på revolutionär väg omstörta det svenska samhället. Som komponenter i denna hotbild ingick även den negativa inställningen till polisen samt de stora

demonstrationerna. För det andra: styrning och finansiering från främmande makt. Ursprungligen försökte säkerhetspolisen passa in FNL-rörelsen i den gamla hotbilden där Sovjet antogs direkt eller indirekt ligga bakom all säkerhetshotande verksamhet i Sverige. Successivt växte dock en ny bild fram där istället Kina antogs vara styrande och finansierande. Förutom kontakter mellan ambassadpersonal och ledande personer inom FNL-rörelsen lyckades säkerhetspolisen aldrig få fram säkra belägg för vare sig styrning eller finansiering från kinesisk sida. Trots detta framfördes uppgiften om kinesisk finansiering som ett faktum inför parlamentariska nämnden den 13 februari 1969.

Vid ett sammanträde med Försvarsrådet i december 1968 lämnade Carl Persson och P G Vinge en mycket alarmerande bild av det hot FNL-rörelsen och andra vänsterorganisationer kunde utgöra mot Sverige. Farhågor uttrycktes bl.a. för att polisen snart inte längre skulle kunna hantera situationen. Vidare framfördes från Vinges sida uppgiften att kinesiska ambassaden skulle förse ungdomar med knark för att skapa ett "dubbelt beroende". Uppgiften var mycket dåligt underbyggd och över huvud taget framstår den hotbild som målades upp inför Försvarsrådet som överdriven.

Ett visst nordiskt samarbete fanns inom övervakningen av FNL-rörelsen. I samband med detta utlämnades uppgifter om två ledande aktivister till den danska säkerhetspolisen.

Under 1969 började övervakningen av FNL-rörelsen att trappas ned och 1972 får den sägas ha varit nedlagd åtminstone på central nivå. Lokalt kunde dock viss övervakning förekomma även fram emot mitten av 1970-talet. Åren 1972-1973 genomfördes en omfattande gallring av SÄPO:s akt över FNL-rörelsen då bl.a. merparten av alla personregistreringar makulerades. Under 1960-talet strävade säkerhetspolisen efter att registrera samtliga som aktivt bedrev FNL-arbete t.ex. genom att sälja Vietnambulletinen eller samla in pengar. Någon åldersgräns nedåt synes inte ha funnits och i åtminstone ett fall kan registrering av en 15-åring beläggas. Detta fall var säkert inte unikt.

Efter 1969 års personalkontrollkungörelse blev frågan om registrering av FNL-aktivister ett samtalsämne på flera konferenser. Genom bestämmelserna i HT 16 som utfärdades i december 1970 knöts registreringen till FNL-rörelsens funktion som rekryteringsbas för KFML. Vid en konferens i oktober 1971 med deltagare från

olika sektioner i landet enades man om att detta borde tolkas som att den nedre gränsen för registrering låg vid funktionärsuppdrag inom DFFG. När regeringen i april 1973 fastställde en ny lista över säkerhetshotande organisationer fanns FNL-rörelsen inte längre med. Åsikter som några år tidigare uppfattas som starkt subversiva var nu allmänt spridda inom breda kretsar av allmänheten och det politiska Sverige.

8 Det "röda" Lund

Inledning

Som förklarats i inledningskapitlet tenderar en studie av de svenska säkerhetstjänsternas verksamhet att bli Stockholmscentrerad. För att i någon mån väga upp detta har jag valt att göra en mindre studie av övervakningen riktad mot freds- och vänsteraktivitet i Lund under 1960-talet. Skälet till att just välja Lund är att när det gäller aktiviteten inom 1960-talets freds- solidaritets- och vänsterrörelser var inte Malmö Sveriges tredje stad. Istället var det Lund som i studentrevolternas tidevarv fungerade som södra Sveriges viktigaste stad.

Lund - "en central för 'freds'-, pacifistisk och antikärnvapenaktivitet"

I antologin *Det röda Lund* (red: Kim Salomon & Göran Blomqvist) finns på sidan 153 ett fotografi föreställande rektor Philip Sandblom åkande pansarbandvagn i samband med 1963 års försvarsutställning i Lund. Försvarsutställningen och rektors medverkan gav upphov till protester från pacifistiska kretsar och flera personer fick bäras undan efter att ha satt sig i vägen för de militära fordonen i paraden.⁵⁹⁹ Samma år hade chefen för försvarsstabens inrikesavdelning, Filip Grudemark, tyckt sig kunnat iaktta att Lund hade kommit att bli en bas för fredsaktivitet. Problemen hade Grudemark dryftat med chefen för Militärpsykologiska institutet, Jan Agrell, och i ett handbrev till militärbefälhavaren för I militärområdet, generalmajor Curt Göransson, diskuterades olika strategier. En väg att kartlägga fredsaktiviteten i Lund var att använda

⁵⁹⁹ Sandblom, Philip: "En universitetsrektors tankar 30 år senare", i Salomon, Kim och Blomqvist, Göran (red.): *Det röda Lund*. Lunds Universitetshistoriska sällskap årsbok 1998, s. 152-153.

försvarsvänliga kretsar med anknytning till universitetet. Grudemark skriver:

Jan Agrell har gett mig viss orientering om samtal med Generalen. Lunds akademiska officerssällskap är en utmärkt bas för sakkundtjänst mm mot - som vi tror - en central för "freds"-, pacifistisk och antikärnvapenaktivitet...Två andra vägar försöks av vänner till oss för att kartlägga personer, medel och metoder samt teman. En god hjälp skulle vara om t e Arbetet kunde intresseras att studera "akademiskt liv".⁶⁰⁰

Lunds Akademiska Officerssällskap, LAOS, bildades 1960 av studerande reserv- och värnpliktiga officerare vid framför allt de historiska och juridiska institutionerna vid Lunds Universitet. I verksamheten ingick bl.a. föredrag och utställningar med försvarsanknytning samt naturligtvis social samvaro. Den självklara försvarsvänligheten i kombination med närheten, åtminstone geografiskt, till de radikala krafterna i Lund gjorde LAOS till en intressant kontakt för Fst/In. I brevet till Curt Göransson betonade Filip Grudemark vidare att det var fråga om "personliga funderingar" från hans sida och att det var viktigt att inte ge onödig publicitet åt dem man ville motarbeta:

Den stora svårigheten i den anti-subversiva verksamheten är som alltid att strålkastarbelysa vad som sker utan att ge de belysta de tillfällen att få utrymme och uppmärksamhet som de så gärna önskar.⁶⁰¹

Något svar från Curt Göransson verkar inte finnas bevarat i MUST-arkivet och det är osäkert vad som rent konkret blev resultatet av Grudemarks funderingar. Inom försvarsstaben hade en månad tidigare bildats en arbetsgrupp för att "ta fram idéer hur barriärer skall resas och hur man skall kunna nå tillräckligt djupt och brett". Grudemark var, som han själv uttryckte det, en av "slavarerna" i gruppen.⁶⁰² Förutom Grudemark, bestod gruppen av chefen

⁶⁰⁰ Handbrev Filip Grudemark, CFst/In, till Mil bef I militärområdet generalmajor Curt Göransson. Nr H 8 11/6 1963. Ö VIII vol 1, MUST.

⁶⁰¹ Ibid.

⁶⁰² Ibid.

för pressavdelningen samt en av cheferna för operationsledningen. Bakgrunden till att gruppen sammankallades var uppfattningen inom försvarsstaben att den "defaitistiska propagandan" var stadd i ökande och det gällde att kartlägga den och sätta in motåtgärder.⁶⁰³

Samarbete med Militärpsykologiska Institutet och dess chef, Jan Agrell, var här en väg att gå. Hösten 1961 hade Agrell och MPI deltagit i övervakningen av KMA:s första stora marsch, *Ursviksmarschen*. Av ett brev från Agrell till Grudemark daterat den 9 augusti 1964 framgår att MPI var involverat i att bistå försvarsstaben med information om studentvänstern i Sverige. Bl.a. översände Agrell en studie rörande studentföreningarnas i Uppsala inställning till försvaret under åren 1950-1963. Agrells omdöme om uppsatsen var att den inte innehöll några "märkliga resultat men är värdefull som kontroll på aktiviteten". Uppsatsen skulle läggas till grund för vidare intervjubaserade studier "med mig i diskret bakgrund". I Uppsala hade Agrell också en kontakt som försåg honom med Clartés interna organ, *Clartéisten*, samt lämnade namn på "personer engagerade på extremflyglarna i försvarsfrågan". Av brevet framgår vidare att Grudemark redan fått en del material om situationen i Lund samt att Agrell skulle försöka ordna mer av den varan. Även i Lund skulle undersökningar göras baserade på intervjuer.⁶⁰⁴

Men, låt oss återgå till 1963 och Filip Grudemarks brev till Curt Göransson. Hur såg egentligen denna "central för 'freds-, pacifistisk och antikärnvapenaktivitet" ut? Genom att även polisen 1963 började intressera sig för de pacifistiska kretsarna i Lund finns en möjlighet att genom rapporter i SÄPO:s arkiv få en bild av detta. I början av april arrangerade *Lunds antikärnvapenkommitté* flera demonstrationer och möten varav ett, anordnat i Akademiska föreningens festsal den 4 april 1963, övervakades av säkerhetspolisen i Malmö. Ett aktionsprogram för kommittén som polisen fått tag i visar att verksamheten vid den här tiden var helt inriktad mot kärnvapenhotet.⁶⁰⁵ Emellertid fanns misstankar om att det även bedrevs propaganda för värnpliktsvägran vilket utreddes av avdelningen i Malmö. När säkerhetspolisen i Malmö i oktober 1963 avlade rapport redovisades att det fanns flera fredsföreningar som verkade i Lund med omnejd.

⁶⁰³ DagsPM 10/5 1963. Carl Eric Almgrens arkiv, vol 23. KrA.

⁶⁰⁴ Jan Agrell, MPI till Filip Grudemark, Fst/In 9/8 1964. Ö VIII, Vol 1. MUST.

⁶⁰⁵ Rps/Säk, Malmö till Rps/Säk, Sthlm 23/4 1963 samt *Program för Lunds Antikärnvapenkommitté*. Akt 250:09/10, löpnr 5. SÄPO.

Förutom antikärnvapenkommittén fanns *Malmö Fredsförening* som fungerade som lokalavdelning till SFSF. Vilken eller vilka organisationer som låg bakom den påstådda värnpliktsvägrarpropagandan hade dock säkerhetspolisen i Malmö inte kunnat komma fram till. Vad som blev följden av den verksamhet som diskuterats av herrarna Grudemark, Agrell och Göransson bl.a. om att använda föreningen LAOS för att samla in uppgifter om pacifister och andra har inte gått att klargöra. Uppenbart är dock att försvarsstaben fann det intressant att pröva nya vägar för att kartlägga och bekämpa den pacifistiska verksamheten. Under 1960-talet kom kontakten mellan försvarsledningen och LAOS att framför allt handla om försvarsupplysning där LAOS sågs som en betydelsefull allierad i det militära propagandaarbetet.⁶⁰⁶

Att LAOS huvudsakliga värde låg i att utgöra en kanal för försvarsledningens uppfattning i olika frågor betydde dock inte att föreningen var ointressant ur andra aspekter. Av en PM författad av chefen för Fst/Säk, Bengt Wallroth, i mars 1971 framgår att LAOS återigen var intressant som resurs i kartläggningen av försvarsfientlig verksamhet i Lund. 1971 hade försvarsstaben skickat en delegation till LAOS för att under en helg informera om ÖB-71. Somliga av försvarsstabens representanter hade dock även annat än försvarsupplysning i åtanke med besöket. Bengt Wallroth skriver:

Syftet med konferensen var att ge LAOS-medlemmarna en orientering om ÖB 71 såsom grund för LAOS försvarsupplysande verksamhet i de akademiska kretsarna. Bisyfte för min del var att knyta kontakt med LAOS för ev framtida utnyttjande samt att - utan att röja mitt engagemang i säkerhetstjänsten - söka erhålla uppgifter rörande den försvarsfientliga verksamheten i Lund.⁶⁰⁷

I promemorian namngav Wallroth tre LAOS-medlemmar som kunde vara särskilt användbara för Fst/Säk. Under helgen kunde Wallroth också inhämta en del uppgifter angående studentvänstern och den försvarsfientliga verksamheten i Lund. Flera personer meddelade att det politiska engagemanget i Lund minskat. Detta sades huvudsakligen bero på att många till följd av PUKAS-

⁶⁰⁶ Se t.ex. DagsPM 23/3 1963. Carl Eric Almgrens arkiv vol 22. KrA.

⁶⁰⁷ Veckoslutskonferens med Lunds Akademiska Officerersällskap (LAOS) 20/3 - 21/3 1971. Bengt Wallroth 29/3 1971. Ö IV vol 157. MUST.

systemet nu tvingades lägga ned betydligt mera tid på sina studier än som tidigare varit fallet. Dessutom hade många av aktivisterna tagits i förvar i samband med Båstadskravallerna vilket även skrämde många andra. Grupper som PAX och VCO sades därför föra en tynande tillvaro. Wallroth kunde också via LAOS inhämta personuppgifter rörande personer med anknytning till sociologiska institutionen samt freds- och konfliktforskningsseminariet. En av medlemmarna i LAOS studerade vid Journalisthögskolan i Stockholm och uppgav att merparten av studenterna var vänster-orienterade. Däremot sades undervisningen bedrivas opartiskt.⁶⁰⁸

T-kontorets inrikesverksamhet

T-kontorets inrikesverksamhet har berörts tidigare i denna rapport. Det handlade då om verksamhet med anknytning till Ungdomens Fredsförbund. Inrikesverksamheten var dock av allt att döma av mycket begränsad omfattning. T-kontorets tonvikt på utrikes underrättelser framgår av de rapporter som bevarats i T-kontorets filmade arkiv (nu i Krigsarkivet) samt i de rapporter som delgavs säkerhetspolisen och som där arkiverats under några olika källbeteckningar. Att inriktningen låg på utländsk verksamhet berör Thede Palm flera gånger i sin dagbok. Så exempelvis den 10 januari 1952 då Palm sammanträffade med försvarsminister Torsten Nilsson för att diskutera olika frågor. En fråga han inte tog upp med försvarsministern men däremot i dagboken var att arbetet inte riktades mot svenska förhållanden. Palm skriver:

Jag nämnde inte, vilket jag måste göra nästa gång, att jag inte diskuterar svenska förhållanden och jag egentligen inte har att göra med svenska förhållanden, utan att mitt arbete ligger utanför gränserna.⁶⁰⁹

I den postumt utgivna historik som Palm på begäran av försvarsminister Anders Björck färdigställde i början av 1990-talet uttrycker han frågan om inriktningen på följande sätt:

Vår uppgift var inte att bedöma andra svenskar

---

⁶⁰⁸ Ibid.

⁶⁰⁹ Thede Palms dagbok 10/1 1952. Thede Palms arkiv, KrA. Excerperat av Fredrik von Arnold för Säkerhetstjänstkommissionens räkning.

– jag har skrivit om detta förut – men det kunde komma in diverse meddelanden, som enligt min bedömning borde gå till någon säkerhetsavdelning. Jag brukade alltså skicka sådant till Leche, men jag fick inte ens veta att det kommit fram. Jag gick över till att skicka sådant direkt till polisens säkerhetstjänst.⁶¹⁰

Emellertid finns i dagboken belägg för att även rent svenska företeelser i sig kunde vara av intresse. Den 23 april 1958 skriver Palm om ett besök av rättshistorikern och tidigare ordföranden i Konservativa Studentförbundet, Erik Anners. Ärendet gällde "en pacifisthistoria som skulle gå av stapeln" på Stockholms Högskola och Palm bad Anners att skicka dit lite folk. Detta med motiveringen att "det kunde vara bra att det en gång fanns några studenter som sade ifrån att de inte var pacifister".⁶¹¹ Genom Anners fick T-kontoret också kontakter i konservativa studentkretsar i Sverige. Vid den kommunistiska *Världsungdomsfestivalen* i Helsingfors 1962 deltog fyra konservativa studenter från Lund respektive Uppsala som observatörer för T-kontorets räkning.

Att döma av de samtal som Säkerhetstjänstkommissionen hållit med dessa var de själva dock inte medvetna om att det ytterst var för T-kontorets räkning som de deltog i festivalen.⁶¹² Den allmänna uppfattningen tycks istället ha varit att man deltog för det Konservativa studentförbundets räkning. För att undvika att T-kontorets representanter hamnade i säkerhetstjänsternas register delgav Palm Fst/In och, åtminstone via försvarsstaben, även säkerhetspolisen namnen på de konservativa studenter som skickats till Helsingfors. I säkerhetspolisens handlingar framgår också att tre av dessa strukits och alltså inte blev registrerade. Den fjärde, vi kan här kalla honom "X", hade till Thede Palms stora irritation, rest med falsk legitimation och därför också registrerats under sitt falska namn. "X" kunde naturligtvis inte återfinnas varken i folkbokföringen eller vid Lunds Universitet men registreringen kvarstod ändå till i april 1973.⁶¹³

⁶¹⁰ Palm, Thede: *Några studier till T-kontorets historia* s. 62.

⁶¹¹ Thede Palms dagbok 23/4 1958. Thede Palms arkiv, KrA. Excerperad av Fredrik von Arnold för Säkerhetstjänstkommissionens räkning.

⁶¹² Upppteckningar från samtal nr 56 (13/10 2000), 172 (13/12 2000), 218 (8/9 2000) och 292 (15/12 2000). SÄKO.

⁶¹³ Ang Thede Palms synpunkter på användandet av falsk identitet se dagboken den 25/7 1962 ("uppenbarligen är gossen oduglig för oss"). Listor över deltagare och registreringar finns i akt 15:025 löpnr 26a. SÄPO. Anledningen till att mannen reste till Helsingfors med

Parallellt med denna studentkontakt etablerade T-kontoret i början av 1962 direktkontakt med en student i Lund som kom att rapportera om företeelser med anknytning till stadens akademiska liv under resten av 1960-talet. Hösten 1962 tilldelades källan täcknamnet "Kandidaten".⁶¹⁴ Inledningsvis rapporterade "Kandidaten" mestadels om förhållanden och personer på den universitetsinstitution där han verkade.⁶¹⁵ Från 1964 kom dock rapporteringen att vidgas till att omfatta det vi kan kalla "det röda Lund".

Vid det laget hade också "Kandidaten" etablerat kontakt med en konservativ studentkrets i Lund som på egen hand och i samarbete med likasinnade i Danmark⁶¹⁶ och andra länder börjat bekämpa kommunismens utbredning. Vilken var då denna konservativa grupp i Lund? I T-kontorets mikrofilmade arkiv finns ett brev från Bo Anstrin, som ansvarade för verksamheten i Malmö med omnejd, till Thede Palm daterat den 21 november 1963. I brevet omtalar Anstrin att hans "sagesman" i Lund kommit i kontakt med två medlemmar i den Konservativa Studentföreningen i Lund. Den ene kan vi kalla "B" – den andre var ingen mindre än den student, "X", som året innan med falsk identitet rest till Helsingfors för att delta i Världsungdomsfestivalen. Anstrins brev till Palm var emellertid inte första gången som svenska myndigheter uppmärksammade de antikommunistiska lundastudenterna.

I maj 1963 hade det svenska sändebudet i Bonn, Ole Jödahl, mottagit ett brev från ordföranden i den västtyska organisationen *Kuratorium Unteilbares Deutschland*, Dr Wilhelm Wolfgang Schütz. Kuratorium Unteilbares Deutschland grundades den 17 juni 1954 och var en bred, närmast officiös organisation, med anti-kommunism och kamp för tysk enhet på sitt program. Dr Schütz hade kontaktats av en representant för en svensk organisation med namnet *Kamp mot kommunismen* (KMK) med önskemål om litteratur och propagandamaterial varför Schütz nu ville efterhöra vad

---

falsk identitet ska enligt honom själv ha varit att han deltagit i aktioner i Berlin som syftade till att hjälpa människor att fly från östsidan.

⁶¹⁴ Jfr Bratt, Peter: IB och hotet mot vår säkerhet. Gidlunds, Stockholm 1973.

⁶¹⁵ Se Hjort, Magnus: PM angående T-kontorets rapportering till SÄPO. SÄKO.

⁶¹⁶ Systerorganisationen i Danmark hette *Demokratisk Alliance*. Personer ur denna grupp samarbetade åtminstone i början av 1970-talet med den danska militära underrättelsetjänsten, Forsvarets Efterretningstjeneste. Om detta se: Jørgensen, Jakob: *Forsvarets Efterretningstjeneste spionerede mod MNF [Miliærnægterforeningen]. Den gamle spionagesag er blevet højaktuel.*

http://www.fred.dk/mnf/index.htm?nb/4_1998/fespioneredemodmnf. Se även Terp, Holger: *Den overvågede fredsbevægelse*. <http://www.fred.dk/artikler/petting/bigbroth.htm> samt http://www.leksikon.org/html/dk/hetler_banden.htm angående de sk "Hetler Banden".

KMK egentligen stod för. För beskickningen i Bonn var KMK en helt okänd organisation och därför önskades att UD skulle företa en diskret undersökning. Som bilaga till Jödahls handbrev, som var ställt till byråchefen vid UD, Lars von Celsing, fanns en kopia av ett brev som Dr Schütz erhållit från en juridikstuderande i Lund, "P". I brevet presenterade "P" KMK:s program som innehöll planer på en propagandavecka i början av september 1963 med föredrag och filmer mot kommunismen. Till propagandaveckan hade även inbjudits personer från olika exilorganisationer. I och för detta önskade man nu komma i kontakt med välkända antikommunistiska organisationer för att erhålla informationsmaterial. Eftersom finansieringen av verksamheten var ett problem önskade man också erhålla uppgift om det var möjligt att få ett bidrag från Tyskland. I brevet nämndes också att en annan medlem, dvs. ovan nämnde "B", planerade att göra ett besök hos Dr Schütz för att närmare redogöra för KMK:s program. Enligt Dr Schütz hade "B" också mycket riktigt varit på besök hos Kuratoriet.⁶¹⁷

I juni 1963 framkom att "P" brevledes till försvarsstaben framställt önskemål om namn på personer som var villiga att delta i kampen mot kommunismen. "P":s förfrågan föranledde ingen annan åtgärd än att försvarsstaben vidarebefordrade uppgifterna till säkerhetspolisen. I en sammanfattande PM i september 1963 konstaterade säkerhetspolisen att KMK bildats av studenter vid Lunds universitet under våren 1963 och även gick under namnet *Inform - fri politisk informationstjänst*. Omkring månadskiftet juni-juli 1963 hade KMK i Lund och Trelleborg satt upp affischer mot svenskt deltagande i Östersjöveckan. I samband med utresan från Trelleborg samt ombord på färjan hade gruppen delat ut engelska, tyska och svenska antikommunistiska broschyrer. Materialet var huvudsakligen tryckt på västtyska tryckerier. Även östtyska radions ut-sändningar ska enligt säkerhetspolisen ha uppmärksammat KMK:s verksamhet. Som kända medlemmar i KMK nämnde säkerhetspolisen "X", "B" och "P".⁶¹⁸

De tyska kontakterna var emellertid inte de enda som KMK hade utomlands eller med representanter för främmande makt. Den 6 december 1963 inkom till statspolisintendent Thulin en PM skriven av Jan Lundvik på UD:s politiska avdelning. Lundvik hade några dagar tidigare samtalat med den brittiske ambassadsekreteraren Eland som berättat att han sedan någon tid stod i kontakt med en antikommunistisk grupp i Lund under ledning av jur. stud. "P". "P"

⁶¹⁷ Se handlingar i HK 174/1963. SÄPO.

⁶¹⁸ PM 18/9 1963. HK 174/1963. SÄPO.

hade från brittiska ambassaden begärt informationsmaterial om kommunistiska förhållanden och fick nu sådant regelbundet från Eland. I utbyte hade "P" lämnat prov på gruppens arbete vilket även väckt intresse bland experterna inom Foreign Office. Vissa av informationerna från "P" rörande förhållanden i Östtyskland hade man ej lyckats få från annat håll. Eland uppgav att "P" vid sammanträffanden gjort ett sympatiskt men något naivt intryck. Den brittiske ambassadsekreteraren såg här en risk att gruppen kunde utnyttjas av "vissa flyktingelement". Nyligen hade "P" framfört önskemål om föredragshållare till gruppens sammankomster vilket Eland var tveksam till och han önskade nu informera UD om vad som förevarit.⁶¹⁹ Säkerhetspolisen noterade KMK:s kontakter i Västtyskland och med den brittiska ambassaden men ansåg uppenbarligen inte att detta utgjorde något problem ur säkerhets-synpunkt.

Det var alltså denna organisation, KMK, som T-kontorets man i Lund med täcknamnet "Kandidaten" hade kommit i kontakt med. Enligt Bo Anstrins brev i november 1963 hade två av KMK:s medlemmar - "B" och "X" - på egen hand i Lund bedrivit säkerhetsunderrättelsetjänst i syfte att avslöja den kommunistiska verksamheten inom universitetslivet i staden.

Dessa två har sedan något år tillbaka tagit som sin uppgift, dels att söka avslöja kommunistinfiltration inom sitt eget förbund, dels inom alla andra grenar av det akademiska livet i Lund. Så har man t ex lyckats få med en representant till Rostock-veckan som tolk. En person har på ett mycket diskret sätt "planterats" i Clarté. På Ungdomsfestivalen i Helsingfors fanns också en representant. Samtliga dessa stå helt utanför Konservativa Studentförbundet och kontakterna med dessa sköts enligt uppgift mycket diskret. På detta sätt har insamlats rätt omfattande listor på kommunistisympatisörer samtidigt som man studerar metodiken för infiltration inom olika föreningar etc...Man undviker konsekvent medverkan från högerradikalt håll för att ej misskreditera

⁶¹⁹ PM av Jan Lundvik, UD pol avd, 3/12 1963. För kännedom från byrådirektör Gustaf Hamilton till Thulin den 6/12 1963. HK 174/1963. SÄPO.

verksamheten.⁶²⁰

Anstrin ansåg det värdefullt om de uppgifter som de konservativa studenterna samlade in även kunde komma T-kontoret till del samt om man även kunde utöva viss styrning av verksamheten. För detta såg Anstrin tre möjliga vägar att gå. Antingen kunde T-kontoret stå i direkt förbindelse med den konservativa gruppen i Lund, eller så kunde man genom Anstrins kontakt "Kandidaten", låta förstå att en kanal fanns till den svenska underrättelsetjänsten. Den tredje möjligheten var att "Kandidaten" på egen hand försökte få ut så mycket som möjligt av sina konservativa kontakter, vilket enligt Anstrin redan fungerade "de facto".⁶²¹

Efter vilken linje kontakterna mellan T-kontoret och de konservativa studenterna i Lund utvecklades är inte helt klarlagt. Enligt vad "X" uppgivit i samtal med Säkerhetstjänstkommissionen fungerade samarbetet med T-kontoret så att han vid möten under konspirativa former var eller varannan månad ensidigt lämnade uppgifter till Anstrin. Uppgifterna handlade om vänstern i Lund och bestod kanske mest av skvaller. Det förekom också att Anstrin kom med frågor som "X" sökte besvara. "X" uppger vidare att Anstrin flera gånger bad om att få ta del av KMK/Informs register vilket han dock inte fick.⁶²² Registret ska ha bestått av kortfattade notiser om vänstersympatisörer och omfattat några tusen personer. Enligt uppgift ska T-kontoret inte ha betalat för de upplysningar som erhöles annat än ersättning för utlägg.

Sannolikt var det under år 1964 som ett mer etablerat samarbete mellan T-kontoret och KMK/Inform kom till stånd. Detta år fick T-kontoret nämligen del av KMK/Informs rapport från Östersjöveckan 1963. Även 1964 lyckades KMK/Inform infiltrera Östersjöveckan vilket resulterade i en 30-sidig rapport som även delgavs säkerhetspolisen.⁶²³ Vad som ytterligare talar för att ett mer utvecklat samarbete kom till stånd omkring 1964 är en rapport från T-kontoret till säkerhetspolisen daterad den 16 mars 1964. I rapporten, som uppenbarligen var baserad på uppgifter från "Kandidaten", betecknades Clarté, Lunds Antikärnvapenkommitté och Sydafrikakommittén som "mycket kraftigt kommunistinfiltrerade". Vidare berättades i T-kontorets rapport att "Kandidaten" tillsammans med

⁶²⁰ Bo Anstrin till Thede Palm 21/11 1963. T-kontorets arkiv (KrA). Excerperat av Fredrik von Arnold. SÄKO.

⁶²¹ Ibid.

⁶²² Hjort, Magnus: *PM inför förhör med Bo Anstrin den 20 september 2001*. SÄKO.

⁶²³ Rapporterna finns i akt 5:73/277. SÄPO.

”medhjälpare till honom” försökt skugga en person som brukade besöka föredrag arrangerade av den konser-vativa studentföreningen i Lund.⁶²⁴ Möjligen var de medhjälpare som nämns knutna till KMK/Inform. ”X” har dock i samtal med Säkerhetstjänstkommissionen sagt sig inte ha något minne av ”Kandidaten”.

År 1965 slogs T-kontoret och Grupp B inom försvarsstaben ihop under ledning av Birger Elmér. Den nya organisationen fick så småningom namnet IB. De förtroliga meddelare som tidigare samarbetat med T-kontoret följde nu med in i den nya sammanslagna organisationen vilket inte torde ha inneburit några förändringar av vikt. ”Kandidaten” fortsatte därmed att rapportera som tidigare till Bo Anstrin. I SÄPO:s arkiv återfinns dock rapporterna från 1965 och framåt under Grupp B:s källbeteckning, dvs. ”Erik”. Den 26 mars 1965 arrangerade Lunds antikärnvapenkommitté tillsammans med den Socialdemokratiska Studentklubben och Clarté debatt i Akademiska Föreningens konsertsal. Under rubriken ”Gagnar försvaret freden?” drabbade statssekreteraren Karl Frithiofson och ledaren för Demokratisk Ungdom, Kjell E Johansson samman. Vid debatten var också ”Kandidaten” närvarande vilket resulterade i en rapport om debatten. I slutet av rapporten framgår att han i samband med debattkvällen anmälde sig som prenumerant och medlem i Clarté. Från denna stund måste ”Kandidaten” anses vara en infiltratör av studentvänstern i Lund.⁶²⁵

Under de följande åren skulle till IB och därifrån vidare till SÄPO inflyta en mängd rapporter om olika vänsteraktiviteter i Lund. Av rapporterna att döma blev IB:s infiltratör medlem i, förutom Clarté, även *Lunds Vietnamkommitté*, *Lunds Socialdemokratiska Studentklubb*, *Svensk-Kinesiska Förbundet* samt *Föreningen Sverige-TDR*. I rapporterna varvades uppgifter om olika organisationers inre liv med tämligen närgångna personkarakteristiker. I samband med en resa 1966 med en av vänsterorganisationerna rapporterade IB:s man och beskrev en av de namngivna deltagarna som en ”bohemnatur, som kan karakteriseras degenererad överklasstyp”. Två andra begåvades med epiteten ”sannolikt av judisk

⁶²⁴ Rapport 3086, 16/3 1964. Akt 5:73/277. SÄPO.

⁶²⁵ Som ett kuriosum kan noteras att när Säkerhetstjänstkommissionen första gången förhöorde Bo Anstrin (2/10 2000) om ”Kandidaten” förnekade Anstrin att denne kunde jämföras med Gunnar Ekberg som från slutet av 1960-talet infiltrerade Göteborgsvänstern. Efter att vid det sista förhöret förevisats dokumentation i stor mängd menade Anstrin nu att ”Kandidaten” utgjorde ett ”exakt parallellfall” till Ekberg. Anstrin menar att Ekbergs och ”Kandidatens” infiltrationsverksamhet var ämnad att stärka deras vänsteridentitet och inte i första hand att skaffa upplysningar om de vänstergupper de gick in i. Se anteckningar från förhör med Bo Anstrin 20/9 2001. SÄKO.

börd” respektive ”möjligen av judisk börd”. Det kan ifrågasättas varför det var intressant att notera någons judiska bakgrund. Möjligen var dessa kommentarer av intresse för Israel.

En rapport som av säkerhetspolisen gavs påskriften ”innehållet känsligt” gäller ett möte med föredrag av utrikesminister Torsten Nilsson arrangerat av den socialdemokratiska studentklubben och Lunds FCO den 7 december 1966. ”Kandidaten” var på plats och förvånades över utrikesministerns ”ganska skarpa uttalanden mot USA”. Att IB på detta sätt skrev rapport angående utrikesministerns uttalanden om Vietnamkriget uppfattades tydligen som mycket känsligt inom säkerhetspolisen som inte önskade några registreringar från eller hänvisningar till denna handling. Längst ned på rapporten skrev chefen för säkerhetsavdelningen, P G Vinge, att den bör ”behandlas med varsamhet”.⁶²⁶ ”Kandidaten” lämnade rapporter om vänsterorganisationerna i Lund fram till 1970 varefter han troligen fick andra arbetsuppgifter.

KMK lär ha avvecklat sin verksamhet omkring 1967. Åtminstone en del av medlemmarna torde dock ha fortsatt i *Kommittén för ett fritt Asien* som bildades av konservativa och USA-vänliga kretsar som en motvikt till den svenska FNL-rörelsen.

Lund 1968

Under 1965 förekom ett flertal demonstrationer i Lund mot värnplikten men den verkliga urladdningen kom 1968 då ett antal större incidenter ägde rum. I mitten av juni firade Lunds universitet 300 år och till säkerhetspolisens sektion i Malmö hade inkommit ”konfidentiella” och ”okontrollerade” uppgifter om att ”vänsterelement” på något sätt skulle störa firandet. Som tänkbara objekt framstod i första hand USA:s ambassadör Heath men även de franska och tyska ambassadörerna.

Från den danska säkerhetstjänsten, PET, inkom uppgifter om danska medborgare med namn och bakgrund, vilka befann sig i Sverige. Till sektionerna i Växjö, Umeå, Stockholm och Göteborg gick frågor om eventuella resor till Lund. Genom telefonavlyssningen mot kretsarna inom FNL-rörelsen och KFML i Göteborg kunde uppgifter inhämtas som tydde på att man höll på att dra samman folk till Lund. Dessutom skulle förstärkningar komma från Stockholm sades det.

---

⁶²⁶ Betr utrikesminister Torsten Nilssons framträdande i Lund den 7/12 1966. Källa ”Erik” 5:73/264 löpnr 35. SÄPO.

Samtidigt pågick en cykelmarsch mellan Stockholm och Göteborg i Vänsterns ungdomsförbunds regi med deltagande från bl.a. ledaren vid kärhusockupationen i Stockholm, Anders Carlberg. Carlbergs deltagande intresserade i hög grad polisen som under cykelmarschens gång begärde in löpande rapporter om dennes position. Exempelvis kunde sektionen i Skövde meddela att Carlberg fortfarande fanns med då man passerade Skara. En annan vänsterledare, Göran Therborn i Lund, skuggades efter en sammankomst på Ateneum i Akademiska Föreningen. På torsdagen den 13 juni genomfördes Akademiska Föreningens lokaler efter att uppgifter förkommit om bombhot. Den rapport säkerhetspolisen i Malmö sedermera skickade till Stockholm är mycket detaljerad och vi kan där följa de agerande, säkerhetspolisen, festdeltagarna samt demonstranterna, nästan minut för minut. Till exempel inkom kl 10.25 nya uppgifter från telefonavlyssningen i Göteborg då sektionen där meddelade att FNL-gruppen i Lund begärt förstärkning för en demonstration senare samma dag. Dock hade man fått nej från göteborgarna dels med hänvisning till pågående slut-tentamina, dels med hänvisning till den hårda polisbevakningen. Ungefär samtidigt konstaterades att Anders Carlberg fortfarande var med i cykelloppet. Rapporten fortsätter sedan i samma stil med uppgifter om olika personer och händelser med angivande av klockslag.⁶²⁷

Några större kravaller synes det emellertid inte ha blivit och de rykten som florerade om tillresta aktivister från hela landet tycks heller inte ha varit riktiga. Veterligen höll sig också Anders Carlberg kvar i sitt cykellopp och nådde aldrig Lund under de kritiska dagarna i juni 1968. Det går däremot inte att ta fel på att säkerhets- och ordningspolisen tog hoten på allvar. Hundratals poliser kallades in och helikoptrar användes för att övervaka Lund från luften.

I boken *Det röda Lund* framförs uppgiften att vänsterstudenterna "nöjt" förklarar att de själva satt igång ryktes-spridningen.⁶²⁸ Ett avlyssnat telefonsamtal den 12 juni, dvs. kvällen innan festligheterna inleddes på allvar, ger också stöd för tanken att hotbilden delvis var ett medvetet verk av vissa vänsterkretsar. Samtalet, som rapporterades till säkerhetspolisen i Malmö den 14 juni kl 10.00, utspelades mellan "två ledande FNL-are i Göteborg":

H: Är du pigg på att åka till Lund i morgon

⁶²⁷ Rps/Säk, Malmö till P G Vinge 18/7 1968. Akt 250:09/12 löpnummer 1/2. SÄPO.

⁶²⁸ Blomqvist, Göran: "Universitetet som oroscentrum", i Salomon, Kim och Blomqvist, Göran (red) *Det röda Lund*. Lunds Universitetshistoriska sällskap årsbok 1998, s. 26.

kväll?

L: Hur skall jag kunna göra det, jag jobbar.

H: Dom skall slå ihjäl William Heath då nämligen.

L: Skall han komma dit ner?

H: Ja, dom har lovat dom skall slå ihjäl honom. Nu ska du se att SÄPO får fart på [sic].

L: Var har du läst det?

H: Jag har fått informationer från Lund alldeles nu. Om vi hade möjlighet att skicka folk dit ner, skulle vi göra det. Det är svårt att skicka folk 30 mil.

L: Det blir nog fruktansvärt rigorösa säkerhetsåtgärder därnere.

H: Just det. Det får man räkna med.⁶²⁹

Inte ens när man läser utskriften, utan att höra de skiftningar i tonfall man annars kan höra i ett samtal, framstår hotet mot Heath som särskilt allvarligt menat. Referensen till SÄPO som nu ska få "fart" antyder att avsikten med det uttalade hotet kan ha varit att sätta SÄPO i arbete. Som framhållits i kapitlet om Vietnamrörelsen var man inom FNL-rörelsen medveten om att telefonerna sannolikt var avlyssnade. Detta hade bland annat framhållits i en rapport från Gunnar Ekberg.⁶³⁰ När säkerhetspolisen i Göteborg rapporterade samtalet till Malmö framhölls också att "det av tonfallen vid samtalet framgått att 'ihjälslagningen' inte skulle tagas allt för bokstavligt".⁶³¹ Detta innebar naturligtvis inte att hotet kunde ignoreras. De nya uppgifterna rapporterades genast till polis-ledningen som beslutade sätta in mer personal som bevakning längs färdvägen. Särskild övervakning tillsattes också riktad mot en person som sektionen i Malmö ansåg våldsbenägen och som möjligen kunde vara en "potentiell bombkastare". Mannen greps senare innanför avspärrningarna till domkyrkan. I sin medförda väska hade han dock inte en bomb, utan en amerikansk flagga med ett påmålade hakkors.⁶³²

I september var det återigen dags för stora demonstrationer i Lund nu i samband med att lasarettet firade 200 år den 21-27 september 1968. Firandets höjdpunkt skulle äga rum den 26 september då statsminister Tage Erlander skulle vara på plats för att inviga la-

⁶²⁹ Rps/Säk, Malmö till P G Vinge 18/7 1968. Akt 250:09/12 löpnummer 1/2. SÄPO.

⁶³⁰ *Betr FNL i Göteborg*. Juli 1968. Källa "Ada" 5:73/307 löpnr 2. SÄPO.

⁶³¹ Rps/Säk, Malmö till P G Vinge 18/7 1968. Akt 250:09/12 löpnummer 1/2. SÄPO.

⁶³² *Ibid.*

sarettets nya centralblock. Den här gången torde hela Lund ha varit förberett på aktioner från studenthåll och lokaltidningarna skrev om vilka organisationer som tänkte demonstrera och vilka som inte tänkte göra det. Samtidigt med firandet av 200-årsjubiléet pågick inskrivning av värnpliktiga i Folkets Hus vilket öppnade för nya demonstrationsmöjligheter. Redan samma dag som inskrivningarna började, den 24 september, inkom anmälningar till polisen att flygblad med värnpliktsvägrarpropaganda delades ut utanför Folkets Hus. Då polis kom till platsen kunde dock inga utdelare påträffas. Nästa dag fortsatte utdelningen av flygblad och nu kunde tre personer med anknytning till *Fredspolitiska Föreningen PAX* gripas misstänkta för uppvigling.

Den 26 september skulle temperaturen skruvas upp ytterligare. Klockan 07.55 kom larm från polisen i Lund till Malmöpolisens larmcentral att mellan 50 och 100 personer hade ockuperat inskrivningslokalen i Folkets Hus. Lundapolisen behövde nu assistans med att avhysa ockupanterna. Efter det att demon-stranterna fått "hjälp" med att lämna Folkets Hus förekom mindre demonstrationer utanför sjukhuset. Vid lunchtid riktades blickarna åter mot Folkets Hus utanför vilket en större folkmassa samlats. För att hindra demonstranterna att ånyo tränga sig in och störa inskrivningen bildade polisen kedja utanför. Då trycket från demonstranterna ökade kallades åtta polisryttare in varvid samman-stötningar kom till stånd mellan polis och demonstranter med gripanden som följd. Ett gift par som misstänktes för våld mot tjänsteman anhölls medan övriga fick lämna polisstationen.

Under dagen höll demonstranterna möte i Akademiska Föreningens lokaler. Med på mötet hade säkerhetspolisen i Malmö "en tidigare känd och absolut pålitlig upplysare" som klockan 14.40 kunde meddela att studenterna beslutat ockupera polishuset i Lund. Förstärkning tillkallades från Malmö och när demonstranterna, nu cirka 400 till antalet, nådde polishuset var polisen förberedd. Demonstranterna krävde att de två anhållna skulle släppas samt att man fick tala med polismästaren och länsåklagaren. De två företrädarna för lag och ordning vägrade dock komma ut. Länsåklagaren motiverade sitt beslut med att "med lagbrytare förhandlar man icke, mot dem ingriper man".⁶³³

Efter diverse överläggningar beslöt demonstranterna att istället rikta sina ansträngningar mot den politiska makten i form av stats-

---

⁶³³ Rps/Säk, Malmö till Rps/Säk, Stockholm 4/11 1968. Akt 3:904/4a, löpnr 6. SÄPO.

minister Erlander. Erlander som under kvällen deltog i en bankett i Akademiska Föreningens festsal ställdes nu inför samma krav som länsåklagaren och polismästaren, dvs. att de anhållna måste släppas. Statsministern framträdde senare inför 2 000 församlade studenter i Ateneum och förklarade att han inget kunde göra åt saken. Enligt Sydsvenska Dagbladets reportage tillfrågades Erlander om sin personliga uppfattning om texten på de uppviglande flygblad som delats ut med uppmaning till värnpliktsvägran. Enligt tidningens referat av mötet pressades statsministern hårt i frågan varefter han medgav att orden "vägra döda, vägra värnplikt" i hans ögon var ofarliga.⁶³⁴

Då statsminister Erlander på kvällen lämnade Akademiska Föreningens lokaler bedömde polisen situationen så hotande att åtta polismän utsågs till livvakt. Vidare fick Statsministern lämna lokalen bakvägen, åka polisbil istället för som tänkt med landshövdingen samt ett stycke ut på motorvägen mot Malmö slutligen byta fordon. Försiktighetsåtgärderna motiverades i rapporten från säkerhetspolisen i Malmö med att "det kommit till polisens kännedom, att man i vissa demonstrationskretsar hade för avsikt att 'kvarhålla' statsministern".⁶³⁵ Någon källa till denna uppgift anges inte och hotbilden är svår att värdera.⁶³⁶

⁶³⁴ SDS 27/9 1968. Klipp i akt 3:904/4a löpnr. 6. SÄPO.

⁶³⁵ Rps/Säk, Malmö till Rps/Säk, Stockholm 4/11 1968. Akt 3:904/4a, löpnr 6. SÄPO.

⁶³⁶ Dagen efter ska enligt samma rapport ett flygblad ha delats ut som gav "visst fog för det berättigade i dessa farhågor". Flygbladet som sades komma från "Sektionen LSS (Lunds socialistiska studenter)", en del av kärpartiet Studerande för ett Demokratiskt Samhälle, innehöll ett hårt angrepp på den mera fredliga delen av studenterna. I flygbladet förklarades att på kvällen den 26 september hade Lunds studenter för första gången en reell möjlighet att ta upp kampen "mot den fascism som gör sig allt bredare i landet". Sektionen LSS fortsatte i flygbladet: "När studenterna efter att ha uttalat sin avsky för den fascistiska polisen samlades på AF för att avkräva statsministern ett ställningstagande mot förtryck och brutalitet fanns alla möjligheter att verkligen få något utträtt. Vad hände då och vilka tog ledningen av kampen? En liten klick, som innefattade ökända kärffiffare, infiltrerade av småborgerligt tänkande, ledde, trots publikens öppet uttalade missnöje, mötet på ett sätt som endast tjänade fiendens syfte. I ett läge då det enda rimliga varit att kvarhålla Erlander tills han givit ett godtagbart besked och därefter ockupera AF till de fängslade kamraterna frigivits, upplöste självväldigt dessa papperstigrar mötet och förklarade att det skulle återupptas i morgon. Vi kräver: Bort med Wallenbergs hejdukar från studentleden, fram för aktiv handling. Ockupera AF och universitetet tills kamraterna frigivits med ursäkter." Hur ska då den analys av hotbilden som polisen gjorde på kvällen den 26 september 1968 i Lund värderas? Frågan är inte alldeles lätt att besvara eftersom det inte har påträffats några uppgifter om hur polisen resonerade eller vilka informationer som fanns till hands. Det påträffade flygbladet är i sig en märklig historia. Den organisation som uppges ligga bakom flygbladet har inte hörts av vare sig förr eller senare. Örjan Appelqvist som var aktiv i Lundavänstern 1968 har i telefonsamtal med författaren uppgivit att han aldrig hört talas om LSS och inte heller om något rykte att kvarhålla statsministern. Språkbruket i flygbladet låter dock maoistiskt och kanske hade kretsar inom Rebellrörelsen med detta att göra menar Appelqvist. Noterbart är också att flygbladet dök upp först dagen efter Erlanders möte med studenterna samt att torsdag (dvs. den 26 september 1968) i flygbladet blivit onsdag. Med allt detta i åtanke kan man förmodli-

Dagen efter Erlanders framträdande fortsatte inskrivningen av värnpliktiga liksom demonstrationerna, nu med ett nytt inslag. Demonstranterna bildade kö för att hos polisbefälet anmäla sig själva för uppvigling. Eftersom polisen inte hann med att skriva upp alla fick de själva anteckna namn och adress direkt på det uppviglande flygbladet. Efter beslut av länsåklagaren blev de som på detta sätt angivit sig själva ej föremål för vidare utredning såvitt inte andra omständigheter visade att personen ifråga verkligen delat ut flygblad.⁶³⁷

I och med denna dag var inskrivningarna i Lund över och därmed möjligheterna till spektakulära demonstrationer i samband med detta. På måndagen den 30 september 1968 hölls protestmöte riktat mot polisens ingripanden mot demonstranter men i övrigt var slaget om Lund över för den här gången. Drygt tre veckor senare var det dags för nästa aktion. Den 24 oktober firade Lunds civilförsvarsförening FN-dagen med föredrag av arméchefen Carl Eric Almgren. Tillställningen övervakades av två poliser från säkerhetspolisens sektion i Malmö eftersom den "kunde tänkas bli föremål för demonstrationer från vänsterextremisternas sida". Mycket riktigt förekom också demonstrationer bl.a. med en tio meter lång banderoll med texten "Vägra döda, vägra värnplikt".⁶³⁸

SDS och PAX

De organisationer som säkerhetspolisen och försvarsstaben ansåg mest involverade i den försvarsfientliga och mot värnplikten inriktade verksamheten i Lund var *PAX* och *Studerande för ett Demokratiskt Samhälle* (SDS). *PAX* leder sitt ursprung tillbaka till Lunds antikärnvapenkommitté som bildades 1961. Från mitten av 1960-talet breddades engagemanget till att omfatta en mer allmänt paci-

---

gen tänka sig tre olika förklaringar till flygbladet. För det första kan det ha varit en liten revolutionär grupp som menade allvar och kunde tänka sig att "kvarhålla" statsministern för att få igenom sina krav. För det andra kan det inte uteslutas att flygbladet var en provokation från någon högergrupp i Lund som önskade misskreditera vänstern och ställa till med förvirring. En tredje möjlighet är att flygbladet snarare var ett skämt och kanske mest avsett att hålla polisen i arbete. Polisens försiktighetsåtgärder, med hänseende på statsministerns säkerhet, förefaller dock knappast ha varit överdrivna. Flygbladet finns i akt 3:904/4a löpnr. 6. SÄPO.

⁶³⁷ Rps/Säk, Malmö till Rps/Säk, Stockholm 4/11 1968. Akt 3:904/4a, löpnr 6. SÄPO.

⁶³⁸ Rps/Säk, Malmö, till Rps/säk, Stockholm 28/10 1968. Akt 3:904/4a löpnr. 4. SÄPO.

fistisk linje. I april 1967 antogs namnet Fredspolitiska föreningen PAX och samtidigt skedde anslutning till Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen. Parallellt med detta genomgick föreningen en radikaliseringsprocess som innebar ett starkare intresse och stöd för befrielseströrelser som FNL.⁶³⁹

I samband med planeringen inför Östgöta Nations 300-årsjubileum 1969 fick polisen kontakt med en anställd på nationen som var orolig för aktioner från vänsterhåll. Källan trodde att sabotageaktioner främst diskuterades inom PAX men uppgav också att det var svårt att få insyn där numera då man slutat med öppna möten. Sina erfarenheter hade källan från ett möte i februari 1968 då värnpliktsvägrare informerat om sina bevekelsegrunder. I samband med detta möte hade källan fört anteckningar som nu lämnades över till polisen.⁶⁴⁰

SDS bildades 1968 som ett radikalt kärparti med fäste framför allt i Göteborg och Lund. I en sammanställning från december 1968 framhöll säkerhetspolisen att "SDS är en av de kanske intressantaste sammanslutningar på den politiska vänsterflygeln som bildats under senare tid". Impulserna kom enligt säkerhetspolisen från USA, Västtyskland och Frankrike där liknande organisationer hade bildats. Vidare ansågs SDS ha "antagit alltmer anarkistiska former och bl.a. varit initiativtagare till militanta uppträdanden utanför vissa militära inskrivningslokaler". Som exempel på "rent revolutionär taktik" framhölls ett uttalande i Göteborgsposten där ordföranden i Göteborgsavdelningen avvisade icke-våld som metod och istället förespråkade infiltration av krigsmakten.

Som säkerhetspolisen konstaterade var detta "helt motsatt de tankegångar" som förekom inom VCO. Som framgått av kapitel 6 låg VCO:s radikaliseringsprocess vid den här tiden åtminstone ett halvår framåt i tiden. SDS ägnade sig emellertid inte bara åt att angripa försvaret och ockupera inskrivningslokaler som i Lund 1968. I november samma år genomfördes liknande aktioner mot Enskilda Bankens och ASEA:s kontor i Göteborg. Aktionerna var riktade mot ASEA:s verksamhet i Cabora Bassa i Moçambique som ansågs utgöra ett stöd för den portugisiska kolonialmakten samt även för regimerna i Sydafrika och dåvarande Rhodesia. I december 1968 var säkerhetspolisens kunskap om SDS' program och stadgar begränsad till ett förslag till stadgar för SDS i Göteborg. Säkerhetspolisens uppfattning var dock att rörelsen borde "ägnas stor

⁶³⁹ Om PAX se Lundberg, Svante, Månsson, Sven-Axel och Welander Hans: *Demonstranter. En sociologisk studie*. Pan/Norstedts, Stockholm 1970 s. 200-202.

⁶⁴⁰ Rps/Säk, Malmö till Rps/säk 23/10 1968. Akt 3:904/4a löpnr. 5, s. 111. SÄPO.

uppmärksamhet från säkerhetstjänstens sida”.⁶⁴¹ Några större övervakningsinsatser synes dock inte ha gjorts beträffande SDS. Säkerhetspolisen samlade tidningsklipp, samt följde upp de aktioner som genomfördes. En del uppgifter inkom från ”Kan-didaten” samt i form av överskottsinformation från avlyssningen av VUF.⁶⁴² Under 1969 förekom mötesstörningar i Lund samt även en aktion mot *Svenska psykiatriska föreningens* årsmöte i Växjö där diskussion hölls på temat ”Psykiatrin och landets försvar”.

Både PAX (”PAX-VCO i Lund”) och SDS finns med på den lista som rikspolisstyrelsen fastställde den 17 december 1970 över organisationer som ansågs samhällsfarliga. Bakgrunden till detta var följande. Under senhösten 1970 diskuterades internt inom säkerhetspolisen vilka organisationer som borde inkluderas i en sådan lista. Detta mynnade ut i ett förslag av Hans Holmér daterat den 18 november som sedan gick ut på remiss till säkerhetspolisens sektioner.⁶⁴³ För säkerhetspolisen i Malmö var det tre organisationer som fattades: SDS, ”PAX-VCO, Lund” samt Malmö kommunistiska arbetarekommun, dvs. VPK:s lokalavdelning i Malmö. Det senare motiverades med att avdelningen bedrev fraktionsverksamhet inom VPK med Mao Tse-Tung som förebild.⁶⁴⁴ Malmösektionens förslag godtogs i så måtto att SDS och PAX-VCO i Lund togs upp i den slutgiltiga förteckningen (bilaga 1 till HT 16) som trädde i kraft den 1 januari 1971. Däremot valde rikspolisstyrelsen att inte inkludera VPK:s Malmöavdelning.

För att det ska vara meningsfullt att övervaka organisationer och registrera deras medlemmar krävs dock att organisationerna verkligen existerar och bedriver verksamhet. När det gäller SDS är situationen likartad den som har redogjorts för i ett tidigare kapitel gällande Motståndgruppen. SDS i Lund synes ha bedrivit en ytterst sparsam verksamhet, om det över huvud taget existerat efter 1969. I november 1969 rapporterade tidningen *Arbetet* att SDS inte skulle ställa upp i det kommande kårvalet i Lunds studentkår. Detta eftersom ”kamplusten” var borta. Det absolut sista livstecknet från lundasektionen av SDS som säkerhetspolisen arkiverat kom också i november 1969 då telefonavlyssningen av VUF genererade uppgifter om en splittring inom SDS.

⁶⁴¹ PM angående Studerande för ett Demokratiskt Samhälle (SDS). Rps/Säk 5/12 1968. Akt SDS 15:222/24. SÄPO.

⁶⁴² Se handlingar i akt 15:222/24. SÄPO.

⁶⁴³ Holmér's PM och svar från sektionerna finns i Akt 5:720/7 löpnr 1. SÄPO.

⁶⁴⁴ Telex från Rps/Säk, Malmö till Sture Höglund Rps/Säk 30/11 1970. Akt 5:720/7 löpnr 1. SÄPO.

När Rikspolisstyrelsen den 17 december 1970 tog upp SDS på listan över organisationer som skulle övervakas fanns det alltså troligen ingen organisation med namnet SDS. Först i mars 1971 uppmärksammade säkerhetspolisen att redan ett år tidigare hade vad som var kvar av SDS, dvs. avdelningen i Göteborg, bytt namn till *Facklig Studentfront*.⁶⁴⁵ Inte ens detta besked ledde dock till att SDS avskrevs som ett hot mot rikets säkerhet. När ett förslag till reviderad lista över organisationer som borde övervakas presenterades i oktober 1971, fanns "SDS jämte Facklig Studentfront" med under rubriken "Revolutionära organisationer".

När det gäller PAX är det så att den SÄPO-akt som en gång har funnits är gallrad. Även PAX synes dock ha fört en ganska tillbakadragen tillvaro efter 1969. I maj 1970 utkom dock ett specialnummer av medlemstidningen vilket uppmärksammades av den militära säkerhetstjänsten.⁶⁴⁶ Det kan också ifrågasättas om det över huvud taget existerat någon organisation med namnet "PAX-VCO". PAX och VCO var två separata organisationer som dock i Lund kunde samarbeta i vissa frågor. Därvid kunde flygblad och skrivelser undertecknas med "PAX-VCO". Även PAX-VCO fanns med i det förslag till reviderad lista som presenterades i oktober 1971. Emellertid kan inte heller PAX ha haft någon särskilt omfattande verksamhet vid den här tiden och i november 1971 offentliggjordes i en pressrelease att "PAX har upphört". I pressreleasen förklarades detta med att de senaste årens "politi-sering" fört med sig att en "förening med så vag politisk profil som PAX har mist sitt existensberättigande".⁶⁴⁷ PAX, som börjat sin bana som Lunds antikärnvapenkommitté med anslutning till KMA, hade under rensans gång alltmer radikaliserats, bytt namn 1967, och därefter i hög grad riktat in sitt arbete mot värnpliktsvägran. Dock saknade föreningen, till skillnad från exempelvis KFML, en ideo-logisk bas för sin verksamhet. Pacifismen hade upphört att vara vägledande utan att något annat kunnat sättas i dess ställe.

Återigen kan vi alltså se att säkerhetspolisen hade svårt att släppa organisationer som en gång blivit betraktade som benägna att bedriva säkerhetshotande verksamhet. Liksom i fallet Motståndsgruppen kan detta huvudsakligen förklaras på två sätt. För det första: Perioden i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet var en turbulent period med snabba förändringar i den digra organisa-

⁶⁴⁵ Se handlingar i akt 15:222/24. SÄPO.

⁶⁴⁶ Se exempelvis S Ahnfelt, stabschef Södra Milo på uppdrag av milbef till enl sändlista 22/5 1970. Nr H 901. Säkerhetstjänst: försvarsnegativism. F I vol 101. MUST.

⁶⁴⁷ Pressrelease: "PAX har upphört". VCO-bulletin nr 8/71.

tionsfloran på vänsterkanten. Säkerhetspolisen hade därmed problem att hänga med i svängarna vilket innebar svårigheter att göra korrekta bedömningar när det gäller dessa organisationers verksamhet. För det andra: Det förefaller rimligt att anta att i den kultur som internaliserats inom säkerhetspolisen var det betydligt lättare att föra in nya säkerhetshotande objekt i systemet än att avföra gamla såsom varande ointressanta. För säkerhets skull lät man därför organisationer kvarstå i systemet trots att belegg saknades för att verksamhet bedrevs.

Sammanfattning

När det gäller freds- och vänsteraktivitet under 1960-talet var Lund avgjort Sveriges tredje stad. Detta uppmärksammades redan 1963 av Försvarsstabens inrikesavdelning som såg Lund som "en central för 'freds'- pacifistisk och antikärnvapenaktivitet". I kartläggningen av den försvarsfientliga verksamheten i Sverige hade Fst/In hjälp av Militärpsykologiska institutet som bidrog med underrättelser rörande framför allt Uppsala. I Lund fanns föreningen Lunds Akademiska Officerssällskap som sågs som en "utmärkt bas för sakkundtjänst" riktad mot freds- och antikärnvapenrörelsen. De organisationer som verkade i Lund var Lunds antikärnvapenkommitté (från 1967 PAX), Clarté, Lunds Vietnamkommitté samt Studerande för ett demokratiskt samhälle (SDS). Malmö freds-förening fungerade som regionens lokalavdelning av Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen. Från 1964 bedrev T-kontoret och senare IB aktiv underrättelseinhämtning genom en medarbetare som infiltrerats i flera av de i Lund verkande organisationerna, bl.a. Clarté och Lunds Vietnamkommitté. T-kontoret samarbetade också med den antikommunistiska gruppen KMK/Inform. 1965 förekom en hel del propaganda för värnplikts-vägran men det är 1968 som är det stora orosåret i Lund. Universitetets 300-årsjubileum i juni samt lasarettets 200-års-jubileum i september var två evenemang som kombinerades med studentprotester och massiva polisinsatser. Beträffande protesterna under 300-årsfirandet finns tecken på att vänsterstudenterna medvetet underbläste det hot som säkerhets- och ordningspolisen tyckte sig kunna se. Organisationerna PAX och SDS finns med på den lista över säkerhetshotande organisationer som Rikspolisstyrelsen upprättade i december 1970. Vid det laget hade dock SDS ingen verksamhet i Lund och i Göteborg hade organisationen bytt namn till Facklig Studentfront. Även PAX sy-

nes vid denna tid ha bedrivit en blygsam verksamhet och i november 1971 lades organisationen ned. Både PAX och SDS finns dock med i ett förslag till ny lista över säkerhetshotande organisationer som presenterades i oktober 1971. Att organisationer med liten eller ingen verksamhet inte avfördes kan ses som ett tecken på en allmän eftersläpning som gjorde att obsoleta hotbilder dröjde sig kvar i säkerhetstjänsternas verksamhet.

9 Fredsrörelsen på 1980-talet

Inledning

Sedan mitten av 1960-talet hade den svenska fredsrörelsen levt i skuggan av Vietnamkriget och FNL-rörelsen. Det var där de unga aktivisterna samlades medan den traditionella fredsrörelsens anhängare blev allt äldre. Under 1970-talet kom de aktivistiska kretsarna ofta att engagera sig i miljö- och kvinnorörelserna men i slutet av årtiondet skulle fredsfrågorna återkomma på bred front. Som ett viktigt datum står här den 12 december 1979. Denna dag fattade NATO beslut om utplaceringen av 108 Pershing II och 464 kryssningsrobotar på den Västeuropeiska kontinenten. Dessutom beslutades om nedrustningsförhandlingar med Sovjetunionen.

NATO:s s.k. dubbelbeslut förklarades vara ett svar på utplaceringen av de sovjetiska SS 20-missilerna och blev den utlösande faktorn för en våg av fredsaktivism över hela Europa, så också i Sverige.⁶⁴⁸ De gamla fredsorganisationerna fick en uppräckning och det skedde även en omfattande nybildning av mindre fredsgrupper under 1980-talet. För säkerhetstjänsterna innebar detta att fredsrörelsen änyo blev en faktor att räkna med. Byråchefen P G Näss framhöll i oktober 1982 vid ett sammanträde inom säkerhetspolisens Byrå B att för kontrasubversionsroteln

...gäller fortsatt uppföljning av de extremistiska rörelserna och till dem knutna personer med politisk skolning, uppföljning av den internationella styrningen kring den kommunistiska delen av fredsrörelsen.

---

⁶⁴⁸ Om fredsrörelsen på 1980-talet se t.ex. Salomon, Kim: *Fred i vår tid. En studie i 80-talets fredsrörelse*. Liber 1985 och Rochon, Thomas R: *Mobilizing for Peace. The Antinuclear Movements in Western Europe*. Adamantine Press Limited, London 1988.

Den sista delen av det citerade avsnittet speglar ganska väl varför säkerhetstjänsterna intresserade sig för den svenska fredsrörelsen på 1980-talet: Det gällde att se huruvida det förekom en styrning eller ett inflytande från främmande makt, främst Sovjetunionen. Detta kapitel handlar om säkerhetstjänsternas övervakning av 1980-talets fredsväg som i viss mån inleddes redan under 1970-talets senare del med kampanjen mot neutronbomben.

Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen

Under större delen av 1970-talet förde SFSF en blygsam tillvaro med en allt mer åldrande medlemskår. I slutet av decenniet började dock allt fler yngre personer engagera sig och på några år ökade medlemsantalet från ca 2 500 år 1979 till omkring 15 000 år 1983. Den låga aktiviteten under 1970-talet avspeglar sig också i säkerhetspolisens akt över SFSF som endast innehåller några få handlingar från 1970-talet.

En av dessa inkom från en källa som rapporterade till IB:s efterträdare, GBU, och är av visst intresse. Handlingen innehåller uppgiften att "Svenska Fredsföreningen" hållit möte den 23 juli 1979 "med ett mycket blandat deltagande". Uppgift lämnas också om att ytterligare en sammankomst skulle hållas dagen därpå varvid "en från Norge särskilt hitrest norrman förväntades berätta om NATO-installationer i Norge (rent militära underrättelser)". Enligt GBU-rapporten skulle detta ingå som "ett led i vänsterkampanjen mot Norges befarade indragning i riskzon för stor-krig".⁶⁴⁹ Rapportens trovärdighet kan dock ifrågasättas. För det första är det oklart vilken organisation som avses i rapporten. "Svenska Fredsföreningen" existerar inte men det kan naturligtvis handla om Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen. Men det kan heller inte uteslutas att rapporten egentligen avser Svenska Fredskommittén. För det andra får källans allmänna trovärdighet anses ha varit låg. Källan hade under åren 1974-1978 rapporterat till säkerhetspolisen som inledningsvis givit stor uppmärksamhet åt de alarmerande rapporter som källan lämnade beträffande den revolutionära vänstern. Så småningom torde säkerhetspolisen dock ha tappat förtroendet för källan och sommaren 1978 överfördes han till GBU. Inom säkerhetspolisen ansågs det tryggare att källan även i fortsättningen kunde lämna sina rapporter till svenska myndig-

---

⁶⁴⁹ *Svenska Fredsföreningens möte i Stockholm 790723*. Rapport 24/7 1979. Akt 701301-0793. SÄPO.

heter än att helt koppla bort honom med risk för att han skulle söka sig alternativa uppdragsgivare.⁶⁵⁰

Liksom andra delar av fredsrörelsen kom SFSF att arbeta mot kärnvapenupprustningen i början av 1980-talet men vände sig här både mot Warszawapaktens och NATO:s utplaceringar av robotar. I slutet av maj 1983 arrangerade SFSF fredsfestival i Hagaparken i Stockholm. I samband med detta fotograferade säkerhetspolisen dels affischen innehållande information om uppträdanden och liknande, dels även publiken i två bilder. Utöver detta rapporterade säkerhetspolisen vilka paroller som hade framförts i samband med festivalen.⁶⁵¹ Avsikten med fotograferingen förefaller inte ha varit att försöka identifiera besökare vid fredsfestivalen. Möjligen kan bilderna ha tjänat till att ge en ungefärlig bild av allmänhetens intresse för festivalen. Fotograferade gjorde säkerhetspolisen också några månader senare då SFSF högtidlighöll Hiroshimadagen den 6 augusti. De fyra bilder som finns inklistrade i SÄPO:s akt föreställer i tur och ordning:

- * Program för Hiroshimadagen (knappt läsbart på bilden)
- * Människor som tittar på bilder från Hiroshima
- * Banderoller: "För en värld i fred", "Även proven dödar", "Aldrig mer Hiroshima"
- * Utdrag ur instruktion för svenska soldater, SoldF 1-2

Fotograferingen motiverades möjligen av en strävan att se om ett sovjetiskt inflytande kunde anas. Något större värde för rikets säkerhet torde dessa fotograferingar dock inte ha haft. Säkerhetspolisens rapport i ärendet innehåller därutöver enbart uppgiften att bland annat Maj-Britt Theorin och biskop Lars Carlzon höll tal.⁶⁵²

Våren 1983 genomförde säkerhetspolisen en kartläggning av läget inom fredsrörelsen i Sverige. Av handlingar i SÄPO:s arkiv framgår att begäran om detta hade utgått från säkerhetsavdelningen i Stockholm till sektionerna ute i landet. Att döma av dessa hand-

⁶⁵⁰ Om denna källa se Hjort, Magnus: *Hotet från vänster 1965-2002*. SÄKO samt samtal med P G Näss 4/4 2002. SÄKO.

⁶⁵¹ PM ang fredsfestival på Haga 28-29/5 1983. Rps/säk, Stockholm. 22/8 1983. Akt 701301-0793, löpnr 6. SÄPO.

⁶⁵² PM angående svenska Freds och Skiljedomsföreningen. Rps/säk 15/9 1983. Akt 701301-0793, löpnr 6. SÄPO.

lingar skedde inhämtning av uppgifter främst genom öppna källor som lokaltidningar. En av sektionernas huvuduppgifter var att försöka ta reda på politiskt hemvist hos de lokala fredsaktivisterna. Sålunda rapporterades exempelvis från sektionen i Umeå att Kvinnor för fred i Umeå hade nio medlemmar som kunde betraktas som aktiva. För var och en angavs partitillhörighet: fyra VPK samt en vardera för Socialistiska Partiet, Förbundet Kommunist, KPML(r), Folkpartiet och Miljöpartiet.⁶⁵³

År 1984 höll en av Svenska Freds- och Skiljedomsföreningens lokalavdelningar i Västsverige årsmöte på det lokala stadsbiblioteket. Från detta tillfälle finns en rapport innehållande detaljerade uppgifter om vad som sades och beslutades på årsmötet.⁶⁵⁴ Det framgår inte klart men mycket tyder på att säkerhetspolisen hade en källa inom eller med insyn i denna lokalavdelning. En liknande rapport finns från ett fredsmöte i Huvudnässkolan i Vänersborg. Från mötet rapporterade säkerhetspolisens "kontakt" om tal hållna av Ingrid Segerstedt-Wiberg samt SFSF:s ordförande, Tomas Magnusson.⁶⁵⁵

År 1986 övervakades en demonstration i samband med ett besök av en amerikansk fregatt i Stockholm. I likhet med ovan nämnda rapporter från övervakning av Svenska Freds- och Skiljedomsföreningens aktiviteter under 1980-talet innehåller inte heller denna rapport något som tyder på sovjetiskt inflytande.

Vid 17-tiden samma dag kom en del s.k. demonstranter till kajen där Moinester låg förhöjd. De var omkring ett 30-tal och representerade tydligen Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen. En flintskallig 30-årig man med svart helskägg vecklade upp en banderoll. I övrigt bestod demonstranterna av fyra kvinnor som var äldre än 70 år samt några s.k. punkare och yngre personer som tillhörde föreningen. De släpade med sig sina små barn. Vid 17.30-tiden lämnade flertalet platsen varvid de flesta åkte med buss linje 53 mot innerstaden. Mannen med banderollen gick av vid Slussen tillsammans med några likasinnade. En äldre kvinna som delade ut flygblad - hon hade en

⁶⁵³ Se handlingar i akt 701301-0793, löpnr 6. SÄPO och i akt Säkerhetspolisen, Norrköping vol 125. SÄPO.

⁶⁵⁴ Skrivelse till Rps/säk, Sthlm 16/4 1984. Akt 701301-0793, löpnr 6. SÄPO.

⁶⁵⁵ Rps/Säk, Vänersborg till Rps/säk, Sthlm 19/6 1984. Akt 701301-0793, löpnr 6. SÄPO.

packe i handen - gick av bussen vid Tegelbacken under det att de andra äldre kvinnorna fortsatte med T-banan till Vällingby dit vagnen gick. De skulle troligen fortsätta till Hässelby med en annan T-banevagn.⁶⁵⁶

Någon mer omfattande övervakning av Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen förefaller inte ha ägt rum från säkerhetspolisens sida. Rapporterna ger snarare en bild av en mer översiktlig bevakning som bl.a. innebar meningslösa fotograferingar av vissa inslag i fredsarbetet.

Svenska Fredskommittén

Svenska Fredskommittén låg från omkring 1965 fram till 1972 i träda. Vid denna tidpunkt rekonstruerades SFK med den socialdemokratiska riksdagsmannen Stellan Arvidson som ordförande. Under 1970-talet upptogs Fredskommittén i paraplyorganet *Sveriges Fredsråd* vilket skulle kunna ses som ett tecken på att samarbetet inom antikärnvapenrörelsen och den tidiga Vietnamrörelsen i viss mån brutit SFK:s isolering. På programmet under 1970-talet stod, förutom nedrustning och kärnvapenmotstånd, stöd åt befrielseströrelser i Afrika och Latinamerika. Mot slutet av decenniet kom kampen mot neutronbomben in i bilden vilket även uppmärksammades i säkerhetspolisens första kvartalsrapport för 1978.⁶⁵⁷ Från slutet av 1979 förefaller dock huvudfrågan ha varit att försöka stoppa NATO:s planer att utplacera de 572 kärnvapenmissilerna i Europa. Svenska Fredskommittén koncentrerade sig helt på NATO och verkar inte ha ägnat de sovjetiska missilerna många tankar.⁶⁵⁸ I 1979 års verksamhetsberättelse nämns uttalanden mot neutronbomben och decembers "snabbkampanj" mot utplaceringen av nya kärnvapen vilket föranletts av NATO:s dubbelbeslut. Däremot sägs inget om de sovjetiska medeldistansmissilerna SS 20.⁶⁵⁹

⁶⁵⁶ *Beträffande amerikanska fregatten USS MOINESTER som tillhör Knoxklassen.* PM Rps/Säk 1/10 1986. Akt 701301-0793, löpnr 6. SÄPO.

⁶⁵⁷ Redogörelse för extremistisk verksamhet. Kvartalsöversikt 1/78. Akt 5:721d/1-28, löpnr 16. SÄPO.

⁶⁵⁸ Se tidningsklipp i akt 15:222/13 löpnr 37 och verksamhetsberättelser i akt 802006-8618, löpnr 1. SÄPO.

⁶⁵⁹ SFK verksamhetsberättelse 1979. Akt 802006-8618, löpnr 1. SÄPO.

Säkerhetspolisen följde verksamheten framfört allt genom att läsa Norrskensflamman som regelbundet publicerade nyheter rörande SFK. Från en förtrolig meddelare som inom säkerhetspolisen kallades "Sad"⁶⁶⁰ erhöles verksamhetsberättelser för flera år som denne på något sätt fått med sig från SFK:s expedition på Drottninggatan. "Sad" gjorde också besök på Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek dit SFK:s arkiv nyligen lämnats in och kunde då kopiera delar av Fredskommitténs korrespondens för åren 1977-1980.⁶⁶¹

Säkerhetspolisen bedrev också egen spaning mot Svenska Fredskommittén. Den 20 januari 1981 arrangerade SFK tillsammans med *El Salvadorkommittén* en marsch för fred från Kungsträdgården till Sergels Torg. Dagen för demonstrationen var inte slumpmässigt vald; det var nämligen samma dag som Ronald Reagan installerades som amerikansk president. Säkerhetspolisen hade genom två kriminalinspektörer samt en kriminalkommissarie övervakning av marschen och det efterföljande mötet. Huvudtalare vid mötet var den socialdemokratiska riksdagsmannen Hans Göran Franck vars tal spelades in på band av säkerhetspolisen. Francks anförande innehöll inga direkt överraskande uttalanden och säkerhetspolisen företog ingen bearbetning av ljudbandet utöver en förmodat ordagrann utskrift.⁶⁶²

Ett annat övervakningstillfälle ägde rum i juli 1981. Sommaren 1981 genomfördes *Tröndelagsmarschen* med de nordiska fredskommittéerna som arrangörer. Bakom marschen ställde sig i Sverige bl.a. CUF, SSU och KDU. Inför fredsmarschen hade SFK ordnat ett förberedande möte som hölls i Fredskommitténs lokaler på Drottninggatan 18. Vid mötet hade ett 20-tal personer infunnit sig, de flesta unga i åldern 18-25 år. En av de närvarande var kriminalinspektör vid säkerhetspolisen. I den rapport som sedan upprättades berättades vad som sagts på mötet, hur Fredskommitténs lokaler ser ut samt att den litteratur som salufördes "handlade om fredsarbete och hotet från USA-imperialismen".⁶⁶³

Övervakades gjorde också ett möte med Västerås fredskommitté i oktober 1983 samt en freds- och solidaritetsafton hållen i Medborgarhuset i Stockholm den 1 december 1985. Även vid detta tillfälle bandade säkerhetspolisen de anföranden som hölls av Stellan Arvidson, Romesh Chandra från WPC samt två andra talare

⁶⁶⁰ Källbeteckningen är fingerad.

⁶⁶¹ Se handlingar i akt 802006-8618, löpnr 1. SÄPO.

⁶⁶² Rapporter från övervakningen samt utskrift av Hans Göran Francks tal finns i akt 802006-8618, löpnr 1. SÄPO.

⁶⁶³ *Ang möte hos Svenska Fredskommittén, Sthlm, m. anledning av den sk Tröndelagsmarschen den 25-26 juli 1981.* PM Rps/säk, 10/7 1981. Akt 802006-8618, löpnr 1. SÄPO.

från Sovjet respektive USA. Den närvarande kriminalkommisarien tog också bilder av talarna.⁶⁶⁴

Handlingarna i akten ger inte intryck av någon systematisk övervakning av Svenska Fredskommittén under 1980-talet. Snarare handlar det om en sporadisk tillsyn av en organisation vars pro-sovjetiska inriktning var ganska uppenbar för säkerhetspolisen. Sedan den kommunistiska partisplittningen 1977 då APK bildades ansågs Svenska Fredskommittén stå under inflytande från detta parti. Genom telefonavlyssning mot en ledande medlem av APK, där även APK:s partiexpedition på Gamla Brogatan i Stockholm avlyssnades, samlades uppgifter in rörande relationen mellan APK och Svenska Fredskommittén. Enligt dessa uppgifter skulle APK aktivt ha arbetat för att ta över SFK:s lokala kommittéer runt om i landet. APK:arna inom SFK sades också ha verkat för att hindra att sovjetkritiska röster fick utrymme i Fredskommitténs verksamhet.⁶⁶⁵

Handlingar som historikern Werner Schmidt påträffat i det östtyska statsbärande partiet SED:s arkiv tyder på att planer fanns att kanalisera östtyskt stöd till den prosovjetiska minoriteten inom VPK till bl.a. "fredsrörelsen" dvs. Svenska Fredskommittén.⁶⁶⁶

Mindre fredsgrupper under 1980-talet

1980-talets nyväckta intresse för fredsfrågor förde med sig en omfattande nybildning av organisationer. Som exempel kan nämnas en stor mängd yrkesgrupper mot kärnvapen samt den världsfredsrörelsen närstående *Sailing for Peace*. I stort sett kan man säga att säkerhetspolisen försökte hålla åtminstone ett getöga på dessa grupper för att försöka skapa sig en bild av verksamheten. Detta skedde i stor utsträckning genom att lite sporadiskt samla tidnings-

⁶⁶⁴ *Freds- och Solidaritetsafton 1 december 1985*. PM Rps/säk 20/12 1985. Akt 802006-8618, löpnr 1. SÄPO.

⁶⁶⁵ *Enl källa "Hades", särskild information om Svenska Fredskommitténs inre angelägenheter 1982-83*. Rps/Säk 1/9 1983. Akt 802006-8618. SÄPO. APK avlyssnades under några år i början av 1980-talet. Den rättsliga grunden var misstankar om spioneri alternativt olovlig under rättelseverksamhet. Se handlingar i "Bo Perstorps" personakt löpnr C1 1. SÄPO. Källa Hades innehåller uppgifter från 2/4 1982 till 18/7 1982. Uppgifterna är delvis av överskottscharakter och med säkerhet hämtade från avlyssningen av APK.

⁶⁶⁶ Schmidt, Werner: *Övervakningens målobjekt: Svenska kommunisterna som femte kolonn, potentiella landsförrädare och sannolika spioner*. Expertrapport. SÄKO.

klipp. Någon egentlig övervakning ägde, att döma av organisationernas sakakter, inte rum.⁶⁶⁷

Några av de nya smågrupperna ägnades dock visst intresse. En organisation som rönt uppmärksamhet från både medierna och säkerhetstjänsterna var *Samarbete för fred* som uppgavs ha bildats 1983. Säkerhetspolisen började intressera sig för gruppen i juni 1985 då man höll sitt första fredsläger för ungdomar. Anledningen var att Samarbete för fred misstänktes vara prosovjetisk. I samband med organisationens andra läger, hållet i Timrå, reagerade även den svenska pressen då två personer som uppgavs vara KGB-agenter hade placerat sina barn i fredsläget. Den ene, en attaché vid sovjetiska ambassaden, deltog också själv som ende förälder i läget. Två dagar innan fredsläget inleddes pekades de två ut som agenter i Dagens Nyheter som baserade sina uppgifter på boken *Industrispionage* av Charlie Nordblom. Att just dessa sovjetiska ungdomar kommit att delta förklarades av arrangörerna med att man haft ont om tid. Det hade därför endast varit möjligt att rekrytera deltagare till fredsläget bland dem som redan fanns i landet. Därför hade samtliga dessa kommit från den sovjetiska representationen i Sverige.⁶⁶⁸

Händelsen orsakade en mindre skandal och gav upphov till en mängd skrivelser om KGB:s infiltration av fredsrörelsen i Sverige. De fredsläger som arrangerades de påföljande åren innehöll däremot inga misstänkta sovjetiska agenter.⁶⁶⁹ I en PM 1989 konstaterade den militära säkerhetstjänsten att Samarbete för fred präglades av "idealism, ungdomlig entusiasm och godtrogenhet". Organisationen bedömdes som "ärlig och uppriktig" i sitt uppsåt att skapa samförstånd mellan ungdomar från olika delar av världen. Risken fanns emellertid att Samarbete för fred kunde "komma att utnyttjas av främmande makt i subversivt syfte".⁶⁷⁰

En av de mer märkliga övervakningsinsatserna från 1980-talet gäller en *cykelmarsch för fred* till Silkeborg i Danmark. När cyklister samlades för avfärd i centrala Västerås den 7 juli 1983 fanns även två säkerhetspoliser på plats för att göra iakttagelser:

Vid omkring kl 0850 hade samtliga deltagare

---

⁶⁶⁷ Se t.ex. akt över *Sailing For Peace* nr 001304-6818, *Fredsresan* nr 001303-8682, *Nordiskt fredsmöte i Göteborg* 701301-3920, *Läkare mot kärnvapen i Malmö* nr 001303-3352, *Lunds fredskommitté* 001303-9920. SÄPO.

⁶⁶⁸ Se handlingar i akt *Samarbete för fred* nr 812800-5124. SÄPO. Se även Nordblom, Charlie: *Industrispionage*. Timbro, Stockholm 1994, s. 37-38.

⁶⁶⁹ Ibid.

⁶⁷⁰ ÖB/Säk H PM nr 072 10/2 1989. Akt 812800-5124. SÄPO.

samlats vid fiskartorget i Västerås centrum. Sammanlagt iakttogs 13 cyklister och två följevagnar. 0910 startade cykelmarschen och körde gamla Köpingsvägen mot Köping. I Köping stannade man till för intervju och bildtagning av BBL [Bäragsbladet]. Färden fortsatte sedan till Arboga där man hade middagsrast på parkeringsplatsen intill Vinbäcken. Övervakning pågick till kl 1400. Då hade ytterligare ca 12 cyklister anslutit sig, dessa kom på E 3 från Kungsör.⁶⁷¹

Förutom dessa för rikets säkerhet tydligen viktiga uppgifter noterade sektionen i Västerås följevagnarnas registreringsnummer samt namnet på en av deltagarna.⁶⁷²

Ytterligare en grupp som säkerhetspolisen intresserade sig för var *Aktionsgruppen mot svensk vapenexport*. Under åren 1983 och 1984 genomförde gruppen några uppseendeväckande aktioner för att skapa opinion mot den svenska vapenexporten. Säkerhetspolisens sektion i Örebro hade i samband med detta kontakt med flera anställda vid Bofors som lämnade uppgifter om olika iakttagelser. Exempelvis rapporterade en representant för Bofors till säkerhetspolisen vad som förekommit under en debatt hållen vid Karlskoga Folkhögskola. Den kontakt som säkerhetspolisen i Vänersborg hade inom eller nära SFSF lämnade tämligen initierad information om en aktion som Aktionsgruppen genomförde i Kungälv 1983. Aktionsgruppen mot svensk vapenexport förefaller ha varit ett mycket löst sammansatt nätverk av fredsaktivister. Den sista handlingen som SÄPO arkiverat handlar om rättegången 1985 då tre personer stod åtalade för skadegörelse i samband med 1984 års "grisblodsaktion" mot Bofors.⁶⁷³

I slutet av 1980-talet intresserade sig den militära säkerhetstjänsten för ungdomsrörelsen *Next Stop Sovjet* som i september 1989 genomförde en fredsresa till Sovjet med omkring 3000 deltagare från Skandinavien. Rörelsen fick stort genomslag i Sverige och stöddes ekonomiskt av UD samt av samtliga riksdagspartiers ungdomsförbund utom MUF. I Sovjet kritiserades dock rörelsen och

⁶⁷¹ PM angående cykelmarsch för fred till Silkeborg i Danmark. Rps/Säk, Västerås 8/7 1983. Akt fredsmarscher internationella nr 001300-1698. SÄPO.

⁶⁷² Ibid.

⁶⁷³ Se handlingar i Aktionsgruppens akt nr 001301-1507. SÄPO. Vid "grisblodsaktionen" i maj 1984 tog sig en grupp aktivister in på Bofors' område och stänkte blod på huvudentrén, satte upp träkors och spelade döda.

enligt Norrskensflamman betecknades de skandinaviska ungdomarna som "oseriösa" och "okamratliga". En rockkonsert som planerats äga rum på Röda torget stoppades av Moskvas kommunalfullmäktige men kunde sedan genomföras på annan plats. Den militära säkerhetstjänsten bedömde Next Stop-rörelsen som präglad av "en obegränsad entusiasm och initiativförmåga i kombination med en lika gränslös naivitet".⁶⁷⁴

Plogbillsrörelsen har sitt upphov i USA i början av 1980-talet. 1984 deltog svensken Per Herngren i en aktion mot Pershing II-robotar i USA och dömdes för detta till 15 månaders fängelse. Till Sverige förefaller rörelsen ha kommit vid mitten av 1980-talet då några mindre grupper bildades. År 1989 räknade säkerhetspolisen med att det i Sverige fanns tre grupper med sammanlagt omkring 60 aktivister. Liksom i USA använde sig Plogbillsrörelsen i Sverige av ickevåld och civil olydnad som metoder. Inledningsvis kom rörelsen att rikta in sig på Bofors' vapenexport och den första aktionen i Sverige ägde rum i Uddevalla i april 1988. Genom "kontakter" hade säkerhetspolisens sektion i Vänersborg fått förhandsinformation om att en aktion var på gång mot transporter i Uddevalla hamn. Efter att en nattvakt slagit larm var polisen på plats inom någon minut och kunde stoppa det planerade förstörandet av en fälthaubits 77 på väg till Indien. En liknande aktion genomfördes i Kristinehamn i februari 1989. Karakteristiskt för Plogbillsrörelsens aktioner är att man stannar kvar på platsen för brottet och tar det juridiska konsekvenserna av sitt handlande. Under 1990-talet var Plogbillsrörelsen den enda gruppen inom fredsrörelsen som ägnades säkerhetstjänsternas intresse. Framför allt handlade det om aktionerna mot SAAB och JAS 39 Gripen som SÄPO och försvarsmakten tog på största allvar. Bl.a. avlyssnades plogbillarnas mobiltelefoner genom signalspaning i samband med ett ickevåldsläger.⁶⁷⁵ Under senare år har SÄPO och Bofors etablerat en dialog med medlemmar ur Plogbillsrörelsen.⁶⁷⁶

1980-talets fredsrörelse som hotbild

Den hotbild som 1980-talets fredsrörelse utgjorde kan sägas ha kretsat kring fyra olika komponenter. Den första och viktigaste av-

⁶⁷⁴ *Specialorientering nr 3/91 - fredsrörelsen*. Överbefälhavaren underrättelse- och säkerhetskontoret. USK H 901:7284. Akt 001301-8320. SÄPO.

⁶⁷⁵ Se handlingar i Plogbillsrörelsens akt 001304-0548. SÄPO. Som kuriosita kan noteras att SÄPO inledningsvis refererade till rörelsen som "Plogbillsrörelsen" med ett "l".

⁶⁷⁶ *Excerpter ur SÄPO:s arkiv angående Plogbillsrörelsen*. PM av Magnus Hjort. SÄKO.

ser fredsrörelsen som prosovjetiskt propagandaorgan – styrd eller influerad av sovjetisk underrättelsetjänst – och var i början av 1980-talet i hög grad knuten till WPC:s verksamhet. WPC betraktades av svenska och andra västerländska säkerhetstjänster fortfarande som den viktigaste sovjetiska frontorganisationen för propaganda i väst.⁶⁷⁷ Enligt de västerländska säkerhetstjänsterna sorterade WPC under det sovjetiska kommunistpartiets centralkommitté och dess internationella avdelning. Allmänt ansågs även kopplingar till KGB finnas:

Det råder inget tvivel om att Världsfredsrådet fungerar som utgångspunkt för en del av KGB-arbetet i väst. Rådet är organisatoriskt uppbyggt på ett sådant sätt att det utgör det idealiska camouflaget för infiltrations- och cellbildningsverksamhet. Därvid torde man lägga särskild vikt vid infiltration av organisationer och värvning och utnyttjande av agenter.⁶⁷⁸

Citatet kommer från en översättning av en PM innehållande uppgifter från en utländsk källa men stämmer väl överens med den svenska säkerhetspolisens och försvarsstabens bild av WPC.⁶⁷⁹ Genom WPC antogs även annan fredsverksamhet styras och initieras. I säkerhetspolisens kvartalsrapport över subversiv verksamhet för andra kvartalet 1981 nämndes bl.a. *Nordkalottens 7:e fredsdagar* i Alta i Norge, WPC:s nedrustningskonferens på Foresta i Stockholm och kampanjen för en kärnvapenfri zon i Norden. Det senare hade bl.a. varit temat på ett nordiskt fredsmöte hållet i juni 1981 på Åland med 350 delegater, bl.a. Maj-Britt Theorin. Under perioden genomfördes också den tidigare nämnda Tröndelagsmarschen. I kvartalsrapporten rapporterades också om lokala fredsaktiviteter på Gotland och på Österlen samt att arbetarrörelsen bildat ett fredsforum. Dessutom hade bildats ett samordnande organ med namnet *Centrala kommittén för ett Kärnvapenfritt Norden*. Här ingick SFK,

⁶⁷⁷ Se t.ex. *Följande meddelas om Världsfredsrådet*. 3774/81. 23/11 1981. Akt 15:024/1, löpnr 41. SÄPO.

⁶⁷⁸ *Följande meddelas om den sovjetiska styrningen av Världsfredsrådet*. 10/12 1981. Akt 15:024/1, löpnr 42. SÄPO.

⁶⁷⁹ Jfr med sammanställning betr Aleksander Berkovs besök i Sverige 1982. PM Rps/Säk 12/8 1982. Akt 15:024/1, löpnr 42. SÄPO, *Sammanställning beträffande SUKP CKs Internationella Avdelning och täckorganisationen Världsfredsrådet*. Rps/Säk 3/12 1980. Akt *Världsfredsrådet (WPC)* 005015-9490. SÄPO och ÖB årsöversikt - säk 1986. Säk H 901:7400. Akt 001301-8262. SÄPO.

IKFF, SFSF, Kvinnokamp för Fred, SKV, Kristna Fredsrörelsen, samt Folkkampanjen mot kärnkraft. All denna fredsaktivitet var ingen tillfällighet framhölls det i kvartals-rapporten:

Den har orsakats av ett flertal samverkande faktorer dels NATO-beslut i december 1979 om installation av de s.k. Pershing 2 robotarna samt utbyte av diverse andra robotar i Europa. Dessutom har den under flera år infekterade debatten om den planerade tillverkningen av neutronbomben i USA varit en bidragande orsak. Detta har bildat ett klimat i Europa som varit lämpligt för att dessa krafter skall utvecklas. Dessutom har den sovjetiska propagandaapparaten visat sig fungera mycket väl vad det gäller att uppamma en stark opinion mot förhandslagringar i Norge. Det gamla kravet om en kärnvapenfri zon i Norden har återigen blivit aktuellt. Dessa aktiviteter planerades för ett antal år sedan vid ett av Världsfredsrådets presidiummöten och riktlinjerna lades då upp för hur kampen skulle föras i Västeuropa och framför allt i Norden.⁶⁸⁰

Uppgiften om presidiummötet inom WPC då fredskampanjen skulle ha lagts upp vilade med all säkerhet på information från utländskt håll och är svår att bedöma ur ett källkritiskt perspektiv. Det förefaller dock rimligt att anta att kampanjer mot NATO och USA planerats på sammanträden inom WPC. Likaså förefaller det rimligt att anta att exempelvis SFSF deltog i kritiken mot neutronbomben av helt andra skäl. Till skillnad från SFK kritiserade SFSF även de sovjetiska SS 20-missilerna och fann det angeläget att hålla en klar råkäng gentemot Fredskommittén. Att SFSF tog avstånd från SFK poängteras också i en specialorientering om fredsrörelsen från 1991 upprättad av den militära underrättelse- och säkerhetstjänsten.⁶⁸¹

Frågan om direkt ekonomiskt stöd från Sovjet till fredsorganisationer i Sverige togs upp i en PM i augusti 1981. Anledningen var att det i tidningsartiklar i norsk press hävdats att vissa norska fredsorganisationer erhållit medel från Sovjet. I den svenska promemorian, av allt att döma avsedd som ett svar till den norska säkerhetspolisen, framhölls att något direkt sovjetiskt ekonomiskt stöd

⁶⁸⁰ Subversion. Rapport gällande tiden 1/4 - 30/9 1981. Akt 5:721d/1-28, löpnr 20. SÄPO.

⁶⁸¹ Specialorientering 3/91. Fredsrörelsen. Säk H 901-7284. Akt 001301-8320. SÄPO.

aldrig kunnat påvisas. Däremot var det "allmänt känt" att SFK "mer eller mindre" dominerades av VPK och APK och "därigenom får en pro - sov inriktning". Därtill påpekades SFK:s koppling till WPC. Beträffande Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen framhölls att föreningen enligt stadgarna var opolitisk men att det "på senare år visat sig att dom mer och mer har tappat sin objektivitet i sina bedömningar". Huruvida de nya smågrupperna inom fredsrörelsen var "kommunistinfiltrerade" gick inte att bedöma enligt promemorian. Säkerhetspolisens PM avslutades med konstaterandet, att om någon av de uppräknade organisationerna erhållit ekonomiskt stöd, "vilket man icke kan utesluta", hade det inte skett lika öppet som i Norge.⁶⁸² Noterbart är att säkerhetspolisen 1981 alltså inte ansåg sig kunna utesluta att SFSF delvis finansierades med sovjetiska medel.

Även i den militära hotbilden framträder bilden av fredsrörelsen som en i alla fall potentiell del av den sovjetiska subversionen i Sverige. I en årsöversikt för 1982 framhölls att sedan slutet av 1970-talet hade den subversiva verksamheten genomgått förändringar avseende medel och metoder. Under senare år hade Sovjet i allt högre grad använt sig av s.k. "aktiva åtgärder". Syftet med dessa åtgärder var enligt årsöversikten "att åstadkomma en för Sovjet-unionen gynnsam politisk utveckling i omvärlden". Den militära underrättelse- och säkerhetstjänsten pekade på fyra målsättningar för den sovjetiska underrättelsetjänstens aktiva åtgärder:

- påverka opinioner och beslutsfattare i omvärlden så att sovjetiska intressen gynnas
- störa relationer mellan stater som står mot Sovjetunionen
- underminera politiska institutioner och ledares ställning i sådana stater
- avleda omvärldens uppmärksamhet från händelser med negativa konsekvenser för Sovjetunionen.⁶⁸³

På vilket sätt menade då den militära underrättelse- och säkerhetstjänsten att fredsrörelsen kunde spela en roll i detta? Jag citerar vi-

⁶⁸² *Angående sovjetiskt stöd till fredsorganisationer i Sverige*. Rps/säk, Sthlm 31/8 1981. Akt 15:024/1, löpnr 41. SÄPO.

⁶⁸³ Fst/Säk HPM nr 215. 3/10 1983. Årsöversikt 1982. Subversiv verksamhet rörande försvarsmakten. Subversiv verksamhet rörande försvarsmakten 001300-6044. SÄPO.

dare ur 1982 års säkerhetsöversikt:

Under 1982 har fredsrörelsen präglats av en kraftigt ökad verksamhet. Fredsrörelsen i sig utövar självfallet ingen subversiv verksamhet. Det finns emellertid klara belägg för att olika vänsterextrema organisationer söker utnyttja fredsrörelsen för subversiva syften. Svenska Fredskommittén samt Kvinnor för fred är två organisationer vilka utgör exempel på ovanstående företeelse. De olika yrkesgrupper för fred (eller mot kärnvapen) som organiserats under 1982 är svåra att karaktärisera. Detta beror främst på att flertalet (totalt finns det ett tjugotal) ännu ej funnit former för sitt agerande. Yrkesgrupper för fred är allmänt förekommande i bl.a. Västeuropa. Fredsrörelsens aktiviteter förväntas öka i omfattning under senare delen av 1983 inför den planerade utplaceringen av bl.a. Pershing 2-robotar i Västeuropa. Gemensamt för hela fredsrörelsen är att den till helt övervägande del riktar sig mot NATO och USA. För Sveriges del tillkommer JAS och svensk vapenexport som mål.⁶⁸⁴

Förutom fredsrörelsen ansågs den sovjetiska subversionen även utnyttja religiösa organisationer och miljörörelsen.⁶⁸⁵ Fredsrörelsen togs också upp i säkerhetsöversikten för 1984. I en särskild bilaga framhölls att artiklar i ledande sovjetisk press "klart" visade att "fredsrörelsen alltjämt står i centrum för sovjetiskt intresse".⁶⁸⁶

Att den svenska säkerhetspolisen övervakat Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen blev känt för allmänheten i slutet av 1980-talet. I pressintervjuer uppgav då medarbetare vid säkerhetspolisen att övervakningen motiverats av att infiltration från främmande makt kunde förekomma. I en artikel i Sydsvenska Dagbladet den 22 augusti 1989 intervjuades dåvarande ordföranden Lars Ångström som berättade om ett besök i mars 1985 av en delegation från östtyska ambassaden. Enligt artikeln var östtyskarna kritiska mot SFSF men fick kraftigt mothugg och lämnade lokalerna i vredes-

⁶⁸⁴ Ibid.

⁶⁸⁵ ÖB säkerhetsorientering, årsöversikt, 22/4 1983. Säk H 901:70389. Akt 001301:8262. SÄPO.

⁶⁸⁶ ÖB säkerhetsorientering, årsöversikt, 18/4 1985. Säk H 901:6559. Underbilaga 3. Akt 001301:8262. SÄPO.

mod.⁶⁸⁷ Detta besök har säkerhetspolisen inte registrerat i SFSF:s akt. Under senare år har framkommit att den östtyska underrättelsetjänsten HVA, betraktade SFSF som en intressant organisation. I en förteckning över målobjekt i västvärlden upprättad av HVA i mitten av 1980-talet finns nämligen Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen med som enda svenska organisation.⁶⁸⁸ Den tidigare chefen för den östtyska underrättelsetjänsten, Markus Wolf, har i sina memoarer beskrivit hur freds rörelsen i väst understöddes på olika sätt samtidigt som den utgjorde ett problem genom att den uppmuntrade liknande strömningar i öst:

En av de största utmaningarna för regeringarna i både öst och väst under hela 70- och 80-talen kom från den spirande freds rörelsen. Frukten för en kärnvapenkonflikt väckte starka känslor och protester bland medborgare som annars var likgiltiga för politik. Tre hundra tusen människor samlades i en fredsdemonstration i Bonn i protest mot NATO:s beslut att placera ut missiler i Europa. Sådana protester tjänade direkt våra syften, eftersom de medförde politiska komplikationer för dem som utformade NATO:s politik. Det politiska trycket var ofta så irriterande att västs ledare anklagade oss för att underblåsa de enorma demonstrationerna och för att kontrollera freds rörelsen. I själva verket understöddes protesterna ekonomiskt från öst, samtidigt som de ställde oss inför egna problem. Vi var i den besvärliga positionen att försöka stödja freds rörelsen i Västeuropa som ett propa-gandavapen mot Washington, samtidigt som vår hemliga polis i öst inte sparade någon möda att undertrycka "ideologisk diversion" från de spirande fredsgrupperna hemma.⁶⁸⁹

⁶⁸⁷ SDS 22/8 1989. Akt *Kritik mot Rps/säk och dess verksamhet* nr 701391-0984. SÄPO. Incidenten omnämns också i Peppe Engbergs bok *Sovjet och freds rörelsen* s. 327-328.

⁶⁸⁸ Schmidt, Werner: *Övervakningens målobjekt: Svenska kommunisterna som femte kolonn, potentiella landsförrädare och sannolika spioner*, s. 46.

⁶⁸⁹ Wolf, Markus: *Mannen utan ansikte. En mästerspions memoarer*. Norstedts, Stockholm 1997 s. 268.

Wolf nämner särskilt organisationen *Generaler för fred* som en grupp som bistods både finansiellt och med argument.⁶⁹⁰ Däremot värvade enligt Wolf inte den östtyska underrättelsetjänsten agenter inom fredsrörelsen eftersom ett avslöjande skulle ha misskrediterat hela rörelsen. "Lovande målpersoner" kunde dock kontaktas men fick i så fall lämna den aktiva delen av nedrustningskampanjerna. Någon infiltration var i regel ej nödvändig. Wolf menar att det var en central uppgift för de underrättelseofficerare som arbetade med s.k. "aktiva åtgärder" att "finna indirekta vägar att stödja varje grupp i väst, vars verksamhet kunde bli nyttig för oss".⁶⁹¹

År 2000 publicerades i svenska medier uppgifter om det östtyska spionaget mot Sverige under 1980-talet. Flera täcknamn på vad som uppgavs vara agenter för den östtyska underrättelsetjänsten avslöjades, bl.a. "Kiesling" som uppgavs ha rapporterat om den svenska fredsrörelsen. Uppgifterna var dock felaktiga i så måtto att flera av täcknamnen, bl.a. just "Kiesling", inte var täcknamn på fysiska personer (agenter) utan samlingsbeteckningar på öppna uppgifter som DDR:s ambassad i Stockholm inhämtat och sedan skickat till Berlin. Av de uppgifter som skickades under beteckningen "Kiesling" framgår att östtyskarna bl.a. intresserade sig för hur den svenska fredsrörelsen såg på den oberoende fredsrörelsen i de socialistiska länderna.

Åtminstone en person som var verksam i 1980-talets fredsrörelse ska dock ha utsatts för kontaktförsök av den östtyska militära underrättelsetjänsten VA.⁶⁹² Efter en resa till Tyskland ska dock östtyskarna ha bedömt vidare kontakt som olämplig varför det hela avbröts.⁶⁹³

Flera belägg finns för sovjetiskt intresse för delar av 1980-talets svenska fredsrörelse. Organisationen *Samarbete för fred* som organiserade fredsläger med deltagande från den sovjetiska ambassaden i Stockholm har nämnts ovan.⁶⁹⁴ Ett annat exempel är Svenska Fredskommittén där flera ledande personer hade kontakt med ambassadpersonal eller personer som säkerhetspolisen miss-

⁶⁹⁰ Generaler för Fred bildades 1981 och bestod framför allt av pensionerade NATO-generaler varav en hade förbindelse med både KGB och HVA. Wolf, Markus: *Mannen utan ansikte*, s. 270-273.

⁶⁹¹ Ibid, s. 269-271.

⁶⁹² VA (Verwaltung Aufklärung) var den militära underrättelsetjänsten och underställd DDR:s försvarsdepartement till skillnad från HVA (Hauptverwaltung Aufklärung) som var underställd das Ministerium für Statssicherheit.

⁶⁹³ Se handlingar i akt 001311-0770. SÄPO, samt Hjort, Magnus: *Anteckningar från samtal med "V", kontraspionaget, SÄPO den 13 juni 2002 om det östtyska spionaget mot Sverige* (samt bilagor). SÄKO.

⁶⁹⁴ Om detta se även Engberg, Peppe: *Sovjet och fredsrörelsen* s. 326.

tänkte bedrev subversiv verksamhet i Västeuropa.⁶⁹⁵ Maria Bergom-Larsson, aktiv inom *Kvinnor för fred*, har i samtal med Säkerhetstjänstkommissionen uppgivit att hon omkring 1982 kontaktades av en attaché på sovjetiska ambassaden som önskade äta lunch med henne. Under lunchen visade det sig att den sovjetiske ambassadtjänstemannen var mycket intresserad av stämningar inom den svenska fredsrörelsen.⁶⁹⁶ Bergom-Larsson har, liksom även Lars Ångström (tidigare ordförande i SFSF), i samtal med Säkerhetstjänstkommissionen namngivit en person som de har antagit kunde vara CIA-agent. Mannen verkade inom den svenska fredsrörelsen och lanserade då idéer som bedömdes kunna splittra fredsrörelsen i Sverige. Några uppgifter som skulle kunna styrka att mannen var agent för CIA har dock inte påträffats i SÄPO:s arkiv.

Man skulle ha kunnat tro att hotbilden skulle genomgå en förändring i positiv riktning i och med att idéerna om *glasnost* och *perestrojka* började göra sig gällande mot slutet av 1980-talet. Så är emellertid inte fallet, i alla fall inte när det gäller den militära säkerhetstjänsten. I årsöversikten för 1987, daterad i juni 1988, framhålls att "den sovjetstyrda desinformationen trappades upp och blev mer sofistikerad under 1987". I detta fanns också enligt den militära säkerhetstjänsten en plats för fredsrörelsen:

Sovjetstyrda fredsorganisationer har varit viktiga redskap i dessa desinformationskampanjer. Många tecken tyder på att just fredsrörelsen utnyttjas på ett smidigare och skickligare sätt än tidigare för subversiva syften.

Som exempel på desinformationskampanjer nämndes påståenden om att HIV-viruset skulle ha framställts av USA som ett stridsmedel samt att USA skulle begå brott mot konventionen om biologiska vapen. Hur fredsrörelsen hade använts i dessa sammanhang utvecklades dock tyvärr inte i årsöversikten. Vidare framhölls att WPC alltmer satts i skymundan och att det nu var den sovjetiska fredskommittén som ledde arbetet. På motsvarande sätt hade Svenska Fredskommittén "trätt tillbaka och låtit rörelser som Fredstramparna och Kvinnor för fred agera inför offentligheten". Några belägg för detta anfördes inte.

⁶⁹⁵ Sammanställning betr Aleksander Aleksandrovitj Berkov. Tjm vid SUKP CK Internationella avdelningen (IA) och dennes besök i Sverige 27/7-3/8 1982. Rps/Säk 12/8 1982. Akt 15:024/13, löpnr 42. SÄPO.

⁶⁹⁶ Uppteckning från samtal med Maria Bergom-Larsson 8/1 2000. SÄKO.

Även i början av 1990-talet framhölls från den militära säkerhetstjänstens sida att det fanns risk för att freds- och miljörelsen i väst skulle "utgöra en måltavla för subversiv verksamhet från främmande makt". Den politiska utvecklingen i Öst-europa med ökad öppenhet kunde också leda till att grupper i väst som tidigare tvekat inför samarbete med öst nu var mer benägna att åstadkomma ett samarbete. Dessutom hade i Sovjetunionen uppstått ett antal informella organisationer vars förhållande till statsledningen var oklart. Från svenskt militärt håll varnades för att den nya sovjetiska öppenheten kunde leda till att grupper som tidigare ställt sig kritiska till Sovjet nu kunde komma att svänga mot en alltför okritisk inställning vilket "skulle kunna innebära en säkerhetsrisk".⁶⁹⁷

Fredsrörelsen som en del av det sovjetiska propagandamaskineriet riktat mot Sverige och Västeuropa är utan tvekan den mest framträdande delen av hotbilden. Det finns emellertid även tre andra komponenter som är nära förbundna med varandra:

- * Kampanjen mot svensk vapenexport
- * Utomparlamentariska aktioner
- * Kartläggning av militära hemligheter

Något förenklat kan man säga att kampanjen mot vapenexport är överordnad de två andra komponenterna som ofta utgör metoder i arbetet mot vapenexporten. Fram till 1983 handlade fredsrörelsearbetet främst om att bilda opinion mot kapprustningen och utplaceringen av nya kärnvapen i Europa. I och med att kampen förlorades och utplaceringarna inleddes övergick bl.a. SFSF till att istället koncentrera arbetet på den svenska vapenexporten. Lars Ångström har i samtal med Säkerhetstjänstkommissionen uppgett att kampanjen förberetts i förväg så att inte SFSF plötsligt skulle stå utan arbetsuppgift.⁶⁹⁸ Förutom SFSF bedrev även den ovannämnda Aktionsgruppen mot svensk vapenexport samt *Kontakt-nätet ickevåld* arbete mot svensk vapenexport. För alla tre organisationerna ingick i hotbilden att kontakter fanns med den norska organisationen *Folkereisning mot krig* som ansågs ha "kartlagt och systematiserat militära hemliga aktiviteter och anläggningar samt NATO-baser i Norge". Polisutredning pågick i Norge mot en man som ansågs ha kontakt med de svenska organisationerna. Det svenska ickevåldsnä-

---

⁶⁹⁷ *Specialorientering nr 3/91 - fredsrörelsen*. Överbefälhavaren underrättelse- och säkerhetskontoret. USK H 901:7284. Akt 001301-8320. SÄPO.

⁶⁹⁸ Uppteckning från samtal med Lars Ångström 7/2 2001. SÄKO.

tet antogs närmast koncentrera sig på JAS-frågan.⁶⁹⁹

I sammanhanget noterades också SFSF:s lokalavdelning i Hallsberg som kartlade sårbarheten i samhället bl.a. beträffande elförsörjningen samt aktionerna mot Ringhals, Bofors och atomsofartyget Sigyn. Av intresse var naturligtvis också Svenska Freds- och Skiljedomsföreningens kartläggning av Bofors' vapenexport av Robot 70-systemet till Bahrein och Förenade Arabemiraten. SFSF:s ansträngningar omfattade även kartläggning av handel med militär materiel från Karlskronavarvet och vapenfabriken i Eskilstuna samt telemateriel från Ericsson. De olika aktionerna togs upp av säkerhetspolisen i en av 1985 års halvårsrapporter rörande subversion:

De redovisade aktionerna är verksamhet som de olika grupperna, genom massmedia, själva givit offentlighet åt. Någon uppföljning av ickevåldsnätet och den verksamhet som ligger inom ramen för deras ambitioner har inte kunnat ske. Frågetecknen kring verksamheten är många. Hur omfattande är kartläggningen av svenska militära intressen och svensk vapenexport? Hur omfattande är de svenska sårbarhetsutredningarna? Hur långt är man beredd att gå med s.k. icke våldsaktioner?...Slutligen, vilket syfte har man och vems intressen går man tillhanda? SFSF hävdar att för att man ska nå framgång måste man arbeta mer sakprioriterat för ny försvarspolitik och mot svensk vapenexport. Det är känt att SFSF skall låta utbilda sina medlemmar i olika aktiviteter. Avsikten är att anordna aktioner på lokal- och riksnivå, där det viktigaste inte är att aktionerna är lagliga men väl att de är väl genomförda och ger publicitet.⁷⁰⁰

Att döma av det citerade avsnittet hade säkerhetspolisen inte resurser att följa upp de aktioner som genomfördes av de radikalare fredsgrupperna. Uppenbart är även att Svenska Freds- och Skiljedomsföreningens kartläggning av den svenska vapenexporten oroa-

⁶⁹⁹ Se handlingar i akt *Ickevåldsnätet, Linköpingsgruppen* nr 001301-3297. SÄPO.

⁷⁰⁰ *Subversion*. Rapport gällande tiden 1/10 1984 - 31/3 1985. Akt *Halvårsrapport för subversion* nr 001301-1846, löpnr 2. SÄPO.

de säkerhetspolisen. De frågor som säkerhetspolisen ställde sig var dock betydligt fler än de svar som kunde ges. Mot slutet av 1980-talet handlar hotbilden i dessa frågor om Kontaktnätet ickevåld och framför allt om Plogbillsrörelsen.⁷⁰¹

Registreringsprinciper

När det gällde registreringsfrågor utgjorde fredsrörelsen ett problem för säkerhetspolisen. Aktivitet inom fredsrörelsen var inte registreringsbar enligt de hemliga tjänsteföreskrifter som styrde registreringen av s.k. subversiv verksamhet vid denna tid. Hur fredsrörelsen skulle hanteras berördes vid ett flertal sammanträden och konferenser inom säkerhetspolisen hösten 1983 då handläggare önskade skriftliga anvisningar beträffande registrering. Vid en konferens den 18 oktober 1983 diskuterades frågan varvid byråchefen P G Näss enligt protokollet framhöll följande:

Näss poängterade, att det är inget fel att informera sig om fredsrörelserna. Man skall dock se upp med registret...Näss framhöll vikten av att man ej "tappar" fredsrörelserna. Detta trots att man ej får registrera dem. Dock skall varje region "samla upp själva i pärm". I förekommande fall kan handlingarna därefter makuleras. Detta förfaringssätt behöver ej nämnas i månadsrapporterna.⁷⁰²

Slutgiltigt beslut om att enbart aktivitet inom fredsorganisation inte skulle föranleda registrering i centralregistret fattades av dåvarande chefen för säkerhetspolisen Sven-Åke Hjälmsroth den 2 december 1983.⁷⁰³ Detta innebar alltså att register i stället fick upprättas i form av arbetsanteckningar som fördes ute på sektionerna samt även på kontrasubversionsroteln i Stockholm. Att arbetsregister över fredsaktivister fördes framgår av de uppgifter som skickades in från sektionerna till Stockholm i samband med 1983 års kartläggning av fredsrörelsen.

⁷⁰¹ *Subversion*. Rapport gällande tiden 1/4-30/9 1987, samt *Subversion*. Rapport gällande tiden 1/4-30/9 1990. Akt nr 001301-1846, löpnr 3 och 6. SÄPO.

⁷⁰² *Protokoll fört vid B-byråns del i regionchefskonferensen i Stockholm 1983-10-18*. Akt 701391-0075, löpnr 3. SÄPO. Se även *Anteckningar vid rotelmöte 83-11-30*. Akt 001305-4085, löpnr 2. SÄPO. *Mötesprotokoll 20/10 1983*. Akt 001304-6826, löpnr 2. SÄPO.

⁷⁰³ *Registrering av fredsorganisationer*. SH 2359-83, 2/12 1983. Akt 701391-0133 löpnr 1. SÄPO. Se även *Angående registreringsrutiner*. PM 7/5 1990. Akt 001305-4085 löpnr 2. SÄPO.

För registrering i centralregistret krävdes alltså någon ytterligare omständighet. Nedan följer några exempel på registreringar i centralregistret. En aktivist inom Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen registrerades efter att ha deltagit i en fredsaktion i samband med en militärövning 1984. En grupp fredsaktivister hade lagt sig på marken framför hedersläktaren för att spelade döda i syfte att påminna om att "människor faktiskt dör under krigsoperationer". Dessutom delade man ut flygblad och vecklade upp en och annan banderoll. Hur många som registrerades efter detta är oklart. Möjligen var det bara en, nämligen han som uttalade sig för pressen efteråt. I SÄPO:s register finns mannen införd med koden 3045-0308 vilket utläses som "Anmärkningsvärd händelse vid militärt objekt". Gissningsvis torde denna registreringsgrund ursprungligen ha syftat på personer som uppträder lite konstigt utanför militära anläggningar. Däremot torde inte medverkan i fredsdemonstration ha avsetts. Normalt sett borde registreringen också ha gallrats efter tio år dvs. 1994, men mannen finns fortfarande kvar i SÄPO:s register. Detta beror på att han 1995 skrev en insändare om att kärnkraften borde avvecklas. Insändaren undertecknade mannen med sitt namn och med namnet på den lokalavdelning av syndikalisterna som han tillhörde. Om det var kärnkrafts-motståndet eller tillhörigheten till syndikalisterna som säkerhets-polisen fann intressant framgår tyvärr inte. En kopia av insändaren placerades i alla fall i mannens akt varvid en ny tioårsperiod förefaller ha börjat löpa. Detta trots att den ursprungliga tioårs-perioden redan hade löpt ut. Registreringsförlängningen som gjordes 1995 bör därför egentligen betraktas som en nyregistrering varför det är rimligt att säga att mannen faktiskt registrerades efter att ha skrivit en insändare mot kärnkraft.⁷⁰⁴

En ledande person inom Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen, registrerades 1986 sedan det från Norge rapporterats att han och ytterligare en person skulle ha haft kontakt med norska medborgare som planerade att publicera hemliga uppgifter. Enligt det norska meddelandet, som skulle ha kommit från ömtalig men säker källa, skulle en samtidig publicering ske i Norge och i Sverige genom SFSF:s tidning Pax. SÄPO:s personakt över mannen innehåller inga ytterligare upplysningar i ärendet och någon publicering verkar inte ha skett i Pax.⁷⁰⁵ Samma person registrerades även av den militära säkerhetstjänsten för att han 1989 enligt en tidningsar-

⁷⁰⁴ Se handlingar i "Sven Siljesjös" personakt. SÄPO.

⁷⁰⁵ Se handlingar i "Per Tillbergs" personakt. SÄPO.

tikel uttryckt sitt motstånd mot JAS-projektet. Enligt MUST:s egna gallringsföreskrifter från 8 oktober 1996 skulle registerkortet gallras bl.a. om de "inte innehåller uppgifter om säkerhetshotande eller risk för sådan verksamhet". Med hänsyn till grundlagens förbud mot åsiktsregistrering förefaller registreringen minst sagt märklig. Sannolikt har det funnits flera lik-nande registreringar hos den militära säkerhetstjänsten.

En person, aktiv inom fredsrörelsen, registrerades efter misstänkt kontakt med sovjetisk underrättelsepersonal. En annan person, aktiv inom Kvinnor för fred, registrerades efter att ha varit ledare för en fredskurs vid en folkhögskola som avslutades med att deltagarna besökte bl.a. Östtyskland. En man med ledande ställning inom Svenska Fredskommittén registrerades 1989 efter att ha varit projektansvarig på svensk sida för Nordisk Fredsträff 1989 som ägde rum i Murmansk. I bilden ingick misstänkt kontakt med sovjetisk ambassadpersonal.

Beträffande Svenska Fredskommittén utfärdades 1983 av polisintendent "B" nya regler gällande registrering av styrelseledamöter inom SFK. Bestämmelserna förmedlades till sektionerna via ett krypterat telexmeddelande:

Enl beslut av pint "B" ska alla styrelsemedlemmar i Svenska Fredskommittén jämföras med dem som har samma funktion i de svenska sällskapsföreningarna med öst-staterna. Detta betyder att sådana personer skall registreras både när det gäller riks- och lokalorganisation.⁷⁰⁶

Några registreringar som skulle ha kommit till stånd på grund av detta beslut har inte påträffats.

Avslutning

1980-talets första halva är den senaste period där fredsrörelsen framstått som aktivismens mittpunkt. Hotbilden i form av sovjetisk styrning eller påverkan framstår inte som orimlig i ljuset av det intresse som visades fredsrörelsen av olika sovjetiska befattningshavare i Sverige. DDR:s verksamhet i Sverige på detta område uppmärksammades inte i lika hög grad av de svenska säkerhets-

⁷⁰⁶ Säkerhetspolisen, Norrköping, vol 125. SÄPO.

tjänsterna. Att hotbilden kan sägas ha varit rimlig betyder dock inte att den också var riktig eller kom att bli verklighet. Det finns t.ex. inga tecken på att Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen ska ha påverkats av de sovjetiska och östtyska ansträngningarna i Sverige. Övervakningen av 1980-talets fredsrörelse var inte särskilt omfattande i jämförelse med den övervakning som bedrevs mot FNL-rörelsen i slutet av 1960-talet. Det kan dock ifrågasättas om den övervakning som faktiskt bedrevs i form av fotografering av affischer och spaning mot cykelmarscher var ändamålsenlig.

Sannolikt hade det varit av större värde med en analys av debatten inom SFSF:s tidning Pax än att se vilka artister som framträdde under fredsdagarna på Haga i Stockholm. Likaså kunde en dialog mellan säkerhetspolisen och Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen kanske ha rädat ut en del frågetecken. Det intresse som amerikansk underrättelsetjänst eventuellt ska ha haft för fredsrörelsen i Sverige har veterligen inte lämnat några spår i säkerhetstjänsternas arkiv eller i deras hotbilder.

I inledningskapitlet redovisades den riksdagsdebatt som förekom i slutet av 1980-talet rörande registrering och övervakning av fredsaktivister. Per Gahrton ställde då frågan om det bedrevs "äsihtsregistrering riktad mot freds- och miljörörelsen".⁷⁰⁷ Det finns anledning att här återkomma till det svar som civilminister Bengt K Å Johansson då lämnade till Gahrton och riksdagen. Som nämnts i kapitel 1 refererade Johansson i sitt svar till att han nyligen sammanträffat med företrädare för Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen och då meddelat att "säkerhetspolisen inte ägnar – eller har ägnat – någon särskild uppmärksamhet åt Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen".⁷⁰⁸ Hur ska då civilministerns svar bedömas? Uppgiften att någon "särskild uppmärksamhet" inte ägnats SFSF var allmänspråkligt sett inte särskilt precis, men ur en annan aspekt ändå helt korrekt. Registreringen av personer med anknytning till organisationer som ansågs bedriva subversiv verksamhet var vid denna tid reglerad av kvalificerat hemliga tjänsteföreskrifter. I dessa reglerades dels vilka organisationer som var aktuella, dels på vilka grunder sympatisörer och medlemmar kunde registreras. I den kvalificerat hemliga förteckningen över organisationer förklarades att säkerhetspolisen skulle ägna "särskild uppmärksamhet" åt de organisationer som var uppförda på listan. När civilministern sedan använde samma formulering i riksdagen rörande SFSF talade

⁷⁰⁷ Riksdagens protokoll: Fråga 1989/90:3.

⁷⁰⁸ Riksdagens protokoll: 1989/90:18, 27/10 1989.

han alltså egentligen bara om att föreningen inte fanns upptagen i de kvalificerat hemliga tjänsteföreskrifterna. I den meningen var svaret alltså helt korrekt. Detta kunde dock ingen veta eftersom innehållet i tjänsteföreskrifterna var okänt för riksdag och allmänhet.

Om man istället bortser från formuleringarna i de hemliga tjänsteföreskrifterna framstår civilministerns uttalande som mera oklart. Som framhållits ovan var övervakningen av fredsrörelsen på 1980-talet inte särskilt omfattande. I vissa lägen kunde dock riktade punktinsatser göras t.ex. i samband med 1983 års kartläggning av fredsrörelsen. Vid dessa tillfällen får nog konstateras att säkerhetspolisen i allmänspråklig mening ägnade SFSF och andra organisationer inom fredsrörelsen "särskild uppmärksamhet". Civilministerns svar skulle i den meningen kunna sägas ha varit åtminstone i viss mån vilseledande och i alla händelser absolut inte klarläggande.

Sammanfattning

I slutet av 1970-talet och början av 1980-talet fick fredsrörelsen i Sverige ett stort uppsving. Detta märktes både i ökad medlems- tillströmning till gamla organisationer som SFSF samt genom ökad nybildning av fredsgrupper. Säkerhetspolisen försökte hålla en viss koll på detta vilket framgår av en stor mängd mindre akter rörande fredsrelaterade organisationer. Detta gjordes främst genom öppna källor som dagspress samt fredsrörelsens egna organ som *Pax*. Vissa övervakningsinsatser har dock ägt rum mot SFSF, SFK samt i viss mån även andra organisationer. En del möten både öppna och interna övervakades. Vid flera tillfällen spelades offentligt hållna tal in på ljudband och det förekom även viss fotografering av fredsverksamhet. Vid ett tillfälle deltog en kriminalinspektör vid säkerhetspolisen i ett internt planeringsmöte inför en fredsmarsch, uppenbarligen under sken av att vara representant för någon del av fredsrörelsen. Flera av säkerhetspolisens övervakningsinsatser, särskilt vad avser SFSF, förefaller dock meningslösa.

När det gäller metoder för övervakning så användes förutom inre och viss yttre spaning, överskottsinformation från telefonavlyssningen av APK för att belägga relationen mellan APK och SFK. Inom en av Svenska Freds- och Skiljedomsföreningens lokalavdelningar hade säkerhetspolisen en kontakt. Andra organisationer som var intressanta för säkerhetspolisen under 1980-talet var Aktionsgruppen mot svensk vapenexport, Kontaktnätet icke-våld, Samarbete för fred samt Plogbillsrörelsen. Hotbilden för 1980-talets fredsrörelse handlar i hög grad om dess eventuella roll i

det sovjetiska propagandamaskineriet. Andra inslag i hotbilden utgörs av kampanjen mot vapenexport, utomparlamentariska aktioner samt kartläggning av militära hemligheter som ett inslag i fredsarbetet. Från militärt håll sågs under 1980-talet med oro på fredsrelsens verksamhet som antogs utnyttjas av Sovjetunionen i subversivt syfte.

10 Avslutande kommentarer

Inledning

I detta kapitel kommer jag att presentera slutsatser för hela undersökningen. Dessutom ska några avslutande reflexioner göras rörande övervakningen sedd över hela undersökningsperioden. I inledningskapitlet listades fem frågeställningar som lades till grund för studien:

1. Vilka fredsorganisationer har övervakats eller på annat sätt följts av de svenska säkerhetstjänsterna?
2. Vilken hotbild har legat till grund för detta och hur har den förändrats över tid?
3. Framstår hotbilderna som realistiska med utgångspunkt från det material som säkerhetstjänsterna hade till sitt förfogande?
4. Vilka metoder har använts för inhämtning av information och vilka uppgifter har bedömts relevanta att inhämta? Går det att säga något om uppgifternas kvalitet med ledning av senare tids forskning och vad som kan utvinnas ur andra arkiv?
5. Efter vilka principer har pacifister, fredsaktivister, värnpliktsvägrare, FNL-are och andra som på ett eller annat sätt arbetat för fred registrerats i säkerhetstjänsternas register?

Vilka organisationer har säkerhetstjänsterna intresserat sig för?

Från det kalla krigets framväxt i slutet av 1940-talet fram till 1990-talet har säkerhetstjänsterna regelmässigt intresserat sig för organiserad freds- och solidaritetsverksamhet. Det finns således mängder av akter i SÄPO:s arkiv över organisationer med fred i namnet eller med anknytning till sådan verksamhet. Detta betyder emellertid

inte att säkerhetspolisen eller försvarsstaben i någon mer kvalificerad mening övervakade alla dessa grupper. Exempelvis består många akter endast av några få sidor med tidningsklipp. Andra organisationer som Svenska Fredskommittén och FNL-rörelsen har varit föremål för en mycket omfattande kartläggning. Nedanstående figur är ett försök att på en tidsaxel placera in de intressantare organisationerna med angivelse av under vilka år säkerhetstjänsterna på central nivå ägnade organisationerna sin uppmärksamhet. Som visats i fallet FNL-rörelsen förblev denna lokalt ett övervakningsobjekt flera år efter det att den avförts på central nivå.

Figur 1. Övervakade organisationer med fredsanknytning 1945-1990

1945	1960	1975	1990
UF (1948-52, 1957-63)	AMSA (1958-61)	SFSF (1979- ca 1985)	
SFK (1949-65)	Internat. Forum (1959-63)	SFK (1979- ca 1985)	
VMB (1949, 1956-68)	FU (1959-62) KMA (1961-66) PAX (1961-71)	Kontakt nät ickevåld (1983-?)	
	VRO (1963-68)	Akt gr m sv vapenexp. (1984-85)	
	Kommittén för ickevåldsaaktioner (1963-65)	Samarbete för fred (1985-89)	
	SVK (1965-66)	Plogbillsrörelsen (1987-)	
	FNL-rörelsen (1965-72/73)		
	SKfV (1967-69), VCO (1968-71), SDS (1968-71)		
	SFSF (lokalt 1960-69)		
	Motståndsgruppen (69-71)		

Som figuren antyder kan man lite grovt dela in perioden 1945-1990 i tre avdelningar:

- 1948-1965 —————> Kallt krig, SFK, UF, VMB
- 1958-1973 —————> Kärnvapenmotstånd, radikaliserings, KMA, VCO, FNL m fl
- 1979-1990 —————> Nytt kallt krig, ny fredsvåg, SFSF, SFK, Plogbillsrörelsen m. fl

I samband med det kalla krigets framväxt i slutet av 1940-talet blev fredsrörelsen av stort intresse för säkerhetstjänsterna. I hög grad

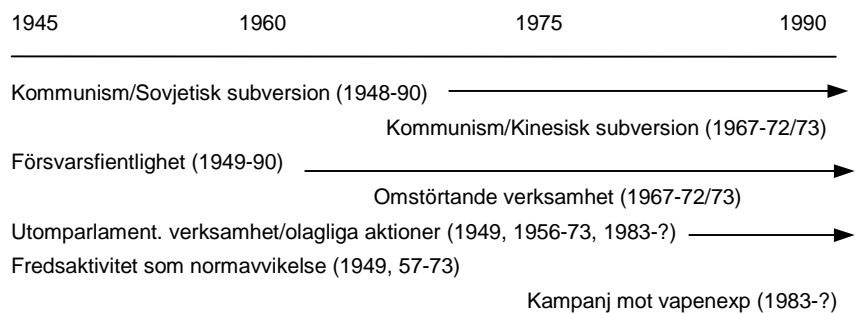
hänger detta samman med den intensiva fredspropaganda som bedrevs från kommunistiskt håll, så småningom med världsfredsrörelsen som centrum. I övervakningen drogs i stort sett alla organisationer in som hade med fred att göra.

Åren efter Stalins död och ytterligare ett halvt decennium fram i tiden framstår som en lugnare period. 1960-talet, som i detta sammanhang kan sägas inledas med AMSA:s födelse 1958, innebar en stark vitalisering av fredsrörelsen med ett intensivt föreningsliv vilket nog följdes av de svenska säkerhetstjänsterna. Under 1970-talet följde ytterligare en period då fredsrörelsen inte var av något större intresse för säkerhetstjänsterna. Denna period avlöstes av 1980-talets stora fredsvåg som inleddes i slutet av 1979. Under 1990-talet var det huvudsakligen Plogbillsrörelsen som ådrog sig säkerhetstjänsternas intresse.

Hotbilder

Vilka hotbilder var det då som var aktuella när det gäller freds- antikärnvapen-, värnpliktsvägrar- och FNL-rörelsen under åren 1945-1990? Även i detta fall har jag valt att åskådliggöra med en figur som visar hotbildernas variation över tid.

Figur 2. Fredsrörelsen som hotbild 1945-1990

Två komponenter i hotbilden ligger nära nog som konstanter: Kommunism/sovjetisk subversion samt försvarsfientlighet. Av dessa två är kommunism/sovjetisk subversion den mest framträdande. Fredsrörelsen som försvarsfientlig verksamhet är i viss mån en underavdelning till kommunism/sovjetisk subversion. Den försvarsfi-

entliga verksamheten behövde dock inte nödvändigtvis vara styrd från Sovjet. Kampanjer mot svenska atombomber, JAS-plan, försvarsutgifter och värnplikten ansågs försvaga det svenska försvaret och det svenska folkets försvarsvilja vilket i sin tur ansågs gynna sovjetiska intressen. Den försvarsfientliga verksamheten blir därmed något som medvetet eller omedvetet går sovjetiska intressen till handa.

Utomparlamentariska eller olagliga aktioner utgjorde en komponent i hotbilden allt sedan Världsmedborgarrörelsens värnpliktsvägrarpropaganda 1949. Uppmaningar till värnpliktsvägran kunde vara att betrakta som uppvigling. Under 1960-talet ökade opinionsbildningen mot värnplikten och från mitten av decenniet förekom olagliga demonstrationer mot Vietnamkriget med flaggbränning som ett inte ovanligt inslag. 1960-talets sittdemonstrationer mot kärnvapenproven kan också ses i detta sammanhang. Under 1980-talet förekom flera spektakulära aktioner riktade mot försvarsindustrin. I hotbilden ingick även att underrättelseinhämtning mot mål inom totalförsvaret kunde äga rum som en del av fredsarbetet.

Fredsaktivitet som normavvikelse är en komponent av mer svårångad art än de föregående. Det förefaller dock klart att delar av freds rörelsen uppfattats som något avvikande vilket i sig kunde betraktas som subversivt. Det gäller Världsmedborgarrörelsen, anti-kärnvapenrörelsen och i stort sett hela det nya radikala Sverige under 1960-talet. Det här är naturligtvis inget som är unikt för freds rörelsen utan gäller hela alternativrörelsen. Under 1970-talet kunde därmed rörelser som alternativ jul och den alternativa musikrörelsen ses som en normavvikelse av potentiellt subversiv karaktär.

Kommunism/kinesisk subversion och omstörtande verksamhet är som hotbilder i detta sammanhang knutna till FNL-rörelsen. Även PAX och SDS betraktades i december 1970 som revolutionära organisationer. Noterbart är dock att FNL-rörelsen inledningsvis placerades in i ett sammanhang där sovjetisk styrning var en relevant arbetshypotes.

1980-talets kampanj mot vapenexport kunde tänkas vara en del av sovjetisk subversionsstrategi. Den kunde också tänkas ingå som en del i en allmän försvarsfientlighet med som resultat ett försvagande av den svenska försvarskraften.

Hotbilden i ett större perspektiv

Om vi så har konstaterat att den huvudsakliga hotbilden gällande fredsrörelsen avser denna som en del i en försvarsfientlig undergrävande verksamhet, medvetet eller omedvetet i linje med sovjetiska intressen, återstår frågan hur detta på ett mer konkret plan kunde se ut. Hur kunde åtgärder vidtagna av organisationer inom den svenska fredsrörelsen utgöra en del av en sovjetisk aggression riktad mot Sverige?

Jag har valt att åskådliggöra detta med en analys av högkvartersövningen *Malcolm* från 1966.⁷⁰⁹ Övningen är intressant eftersom den byggdes upp kring ett fiktivt scenario innefattande inrikes säkerhetshotande händelser och företeelser. Detta ledde fram till en global militär konflikt i vilken Sverige drogs in. Genom att studera de fiktiva men verklighetsliknande rapporterna kan vi se vilka pusselbitar som försvarsstaben antog att fredsrörelsen kunde utgöra i den säkerhetshotande helhetsbilden.

Övning Malcolm

Övning Malcolm genomfördes i Militärhögskolans lokaler på Valhallavägen i Stockholm i början av maj 1966. Ledare för övningen var chefen för försvarsstabens sektion II, Bo Westin. I samband med övningen påpekades att det utrikespolitiska scenario som skisserades var en "konstruktion" och inte någon aktuell bedömning. Utvecklingen i övningen var fiktiv "och uppgjord med det pedagogiska syftet att belysa olika frågeställningar inom säkerhetstjänstens område i olika lägen under en växande utrikes-politisk spänning". I övningen ingick som spelunderlag fiktiva rapporter angående säkerhetshotande verksamhet. Rapporterna påminner till sin utformning om de månads- och kvartalsöversikter som regelbundet framställdes av de militära och polisiära säkerhetstjänsterna. Av handlingarna från övning Malcolm kan man därmed utläsa vilka opinionsyttringar och företeelser som försvarsstaben ansåg ingick i ett större system av sovjetisk subversion riktad mot Sverige. Inledningsvis påpekades dock att "i spelet gjorda antydningar angående olika personers verksamhet får icke tas som ett utpekande av någon viss individ för brottslig verksamhet". Detta skrivet sannolikt med

---

⁷⁰⁹ HK 149/1965. SÄPO.

hänsyn till att i vissa fall var det inte särskilt svårt att identifiera de individer som fått utgöra underlag för de uppdiktade rapporterna.

Övningen var uppbyggd kring ett scenario där en konflikt började växa fram mellan NATO och Warszawapakten i september 1966. Det tänkta händelseförloppet utvecklade sig först trevande för att efter den 1 oktober 1967 trappas upp till ett hastigt försämrat världsläge. I Östberlin förekom upplopp och strejker varefter oron spred sig till Ungern. Av stormakterna inledda förhandlingar bröt samman och konflikten blev alltmer oundviklig. Den 15 oktober 1967 förklarade sig Sverige neutralt och riks-ledningen påbörjade förflyttning till krigsuppehållsplats. Två dagar senare kom varningar från Sovjetunionen om att svenska mobiliseringsåtgärder skulle uppfattas som en ovänlig handling. Den 20 oktober kom under åberopande av VSB-pakten en plötslig sovjetisk inmarsch i Finland med snabb förflyttning västerut. Den 23 oktober stod de sovjetiska trupperna vid den svenska gränsen och invasion inleddes genom marktrupper i norr och luftland-sättning på Gotland. Allt enligt det scenario som målades upp i övning Malcolm i maj 1966. Det som är intressant i den här undersökningen är den bild som tecknas av de sovjetiska under-rättelsetjänsterna GRU:s och KGB:s verksamhet riktad mot Sverige, svenska personer och organisationer samt den roll detta spelade för att påverka svensk opinion i sovjetvänlig riktning.

KGB antogs verka genom indirekt påverkan genom att utöva påtryckningar mot Finland. Direkta påtryckningar mot Sverige kunde också väntas t.ex. gällande samverkan i Nordkalottområdet. Inflytelseagenter kunde användas för att direkt påverka politiska beslutsfattare eller genom massmedierna indirekt påverka opinion och beslutsfattare. Desinformation kunde tänkas förekomma genom användande av förfalskade dokument eller förfalskad information. Dessutom kunde KGB tänkas påverka "försvarsljumma kretsar (vapenvägrare, pacifister m fl)".

Från GRU:s sida kunde väntas försök att genom olika aktiviteter "få den svenska krigsmakten att svika sin försvarsplikt (t e genom maskning, misstro mot befäl m m)". Även GRU antogs i en kommande konfliktsituation använda inflytelseagenter för att påverka personer i ledande ställning. Vidare ingick som ett moment att GRU verkade för att "genom agitation inom svenska krigsmakten försvaga anda och moral". Både GRU och KGB antogs i ett krisläge förbereda sabotage, strejker samt mord och bortförande av höga militärer, politiker och näringslivsledare. Denna typ av mer

direkta stridsmedel antogs kunna äga rum först i ett ganska sent skede som alltså föregåtts av en längre period med propaganda, desinformation och ryktesspridande. Bland dem som enligt övningen skulle elimineras genom mord eller bortförande fanns ÖB, C Fst, C Fst/opl II och III, C Fst/K, C Fst/S, C sekt II, C Fst/Und och C Fst/Säk. Av politiker avsågs bearbetning och eventuellt undanröjande av, i första prioritetsordningen, Tage Erlander, Sven Andersson och Olof Palme och samt, med andra prioritet högerledaren Yngve Holmberg och statssekreteraren i försvarsdepartementet Karl Frithiofson.

Hur antogs då den sovjetiska underrättelsetjänsten mera konkret verka i Sverige för att påverka den svenska opinionen? Vilka frågor antogs KGB och GRU driva i den svenska debatten? Enligt det underlag Fst/Säk konstruerat för övningen handlade det om agitation i enlighet med vissa i debatten välkända temata:

Agitationen skall främst inriktas mot ledande svenska kretsar som stöd för vår [vi = Sovjet, MH kommentar] politiska ledning. Agitationen skall härvid främst avse att fullfölja våra temata i dag t e: "USA måste lämna Vietnam", "Norden - en kärnvapenfri zon" etc samt att genom nya temata misskreditera Västs politik så att ett svenskt samgående med Väst förhindras. Agitationen skall bedrivas på bred front och allt intensivare under 1967. Med oss förbundna svenska organisationer utnyttjas för agitationen bland massorna. För påverkan av de ledande kretsarna utnyttjas i första hand vår legala apparat samt inflytelseagenter. Agitationen bland arbetarna skall syfta till att framkalla strejker som bl.a. har som motiv att vara sympatyttringar för vår politiska linje. För denna agitation utnyttjas bl.a. SKP dolda organisation.

I bilden ingick alltså de krav som ställdes av Vietnamrörelsen och även den av KMA drivna parollen om en kärnvapenfri zon i Norden. För den sovjetiska underrättelsetjänsten gällde också "att genom den legala apparaten ge de ledande inom regering och riksdag den uppfattningen att vår politik är fredens politik och att i hög grad misskreditera Västs politik". Detta skulle genomföras i samordning med agitationen och i viss mån bedrivas med hjälp av för-

falskade dokument som ett led i desinformationsåtgärderna. I detta ingick också användande av inflytelseagenter. Propaganda mot produkter från väst kunde också ingå som ett led i den sovjetiska subversionen. Andra temata som tänktes användas var "icke våldsalternativet" samt "vägra värnplikt". Det gällde för den sovjetiska subversionen att bryta ned den svenska försvarsviljan och motståndskraften:

Agitationen skall riktas mot försvarsljumma kretsar för att tidigt under 1967 bryta anda och moral hos allmänheten. Särskild uppmärksamhet skall ägnas den yngre manliga tjänstgöringsskyldiga delen av befolkningen. För denna agitation utnyttjas bl.a. nät vid universitet och högskolor, KMA m fl organisationer. Ryktesspridningen skall kraftsamlas till stadsområdena Stockholm, Norrköping, Malmö och Göteborg och skall omfatta rykten om att Väst är opålitlig som allianspartner och att det är imperialistiska strävanden som ligger bakom USA agerande i Europa.

Citatet belyser något som jag varit inne på i flera kapitel; nämligen de intellektuella som en särskilt bekymmersam kategori. För att åskådliggöra hur den säkerhetsshotande verksamheten tänktes ingå i den större bilden av sovjetisk aggression mot Sverige har jag valt att göra omfattande citat ur de fiktiva rapporterna som ingick i underlaget till övning Malcolm. Det kan här vara på sin plats att återigen erinra om inledningsorden:

I spelet gjorda antydningar angående olika personers verksamhet får icke tas som ett utpekande av någon viss individ för brottslig verksamhet.

Icke desto mindre är det i flera fall uppenbart vilka personer som avses och det är inte utan intresse att kunna utläsa hur försvarstabens antog att dessa individer och deras verksamhet passade in i det subversiva mönstret. Förutom de citerade avsnitten ingår i de fiktiva rapporterna underrättelser om sabotage, mystiska olyckor, inbrott på ambassader och i militära förråd, ambassadpersonals re-

sor, salmonellaepidemier, illegal radiotrafik och en över lag ökad underrättelseverksamhet.

September - december 1966

Under oktober månad har den svenska huvudstadspressen (icke Sv D) innehållit en rad insändare som i skarpa ordalag har brännmärkt Sveriges "pro-Nato-politik". Ett särskilt uppmärksammat inlägg på ledarplats där man sammanfattat flera av dessa negativa insändare har gjorts i Svensk Lärartidning. Demonstrationer mot USA:s politik förekom i oktober främst i Stockholm. I Göteborg har demonstrationer som varit på väg att urarta till upplopp hejdats genom kraftiga polisingripanden. Härav har en kraftig debatt uppkommit vari bl.a. en herr P. M. och en frk Å. H. varit engagerade.

Att säkerhetstjänsterna kunde betrakta Stockholmspressen med misstänksamhet framgår av en PM från IB daterad den 12 maj 1966, dvs. bara tio dagar efter det att övning Malcolm inleddes. I promemorian, som lämnades till både försvarsstaben och säkerhetspolisen, diskuterades det ökade kommunistiska eller sovjetiska inflytandet över Dagens Nyheter.⁷¹⁰ Noterbart är också bilden av samordning mellan detta och antiamerikanska demonstrationer med personer inom FNL-rörelsen inblandade. Att Sköld Peter Matthis och Åsa Hallström fått stå modell för "P M" och "Å H" torde inte vara en alltför djärv gissning.

Januari 1967

Statsministern har i underhandssamtal med sina kolleger uttryckt oro för Sovjetunionens styrka. Han har vid flera tillfällen tagit upp frågor om att Sverige borde ta nya initiativ i nedrustningsfrågan. Försvarsministern har inför representanter för säkerhetsorganisationen ut-

---

⁷¹⁰ PM:n överlämnades av Birger Elmér till chefen för försvarsstaben, Carl Eric Almgren den 17/5 1966 och ligger i dennes personarkiv i KrA. Säkerhetspolisens exemplar finns i HSC 257/66 i SÄPO:s arkiv. Promemorians upphovsman är okänd och det framstår som oklart om den är en intern IB-produkt eller något som Elmér erhållit från någon kontakt.

tryckt farhågor för att statsministern kunde påverkas av någon i sin omedelbara närhet. President Kekkonen gjorde ett nytt utspel om Norden som en kärnvapenfri zon och föreslog diskussioner om Nordkalotten. Svenska regeringen gav ett i princip positivt svar men ville uppskjuta mötet till våren 1967... På inbjudan av KMA har en kongress hållits i Norrköping. Inbjudan har utfärdats till bl.a. VRO m.fl. organisationer. Resolutionen efter mötet krävde bl.a. att regeringen på allvar nu skulle ta upp frågan om alternativ till värnpliktstjänstgöringen. Man uttalade skarpt sitt ogillande av USA:s politik i Sydostasien och riktlinjer lades fast för hur USA verksamhet i Europa skulle bekämpas. Efter kongressen har flera regionala, offentliga möten hållits där man debatterat "Bör Sverige försvara sig i en konflikt?"

Centralt placerade inflytelseagenter ingick som en självklar del i hotbilden. I denna fiktiva rapport fanns agenten dessutom i Erlanders "omedelbara närhet". I spelet räknades med förekomsten av flera inflytelseagenter i regeringskansliet liksom flera officerare som gick främmande makt till handa. Intressant är också att konstatera att KMA och Värnpliktsvägrarnas riksorganisation nämns samt att i rapporten värnpliktsvägran kombineras med antiamerikansk opinionsbildning.

Februari 1967

Demonstrationerna mot USA politik fortsatte under första delen av månaden.

Mars 1967

Utdelningen av flygblad med försvarsfientlig propaganda fortsatte. Sveriges Radio-TV hade en uppmärksammas programserie om B- och C-stridsmedel. I ett avslutande program har en herr H framhållit det svenska civilförsvarets otillräcklighet. Demonstrationer har ägt rum utanför USA-ambassaden. Härvid överl-

ämnades en skrift avsedd för president Johnson och omfattande som det angavs över 1 miljon namn. En känd svensk författarinna har i TV intervjuats om sitt författarskap. Hon fullföljde härvid sin linje från mars 1966 att tala enbart om USA politik och hon slog bort alla andra frågor. Programmet väckte uppmärksamhet men våra ansträngningar att öppna allmänhetens ögon (bl.a. genom insändare och ledarskrivning) hade ringa verkan.

Att Sveriges Radio och TV kunde ses som ett problem framgår bl.a. av P G Vinges föredragning inför försvarsrådet i december 1968. Här framstår företaget som en del av en defaitistisk propagandaverksamhet där det svenska försvarets bristande förmåga framhävdes. Den kända författarinnan påminner om Sara Lidman som de svenska säkerhetstjänsterna hade ett gott öga till. Vårt att notera är också att vi i förbifarten får kunskap om försvarsstabens motåtgärder i form av "insändare och ledarskrivning".

April 1967

En debatt inleddes i Dagens Nyheter med ett inlägg på ledande plats om vår försörjning. Man ville göra gällande att vi i alltför hög grad var beroende av tillförsel från Väst i händelse av krig. Vi borde i stället se oss om efter våra förnödenheter på närmare håll. Debatten fortsatte i landsortspressen och fullföljdes i DN med provokatoriska frågor till den svenska regeringen...Sveriges kommunistiska parti tog med början i riksdagen upp frågan om registrering av kommunister. Debatten blev mycket häftig och reaktionen i pressen positiv från kommunistisk synpunkt. Hermanssons mjuka linje från förberedelserna för kommunalvalet hösten 1966 visade sig ha burit frukt. Statsministern hade svårt att värja sig inför de exempel på diskriminering av kommunister som förekommit i samband med personalkontroll bl.a. på militär sida och allt tydde på att statsministern var beredd att avskaffa kontrollen...Arbetarna vid varven i Göteborg och

Malmö nedlade den 25/4 under 4 timmar arbetet som protest mot USA:s politik i Sydostasien. I samband med dessa strejker startades insamlingar till förmån för de nödlidande i Vietnam. Antalet hembesök av föregivna (?) representanter för kristliga organisationer ökade under månaden. Sveriges pensionärers riksförbund avgav på många medlemmars inrådan en protest mot USA:s politik och hävdade även att Sverige icke borde resa vapen vid en ev framtida konflikt...KMA har intensifierat sin verksamhet. Man har ställt frågan huruvida ÖB fortfarande mot bättre vetande inför ÖB 68 skall hävda att vi skall ha kärnvapen.

Bilden av Dagens Nyheter som sovjetiskt inflytelseorgan fortsätter här med ifrågasättandet av Sveriges provärliga orientering och beroende. Återigen placeras KMA och kärnvapenmotståndet in i hotbilden liksom protester mot kriget i Vietnam. Värt att notera är också att kritiken mot säkerhetstjänsten togs upp i den fiktiva rapporten. I underlaget till övningen ingick också samlade bedömningar av ett halvårs säkerhetshotande verksamhet:

Säkerhetsbedömning 1/4 1967 för perioden september 1966 - mars 1967

De mest märkbara försöken till opinionspåverkan har varit riktade mot USA:s politik, framför allt den i Sydostasien. Vidare har viss försvarsfientlig propaganda förekommit. I in-
tettera fallet har det kunnat konstateras att främmande makt ligger bakom... Sammanfattningsvis kan beträffande opinionspåverkan sägas att inga större förändringar skett jämfört med tidigare, vare sig beträffande temata, medel eller metoder... Resurserna för opinionspåverkan torde vara i stort sett oförändrade. Hur styrning sker har inte med säkerhet kunnat fastställas...Opinionspåverkan bedöms komma att fortsätta i syfte att minska vårt förtroende till Väst och öka förtroendet för Öst.

Av särskilt intresse i detta avsnitt är uppgiften att det inte kunnat konstateras att främmande makt ligger bakom vare sig den försvarsfientliga verksamheten eller opinionsbildningen mot Vietnamkriget. Att en styrning ägde rum ingick däremot säkerligen i bilden, vilket framgår av formuleringen "hur styrning sker har inte med säkerhet kunnat fastställas". För hela övningen gällde ju också att fäcitet för en gångs skull faktiskt fanns till hands. Det sovjetiska anfallet blev ju i övning Malcolm en realitet. Att någon styrning från främmande makts sida inte kunde konstateras blir därmed endast ett belägg för hur skicklig den sovjetiska subversionen var.

Maj 1967

IB rapporterade i slutet av maj att många tecken tydde på att den kommunistiska agitationen intensifierats på många arbetsplatser. Man har icke kunnat påvisa att SKP står bakom. Man har ställt sig frågan om man här har att göra med SKP dolda organisation. Demonstrationerna mot USA:s politik har fortsatt med oförminskad styrka. I en del fall har det gått till handgripligheter mellan demonstranter och polis. Vid ett tillfälle skadades en känd professor F, som befann sig på plats som åskådare. Svenska advokatsamfundet tog upp frågan om lagarna för värnpliktsvägran. Samtidigt härmed skrev en läkare ett flertal artiklar i AB där han granskade den etiska sidan av vägran att bära vapen. I artiklarna redovisades ånyo de siffror som tagits fram av fredsföreningarnas utredning om vilka kretsar som blir vapen-vägrare. Den starka religiösa anknytningen framhölls. Den spontana yttring som bestod i hembesöken av engagerade män och kvinnor prisades. Strejker som sympatityttringar för de undertryckta folken inträffade bl.a. vid Karlskronavarvet samt vid SJ verkstäder i Nässjö och Katrineholm.

Maj månads fiktiva rapport visar på IB:s roll i säkerhetstjänstens förvarningssystem. SKP:s "dolda organisation" framstår i övningen som en möjlighet trots att veterligen inga säkra bevis presenterats

för att någon sådan ska ha existerat.⁷¹¹ Ånyo ingick protester mot USA och värnpliktsvägrarfrågorna i hotbilden. Även solidaritetsyttringar med tredje världen togs upp i det citerade avsnittet. Noterbar är också Aftonbladets roll i att upplåta plats åt en artikelserie om vapenvägrarproblematiken.

Juni 1967

Frågorna om en konferens om Nordkalottproblemen aktualiserades genom ett svenskt utspel. Hermansson väckte frågan genom en artikel i Tidsignal. Huvudtemat var att de länder som har att gemensamt värna om denna del av världen är Norge - Sverige - Finland - Sovjetunionen och att vi borde gripa chansen att skydda vår norra flank genom att utnyttja Sovjets resurser. Hermansson påminde statsministern om dennes halva löfte att delta i en konferens. Nazistdebatten väcktes till liv genom att tidningen Expressen sade sig ha funnit avgörande bevis för bl.a. Lundahls förberedelser för en väpnad kupp i Sverige. Man sade sig denna gång icke ha haft Granqvist som meddelare. Ett antal högre svenska militärer skulle ha ingått i ledningen, men skickligt dragit sig undan tidigare undersökningar. Man sade sig ha ett antal dokument i sin ägo. Dessa skulle ha kommit tidningen tillhanda via en utlandskorrespondent i Väst. Dokumenten skulle också visa att Sverige samarbetar med Väst bl.a. i underrättelsetjänsten. Tidningen vägrade att låta granska dokumenten men lovade att publicera dem senast i juli månad.

I den fiktiva rapporten framskymtar återigen pressen som en del av den sovjetiska subversionen. Expressen publicerar desinformation som antyder kopplingar mellan svenska militärer och nazister. Dessutom antas Expressen kunna agera skadligt genom att publi-

---

⁷¹¹ Intressant är att konstatera att IB i en rapport från december 1966, dvs. ett drygt halvår efter övning Malcolm framhöll att det var "föga troligt att SKP bedrev någon illegal verksamhet". Se Lampers, Lars Olof: "Det grå brödraskapet". SÄKO.

cera planterade uppgifter rörande Sveriges samarbete med västmakterna inom underrättelsetjänsten.

Juli 1967

Under månaden togs ett flertal initiativ i frågor rörande Nordkalotten...Den 30/7 hittades Marcus Wallenberg död i en av sina våningar. Dödsorsaken var hjärtslag.

Säkerhetsbedömning 1/8 1967 - april - juli 1967.

Försöken till opinionspåverkan har intensifierats och bedrivits på olika nivåer. Dominerande är aktioner mot USA:s politik i Sydostasien samt den försvarsfientliga propagandan. Den sistnämnda har bl.a. bedrivits i form av hembesök under religiös täckmantel. Opinionspåverkan synes vara kraftsamlad främst mot att minska försvarsviljan förutom att misskreditera USA. Märkbare försök har också gjorts att indirekt minska försvaret av Nordkalotten...Aggression bedöms inte vara omedelbart förestående.

Att den subversiva opinionsbildningen skulle intensifieras allt eftersom var en klar del av hotbilden. Ännu hade dock det samlade förvarningssystemet inte givit sådana indikationer att en militär konflikt kunde bedömas stå omedelbart för dörren.

Augusti 1967

Inga tecken på att den subversiva verksamheten minskat i omfattning kunde förmärkas i Sverige. Från grannländernas und- och säkorganisationer inlöpande underrättelser tydde på att subversionen bedrevs med hög målsättning. Den svenska pressen började lovorda Sovjetunionens mycket måttfulla hållning och särskilt framhölls generalsekreterarens initiativ som "det enda positiva som gjorts från någon statschefs sida för att i handling visa vad som låg i orden"...Förbundet Sverige-Sovjetunionen höll i slutet av månaden en kon-

gress i Stockholm. Man prisade härvid Sovjetunionens fredsvilja och uttalade sin sympati med pacifistorganisationerna som agiterade för icke-våldsprincipen. Sympatyttringar med dessa uttalanden skedde överallt i Sverige från lokala vänskapsföreningar.

September 1967

Vid Tullinge flygflottilj spreds försvarsfientlig propaganda av en vapenfri värnpliktig, som distribuerat flygblad, som härrörde från KMA...Den sovjetiska utrikespolitiska hårda linjen mjuknade alltmer världen över. På nytt erhöll Norden försäkringar om Sovjetunionens fredsvilja. Stämningen inom regeringskretsen blev alltmer optimistisk. Försvarsstabschefen uttalade offentligt en skarp varning för överdriven optimism men han fick gensagor från hela pressen.

Säkerhetsbedömande 1/10 1967 - augusti - september 1967.

Underrättelseverksamheten synes ytterligare ha stegrats...Näten för sabotage är sannolikt aktiverade...Försök till opinionspåverkan har förekommit med till synes samma målsättning som i föregående period...Aggression kan vara omedelbart förestående...Opinionspåverkan bedöms komma att fortgå enligt tidigare principer.

Tre veckor senare kom den sovjetiska invasionen. Sammantaget har spelunderlaget för övning Malcolm visat hur den försvarsfientliga verksamheten enligt hotbilden kunde tänkas ingå som en väsentlig del i en subversiv opinionsbildning i Sverige föregående en sovjetisk militär aggression. Förutom opinionsbildning bedriven av fredsrörelsen och Vietnamrörelsen ansågs massmedierna, särskilt i Stockholm, kunna spela en betydelsefull roll för att försvaga den svenska motståndskraften.

Noterbart är att nazism endast förekommer i ett fall och då som ett försök att misskreditera den svenska officerskåren. KMA, Viet-

namrörelsen och värnpliktsvägrarrörelsen passar dock i övning Malcolm utmärkt in i hotbilden av en sovjetstyrd subversion. Av de redovisade fiktiva rapporterna framgår också hur i stort sett all opinionsbildning riktad mot USA eller västvärlden kunde placeras in i detta lapptäcke av subversiva skeenden. Med detta som utgångspunkt var det också rimligt att i hotbilden väga in opinionsyttringar som inte direkt riktade sig mot vare sig försvaret eller mot USA. Som exempel kan framhållas demonstrationer mot diktatorerna i Grekland och Spanien samt mot rasförtrycket i Sydafrika.

Hotbildens realism

När det gäller Svenska Fredskommittén får hotbilden sägas ha haft en hög grad av realism. SFK var en del av partistrukturen inom SKP, visserligen inte formellt men dock reellt. Fredskommittén bildades också i samband med en väg av prosovjetiskt propagandarbete inom det svenska kommunistpartiet. Förutom kopplingen till SKP fanns också den formella anslutningen till WPC som på goda grunder kan antas ha varit styrt av Sovjet-unionen. En bit in i 1960-talet kompliceras bilden något, dels genom nydaningen inom SKP, dels genom splittringen mellan Sovjet och Kina.

När det gäller den senare perioden från 1970-talets slut är bilden inte riktigt lika klar. SFK framstår fortfarande helt och hållet som en del av det prosovjetiska propagandamaskineriet i Sverige. Då det emellertid av tidsskäl inte varit möjligt att gå igenom de kommunistiska partiarkiven från denna period har det inte kunnat fastslås huruvida SFK var knutet till APK på ungefär samma sätt som det tidigare varit knutet till SKP. De uppgifter som inkom via telefonavlyssningen av personer inom APK tyder dock på att där fanns en ambition att styra SFK. Hur den sovjetiska styrningen av WPC skulle ha sett ut mera i detalj förblir oklart.

Beträffande kommunistisk eller sovjetisk styrning av andra fredsorganisationer så har detta inte kunnat beläggas. Genomgående har säkerhetstjänsterna resonerat i termer av infiltration så fort kommunister har kunnat upptäckas inom icke-kommunistiska organisationer. Detta trots att *uppsåtet* att infiltrera inte har kunnat beläggas mer än i allmänna teoretiska resonemang. Att personer med kommunistisk åskådning skulle kunna tänkas delta i freds-sammanhang av ideella skäl förefaller inte ha övervägts inom säkerhetstjänsterna.

En annan sak är att det får anses klart att Sovjetunionen och DDR ägnade de svenska fredsgrupperna ett visst intresse och att ambassadpersonal odlat kontakter inom den svenska fredsrörelsen som ett sätt att få insyn och möjlighet att påverka.

Beträffande försvarsfientlighet som hotbild kan denna delas upp i en rad underavdelningar. Att propaganda för värnpliktsvägran utgör ett problem i en demokratisk stat där försvaret är uppbyggt kring ett invasionsförsvar med värnpliktsarmé är klart. Huruvida detta på något sätt kunde passa in i ett mönster av sovjetisk subversion framstår dock som mera oklart. Däremot är det tveksamt om detta egentligen var en uppgift för säkerhetspolisen att övervaka. De organisationer som bedrev opinionsbildning för rätten att vägra värnplikt gjorde detta helt öppet och torde därmed mera varit en angelägenhet för ordningspolisen. I den mån de åsikter som fördes fram skulle bemötas var detta i alla händelser inte något för säkerhetspolisen att hålla på med. Annorlunda förhåller det sig med försvarsstaben som haft till uppgift att följa just denna typ av verksamhet.

När det gäller opinionsbildningen mot svenska atombomber respektive JAS framstår hotbilden som något grumlig. Varken atomvapen eller JAS framstår på något sätt som fundament inom det svenska försvaret på samma sätt som värnplikten. Inte heller bedrevs kampanjerna med olagliga medel. Att en avvikande uppfattning inom dessa områden inte med automatik kan innebära säkerhetshotande verksamhet får sägas vara klart. Trots detta har opinionsbildning som bedrivits i motsats till den av försvaret valda linjen alltid kommit att tolkas i sådana termer. Eftersom det inte finns något sätt att i fred verkligen pröva det svenska försvarets förmåga eller det svenska folkets motståndskraft går det inte heller att med någon absolut säkerhet hävda att den ena eller andra opinionsyttringen är harmlös. Försvarsfientlighet som hotbild går därför egentligen inte att falsifiera och analysen blir i mångt och mycket omöjlig att värdera. Det som säkerhetstjänsterna definierar som försvarsfientligt blir per definition säkerhetshotande.

FNL-rörelsen som hotbild kretsar kring dels frågan om styrning och finansiering från Kina, dels frågan om rörelsens omstörtande eller revolutionära karaktär. När det gäller den kinesiska frågan kunde säkerhetspolisen aldrig få fram säkra belägg för annat än att en hel del kontakter fanns mellan FNL-rörelsens ledning och den kinesiska ambassaden. Vilken karaktär dessa kontakter hade är inte känt. Däremot får det anses vara bekräftat att KFML fick visst

ekonomiskt stöd från Kina. Omfattningen av detta stöd är dock inte klarlagt och det är osäkert om FNL-rörelsen fick del av stödet. FNL-rörelsen antogs vidare utgöra ett led i en marxist-leninistisk strävan att med våld omdana det svenska samhället. Att FNL-rörelsen kan betraktas som revolutionär sett till den retorik som utvecklades inom organisationen förefaller klart. Om det bakom denna retorik också fanns en beredskap att omsätta det hela i praktik är inte lika klart. De rykten som fanns om gerillautbildning utomlands blev heller aldrig något annat än rykten. Hotbildens grad av realism förblir därmed oklar. Att KFML strävade efter att utöva ett avgörande inflytande och även hade ett mycket stort inflytande, åtminstone centralt, över FNL-rörelsen är dock klart. Givet den revolutionära retoriken och banden till KFML framstår det inte på något sätt som orimligt att säkerhetspolisen ägnade FNL-rörelsen viss uppmärksamhet. Däremot framstår den bild som P G Vinge presenterade inför försvarsrådet i december 1968 som både onyanserad och överdriven.

Utomparlamentarisk verksamhet och olagliga aktioner som hotbild har jag i viss mån varit inne på ovan när det gäller värnpliktsvägrarrörelsen. I de flesta fall av verksamhet inom detta område gäller att verksamhetens planeringsfas är dold medan genomförandet sker öppet eller i alla fall på ett sådant sätt att resultatet visas öppet. Deltagare i denna typ av aktioner brukar också se eventuella rättsliga efterspel som en del av den opinionsbildande verksamheten. Det är därför ofta lätt att identifiera de individer som deltar. När det gäller 1980-talets verksamhet kan sägas att säkerhetspolisen aldrig fick något klart grepp om de grupper eller snarare nätverk som det handlade om. Några omfattande utredningar synes inte ha genomförts och det är därför svårt att värdera de analyser som gjordes.

Fredsaktivitet som normavvikelse är en del av hotbilden som aldrig uttrycks i klartext men som finns med i flera rapporter och förefaller ha spelat en viss roll. Att det fanns en kulturell klyfta, ibland en avgrund, mellan övervakare och övervakad framstår tydligt i t.ex. rapporteringen om Ursviksmarschen 1961. Denna klyfta kan förmodligen ses som en viktig del av förklaringen till övervakningen av olika alternativa kulturyttringar under 1960-talet och framåt. Att diskutera hotbildens realism i detta är egentligen inte möjligt eftersom hotbilden aldrig framträder i fullt ljus. Den finns bara med som en dunkel underström som aldrig artikuleras.

Säkerhetstjänsternas arbetsmetoder

När det gäller säkerhetstjänsternas arbetsmetoder väljer jag för åskådlighetens skull även i detta fall att redovisa mina resultat i en grafisk figur.

Figur 3. Säkerhetspolisens metoder för övervakning

Metod	Utformning
Inre spaning/öppna källor	Slagning i egna och andras register, uppslagsverk, telefonsamtal med kontakter, kontakt med andra sektioner. Genomgång av öppna källor, framför allt organisationernas egna tidningar. Freden (senare PAX) en utmärkt källa, men även universitetsmatriklar, Ny Dag, Norrskensflamman etc.
Yttre spaning	Skuggning, spaning från fasta observationslokaler (FNL-kontoret i Stockholm, SFK kortare tid), övervakning av demonstrationer och öppna möten, fotografering av demonstranter och mötesdeltagare, bandinspelning av hållna tal och föredrag.
Postkontroll	Ingen legal postkontroll men däremot i form av överenskommelser med postmästare.
Telefonkontroll	SFK under en kort period 1951, FNL-rörelsen 1968-72, överskott från avlyssningen av SKP, DU, VUF, Ny Dag, Sthlms KAK, APK. Avgörande betydelse för kartläggningen av FNL-rörelsen samt relationerna mellan kommunistiska partier och olika fredsorganisationer.
Förtroliga meddelare	"Johan" (mkt stor betydelse rörande SFK och KMA), samt ett flertal andra förtroliga meddelare, många av dessa på lokal nivå.
Infiltration	Ekberg i Göteborg, "Kandidaten" i Lund, ad-hoc infiltration vid enstaka interna möten
Bulvanmedlemskap	Under falskt namn gå med i organisationer eller efterfråga information och trycksaker
Buggning	FNL-lokaler i Stockholm, FNL-kongressen i Uppsala 1969, Greiff 1951, SKP 1950-52.

Samarbete med andra svenska underrättelse- och säkerhetstjänster	Fst/In/Fst/Säk/MUST, T-kontoret, Grupp B/IB, FRA Utbytet ömsesidigt men troligen inte likvärdigt. Säkerhetspolisen fick sannolikt mer än vad som lämnades ut
Samarbete med andra myndigheter	MPI, statens utlänningskommission, ordningspolisen, passpolisen, UD.
Samarbete med andra länders underrättelse- och säkerhetstjänster	Norden speciellt förhållande, men i övrigt sannolikt samarbete med de flesta västliga tjänster
Samarbete med privata organisationer	LAOS och KMK/Inform i Lund under 1960-talet, personer inom Kommittén för ett fritt Asien ang FNL-rörelsen i Stockholm.

Figuren avser säkerhetspolisen men flertalet metoder, bortsett från telefonavlyssning, har även använts av försvarsstaben (Fst/In, Grupp B, IB, T-kontoret). Av mycket stor vikt var inhämtningen genom öppna källor. Fredsrörelsen var här mycket hjälpsam och kunde i stor utsträckning bidra till säkerhetstjänsternas kartläggningsarbete genom att ge publicitet kring den egna verksamheten. Allmänt kan sägas att telefonavlyssning i första hand använts som en spaningsmetod och först i andra hand (eller inte alls) som ett led i förundersökningen av ett visst specifikt brott. Av stor betydelse var att telefonavlyssningen genererade en hel del överskottsinformation av relevans för fredsrörelsen och i synnerhet FNL-rörelsen. Förtroliga meddelare kunde vara av mycket stort värde för säkerhetstjänsterna. I denna undersökning är det främst "Johan" som framträder som en betydelsefull källa till verksamheten inom Svenska Fredskommittén och Kampanjen mot Atomvapen. Det framstår som tveksamt vilket värde uppgifter från buggning har haft. Som tekniskt lyckade operationer framstår buggningarna mot SKP i början av 1950-talet samt buggningen av DFFG:s kongress 1969. Buggningen av FNL-kontoret i Stockholm omkring 1968 var däremot misslyckad. Noterbart är att P G Vinge i sina memoarer kategoriskt och med emfas förnekar fotografering av demonstranter. Sanningen var emellertid en annan vilket har framgått av flera kapitel.

Registreringsprinciper

Fram till 1969 var det inte särskilt svårt att hamna i säkerhetspolisens centralregister för den som var involverad i fredsrörelsen. Enligt de föreskrifter som gällde fick säkerhetspolisen registrera alla uppgifter som kunde bedömas vara av relevans för arbetet. Den som under 1950- och 1960-talen aktivt deltog i verksamheter bedrivna av Världsmedborgarrörelsen, KMA, Svenska Fredskommittén, Framstegsunionen eller i någon form av värnpliktsvägrarsammanhang kunde registreras för detta. Detta gäller också lokalföreningarna inom Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen vilka ofta var mer radikala än moderorganisationen. Att delta i massdemonstrationer som till exempel pingstmarscherna var däremot inte registreringsgrundande.

En av säkerhetspolisens mer uppseendeväckande registreringar gäller en socialdemokratisk ledamot av Nyköpings stadsfullmäktige. Denne registrerades 1962 sedan han motsatt sig ett kommunalt anslag till skytterörelsen. Efter 1969 synes inga registreringar ha gjorts i centralregistret enbart motiverat med fredsarbete. Registrering kunde dock ske om ytterligare om-ständigheter fanns, t.ex. en spektakulär demonstration i samband med en militärövning. Säkerligen har dock registrering i arbetsregister förekommit. Uppgifter om fredsrörelseaktivitet synes inte ha lämnats ut i samband med personalkontroll.⁷¹² Övervakningen av fredsrörelsen kan alltså inte sägas ha varit motiverad av personalkontrollens behov.

Åren 1967-1970 gällde att aktivitet inom FNL-rörelsen var grund för registrering. Enligt den hemliga tjänsteföreskriften HT 16 som trädde i kraft den 1 januari 1971 var registrering av FNL-are knuten till FNL-rörelsens funktion "som rekryteringsbas för KFML". Hur detta kom att praktiseras är oklart – registreringarna är i dag gallrade. Troligen låg gränsen för registrering vid funktionsuppdrag. Efter det att 1969 års personalkontroll-kungörelse trädde i kraft fick arbetsregistren ökad betydelse. När FNL-aktivitet inte längre var registreringsgrundande kunde aktiva i stället införas i lokala eller centrala arbetsregister. Detta var även den form som användes för att registrera 1980-talets freds-aktivister. Säkerhetspolisens system med arbetsregister framstår som klart problematiskt i förhållande till bestämmelserna i 1969 års personal-

---

⁷¹² Under 1950- och 1960-talen förekom dock att uppgifter om anknäytning till Svenska Fredskommittén lämnades ut.

kontrollkungörelse och det s.k. åsiktsregistreringsförbudet som senare infördes i grundlagen.

Även på den militära sidan har förts olika register. Det är dock svårt att göra sig en mer ingående uppfattning om hur dessa har förts. Som mycket anmärkningsvärt framstår det dock att en ledande person inom SFSF år 1989 registrerades i Fst/Säk:s register i egenskap av JAS-motståndare.

Avslutande reflexioner

En studie som denna besvarar en hel del frågor men skapar också en del nya. Var övervakningen nödvändig? Var den effektiv? I vilken mån tog säkerhetspolisen och försvarsstaben på sig uppgifter som bättre kunde ha skötts av ordningspolisen eller på annat sätt? Till vilken grad kan övervakningen ses som ett byråkratiskt egenintresse? Det finns inte tid och utrymme att på ett uttömmande sätt i detta sammanhang ge svar på dessa frågor. Jag vill här bara göra några avslutande reflexioner.

Det är inte svårt att i säkerhetspolisens akter rörande fredsorganisationer hitta exempel på onödiga övervakningsinsatser. Här kan erinras om de tafatta försöken att övervaka Världsmedborgarrörelsen. Eller för att ta ett lite modernare exempel: övervakningen av cykelmarschen för fred från Västerås till Silkeborg, 1983. Även då vi kan tala om att hotbilden motiverat en övervakning, som i fallet med FNL-rörelsen, infinner sig ändå tanken att övervakningen var överdriven och felriktad. Att övervaka brevbärare som delar ut post eller 19-åringar som besöker FNL-kontoret för att skaffa information ger inte heller intryck av en väl fungerande säkerhetstjänst med väl definierade ansvarsområden. Att liknande meningslösheter kan upptäckas över hela undersökningsperioden ger vid handen att det kan röra sig om ett strukturellt systemfel.

Ett annat problem är att hotbilden ibland, som i övning Malcolm, framstår som mycket vittomfamnande. All kritik mot försvaret och säkerhetstjänsterna, alla från försvarsledningen avvikande uppfattningar i försvarspolitiska frågor liksom all opinionsbildning mot USA, kan då antas vara led i främmande makts förberedelser för väpnad aggression. För säkerhetstjänsterna framstår därmed all oppositionell verksamhet som potentiellt subversiv och därmed något som bör övervakas. Dessutom framstår hotbilden som omöjlig att falsifiera. Att någon styrning från främmande makt inte kan

upptäckas kan av säkerhetstjänsternas ses som ett belägg för hur skickligt den subversiva verksamheten bedrivs.

Ytterligare ett problem i hotbildsproduktionen är den eftersläpning som kunnat konstateras vid flera tillfällen. 1960-talet var ett turbulent årtionde och säkerhetspolisen hann inte med i de snabba förändringarna och hade därtill svårt att göra nyanserade analyser av de nya vänstergrupperna. Detta var förvisso inte alltid alldeles enkelt. Organisationer som ena veckan arrangerade demonstration tillsammans kunde nästa vecka framstå som bittra fiender. Å andra sidan finns också exempel där säkerhetspolisen har kunnat göra nyanserade bedömningar och korrigera missuppfattningar inom exempelvis T-kontoret. Säkerhetspolisens inhämtning av underrättelser har varit bred och omfattande. Däremot har analysidan uppenbarligen varit eftersatt.

Avslutningsvis ska också några kommentarer lämnas till de uppgifter som redovisades i inledningskapitlet, rörande vad ansvariga statsråd och polischefer sagt om övervakningen av fredsrörelsen och FNL-rörelsen. Utan tvivel har övervakningen varit mer omfattande än vad som har medgivits från ansvarigt håll. Beträffande FNL-rörelsen, så var inte övervakningen "marginell" som P G Vinge hävdade i förhör inför Säkerhetskommissionen. *Mycket omfattande* hade varit en betydligt bättre karakteristik. Sedan kan man ju hålla med Vinge om att det är svårt att begripa vad syftet skulle vara med en omfattande registrering av FNL-aktivister, vilket Vinge skriver i sina memoarer. Ändå lät säkerhetspolisen under hans tid som chef registrera FNL-aktivister i den utsträckning dessa kunde identifieras. Carl Persson uppgav inför Säkerhetstjänstkommissionen att FNL-rörelsen inte var intressant för säkerhetspolisen i någon högre grad utan snarare ett problem för den öppna polisen. Inte heller detta svar får anses ha någon förankring i verkligheten. Visserligen skulle den som hade kunnat räkna antalet poliser på plats vid någon av de stora demonstrationerna 1967-1968, funnit att det överväldigande flertalet tillhörde den öppna polisen. Emellertid framstår samtidigt FNL-rörelsen under åren 1967-68 som säkerhetspolisens mest centrala hotbild på inrikesfronten.

Källor och litteratur

Otryckt material

Riksarkivet

Statens informationsstyrelses arkiv, vol 404. RA.

Krigsarkivet

Carl Eric Almgrens arkiv

Centralförbundet Folk och Försvars arkiv

Försvarsstabens arkiv

Curt Göranssons arkiv

Nils Swedlunds arkiv

Säkerhetspolisen, SÄPO

Sakakter

Aktionsgruppens mot svensk vapenexport - 001301-1507

AMSA/KMA - 250:09/10

Antimilitaristisk verksamhet - 3:904/4a

Byrå --- (Rps/Säk) sammanträden - 001304-6826

Demokratisk Ungdom - 15:221

Extrema antimilitära organisationer - 250:08/8

FNL-rörelsen - 250:09/12

Framstegsunionen - 100:41, 100:42, 100:46

Fredsresan - 001303-8682

Halvårsrapport för subversion (SÄPO) - 001301-1846

Ickekommunistiska fredsorganisationer - 245:6

Interna frågor (SÄPO) - 5:720/6

Internationella Fredsmarscher - 001300-1698.

Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet - 701450-0545

Ickeväldsnätet, Linköpingsgruppen - 001301-3297

Kritik mot RPS/Säk och dess verksamhet - 701391-0984

Lunds fredskommitté 001303-9920

Läkare mot kärnvapen i Malmö - 001303-3352

Månads- och kvartalsrapporter (SÄPO) - 5:721d 1-28

Nordiskt fredsmöte i Göteborg - 701301-3920

Plogbillsrörelsen - 001304-0548

RPS/Säk registrering föreskrifter, NCR - 001305-4085

RPS/Säk sekretariatet, skrivelser, yttranden m.m. - 701391-0075
Sailing For Peace - 001304-6818
Samarbete för fred - 812800-5124
Specialorientering - 3/91 - fredsrörelsen. ÖB/USK - 001301-8320
Studerande för ett Demokratisk Samhälle - 15:222/24
Svenska Fredskommittén - 15:222/13
Svenska Fredskommittén - 802006-8618
Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen - P 5260
Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen - 701301-0793
Svensk-Sovjetiska vänskapsförbundet - 1:301/1
Subversiv verksamhet rörande försvarsmakten 1982 - 001300-6044
SÄPO – Arbetsanvisningar, arbetsmetoder - 701391-0133
Ungdomens Fredsförbund 701301-0934-01
Ungdomens Resebyrå 701301-0959
Utbildning (SÄPO) - 5:702/4
Vietnampress - 15:31/64
Världsfredsrådet - 15:024/1
Världsfredsrådet - 005015-9490
Världsmedborgarrörelsen - P 5676
ÖB/Säk H PM 10/2 1989 - 812800-5124
ÖB säkerhetsorientering, årsöversikt, 22/4 1983 - 001301:8262
ÖB årsöversikt - säk 1986. Säk H 901:7400 - 001301-8262
Övriga svenska organisationer - 250:09/0

Personakter

Sköld Peter Matthis
Inge Oskarsson
P 7197
P 6657
P 5692
P 764
P 2959
P 4968
P 5025
P 5264
P 7289
P 7618

Diverse handlingar

Säkerhetspolisen Göteborg. Serie F 3, vol 21. Handlingar ang telefonkontroll

Säkerhetspolisen "Klippet". Serie Ö 10 A, pressklipp 1975, vol 10.

Säkerhetspolisen Norrköping. Handl tillhörande reg vol 125 och 154.

Säkerhetspolisen, serie F III. Bc , 1968, vol 5.

Statspolisintendentens arkiv, Samrådsnämnden. F I, vol 1.

Statspolisen 3:e roteln. Serie Ö I. Thunborgs arbetspapper.

Skrivelser

HK 18/1960

HK 149/1965

HK 125/1967

HSC 540/1967

HSC 315/1968

HSC 565/1968

HSC 578/1968

HSC 64/1969

HSC 175/1969

Källakter

"Ada"

"Erik"

"Hades"

Högkvarteret/MUST

CFst/Säk handbrev och PM t.o.m 1973

Ö III vol 9

Ö III vol 47

Ö III vol 53

Ö IV vol 39

Ö IV vol 61

Ö IV vol 157

F I vol 8

F I vol 22

F I vol 101

F I vol 103

F I vol 128

Säkerhetstjänstkommissionen

Uppteckningar från samtal och förhör:

Maria Bergom-Larsson 8/1 2001
Boris Falk 6/4 2000
Tore Forsberg 31/10 2000
Per Kågesson 19/12 2000
Carl Persson 11/5 2000
P G Vinge 14/6 2000
Lars Ångström 7/2 2001
Nr 133 - 13/9 2000
Nr 212 - 6/10 2000
Nr 261 - 17/1 2001

Arkivgenomgångar mm

von Arnold, Fredrik: PM angående genomgång av T-kontorets arkiv.
von Arnold, Fredrik: Utdrag ur Thede Palms dagbok. (Förvaras i Thede Palms arkiv KrA).
Erlander, Tage: Dagböcker. (Förvaras hos Sven Erlander). Kopior i urval av Alf W Johansson och Karl Molin.

Expertrapporter

Schmidt, Werner: *Övervakningens målobjekt: Svenska kommunisterna som femte kolonn, potentiella landsförrädare och sannolika spioner.*

Sekretariatsrapporter och sekretariatspromemorior

Hjort, Magnus och Lampers, Lars Olof: *Buggning och andra former av teknisk avlyssning.*
Hjort, Magnus: *Excerpter ur SÄPO:s arkiv angående Plogbillsrörelsen.*
Hjort, Magnus: *PM angående T-kontorets rapportering till SÄPO.*
Hjort, Magnus: *PM inför förhör med Bo Anstrin den 20 september 2001.*

ARAB

VPK:s arkiv

SFK:s arkiv

Intervjuer

Intervju med Kjell Östberg 6/12 2000

Telefonintervju med Dan Israel 12/12 2000

Tryckt material**Riksdagens protokoll**

Motion nr 231, AK, 1963.

Motion nr 64, AK, 1963.

Motion nr 203, AK, och nr 169, FK, (likalydande) 1963.

Officiellt tryck*Vapenfri tjänst. Betänkande avgivet av 1964 års utredning rörande vapenfria värnpliktiga. SOU 1965:71.*

Dir. 1999:26 Departement: Justitiedepartementet. Beslut vid regeringssammanträde: 1999-03-25 Rubrik: Kommission för granskning av de svenska säkerhetstjänsternas författningsskyddande verksamhet.

Tryckta källor Undén, Östen: *Anteckningar 1952-1966*. Utgivna genom Karl Molin. Kungl Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia. Handlingar del 25, Stockholm 2002.**Litteratur**Agrell, Wilhelm: *Övrig illegal verksamhet. Övervakningen av de Svenska kärnvapenmotståndarna 1958-1968*.

Wahlström & Widstrand, Stockholm 1999.

Ahlmark, Per: *Den svenska atomvapendebatten*. Aldus/Bonniers, Stockholm 1965.Augustsson, Lars Åke och Hansén, Stig: *Maoisterna*, Ordfront, Stockholm 1997.Baude, Frank: *Mot strömmen i svensk politik under 30 år*. Göteborg 2000.Bratt, Peter: *IB och hotet mot vår säkerhet*. Gidlunds, Stockholm 1973.

- Blomqvist, Göran: "Universitetet som oroscentrum", i Salomon, Kim och Blomqvist, Göran (red): *Det röda Lund*. Lunds Universitetshistoriska sällskap årsbok 1998.
- Ekengren, Ann-Marie: *Av hänsyn till folkrätten? Svensk erkännandepolitik 1945-1995*. Nerenius & Santerus, Stockholm.
- Ekman, Stig: *Den militära underrättelsetjänsten. Fem kriser under det kalla kriget*. Carlssons Bokförlag, Stockholm 2000.
- Engberg, Peppe: *Sovjet och fredsrörelsen*. Timbro, Stockholm 1985.
- Fogelström, Per Anders: *Kampen för fred. Berättelsen om en folk-rörelse*. Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen, Stockholm 1983.
- Hammarström, Tommy (red): *FNL i Sverige. Reportage om en folk-rörelse under tio år*. Stockholm 1975.
- Hjort, Magnus: *Folk och Försvar och kampen mot den femte kolonnen. En studie i framväxten av Övervakningsverige under 1950-talet*. Arbetsrapport nr 6 i forskningsprogrammet Sverige under kalla kriget. Göteborg/Stockholm 1998.
- Hjort, Magnus: *Hotet från vänster 1965-2002. Säkerhetstjänsternas övervakning av kommunister, anarkister m.m.* Forskarrapport till Säkerhetstjänstkommissionen. SOU 2002:91.
- Kjällberg, Sture: "20 december 1967" i *FNL i Sverige. Reportage om en folk-rörelse under 10 år*. Stockholm 1975.
- Lampers, Lars Olof: *Granskningsmakten och sjukhusaffären i Göteborg 1975. En studie av kontrollorganen och utredningarna i en politisk affär* (otryckt). Stockholm 1997.
- Lampers, Lars Olof: *Det grå brödraskapet. En berättelse om IB*. Forskarrapport till Säkerhetstjänstkommissionen. SOU 2002:92.
- Lundberg, Svante, Månsson, Sven-Axel, Welander Hans: *Demonstranter. En sociologisk studie*. Pan/Norstedts, Stockholm 1970.
- Magnusson, Erik: *Maktkamp om SÄPO*. Corona, Malmö 1989.
- Möller, Yngve: *Sverige och Vietnamkriget. Ett unikt kapitel i svensk utrikespolitik*. Tiden, Stockholm 1992.
- Nilsson Hoadley, Anna-Greta: *Atomvapnet som partiproblem. Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund och frågan om svenskt atomvapen 1955-1960*. Stockholm Studies in History nr 40. 1989.
- Nordblom, Charlie: *Industrispionage*. Timbro, Stockholm 1994.
- Nordblom, Charlie: *Krig i fredstid*. Timbro, Stockholm 1988.
- Oskarsson, Inge: *Lika lön. Tjänar du mindre än 47.000 är du ut-sugen!* Spartacus, Stockholm 1969.
- Oskarsson, Inge: *Världen är mitt fosterland*. Spartacus förlag, Stockholm 1991.

- Rochon, Thomas R: *Mobilizing for Peace. The Antinuclear Movements in Western Europe*. Adamantine Press Limited, London 1988.
- Rydenfelt, Sven och Larsson, Janerik: *Säkerhetspolisens hemliga register. Om åsiktsfrihet och åsiktsförföljelse*. Zindermans förlag 1966.
- Salomon, Kim: *Fred i vår tid. En studie i 80-talets fredsrörelse*. Liber 1985.
- Salomon, Kim: *Rebeller i takt med tiden. FNL-rörelsens och 60-talets politiska ritualer*. Rabén Prisma, Stockholm 1996.
- Sandblom, Philip: "En universitetsrektors tankar 30 år senare", i Salomon, Kim och Blomqvist, Göran (red) *Det röda Lund*. Lunds Universitetshistoriska sällskap årsbok 1998.
- Sverige i ryska arkiv. Guide till ryska källor om svensk historia under 1900-talet*. Excerperade och översatta av Helene Carlback-Isotalo och Lars Björlin. Riksarkivet, Stockholm 1999.
- Töllborg, Dennis: "The Leander case in reflection when we know the true story", i *National Security And The Rule Of Law. The Gothenburg Symposium 1997*. Centrum för Europaforskning, Göteborgs Universitet, 1997.
- Taylor, Richard: *Against the Bomb. The British Peace Movement 1958-1965*. Clarendon Press, Oxford 1988.
- Tängerstad, Erik: *Att organisera ett engagemang. Om tillkomsten av den svenska FNL-rörelsen*. C-uppsats Historiska institutionen, Stockholms Universitet 1988.
- Vinge, P G: *Säpochef 1962-1970*, Wahlström & Widstrand, Stockholm 1988.
- Wittner, Lawrence S: *One World or None. A History of the World Nuclear Disarmament Movement Through 1953*. Stanford University Press 1993.
- Wolf, Markus: *Mannen utan ansikte. En mästerspions memoarer*. Norstedts, Stockholm 1997.

Internet

Joint Resolution of U.S. Congress: Public Law 88-408, August 7, 1964, Approved on August 10, 1964. Modern History Sourcebook: The Tonkin Bay Resolution, 1964.
<http://www.fordham.edu/halsall/mod/1964Tonkinbay.html>.

Jørgensen, Jakob: *Forsvarets Efterretningstjeneste spionerede mod MNF. Den gamle spionagesag er blevet højaktuel*.
http://www.fred.dk/mnf/index.htm?nb/4_1998/fespionerede-modmnf.

Terp, Holger: Den övervägde fredsbevägelse.
<http://www.fred.dk/artikler/peating/bigbroth.htm>

Uppslagsordet "Hetler Banden".
http://www.leksikon.org/html/dk/hetler_banden.htm.

Förkortningar

AMSA	Aktionsgruppen mot svensk atombomb
APK	Arbetarpartiet Kommunisterna
DFFG	De förenade FNL-grupperna
DU	Demokratisk Ungdom
Fst	Försvarsstaben
FU	Framstegsunionen
HVA	Hauptverwaltung Aufklärung
KFA	Kommittén för ett fritt Asien
KFML	Kommunistiska Förbundet marxist-leninisterna
KMA	Kampanjen mot atomvapen
Must	Militära underrättelse- och säkerhetstjänsten
Rps	Rikspolisstyrelsen
SDS	Studerande för ett Demokratiskt Samhälle
SFK	Svenska Fredskommittén
SFSF	Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen
SKfV	Svenska Kommittén för Vietnam
SKP	Sveriges Kommunistiska Parti
SKV	Svenska Kvinnors Vänsterförbund
SVK	Svenska Vietnamkommittén
UF	Ungdomens Fredsförbund
VA	Verwaltung Aufklärung
VMB	Världsmedborgarrörelsen
VPK	Vänsterpartiet kommunisterna
WPC	World Peace Council